

Discriminatie Diversiteit

JAARVERSLAG 2011

Discriminatie Diversiteit

JAARVERSLAG 2011

Dit is een publicatie van het Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding. De belangrijkste punten van deze publicatie zijn herschreven in 'gemakkelijke woorden'. Deze 'gemakkelijk leesbare' tekst kan u downloaden op de website van het Centrum: www.diversiteit.be, rubriek "Publicaties".

U kan deze ook bestellen per telefoon op het nummer 02 212 30 00 of per e-mail: epost@cntr.be. U kan de tekst herkennen aan het internationale logo:

INHOUD

Voorwoord	7
Hoofdstuk I. Focus op de vrijheid van meningsuiting: “Uitlatingen die kwetsen, schokken of verontrusten”	11
Samenvatting	12
1. Vrijheid van meningsuiting: van (vaak steriele) polemieken tot dagelijkse praktijk	20
2. Wetgevend kader en ontwikkelingen binnen de rechtspraak: een pragmatische benadering	24
2.1. Haat omgezet in woorden: het belang van de herinnering en de schok van de context	26
2.2. Wetgevend kader	27
2.2.1. België	27
2.2.2. Frankrijk	28
2.2.3. Nederland	28
2.2.4. Vergelijking van de drie wetgevende kaders	28
2.2.5. Raad van Europa	30
3. Twee vragen over de ‘gedachtepolitie’	34
3.1. Kunnen ‘extreme vormen’ van vrije meningsuiting efficiënt bestreden worden binnen het kader van de antidiscriminatiewetgeving?	35
EXTERNE BIJDRAGE: Foulek Ringelheim: Negationisme en vrijheid van meningsuiting	35
3.2. Is de tussenkomst van het Centrum in dit soort dossiers een stimulans of een rem voor de vrijheid van meningsuiting en/of de verdraagzaamheid?	37
EXTERNE BIJDRAGE: Benoit Frydman: Gevaarlijke of fatale koers: van het beteugelen van haatspraak tot de gevaren van politieke correctheid voor de democratie	37
EXTERNE BIJDRAGE: Eva Brems: Het nut van een publieke instelling die slachtoffers van discriminatie helpt om hun rechten te laten gelden	39
4. Concrete acties van het Centrum	42
4.1. Pers	44
4.2. Internet	45
4.3. Muziek	46
4.4. Humor	47
EXTERNE BIJDRAGE: Bert Gabriëls: Mag een comedian met alles lachen of moet hij zichzelf censureren?	48
4.5. Voetbal	49
4.6. Uitingen van personen met ‘autoriteit’	50
4.7. Radicale groeperingen	52
4.8. Betogingen	54
5. Besluit	56

Hoofdstuk II. Cijfers	61
Inleiding	62
1. Discriminatie	64
1.1. 4.162 meldingen	66
1.1.1. <i>Ontvangen meldingen in 2011: een overzicht</i>	66
1.1.2. <i>Stijging van meldingen over groepsgerichte discriminatie</i>	69
1.1.2.1. De verwachtingen van melders van groepsgerichte discriminatie	70
1.1.2.2. Verklaringen voor de stijging van meldingen van groepsgerichte discriminatie	70
■ EXTERNE BIJDRAGE: Alejandra Alarcon-Henriquez: Verschillende moeilijkheden bij een melding van groepsgerichte en persoonsgerichte discriminatie	71
1.1.2.3. Toelichting bij het aantal meldingen over Sharia4Belgium	72
1.2. 1.277 bevoegde dossiers	73
1.2.1. <i>Dossiers geopend in 2011: een overzicht</i>	73
1.2.2. <i>Analyse van de nieuwe dossiers per discriminatiegrond</i>	76
1.2.2.1. 'Raciale' criteria: 559 dossiers	76
1.2.2.2. Handicap en huidige of toekomstige gezondheidstoestand: 320 dossiers	78
1.2.2.3. Geloof of levensbeschouwing: 198 dossiers	79
1.2.2.4. Leeftijd: 98 dossiers	81
1.2.2.5. Seksuele geaardheid: 89 dossiers	82
1.2.3. <i>Analyse van de nieuwe dossiers per maatschappelijk domein</i>	83
1.2.3.1. Goederen en diensten: 328 dossiers	83
1.2.3.2. Werk: 323 dossiers	84
1.2.3.3. Media: 248 dossiers	86
1.2.3.4. Onderwijs: 115 dossiers	87
1.2.3.5. Samenleving: 81 dossiers	88
1.2.3.6. Politie en justitie: 66 dossiers	89
1.2.3.7. Sociale, culturele, economische en politieke activiteiten: 62 dossiers	90
1.2.3.8. Sociale bescherming: 35 dossiers	90
1.2.4. <i>1.408 afgesloten dossiers in 2011: beoordeling en resultaat</i>	91
2. Vorming	92
2.1. Aantal bestede werkuren per opdrachtgever	93
2.2. Evolutie van het aantal bestede werkuren per thema	93

Hoofdstuk III. Thematische dossiers	97
1. Dossier Werk	98
1.1. Tendensen	99
1.2. Minifocus: veruiterlijking van geloofsovertuiging door werknemers, een uitdaging voor de Belgische arbeidsmarkt	99
1.3. Acties van het Centrum	103
1.4. In de steigers	104
2. Dossier Huisvesting	106
2.1. Tendensen	107
2.2. Minifocus: redelijke aanpassingen gelden ook voor mede-eigendommen	107
2.3. Acties van het Centrum	108
 EXTERNE BIJDRAGE: <i>Meldpunt Discriminatie Sint-Niklaas: Het Gelijkebehandelingsprotocol</i>	109
2.4. In de steigers	110
3. Dossier Onderwijs	112
3.1. Tendensen	113
3.2. Minifocus: redelijke aanpassingen voor kinderen met leerproblemen	114
3.3. Acties van het Centrum	114
3.4. In de steigers	115
4. Dossier 'Care'	118
4.1. Poging om 'care' te definiëren	119
4.2. De zorgrealiteit in de persoonsverzorgingssector	120
4.3. 'Care' en het Centrum: zin en nut	120
4.4. 'Care'-acties van het Centrum	121
5. Dossier Verdrag inzake de Rechten van Personen met een Handicap	124
5.1. Achtergrond: van 'separate, but equal' naar 'full inclusion'	125
5.2. Stand van zaken in België	126
5.3. Rol van het Centrum	127
5.4. De uitdagingen van het VN-Verdrag voor de Belgische staat	128
Hoofdstuk IV. Rechtspraak	133
1. Overzicht van de rechtspraak	134
2. Gerechtelijke stappen van het Centrum	140
3. Enkele opmerkelijke dossiers	146

Hoofdstuk V. Aanbevelingen	153
Hoofdstuk VI. Het netwerk van het Centrum	157
1. Nationaal netwerk	158
1.1. Meldpunten discriminatie in Vlaanderen	159
EXTERNE BIJDRAGE: Meldpunten Discriminatie en Gelijke Kansen Vlaanderen: <i>Activiteiten van de Meldpunten in 2011</i>	159
1.2. Samenwerkingprotocols met het Waalse Gewest en de Franse Gemeenschap	160
1.3. Overeenkomst met het Territoriaal Pact voor de Werkgelegenheid in Brussel	161
2. Internationaal netwerk	164
2.1. FRA: Het bureau van de Europese Unie voor de Grondrechten	165
2.2. NCPI: National Contactpoint on Integration	165
2.3. ECRI: Europese Commissie tegen Racisme en Intolerantie (Raad van Europa)	166
2.4. Equinet: het Europees netwerk van antidiscriminatie-instellingen	167
Bijlagen	171
Bijlage 1: Externe cijfers	172
Bijlage 2: Overzicht van de meldpunten voor racisme en discriminatie	173

VOORWOORD

Het Centrum geeft elk jaar drie jaarverslagen uit die een stand van zaken geven en aanbevelingen formuleren in elk van de domeinen waarvoor het Centrum bevoegd is: Migratie, Mensenhandel en Discriminatie/Diversiteit. Daarnaast maakt het Centrum een verslag over zijn algemene werking.

Na een focus op 'handicap' in 2009 en op 'seksuele geaardheid' in 2010, koos het Centrum ervoor om in zijn Jaarverslag Discriminatie/Diversiteit 2011 te focussen op het verschil tussen het recht op vrije meningsuiting en het strafbare aanzetten tot haat, discriminatie of geweld. In deze focus pleit het Centrum niet voor een al dan niet strengere wetgeving, maar wil het informeren wat de wettelijke bakens zijn en hoe het Centrum daarmee omgaat.

De basisstelling voor zowel juristen als linguïsten is dat dergelijk 'aanzetten tot...' niet enkel een mening is, maar een daad. Dergelijke daden kunnen en moeten dus net als een diefstal of geweld bestraft worden om de maatschappij te beschermen. De moeilijkheid voor iedereen die deze grens moet beoordelen is te achterhalen vanaf wanneer een uitlating meer dan enkel een mening is, maar op zich een daad vormt.

In eerste instantie vergelijken we het wettelijke kader en de rechtspraak in België, Nederland, Frankrijk en op het Europese niveau. Vervolgens richt deze focus zich op de werking van het Centrum: wanneer treedt het Centrum op en wanneer niet? Wat kan het Centrum doen tegen een specifieke handeling? Verschilt een artikel in een krant bijvoorbeeld van een concert of een betoging?

Wat biedt dit Jaarverslag verder nog?

De cijfers bevestigen de tendensen van de voorbije jaren. De discriminatiegrond waarvoor het Centrum het meeste wordt aangesproken blijft racisme, terwijl ook meldingen van discriminatie omwille van een handicap steevast blijven stijgen. Ook het aantal meldingen over discriminatie bij de toegang tot goederen en diensten blijft stijgen. Dit jaar heeft dit domein zelfs de weinig benijdenswaardige eer om het domein 'werk' in te halen. Voor een meer volledig beeld en nadere uitleg verwijzen we naar het hoofdstuk 'Cijfers'.

Medio 2011 werd het Centrum door de regering aangeduid als onafhankelijk opvolgingsorgaan van het

VN-Verdrag inzake de Rechten van Personen met een Handicap. Deze nieuwe opdracht is een bevestiging van de wettelijke opdrachten en van het werk dat het Centrum al sinds 2003 verrichtte omtrent de discriminatiegrond handicap. Het Centrum ijvert namelijk al langer voor gelijke rechten voor personen met een handicap, via onder meer de verplichting om redelijke aanpassingen te treffen. In de thematische dossiers huisvesting en onderwijs leggen we uit wat dit concreet kan inhouden. Gelijke rechten voor personen met een handicap gaat echter veel verder en slaat evenzeer op tewerkstelling, het openbaar vervoer, de toegang tot openbare gebouwen, enz.

Deze nieuwe opdracht van het Centrum geeft ons nog meer middelen om op te treden wanneer de rechten van personen met een handicap worden geschonden. Om deze nieuwe taak naar behoren uit te voeren heeft het Centrum een nieuwe dienst en een begeleidingscommissie opgericht met als doel de uitvoering van dit VN-Verdrag te beschermen, te bevorderen en op te volgen.

Ook in 2011 werkte het Centrum nauw samen met regionale partners, zodat slachtoffers van discriminatie niet enkel hulp kunnen krijgen voor federale materies. Zo stond het Centrum de Vlaamse Meldpunten Discriminatie bij in de behandeling van meldingen en het opzetten van informatiecampagnes. Aan de Franstalige kant werden de samenwerkingsprotocollen ook verdergezet en werd het gemeentelijke netwerk versterkt. Dit leidde onder andere tot de publicatie van een brochure die aan alle Waalse en Brusselse gemeenten werd gestuurd alsook tot een peiling over de perceptie van en de omgang met gevallen van discriminatie door de gemeenten.

We wensen u veel leesplezier toe.

Edouard Delruelle,
Adjunct-directeur

Jozef De Witte,
Directeur

Hoofdstuk 1.

**FOCUS OP DE
VRIJHEID VAN
MENINGSUITING:
“UITLATINGEN
DIE KWETSEN,
SCHOKKEN OF
VERONTRUSTEN”**

SAMENVATTING

Het Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding ontvangt regelmatig vragen over uitspraken die de grenzen van de vrijheid van meningsuiting tarten. Mag je alles zeggen? Is de vrijheid van meningsuiting een vrijgeleide voor veel uitspraken? Of wanneer zijn die uitspraken een inbreuk op de wet? Wanneer is er sprake van aanzetten tot haat, geweld of discriminatie? Voor dergelijke vragen volstaat een eenvoudige ja/nee niet. Vandaar dat het Centrum als thema voor zijn Jaarverslag Discriminatie / Diversiteit 2011 de vrijheid van meningsuiting gekozen heeft. Het

is een gewaagd thema dat telkens opnieuw voor heel wat discussie en polemieken zorgt. De lezer die belust is op controverse, zal echter teleurgesteld zijn: met deze analyse wil het Centrum bewijzen dat deze voor de democratie fundamentele kwestie op een serene, concrete en doordachte manier kan worden aangekaart, met oog voor haar vele facetten, zowel op juridisch als op maatschappelijk vlak. In deze focus is geen plaats voor ideologische standpunten of voor gemoraliseer, wel voor juridische analyses, concrete gevallen en mogelijke oplossingen.

1. Discriminatie versus haatboodschappen

Als we het over gelijkheid van kansen en racisme hebben, hebben we met drie soorten fenomenen te maken: discriminatie, haatmisdrijven en haatboodschappen. Over de eerste twee bestaat er principieel gezien weinig discussie: iedereen erkent dat een gelijke behandeling op het vlak van werk, huisvesting enz. voor alle mensen gewaarborgd moet zijn. Iedereen is het er ook over eens dat het fysiek aanvallen van iemand omwille van zijn ras of zijn seksuele geaardheid een verzwarende omstandigheid is die streng moet worden bestraft. Maar wanneer men moet vastleggen wat een racistische of homofobe belediging is, of wanneer er sprake is van aanzetten tot haat of discriminatie, blijkt het vaak onmogelijk om tot een consensus te komen. Dan wordt alles moeilijker en dat is voor sommigen voldoende reden om er niet over te praten. Moeten we de problemen dan maar uit de weg gaan? Het Centrum kiest voor een andere aanpak en wil duidelijkheid scheppen, los van alle ideologische a priori's, en wel om twee redenen:

1. Vrijheid van meningsuiting is één van de grondslagen van de democratie, één van onze grondrechten, maar geen enkele vrijheid – zelfs al is ze fundamenteel – is absoluut. Andere grondrechten kunnen deze vrijheid aan banden leggen: gelijke behandeling, openbare orde, respect voor de privacy, samenleven, consumentenbescherming enz. In een steeds diversere samenleving die ook nog eens een crisis doormaakt, stelt deze kwestie zich uitermate scherp. Denk maar aan het internet, een buitengewoon communicatie- en informatie-

medium, dat echter ook heel wat frustratie, haat en leugens verspreidt. Deze focus biedt het Centrum de mogelijkheid om de Belgische samenleving aan het denken te zetten over een grote uitdaging voor de democratie door zijn ervaring en hypothesen, maar ook zijn twijfels en vragen te delen.

2. Als het Centrum kritiek krijgt, heeft die vaak te maken met de standpunten die het over de vrijheid van meningsuiting inneemt. Die kritiek is overigens niet altijd eenduidig. Soms krijgt het Centrum het verwijt een 'gedachtepolitie' of een 'tempel van politieke correctheid' te zijn. Anderen maken het Centrum dan weer net het omgekeerde verwijt: zij vinden dat het Centrum bij bepaalde kwetsende of bedreigende uitspraken blijk geeft van lafheid. Naargelang het thema, vinden sommige mensen dat het Centrum nu eens te veel en dan weer te weinig ingrijpt. Het Centrum wil zich niet rechtvaardigen, maar deze gelegenheid aangrijpen om uit te leggen hoe het te werk gaat door te verwijzen naar zijn algemene opdrachten.

Haatboodschappen vergen een heel andere aanpak dan gevallen van discriminatie:

- » Bij **discriminatie** gaat het rechtsmiddel uit van het algemene beginsel van gelijke behandeling. In principe mag je twee categorieën mensen nooit anders behandelen, tenzij je dit "objectief en redelijk kunt verantwoorden". Op die manier kun je ongelijke behandeling – ongeacht of het gaat om directe of

indirecte discriminatie of om al dan niet opzettelijke gevallen (daarom hebben deze wetten ook een burgerlijk luik) – heel ruim en heel volledig bestraffen. Als het Centrum te maken krijgt met discriminatie op de werkvloer, bij huisvesting, in de sector van goederen en diensten enz. kan het op deze juridische basis snel en in een maximum aantal gevallen optreden. Hoewel het Centrum altijd de voorkeur geeft aan bemiddeling en onderhandeling, kan het indien nodig voor een gerechtelijke procedure kiezen.

- » Bij uitspraken die aanzetten tot haat, discriminatie of geweld¹ geldt het algemene beginsel van de vrijheid van meningsuiting. In principe mag je alles zeggen, zolang je uitspraken niet aanzetten tot haat, discriminatie of geweld. Hier geldt de omgekeerde logica: beperkingen van de vrijheid moeten gerechtvaardigd

1 Naast haatboodschappen is ook negationisme bij wet verboden. Negationisme komt in deze focus nauwelijks aan bod, behalve in de externe bijdrage van Foulek Ringelheim, die er bijna helemaal aan is gewijd (zie Twee vragen over de ‘gedachtepolitie’, p. 35).

2. Wanneer woorden daden worden

Hoe maken we een einde aan het dilemma tussen vrijheid van meningsuiting en het beteugelen van haatboodschappen? Dit is de werkstelling van het Centrum: beschouw *uitspraken* die aanzetten tot haat en geweld als bijzondere vormen van *daden* van haat en geweld. Om na te gaan of een uitspraak laakbaar is, moet je geen aandacht besteden aan de *mening* die wordt verkondigd, maar aan de *daad* die wordt gesteld. De zogenaamde ‘*performatieve*’ dimensie (die de uitspraak tot een daad maakt) en niet zozeer de ‘*representatieve*’ dimensie (de mening die met de uitspraak wordt overgebracht) bepaalt of een uitspraak nadelig en dus strafbaar is, hoewel deze beide dimensies natuurlijk nauw met elkaar verbonden zijn. Waarnaar kijkt men om te oordelen of een uitspraak al dan niet goorloofd is? De intentie van de spreker en de context waarin hij de uitspraak deed (publiek, gelegenheid enz.). Die beide elementen maken deel uit van wat in de taalkunde een *performatieve* uiting wordt genoemd, met andere woorden een uiting die iets doet, die iets teweegbrengt. “*Doing*

en redelijk zijn. We bevinden ons hier op strafrechtelijk terrein: als je iemand voor de rechtbank wilt dagen voor het aanzetten tot haat, discriminatie of geweld, moet je kwaad opzet kunnen aantonen. In tegenstelling tot discriminatie, zijn de gevallen waartegen het Centrum kan optreden, veel beperkter.

Dit verschil in mogelijkheden om discriminatie en haatboodschappen te bestrijden, stuit soms op onbegrip. Sommige mensen krijgen de verkeerde indruk dat het Centrum ‘met twee maten meet’: het duldt geen enkele vorm (ook niet onopzettelijk) van discriminatie op de arbeidsmarkt, maar lijkt niet of nauwelijks op te treden tegen weerzinwekkende, onverdraagzame uitspraken. De verklaring ligt nochtans voor de hand. Zoals net vermeld, vallen beide fenomenen onder een andere, ‘tegengestelde’ juridische logica: in het ene geval primeert de gelijke behandeling en is het verschil in behandeling de uitzondering; in het andere geval primeert de vrijheid van meningsuiting en is de haatboodschap de uitzondering.

things with words” is de titel van een baanbrekend werk van John Austin². Een uitspraak die aanzet tot haat, is met andere woorden een taaldaad die met dat opzet wordt verricht binnen een context die de uitwerking van deze woorden op het publiek waarvoor ze zijn bestemd, gunstig beïnvloedt.

Als de wetgeving het aanzetten tot haat verbiedt, verbiedt ze niet bepaalde meningen, maar daden, gedragingen of houdingen die de taal als middel gebruiken om geweld in welke vorm ook uit te lokken. Vanuit deze invalshoek gaan we heel anders tegen deze kwestie aankijken. Het doet er niet langer toe welke meningen goorloofd zijn of niet, maar welke daden al dan niet in een democratische context passen.

Onze stelling lijkt ook te worden bevestigd door rechters (en door de advocaten die op hen een beroep doen).

2 J.L. Austin, *How to do Things with Words*, 2^e uitgave, Oxford, Oxford University Press, 1975.

Zij hechten – al dan niet bewust – heel veel belang aan de performatieve dimensie van de taal. Hoe gaan juristen te werk om te oordelen of een uitspraak die aanzet tot haat ook strafbaar is? Ze onderzoeken de *bedoeling* van de dader en de *context* (onder meer of de uitspraak al dan niet in het openbaar gebeurde). Dit zijn precies de twee elementen die samen de performatieve, ‘pragmatische’ kracht van een uitspraak bepalen (het vermogen om een publiek te overtuigen of in de

ban te houden, of om het daadwerkelijk aan te zetten om een bepaalde daad te stellen). Doen de rechters hier niet onbewust aan pragmatiek?

Deze verschuiving van het zwaartepunt in het debat over de vrijheid van meningsuiting zal in geen geval alle problemen oplossen, maar kan wellicht een en ander verhelderen.

3. Aanpak van het Centrum

Laten we het hebben over de kern van de activiteiten van het Centrum: concrete gevallen. De volgende principes en vragen helpen het Centrum om concrete gevallen te onderzoeken:

1. Het Centrum geeft altijd de voorkeur aan de vrijheid van meningsuiting. Het Centrum huldigt dit principe, zelfs als het gaat om woorden “*die kwetsen, aanstoet geven en verontrusten*”, zoals het Europese Hof voor de Rechten van de Mens stelt. In tegenstelling tot wat soms wordt aangenomen, komt het Centrum heel weinig tussenbeide op het vlak van de vrijheid van meningsuiting. Het onderneemt alleen gerechtelijke stappen als dit absoluut noodzakelijk is. In 2011 heeft het zich slechts in één geval burgerlijke partij gesteld voor het aanzetten tot haat en geweld, meer bepaald tegen de fundamentalistische groepering Sharia4Belgium.
2. Het Centrum gaat eerst na of gerechtelijke stappen opportuun zijn. Als een uitspraak mogelijk indruist tegen de wet, moet het Centrum ook met andere elementen rekening houden:
 - » Zal het bewandelen van de gerechtelijke weg niet te veel belang of ruchtbaarheid geven aan uitspraken die binnen een beperkte context werden gedaan?
 - » Loop je door te kiezen voor een gerechtelijke actie niet in de val die is opgezet door de persoon die de uitspraken heeft gedaan?
 - » Via het internet (discussieforums, kettingmails enz.) kun je vaak sneller en doeltreffender reageren (‘notice and take down’, analyse en ‘counter mail’ enz.).

- » Een nederlaag voor de rechtbanken kan catastrofale gevolgen hebben voor de publieke opinie als het gaat om dossiers die veel media-aandacht krijgen. Het geval van Geert Wilders in Nederland moet tot nadenken stemmen.

3. Bij sommige personen of organisaties gaat het niet om één geïsoleerde uitspraak die aanzet tot haat, discriminatie of geweld, maar wel om de systematische herhaling ervan. Dit kan wijzen op een strategie en dus op kwaad opzet. Dit is de piste die het Centrum vaak bewandelt bij uitspraken in politieke kringen.
4. Een uitspraak juridisch laten passeren, betekent natuurlijk niet dat je het er moreel gezien mee eens bent. Het Centrum krijgt heel vaak vragen over uitspraken die buiten de toepassings sfeer van de wet vallen, maar die toch nadelig zijn voor personen, groepen of voor de samenleving in haar geheel.

Omdat vrijheid van meningsuiting heel sterk afhangt van de context en van de manier waarop de boodschap bij de bestemming aankomt, moet elke instantie haar verantwoordelijkheid opnemen als de context dit vereist. Alvorens op te roepen tot een wetswijziging die de vrije meningsuiting aan banden legt, is het belangrijk om voorrang te geven aan de ethiek van de verantwoordelijkheid. In een perfecte wereld moet verantwoordelijkheidsethiek de kracht zijn die elke burger drijft.

Kortom:

- » Vrijheid van meningsuiting moet voorrang blijven krijgen.

- » Dialoog en discussie zijn de krachtigste wapens om haat en intolerantie te bestrijden.
- » Iedereen moet zijn verantwoordelijkheid opnemen bij haatboodschappen. Het Centrum moedigt organisaties uit het middenveld aan om hun verant-

- woordelijkheid op te nemen (zoals moderatoren van internetforums, redacteurs, hiërarchische of deontologische instanties enz.).
- » De gerechtelijke weg is het ultieme middel waarnaar het Centrum omzichtig teruggrijpt.

4. Toepassingen

4.1. Pers

De rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens biedt specifieke garanties voor de vrijheid van meningsuiting als het om bijdragen van journalisten gaat. Die vrijheid wordt alleen aan banden gelegd als het behoud van de democratische samenleving in gevaar komt.

De Belgische Grondwet bepaalt dat persmisdrijven door een hof van assisen moeten worden behandeld. Hierdoor ligt de drempel voor een effectieve vervolging heel hoog. Er geldt echter een belangrijke uitzondering, namelijk een misdrijf ingegeven door racistische of xenofobe motieven. In dat geval is de correctionele rechtbank bevoegd.

Het Centrum ontvangt regelmatig meldingen over artikels of bijdragen in kranten, tijdschriften of andere media. Vaak gaat het om ongenueanceerde informatie of over een ongelukkige woordkeuze die bepaalde vooroordelen of stereotypen kunnen versterken. Het kan ook gaan om een opiniestuk dat heel wat reacties uitlokt. Hoewel het Centrum het polariserende karakter van bepaalde bijdragen betreurt, moet het vanuit een juridisch oogpunt doorgaans besluiten dat de persvrijheid primeert. Het raadt lezers aan om rechtstreeks te reageren of om eventueel een recht van antwoord te eisen. Het Centrum kan als bemiddelaar optreden en/of doorverwijzen naar de bevoegde deontologische instanties (Conseil de déontologie du journalisme et Raad voor Journalistiek).

4.2. Internet

Het Centrum ontvangt elk jaar honderden meldingen over *cyberhate* (kettingmails, websites, blogs, discussieforums, sociale netwerken enz.) en komt helaas

vaak tot de slotsom dat de verklaringen in kwestie aanzetten tot haat, discriminatie of geweld. We wijzen erop dat er geen ‘digitale uitzondering’ geldt op de regels die het aanzetten tot haat, discriminatie en geweld verbieden. Hoewel het internet een wereldwijd medium is, gelden deze regels voor alle boodschappen die in België worden verspreid, ongeacht de gebruikte drager (schriftelijk, gesproken, televisie of digitaal).

Systematisch procederen is om drie redenen echter niet aangewezen:

- » De tijd die een gerechtelijke procedure vergt, staat in schril contrast met de directheid van het internet. Daarom geeft het Centrum de voorkeur aan een snelle reactie die aansluit bij de internetrealiteit.
- » Een gerechtelijke procedure kan onnodig veel ruchtbaarheid geven aan daders en/of uitspraken die we onmiddellijk van het internet kunnen laten halen zodat ze geen al te grote negatieve impact hebben.
- » Het specifieke karakter van internet kan er ook toe leiden dat een gerechtelijke vervolging heel veel middelen vergt; dat de identiteit van personen die verantwoordelijk zijn, niet kan worden achterhaald; dat er problemen opduiken met territoriale bevoegdheid enz.

In dossiers over discussieforums volgt het Centrum meestal de ‘*notice and takedown*’-strategie: we melden de webmaster of de moderator van het forum dat er mogelijk illegale boodschappen op de website zijn verschenen en vragen om die te verwijderen. Daarnaast hebben we de voorbije jaren een aantal initiatieven genomen en hulpmiddelen ontwikkeld: een specifieke website en een brochure over *cyberhate*, standaardantwoorden op terugkerende kettingmails, opleidingen voor moderatoren enz.

Dit neemt niet weg dat het Centrum waar mogelijk een klacht indient of zich burgerlijke partij stelt in *cyberhate*-dossiers.

4.3. Concerten

Het Centrum wordt regelmatig vooraf geraadpleegd over ‘problematische’ concerten of evenementen waar artiesten optreden die bekendstaan om eerdere laakbare uitspraken (homofobe songteksten, uitspraken in de pers, tijdens optredens, op tv enz.). De vraag die dan rijst, is of het aangewezen is om een optreden, een concert of een culturele manifestatie te verbieden omwille van het ‘verleden’ van die artiesten.

Het Centrum is niet gewonnen voor een preventief optreden via gerechtelijke weg omdat men zich daarmee op het gladde ijs van de censuur begeeft.

Het advies van het Centrum is altijd gelijklopend: geen **voorafgaande** censuur enkel en alleen op basis van eerdere betwiste uitspraken. Het roept wel op om waakzaam te blijven tijdens het concert of het evenement: als blijkt dat er toch opruiende of negationistische uitspraken worden gedaan, kan er tot vervolging worden overgegaan. De gemeente en politiediensten spelen hierbij een cruciale rol. Om tot vervolging te kunnen overgaan, zijn er immers getuigenissen nodig en moeten er op het concert of op het optreden politiemensen aanwezig zijn die een pv kunnen opmaken.

Dit principiële juridische standpunt sluit echter geen andere maatregelen of acties uit (bewustmaking, informatie, protest, betoging enz.). De organisatoren van het optreden moeten ook op hun verantwoordelijkheid worden gewezen. Ze kunnen bijvoorbeeld in de overeenkomst die ze met artiesten sluiten, een clausule opnemen dat die zich aan de Belgische antidiscriminatiewetgeving moeten houden.

Het Centrum heeft concertorganisatoren en uitbaters van concertzalen en culturele centra hierover onlangs een informatiebrochure bezorgd. Naast een praktisch overzicht van de bestaande wetgeving bevat dit document richtsnoeren om te beoordelen of uitspraken van artiesten al dan niet aanvaardbaar zijn en tips om voor, tijdens en na een gepland concert gepast te reageren.

4.4. Humor

Humor is een geval apart. Rechtspraak uit de 19^e eeuw laat humoristische uitspraken en karikaturen tot op zekere hoogte ongemoeid en dit om twee redenen:

lachen wordt beschouwd als iets ‘natuurlijks’, dat niet kan worden onderdrukt en dat ontsnapt aan alle logica. Daarnaast wordt humor beschouwd als een vorm van kritiek die in een democratische samenleving moet kunnen. Voor satires of karikaturen zullen rechtbanken zich dus nog toleranter opstellen dan voor ‘ernstige’ uitspraken. Ter herinnering: ondanks de polemiek die de publicatie van de ‘Deense’ Mohammed-karikaturen teweegbracht, werd er in België en in Frankrijk geen enkele veroordeling uitgesproken.

Humor ontslaat artiesten echter niet van hun wettelijke verantwoordelijkheden. Omdat het Centrum tegen voorafgaande censuur is gekant, pleit het ervoor om getuigen of politiemensen naar omstrede voorstellingen te sturen en/of om opnames te maken, zodat achteraf via gerechtelijke of andere wegen kan worden gereageerd.

4.5. Voetbal

Voetbal is een goed voorbeeld waarbij ‘eigen’ regels terecht veel verder gaan dan de wet. De ‘voetbalwet’³ voorziet in sancties⁴ voor personen die alleen of in groep aanzetten tot het toedienen van slagen en verwondingen, tot haat of tot geweld tegen één of meerdere personen in of in de omgeving van het stadion of op Belgisch grondgebied (voor zover dit in de beide laatste gevallen gebeurt in het kader of naar aanleiding van een voetbalwedstrijd). De disciplinaire code van de FIFA die is overgenomen in het disciplinaire reglement van de Belgische Voetbalbond, legt ook sancties op voor personen, spelers en clubs bij racistische of beledigende uitspraken of spreekwoorden in voetbalstadions.

4.6. Uitspraken van ‘autoriteiten’

Het Centrum krijgt regelmatig verontwaardigde reacties over verklaringen van mandatarissen, politici of personen met een zeker intellectueel of moreel gezag. Deze voorvallen komen vaak uitgebreid aan bod in de media en mensen verwachten dat het Centrum hierover snel een oordeel velt.

3 Wet van 21 december 1998 betreffende de veiligheid bij voetbalwedstrijden, gewijzigd bij de wetten van 10 maart 2003, 27 december 2004 en 25 april 2007.

4 Artikels 23 en 23 bis van de wet van 21 december 1998 betreffende de veiligheid bij voetbalwedstrijden.

Het Centrum heeft hierover de volgende mening: personen met een openbare functie moeten vrij hun mening kunnen uiten omdat ze risico's moeten kunnen nemen om bepaalde ideeën te formuleren. Daarom zijn parlementsleden bijvoorbeeld niet verantwoordelijk voor uitspraken binnen het Parlement. Als professionele openbare sprekers zijn deze mensen zich doorgaans bewust van de draagwijdte van hun woorden. Hun morele gezag brengt ook een grotere verantwoordelijkheid met zich mee. Dit is echter een louter morele en geen juridische benadering.

Daarom gaat het Centrum na of deze personen dergelijke uitspraken regelmatig in de mond nemen, wat kan wijzen op een bewuste strategie om aan te zetten tot haat.

4.7. Radicale groeperingen

Het Centrum besteedt speciale aandacht aan georganiseerde vormen van aanzetten tot haat. Die kunnen een directe bedreiging voor de democratie en de sociale rust vormen. Het Centrum is bijzonder waakzaam en treedt zo snel mogelijk preventief of reactief op. Dit vereist een nauwe samenwerking met partners zoals het parket, de politie en de burgemeester.

5. Conclusie

Het is niet eenvoudig om een strategie tegen haatboodschappen uit te werken. Samengevat kan het probleem via twee assen worden aangepakt:

- » een tijd-as: een preventief (er komt geen haatboodschap) of curatief (nadat de boodschap is gebracht) optreden;
- » een strategische as: een juridische (burgerlijke partij of aanklacht) of maatschappelijke aanpak (bewustmaking, verzoening).

Preventief optreden kan op twee manieren: door een verbod of censuur, of door mensen op hun verantwoordelijkheid te wijzen. Omdat vrijheid van meningsuiting een grondrecht is, moet een verbod vooraf zoveel mogelijk worden vermeden. Een verbod is alleen gerechtvaardigd als de openbare orde direct gevaar

4.8. Betogingen

Het recht om te betogen is een grondrecht in een democratie dat echter ook aan bepaalde beperkingen is onderworpen. De burgemeester kan een betoging verbieden, als hij vindt dat ze een bedreiging vormt voor de openbare orde. In tegenstelling tot optredens of mediaberichten vinden betogingen openbaar plaats en kunnen ze de openbare orde ernstig verstoren. Hierdoor is preventief optreden sneller gerechtvaardigd.

Het is ook mogelijk om organisaties of betogers nadien te vervolgen voor slogans of spandoeken die indruisen tegen de wet. Onze ervaring leert echter dat dit juridisch heel moeilijk ligt, omdat de scheidslijn tussen politiek protest en aanzetten tot haat vaak flinterdun is, zoals bij betogingen tegen het beleid van Israël. Vergelijkingen tussen Israël en het naziregime – hoe stuitend en ongepast die ook zijn – zullen Belgische rechtbanken niet als een vorm van negationisme beschouwen. Meer nog: uit recente Belgische rechtspraak blijkt dat racistische *beledigingen* als dusdanig niet strafbaar zijn op basis van de Antiracismewet. Eens te meer is het werk van de politie hier cruciaal: die moet de nodige vaststellingen verrichten en pv's opmaken.

loopt en ook dan moet men met deze mogelijkheid omzichtig omspringen. Daarom wijst het Centrum mensen liever op hun verantwoordelijkheid. Zo kunnen organisatoren van concerten en evenementen van de artiesten die ze boeken, eisen dat ze zich aan de wetgeving houden.

In dat geval kan de haatboodschap wel worden overgebracht. We wijzen er hier nogmaals op dat we volgens ons niet moeten focussen op de inhoud, maar op de performatieve dimensie van de boodschap. Wat wil de spreker ermee bereiken en in welke context doet hij deze uitspraak? Het Centrum gaat over tot een dubbele analyse: een juridische en een maatschappelijke.

Bij de **juridische** analyse focust het Centrum op twee aspecten:

» **Is de wet geschonden?**

De grootste moeilijkheid bestaat erin om aan te tonen dat de dader bewust wilde aanzetten tot haat. We hebben gemerkt dat het vaak heel moeilijk is om dit te bewijzen (men kan dit indirect doen door aan te tonen dat het niet om een eenmalig incident gaat, wat op een bewuste strategie kan wijzen).

» **Zo ja, is het opportuun om een gerechtelijke procedure op te starten?**

Naast de eigenlijke juridische analyse is het - zoals we hebben gemerkt - soms contraproductief om een gerechtelijke procedure op te starten. Die kan immers in de kaart spelen van de dader (zoals dat met Wilders in Nederland het geval was), ze kan veel ruchtbaarheid geven aan de uitspraken, of ze kan nadelig uitpakken als men het proces verliest.

» **Zo nee, wat is dan het beste alternatief?**

We hebben verschillende voorbeelden gezien waarbij een verzoening (nadat de dader zijn excuses aan het slachtoffer heeft aangeboden), een onmiddellijke rechtzetting (op het internet bijvoorbeeld) of het bijbrengen van verantwoordelijkheidsbesef heel doeltreffend waren.

Bij de **maatschappelijke** analyse gaan we na wat de gevolgen zijn van haatboodschappen voor de samenleving. Op basis van deze analyse kiest het Centrum voor alternatieve opties (verzoening) of voor het exemplarische karakter van een gerechtelijke veroordeling.

Het Centrum probeert om deze beide analyses altijd te maken en om dit op een zo professioneel en transparant mogelijke manier te doen, zonder er zeker van te zijn dat we hier altijd in slagen en met de wetenschap dat het onmogelijk is om een consensus te bereiken over hoe er al dan niet moet worden opgetreden tegen woorden “*die kwetsen, aanstoot geven en veront-rusten*”.

1.

**VRIJHEID VAN
MENINGSUITING:
VAN (VAAK STERIELE)
POLEMIKEN
TOT DAGELIJKSE
PRAKTIJK**

Mag men alles zeggen? Vanaf wanneer zet men aan tot haat, discriminatie of geweld? Het Centrum koos om twee redenen ‘vrijheid van meningsuiting’ als thema voor zijn focus 2011:

1. Vrijheid van meningsuiting is één van de basisprincipes van de democratie, één van onze fundamentele vrijheden. Geen enkele fundamentele vrijheid is echter absoluut. Normen en waarden leggen grenzen vast: gelijke behandeling, openbare orde, privacy, samenleven, bescherming van de consument, enz. Deze kwestie is bijzonder acuut in onze almaar meer diverse maatschappij die een diepe crisis doormaakt. Denk maar aan het internet: een buitengewoon communicatie- en informatie-medium, maar tegelijk ook een uitlaatklep voor frustratie, haat en leugens.

Het Centrum is thuis in deze kwesties. Eén van zijn opdrachten bestaat erin om uitlatingen die aanzetten tot haat te bestrijden binnen de domeinen waarvoor het bevoegd is (met andere woorden alle beschermde discriminatiecriteria, met uitzondering van geslacht en taal). Deze concrete ervaring met haatboodschappen (*‘hate speech’*) leek ons nuttig in het debat over vrije meningsuiting. Met deze focus wil het Centrum de Belgische samenleving wijzen op een belangrijke democratische uitdaging door zijn ervaring, zijn mening, maar ook zijn twijfels en vragen te delen.

2. Kritiek op het Centrum heeft vaak te maken met de standpunten die het over vrije meningsuiting inneemt. Overigens zijn dit soort verwijten vaak tegenstrijdig. Het Centrum krijgt soms het verwijt dat het een ‘gedachtepolitie’ of een ‘tempel van het politiek correcte denken’ is. Anderen maken dan weer net het omgekeerde verwijt: volgens hen treedt het Centrum niet krachtadig genoeg op tegen bepaalde stuitende of bedreigende uitspraken. Er zijn ook mensen die vinden dat het Centrum in bepaalde gevallen te sterk ingrijpt en in andere niet krachtadig genoeg optreedt. Daarom wil het Centrum gewoon uitleggen hoe het te werk gaat, niet om zich te verantwoorden, maar om zijn aanpak te kaderen binnen zijn opdracht om discriminatie, haatboodschappen en haatmisdrijven te bestrijden.

In deze focus wordt de kwestie van de vrije meningsuiting vooral vanuit een curatief of repressief perspec-

tief benaderd: wanneer en hoe moet men optreden tegen haatboodschappen? Is de gerechtelijke oplossing steeds de beste of zijn er alternatieven voorhanden? Op het preventieve aspect gaan we enkel onrechtstreeks in wanneer we het hebben over de pedagogische aanpak van soms onbewust discriminerende clichés, stereotypen en vooroordelen via bewustmakingscampagnes, informatie en opleidingen.

Om uit te leggen wat het Centrum doet op het vlak van haatboodschappen, moeten we ingaan op de middelen om racisme en andere vormen van ongelijke behandeling en om haat en misprijzen ten aanzien van bepaalde bevolkingsgroepen aan te pakken. Het gaat om twee soorten middelen voor twee verschillende soorten van gedrag: gevallen van discriminatie en haatboodschappen.⁵

- » Bij discriminatie beroept het rechtsmiddel zich op het algemene beginsel van gelijke behandeling. In principe mogen twee groepen mensen nooit verschillend worden behandeld, tenzij hiervoor een ‘objectieve en redelijke rechtvaardiging’ bestaat. Op basis van dit beginsel kunnen gevallen van ongelijke behandeling – zowel direct als indirect, bewust of onbewust (daarom hebben deze wetten ook een burgerlijk luik) – heel ruim en volledig worden behandeld. Dankzij deze juridische basis kan het Centrum snel en in zoveel mogelijk gevallen tussenbeide komen als het melding krijgt van discriminatie op de arbeidsmarkt, op de huisvestingsmarkt, in de goederen- en dienstensector enz. Hoewel het Centrum altijd de voorkeur geeft aan bemiddelen en onderhandelen, kan het zo nodig ook een rechtszaak aanspannen;
- » In het geval van uitspraken die aanzetten tot haat, discriminatie of geweld⁶, is het algemene beginsel de

5 Naast discriminatie en haatboodschappen bestaat nog een derde soort handeling die in deze focus echter niet aan bod zal komen: het haatmisdrijf. Een haatmisdrijf (*‘hate crime’*) is een overtreding waarvan één van de drijfveren de vijandigheid is tegen het slachtoffer omwille van zijn of haar herkomst, godsdienst, seksuele geaardheid of eender welk discriminatiecriterium die de wet beschermt. Dit kan een verzwarende omstandigheid vormen en dus tot een zwaardere straf leiden.

6 Naast haatboodschappen is ook negationisme bij wet verboden. De kwestie van het negationisme wordt slechts terloops behandeld in deze focus, behalve in de externe bijdrage van Foulek Ringelheim die hier dieper op in gaat (zie Twee vragen over de ‘gedachtepolitie’, p. 35).

Vrijheid van meningsuiting is één van de basisprincipes van de democratie, één van onze fundamentele vrijheden. Geen enkele fundamentele vrijheid is echter absoluut.

vrijheid van meningsuiting. In principe mag je alles zeggen, behalve als het gaat om uitspraken die aanzetten tot haat, discriminatie of geweld. Hier geldt de omgekeerde logica en moeten de beperkingen die aan de vrijheid worden gesteld, gerechtvaardigd en evenredig zijn. We zitten in de strafrechtelijke sfeer: als je iemand gerechtelijk wil vervolgen voor het aanzetten tot haat, discriminatie of geweld, moet je kunnen aantonen dat het de *bedoeling* was om schade te berokkenen. In tegenstelling tot discriminatie is het aantal gevallen waarin het Centrum tussenbeide kan komen heel wat kleiner. Vanuit democratisch oogpunt wordt hierdoor gegarandeerd dat iedereen zijn mening en overtuiging kenbaar kan en mag maken, ook al omdat de Belgische rechtspraak de vrijheid van meningsuiting – terecht – streng bewaakt, zoals we verderop zullen merken.

De strijd tegen discriminatie en de strijd tegen haatspraak kaderen in een 'teggengestelde' juridische logica.

Dit verschil tussen rechtsmiddelen om discriminatie en haatspraak te bestrijden, stoot bij bepaalde mensen op onbegrip. Ze krijgen de verkeerde indruk dat het

Centrum 'met twee maten en gewichten' werkt en heel streng optreedt tegen de minste vorm van discriminatie op de arbeidsmarkt (zelfs als dit onbewust gebeurt), terwijl het niets onderneemt tegen weerzinwekkende en onverdraagzame uitspraken. De verklaring ligt nochtans voor de hand. Zoals hierboven vermeld, kaderen de twee fenomenen in een 'teggengestelde' juridische logica: in het ene geval primeert de gelijke behandeling en is het verschil in behandeling de uitzondering; in het andere geval primeert de vrijheid van meningsuiting en is het aanzetten tot haat de uitzondering.

Als het Centrum met dergelijke (geschreven, mondelinge, gefilmde enz.) haatboodschappen wordt geconfronteerd, geldt als uitgangspunt het respect voor de vrije meningsuiting. Het Centrum geeft altijd de voorrang aan dit principe, zelfs als het gaat om "*kwetsende, schokkende of onrustwekkende*" uitlatingen, zoals de formulering van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens luidt. In tegenstelling tot wat vaak wordt beweerd, treedt het Centrum heel weinig op in gevallen die draaien om vrije meningsuiting. In 2011 heeft het zich slechts één keer burgerlijke partij gesteld in een rechtszaak aangespannen wegens aanzetten tot haat, geweld of discriminatie, met name tegen de groepering Sharia4Belgium.

Het Centrum volgt hiermee de logica van de Belgische rechtspraak die de vrijheid van meningsuiting duidelijk beschermt. Het Belgische gerecht is bijvoorbeeld veel toleranter voor beledigingen dan het Franse. Humoristen, karikaturisten of politici krijgen hier ook veel meer vrijheid. In het Parlement genieten deze laatsten zelfs een absolute onverantwoordelijkheid.

Dit alles betekent echter niet dat het Centrum niet waakzaam blijft voor uitlatingen die aanzetten tot haat, discriminatie of geweld. Als het Centrum overtuigd is dat de grenzen van de wet zijn overschreden, treedt het altijd op, net zoals het dat bij fysieke agressie doet.

Deze analogie tussen 'uitlatingen' die aanzetten tot haat en geweld en geweld- en 'haatmisdrijven' is bepalend voor de manier waarop het Centrum te werk gaat. Om te oordelen over het eventueel laakbare karakter van een uitspraak, hoef je geen aandacht te schenken aan de mening die ermee wordt geventileerd, maar aan de daad die ermee wordt gesteld. Wat bepaalt of een uitspraak schadelijk is en aanleiding kan geven tot vervolging, is haar zogenaamde 'performatieve' dimensie (wat haar tot een daad, een houding maakt). Die weegt veel zwaarder door dan de 'representatieve' dimensie (de mening die deze uitspraak overbrengt), hoewel beide dimensies nauw samenhangen. Waar naar kijken we om te oordelen of een uitspraak al dan niet toelaatbaar is? Enerzijds naar de bedoeling van de spreker; anderzijds naar de context waarin hij of zij die uitspraak heeft gedaan (publiek, aangelegenheid enz.). Dit zijn twee wezenlijke elementen van wat we in de taalkunde een performatieve uiting noemen of een uiting die iets doet. "*Doing things with words*", aldus de titel van het baanbrekende werk van John Austin⁷. Een uitlating die aanzet tot haat is een taaldaad die met die bedoeling gebeurt binnen een context die mogelijk een invloed heeft op het doelpubliek.

Om deze 'pragmatische' aanpak tegen het licht te houden organiseerde het Centrum op 25 november een colloquium onder de titel "*Aanzetten tot haat: Zeggen is doen. Pragmatische benadering van de vrijheid van meningsuiting*". Het Centrum deed dit samen met een taalkundige (professor Rosier van de ULB), de vicevoorzitter van het Europees Hof voor de Rechten

7 J.L. Austin, *How to do Things with Words*, 2de uitgave, Oxford, Oxford University Press, 1975.

van de Mens (mevrouw Françoise Tulkens) en juristen uit België, Nederland en Frankrijk.

In het volgende deel van de focus heeft het Centrum enkele externe prominenten gevraagd om in de pen te kruipen:

- » een magistraat werd gevraagd of de huidige Belgische wetgeving volstaat om het aanzetten tot haat te bestrijden;
- » twee professoren recht werd gevraagd hoe de overheden het aanzetten tot haat doeltreffend kunnen bestrijden zonder aan de vrijheid van meningsuiting te tornen.

In het laatste deel van deze focus wordt het standpunt van het Centrum over deze kwesties in verband met vrije meningsuiting uit de doeken gedaan aan de hand van enkele symbooldossiers.

Wat haatboodschappen betreft, hanteert het Centrum de volgende principes:

1. Het Centrum geeft altijd voorrang aan de vrijheid van meningsuiting. Het zal enkel gerechtelijke stappen ondernemen wanneer dat absoluut noodzakelijk is.
2. Het Centrum gaat steeds na of gerechtelijke stappen opportuun zijn. Zelfs als een uitspraak tegen de wet lijkt in te gaan, zijn er andere parameters waarmee men rekening moet houden:
 - a. Zal men, door een rechtszaak aan te spannen, niet teveel gewicht of gehoor geven aan een uitspraak die in een beperkte omgeving werd gemaakt?
 - b. Zal men, door een rechtszaak aan te spannen, niet in de kaarten spelen van de auteur van de uitspraak?
 - c. Op het internet (discussiefora, kettingmails...) is vaak een ander type antwoord sneller en meer toepasselijk ('notice and take down', analyse en 'tegenmail', enz.)
 - d. Het risico van in een rechtszaak ongelijk te halen moet goed afgewogen worden. Bij dossiers die heel wat media-aandacht krijgen, kan ongelijk halen een rampzalige impact hebben op de publieke opinie. De recente zaak met Geert Wilders in Nederland moet tot nadenken stemmen.

3. Bij sommige personen of organisaties zijn het niet zozeer bepaalde uitspraken op zich die tot haat, discriminatie of geweld aanzetten, maar wel het feit dat die uitspraken systematisch en onomwonden worden herhaald, wat wijst op een strategie waar een duidelijke bedoeling achter schuilgaat. Het Centrum geeft er de voorkeur aan om deze herhaling en de bedoeling erachter aan te pakken, vooral als het om uitspraken in politieke middens gaat.

Een uitlating die aanzet tot haat is een taaldaad die met die bedoeling gebeurt binnen een context die mogelijk een invloed heeft op het doelpubliek.

4. Naargelang het maatschappelijke domein of de betrokken instelling raadt het Centrum een andere aanpak aan. Is het niet verstandig om strengere regels voor scholen of overheidsdiensten te hantieren (ambtenaren hebben een voorbeeldfunctie)? In de sport gaan de voetbalwet en de FIFA-regels die spreekkoren in stadia verbieden, een stuk verder dan de 'klassieke' wetgeving. Gelet op het gevaar voor geweld tussen supporters is deze extra beperking volgens het Centrum zonder meer gerechtvaardigd.

5. Bepaalde uitlatingen juridisch tolereren, betekent natuurlijk niet dat je er op moreel vlak mee instemt. Het Centrum krijgt vaak vragen over uitlatingen die strikt gezien geen inbreuk op de wet betekenen, maar die toch schadelijk zijn voor personen, groepen van personen of de samenleving in haar geheel.

Het Centrum geeft altijd voorrang aan de vrijheid van meningsuiting.

Vrije meningsuiting hangt nauw samen met de context en de manier waarop de boodschap bij de ontvanger aankomt. Daarom moet elke instelling binnen de eigen specifieke context haar verantwoordelijkheid opnemen. De voorkeur moet uitgaan naar deze ethiek van verantwoordelijkheid vooraleer we de wet wijzigen en de vrije meningsuiting aan banden leggen. In een ideale wereld moet elke burger die verantwoordelijkheid op zich nemen.

2.

**WETGEVEND KADER
EN ONTWIKKELINGEN
BINNEN DE
RECHTSPRAAK:
EEN PRAGMATISCHE
BENADERING**

Dit deel is geïnspireerd op de verschillende sprekers tijdens het seminarie dat het Centrum op 25 november 2011 organiseerde. Het Centrum had de eer en het genoegen om daar de volgende mensen te begroeten: mevrouw Françoise Tulkens, vicevoorzitster van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens; mevrouw Laurence Rosier, taalkundige (ULB); meester Dirk Dewandeleer, advocaat; mijnheer A.J. Nieuwenhuis (Universiteit Amsterdam) en mijnheer Laurent Martello, Défenseur des Droits (Frankrijk). Al deze sprekers deelden hun ervaringen over de ontwikkeling van de wetgeving en de rechtspraak in hun werkgebied. Het leek echter interessant om deze dag te beginnen met een beschouwing over de positie van de taal, over het gesproken woord dat nu eens als een vorm van vrije meningsuiting, dan weer als een middel om aan te zetten tot haat, geweld of discriminatie wordt aanzien.

Het Centrum kiest voor volgende hypothese: in een democratie mag een mening als dusdanig niet worden veroordeeld, maar wel een gedrag, een daad. Spinoza vermeldde dit principe al in 1670 in zijn *“Tractatus theologico-politicus”*: *“Ik verzeker u dat niemand een actie kan ondernemen tegen de wil van de staat zonder het recht van die staat in gevaar te brengen; de regels voor een georganiseerde samenleving kunnen niemand er echter van weerhouden om te denken, om te oordelen en om zich vervolgens spontaan te uiten.”*

Betekent dit dat er geen paal en perk aan woorden kan worden gesteld? Neen, voor zover woorden ook daden zijn. We kunnen stellen dat als de wetgeving aanzetten tot haat verbiedt, ze geen meningen, maar daden, gedragingen of handelswijzen verbiedt die de taal als vehikel gebruiken om geweld uit te lokken. Het aanzetten tot haat hangt met andere woorden af van de zogenaamde ‘performatieven’ of ‘taaldaden’.

In die optiek ziet de kwestie er heel anders uit. Het doet er niet langer toe te weten welke meningen geoorloofd zijn of niet, maar wel welke taaldaden stroken met de democratie en welke niet. Zo zegt het Europees Hof voor de Rechten van de Mens terecht dat er in een democratie ruimte is voor *“uitingen die schokken, kwetsen en verontrusten”*, maar niet voor uitingen die mensen in gevaar brengen.

Deze hypothese die haatspraak ziet als een daad en niet als een mening, is niet nieuw. Ze wordt in de Verenigde Staten al ongeveer dertig jaar verdedigd door mensen

die haatdragende seksistische of racistische uitspraken uit de bescherming van het befaamde ‘First Amendment’ willen halen dat Amerikaanse burgers volledige vrijheid van meningsuiting garandeert. De argumentatie in de rechtspraak van Amerikaanse rechtbanken en van het Hoog Gerechtshof is echter heel uiteenlopend. Dat heeft in de Verenigde Staten tot heel aparte paradoxen geleid: zo mag je op straat rondlopen in nazi-uniform of de Amerikaanse vlag verbranden, maar is het verboden om in *prime time* het woord ‘fuck’ in de mond te nemen.⁸

In Europa is er nauwelijks discussie over het performatieve karakter van haatspraak, wellicht omdat de wetgevers het erover eens lijken te zijn dat bepaalde uitingen ‘als uiting’ kunnen worden verboden. Desalniettemin valt het op dat rechters in de praktijk (en dus ook de advocaten die zich tot hen richten) zeer veel aandacht aan de performatieve dimensie van taal besteden. Wat doen juristen om te oordelen of een uiting die aanzet tot haat strafbaar is? Ze gaan na wat de ‘intentie’ van de beklaagde was en in welke ‘context’ de uitspraak plaatsvond (onder meer het openbare karakter ervan). Dit zijn net de twee pragmatische elementen die samen de performatieve, ‘pragmatische’ kracht van een uitspraak uitmaken (het vermogen om de toehoorders te overtuigen, mee te slepen of daadwerkelijk aan te zetten om een bepaalde daad te stellen). Doen rechters niet onbewust aan pragmatiek?

Het lijkt ons zinvol om hier wat dieper op in te gaan, om na te gaan of de ‘performatieve’ dimensie van een uiting echt een werkbaar criterium is om een onderscheid te maken tussen uitingen die niet juridisch verontrustend zijn (omdat het louter ‘meningen’ zijn zonder performatieve of met een positieve uitwerking) en uitingen die aanleiding tot vervolging kunnen geven (omdat hun performatieve kracht een vorm van geweld is die een gevaar vormt voor anderen en/of voor de samenleving). Dit kan het pad effenen voor een heel andere redenering ten opzichte van de samenleving: “iedereen mag zijn mening hebben, zelfs als die kwetst, schokt of verontrust, maar het is de uiting als gedrag, als daad waarvoor jij als burger verantwoordelijk bent.”

Als de wetgeving aanzetten tot haat verbiedt, verbiedt ze geen meningen, maar daden of handelswijzen die de taal gebruiken om geweld uit te lokken.

8 M. Iacob, *De la pornographie en Amérique. La liberté d'expression à l'âge de la démocratie délibérative*, Parijs, Fayard, 2010.

Die verschuiving in de discussie over vrije meningsuiting zal natuurlijk niet alle problemen uit de wereld helpen, maar laat wel toe om enkele zaken op te helderen.

We vergelijken de Belgische situatie met die in twee buurlanden: Frankrijk en Nederland. Wat Frankrijk betreft, was dit de gelegenheid om in het kader van een samenwerkingsprotocol de banden aan te halen met onze Franse zusterinstelling, de Défenseur des Droits.

2.1. Haat omgezet in woorden: het belang van de herinnering en de schok van de context

Het Centrum heeft mevrouw Laurence Rosier, professor aan de Université Libre de Bruxelles, auteur van *“Petit Traité de l’insulte”*⁹ en erkend specialiste in de analyse van indirecte rede, gevraagd om toe te lichten waarom beledigingen, scheldwoorden en het aanzetten tot haat een bepaalde soort taaldaden zijn. In dit deel heeft het Centrum de bijdrage van mevrouw Rosier aan het seminarie samengevat.

Volgens de pragmatiek hangt de ‘performatieve’ dimensie van haatspraak van twee factoren af: de ‘intentie’ van de spreker en de ‘context’ die zijn taaldaad meer of minder doeltreffend maakt.

Taalkundigen en taalfilosofen zeggen van een uiting dat die performatief is als ze niet louter omstandigheden ‘weergeeft’, maar de pragmatische kracht van een daad, van een gedrag heeft die de realiteit kan ‘wijzigen’ (en die niet louter weergeeft of beschrijft).

Het klassieke voorbeeld is de uitspraak “de zitting wordt geopend” door een persoon die gemachtigd is om dit (in een bepaalde context) te doen. We spreken van een ‘illocutieve’ handeling, met andere woorden een uitspraak die louter door die uitspraak iets bewerkstelligt. Bij het aanzetten tot haat hebben we echter met een ander soort performatieven te maken, namelijk perlocutieve handelingen: handelingen die gelet op de context waarin ze worden uitgesproken, in werkelijkheid een bepaald effect met zich mee (kunnen) brengen.

Een beledigende uitspraak is herkenbaar aan bepaalde kenmerken:

- » Ik kan me er niet tegen verweren: als iemand mij zegt “je bent een klootzak”, kan ik me daar niet tegen verweren en is die uitspraak dus beledigend;

als iemand zegt “je bent een leugenaar”, kan ik die bewering weerleggen door aan te tonen dat ik de waarheid heb gezegd.

- » Vaak, zoniet altijd, gaat het om etnisch gerichte verwijzingen: “Arabier”, “vuile jood”, “luie neger”. Elke belediging is in zekere zin racistisch. Iedere belediging deelt met andere woorden in volgens geslacht, afkomst, plaats in de samenleving, enz.

Volgens de pragmatiek hangt de ‘performatieve’ dimensie van haatspraak van twee factoren af: de ‘intentie’ van de spreker (wat wil hij bereiken als hij spreekt?) en de ‘context’ (die zijn taaldaad meer of minder doeltreffend maakt). Mevrouw Rosier zegt dat we ook met twee andere factoren rekening moeten houden: hoe gaat de ‘bestemming’ de belediging opvatten en welke ‘herinneringen’ zijn er aan de boodschap verbonden (die hebben vaak een belangrijkere connotatie dan de eigenlijke betekenis). Mevrouw Rosier benadrukt vooral deze twee laatste parameters en lijkt daarmee aan te geven dat het haatdragende of beledigende karakter van een uiting uitermate relatief is: eenzelfde uiting kan ervaren worden als beledigend of net als heel onschuldig, afhankelijk van de psychologische instelling van de bestemming. Het psychologische effect op de ontvanger hangt met andere woorden niet enkel vast aan mijn duidelijke intentie om te kwetsen of te beledigen.

Naast de context als dusdanig moet je ook rekening houden met de herinneringen die een taaldaad oproept. Hier speelt het geheugen van het woord mee, met andere woorden de betekenis die het mettertijd heeft gekregen. Zo is de uitspraak “roze khmer”¹⁰ alleen

9 L. Rosier, *Petit traité de l’insulte*, Loverval, Labor (Liberté, j’écris ton nom), 2006.

10 Dit voorbeeld werd door mevrouw Rosier in het Frans aangehaald tijdens het seminarie. Personen die fervent voorstander zijn van gelijke rechten voor holebi’s worden door homofoben soms als ‘roze khmer’ bestempeld.

verstaanbaar voor iemand die de (tragische) geschiedkundige periode van de Rode Khmer in Cambodja kent. Wie hiermee niet vertrouwd is, zal deze uiting niet als beledigend ervaren.

Het postulaat ‘intentie’ (is het al dan niet de bedoeling van de spreker om te beledigen, om aan te zetten tot haat) moet worden gerelativeerd en er moet nadruk worden gelegd op de rol van de ontvanger. *“Het is de ontvanger als een belediging die de belediging uitmaakt”*, zegt Laurence Rosier. Dit betekent ook dat de beledigde de identiteit kan afwijzen die hem wordt toegedicht, of het beledigende karakter ervan. Deze betekenis gaat ook schuil achter het initiatief van de ondertekenaars van het befaamde *“Manifeste des 343 salopes”*: zij eigenden zich in 1971 de naam toe waarmee hun tegenstanders hen betitelden.

Mevrouw Rosier wijst dus op een paradox: om te oordelen over het haatdragende karakter van een uiting, kunnen we niet als criterium nemen hoe een slachtoffer deze uiting ervaart of ‘ontvangt’ omdat dit element duidelijk verschilt van persoon tot persoon. We kunnen dus besluiten dat er tussen een onschuldige

uitlating, een belediging, een aanzetten tot haat eigenlijk een continuüm bestaat. Er is geen enkel objectief criterium dat toelaat om de graad van geweld van een taaldaad te bepalen, omdat die verschilt naargelang de groep of het individu en naargelang de herinneringen die zij aan de gebruikte woorden hebben bewaard.

Dit maakt het werk van de jurist er niet eenvoudiger op want hij of zij moet beslissen of, binnen het kader van de wet, een uiting aanzet tot haat, discriminatie of geweld. Al deze elementen kunnen hem of haar wel enkele bakens bieden om een onderscheid te maken tussen beledigen en aanzetten tot haat: de belediging hangt bijna uitsluitend af van de manier waarop de persoon die aangesproken wordt de belediging opvat, terwijl de ‘aanzet tot haat’ meer objectief uit de context achterhaald kan worden. Het enige tastbare waarop de jurist zich kan beroepen om een oordeel te vellen, is de intentie en de context (samenstelling van het publiek bijvoorbeeld). Dit bevestigt de stelling: de uitdaging zit hem in het pragmatische. Hoe hierover moet worden beslist, blijft wel een vraagteken.

2.2. Wetgevend kader¹¹

2.2.1. België

Artikel 19 van de Grondwet garandeert de vrijheid van meningsuiting. De wetgever heeft echter in verschillende wetteksten grenzen voor deze vrije meningsuiting vastgelegd, vooral als uitingen aanzetten tot haat, geweld of discriminatie. Het aanzetten tot haat, geweld of discriminatie tegen een persoon, een gemeenschap, een groep of leden van een groep is zowel strafbaar volgens de wet ter bestrijding van racisme of xenofobie¹² (artikel 20), als volgens de wet ter bestrijding van bepaalde vormen van discriminatie¹³ (artikel 22) en de wet ter bestrijding van discriminatie tussen

vrouwen en mannen¹⁴ (artikel 27). Dit geldt ook voor laster, eerroof, misleidende reclame en bescherming van kinderen. Alle soorten uitingen, trouwens, die in feite taaldaden of ‘performatieven’ zijn.

Er zijn specifieke misdrijven bepaald voor inbreuken tegen de bepaling voor de zogenaamd ‘raciale’ criteria: het verspreiden van ideeën die uitgaan van superioriteit of rassenhaat (artikel 21); lidmaatschap van of medewerking aan een groepering of een vereniging die duidelijk en herhaald discriminatie of segregatie propageert en aanhangt (artikel 22).

11 Ter herinnering: de wet op het negationisme maakt geen deel uit van deze focus over vrijheid van meningsuiting en komt hierna niet aan bod, tenzij zijdelings.

12 Wet van 10 mei 2007 tot wijziging van de wet van 30 juli 1981 tot bestraffing van bepaalde door racisme of xenofobie ingegeven daden, BS 30 mei 2007.

13 Wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van bepaalde vormen van discriminatie, BS 30 mei 2007.

14 Wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van discriminatie tussen vrouwen en mannen, BS 30 mei 2007.

We voegen hier drie opmerkingen aan toe¹⁵:

- » Het Strafwetboek voorziet in verzwarende omstandigheden voor bepaalde misdrijven van gemeen recht om “*verwerpelijke redenen*”;
- » Binnen de rechtspraak en de doctrine is er al heel lang een discussie aan de gang of er voor het schuldbestanddeel van een misdrijf sprake moet zijn van een algemeen opzet of een bijzonder opzet.¹⁶
- » De wettelijke grenzen werden keer op keer aangevochten voor het Grondwettelijk Hof.

2.2.2. Frankrijk

De “*Déclaration des droits de l’Homme et du citoyen*” van 1789 plaatst het begrip gelijkheid centraal in de samenleving. Dit beginsel wordt toegelicht in de considerans van de Grondwet uit 1958, die eraan herinnert dat elke mens zonder onderscheid naar ras, geloof of overtuiging, over onvervreembare en onschendbare rechten beschikt.

Een eerste poging om paal en perk aan antisemitische propaganda te stellen met het “*Décret Marchandeu*” van 21 april 1939 wordt door de Vichy-regering van tafel geveegd. Met de wet van 1 juli 1972 ter bestrijding van racisme worden de eerste stappen in de strijd tegen discriminatie gezet. In de volgende jaren mondde deze inspanning onder impuls van de Europese richtlijnen 2000/43 en 2000/78 uit in de wet 2001-1066 van 16 november 2001 ter bestrijding van discriminatie.

De strijd tegen racistische uitingen worden verwerkt in de wet over de persvrijheid van 29 juli 1881. Deze wet behandelt openbare laster (artikel 32, lid 2), openbare belediging (artikel 33, lid 3) en publiekelijk aanzetten tot discriminatie, haat of geweld (artikel 24, lid 8). Deze drie misdrijven hebben betrekking op een persoon of een groep personen wegens hun afkomst of omdat ze tot een bepaalde bevolkingsgroep, een natie, een ras

15 Zoals reeds hoger vermeld, zijn naast haatboodschappen ook negationistische uitspraken bij wet verboden. Deze focus zal de kwestie van het negationisme slechts indirect behandelen: zie ook de externe bijdrage van Foulek Ringelheim (Twee vragen over de ‘gedachtepolitie’ p. 35).

16 Het ‘opzet’ is een juridische term die door ‘intentie’ kan worden vertaald. In beide gevallen is de dader zich ervan bewust dat hij de wet overtreedt. Het verschil zit in de intentie. Als we het hebben over algemeen opzet, betekent dit dat de dader weet dat hij of zij schade berokkent aan een derde, zonder dat hij of zij de specifieke bedoeling had om dit te doen. Er is sprake van bijzonder opzet als we kunnen aantonen dat de dader de andere schade wilde berokkenen door de daad te stellen zoals die in de wet is omschreven.

of een godsdienst behoren. De wet van 30 december 2004 die de “*Haute Autorité de Lutte contre les Discriminations et pour l’Egalité*” (la Halde)¹⁷ oprichtte, heeft deze drie misdrijven uitgebreid tot de criteria geslacht, seksuele geaardheid en handicap. Frankrijk heeft eveneens strafbepalingen voorzien wanneer deze gedragingen niet in het openbaar plaatsvonden.

2.2.3. Nederland

Het eerste artikel van de Grondwet huldigt het beginsel van gelijkheid en non-discriminatie. De vrijheid van meningsuiting is vastgelegd in artikel 7 van diezelfde Grondwet. Verschillende historische elementen, zoals het groeiende haatgevoel in de jaren 1930 en het koloniale verleden, alsook het Internationaal Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van rassendiscriminatie uit 1966 brachten de wetgever ertoe om twee bepalingen toe te voegen aan Titel V van het Wetboek van Strafrecht (misdrijven tegen de openbare orde).

De eerste bepaling (artikel 137c Sr) gaat over opzettelijke uitingen in het openbaar; de tweede (artikel 137d Sr) gaat over het aanzetten tot haat, geweld of discriminatie tegen mensen of het goed van mensen. De uitingen moeten in het openbaar gebeuren, ofwel mondeling, ofwel schriftelijk ofwel bij afbeelding. De beschermde criteria zijn: ras, godsdienst of levensovertuiging, hetero- of homoseksuele gerichtheid, of een lichamelijke, psychische of verstandelijke handicap. Uit de jurisprudentie blijkt dat een uitlating gericht tegen één persoon binnen de reikwijdte van art. 137c kan vallen, indien de uitlating beledigend is voor de hele groep.¹⁸

2.2.4. Vergelijking van de drie wetgevende kaders

Het eigenlijke ‘*beginsel*’ van de *vrijheid van meningsuiting* is in de grondwet van de drie onderzochte landen ingeschreven. Dit toont duidelijk aan dat het als een grondrecht wordt beschouwd dat ook in internationale teksten over mensenrechten wordt gewaarborgd.

17 Hoge autoriteit voor de bestrijding van discriminaties en voor gelijkheid. De Halde is ondertussen vervangen door de “*Défenseurs des droits*” (verdediger van grondrechten).

18 Hoge Raad, 26 juni 1984, NJ 1985, 40.

De redenen voor de *beperkingen* die aan deze vrijheid van meningsuiting worden gesteld, moeten worden gezocht bij historische feiten of bij Europese of internationale verplichtingen. Waar die grenzen lopen, is vastgelegd in specifieke teksten (België), in het strafrecht (Nederland) of in teksten over de media (Frankrijk). Alle wetgevingen voorzien wel in strafrechtelijke sancties. Dit houdt in dat de wetgever in de drie landen van oordeel was dat het aanzetten tot haat, geweld of discriminatie de sociale verhoudingen in gevaar bracht en dat hij het herstel van de schade niet wenste over te laten aan de burgers via burgerrechtelijke procedures, maar ook de procureur de mogelijkheid wou bieden om zich over dergelijke dossiers uit te spreken.

De *structuur* van de wetgeving verschilt echter in de drie landen.

Op het eerste gezicht lijkt er een zekere overeenkomst te bestaan tussen België en Nederland omdat beide teksten specifieke bepalingen over het aanzetten tot haat, geweld of discriminatie bevatten. In België is er

alleen sprake van aanzetting (artikel 22 van de Antidiscriminatiewet en artikel 20 van de Antiracismewet), terwijl in Nederland er een specifieke bepaling is voor opzettelijk beledigende uitlatingen (artikel 137c) en een tweede voor aanzetting (artikel 137d). In beide wetgevingen moet het misdrijf wel in de openbaarheid plaatsvinden. De Belgische wetgeving zegt verder niets over de vorm, terwijl de Nederlandse aangeeft dat het kan gaan om mondelinge of schriftelijke uitlatingen of om afbeeldingen. De Franse wetgeving behandelt het misdrijf volgens zijn vorm:

- » provocatie (artikel 24, lid 8): tot discriminatie, haat of geweld, met andere woorden een duidelijke aanzet tot het aannemen van afwijzend gedrag;
- » laster (artikel 32, lid 2): beschuldiging van of aantijging over bepaalde feiten;
- » belediging (artikel 33, lid 3): beledigende uitspraak, misprijzende of smadende uitlating.

De wetgever is in de drie landen van oordeel dat het aanzetten tot haat, geweld of discriminatie de sociale verhoudingen in gevaar brengt.

Hierna een overzicht van de criteria:

België	Nederland	Frankrijk
'Raciale' criteria	'Raciale' criteria	'Raciale' criteria
<ul style="list-style-type: none"> » zogenaamd ras » nationale of etnische afkomst » huidskleur » afstamming » nationaliteit 	<ul style="list-style-type: none"> » 'ras' 	<ul style="list-style-type: none"> » 'ras' » behoren tot een natie » al dan niet behoren tot een bevolkingsgroep
Andere criteria	Andere criteria	Andere criteria
<ul style="list-style-type: none"> » seksuele geaardheid » godsdienst of levensbeschouwing » handicap » leeftijd » burgerlijke stand » geboorte » vermogen » politieke overtuiging » syndicale overtuiging » taal » huidige of toekomstige gezondheidstoestand » lichamenlijk kenmerk » genetisch kenmerk » sociale afkomst » geslacht 	<ul style="list-style-type: none"> » hetero- of homoseksuele gerichtheid » godsdienst of levensovertuiging » handicap (lichamelijk, psychisch of verstandelijk) 	<ul style="list-style-type: none"> » seksuele geaardheid » bepaalde godsdienst (dit criterium is in de Franse wet opgenomen in de 'raciale' criteria) » handicap » geslacht

Welke 'straffen' kunnen worden uitgesproken?

België	Nederland	Frankrijk
Misdrijf	Inbreuk	Misdrijf
» Gevangenisstraf van een maand tot een jaar en/of een boete van 50 tot 1.000 € (te vermenigvuldigen met 6)	» Gevangenisstraf van maximum een jaar en een boete van derde categorie (maximum 6.700 €)	» Provocatie: Gevangenisstraf van een jaar en/of een boete van 45.000 € » Laster: Gevangenisstraf van een jaar en/of een boete van 45.000 € » Belediging: Gevangenisstraf van zes maanden én 22.500 € boete.

Het verschil is opvallend: alleen de 'raciale' criteria lopen relatief parallel. De andere criteria zijn allemaal nagenoeg gelijklopend voor de criteria die vervat zitten in richtlijn 2000/78, behalve 'leeftijd'. Opmerkelijk is dat in Frankrijk geen bescherming geldt voor filosofische overtuiging.

De indeling (inbreuk – misdrijf) is anders, maar wat vooral opvalt, is het verschil in de strafmaat, meer bepaald in de bedragen van de boetes.

We gaan hier niet in op de verzwarende van de straffen in het kader van misdrijven van gemeen recht om verwerpelijke redenen, of op de boetes die de Belgische wet hanteert voor het verspreiden van ideeën gebaseerd op raciale superioriteit, of voor het samenwerken met een beweging, een groep of een organisatie die duidelijk en herhaaldelijk discriminatie en segregatie ophemelt.

2.2.5. Raad van Europa

In het Europese recht zetten twee fundamentele artikelen de krijtlijnen voor vrijheid van meningsuiting uit:

- » artikel 10 van het Europees verdrag voor de rechten van de Mens geeft de beperkingen voor vrije

meningsuiting aan: wettelijkheid, rechtvaardiging en evenredigheid;

- » artikel 17 verbiedt misbruik van het Verdrag: het Verdrag mag niet worden aangegrepen om rechten die erin vervat zitten, teniet te doen.

Het belangrijkste punt is dat alleen met een 'wet' beperkingen aan de vrijheid van meningsuiting kunnen worden opgelegd en enkel om duidelijk vastgelegde, wettelijke redenen.

ARTIKEL 10 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens: Vrijheid van meningsuiting

"1. Eenieder heeft recht op vrijheid van meningsuiting. Dit recht omvat de vrijheid een mening te koesteren en de vrijheid om inlichtingen of denkbeelden te ontvangen of te verstrekken, zonder inmenging van enig openbaar gezag en ongeacht grenzen. Dit artikel belet staten niet om radio- omroep-, bioscoop- of televisieondernemingen te onderwerpen aan een systeem van vergunningen.

2. Daar de uitoefening van deze vrijheden, plichten en verantwoordelijkheden met zich meebrengt, kan zij worden onderworpen aan bepaalde formaliteiten, voorwaarden, beperkingen of sancties, die bij de wet zijn voorzien en die in een democratische samenleving noodzakelijk zijn in het belang van de nationale veiligheid, territoriale integriteit of openbare veiligheid, het voorkomen van wanordelijkheden en strafbare feiten, de bescherming van de gezondheid of de goede zeden, de bescherming van de goede naam of de rechten van anderen, om de verspreiding van vertrouwelijke mededelingen te voorkomen of om het gezag en de onpartijdigheid van de rechterlijke macht te waarborgen."

Het belangrijkste punt hier is dat alleen met een 'wet' beperkingen aan de vrijheid van meningsuiting kunnen worden opgelegd en enkel om duidelijk vastgelegde, wettelijke redenen. De tekst en de rechtspraak van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens hameren ook op de *evenredigheid* van beperkingen aan de vrijheid van meningsuiting; ze moet binnen een bepaalde context noodzakelijk zijn om de democratie te vrijwaren. Volgens het Hof moet het om een "dringende

maatschappelijke behoefte” gaan: “De verdragssluitende staten hebben een zekere marge om te oordelen of een dergelijke behoefte al dan niet aanwezig is, maar die gaat gepaard met een dubbele Europese controle die gericht is op de wet en op de beslissingen om die wet toe te passen, zelfs als die uitgaan van een onafhankelijk rechtsorgaan. Het Hof is met andere woorden bevoegd om in laatste instantie te oordelen of een ‘beperking’ te rijmen is met de vrijheid van meningsuiting die door artikel 10 wordt beschermd”.¹⁹

Een van de bekendste consideransen in de rechtspraak van het Hof komt uit “*Handyside tegen het Verenigd Koninkrijk*”, arrest van 7 december 1976: “§ 49. In het kader van zijn taak als toezichthouder moet het Hof uiterst aandachtig zijn voor de beginselen die eigen zijn aan een ‘democratische samenleving’. Een van die essentiële grondbeginselen van een dergelijke samenleving is de vrijheid van meningsuiting. Deze voorwaarde is van eminent belang voor de vooruitgang van die samenleving en voor de ontwikkeling van de individuen. Onder voorbehoud van lid 2 van artikel 10 (art. 10-2), geldt die niet alleen voor ‘informatie’ of ‘ideeën’ die gunstig worden onthaald, of die als ongevaarlijk of onbelangrijk worden beschouwd, maar ook voor diegene die kwetsend, schokkend of verontrustend zijn voor de staat of voor om het even welk deel van de bevolking. Zo willen het pluralisme, de verdraagzaamheid en de geest van openheid, zonder welke er geen sprake is van een ‘democratische samenleving’. Dit betekent dat elke ‘formaliteit’, ‘voorwaarde’, ‘beperking’ of ‘sanctie’ die in dit verband worden opgelegd, in verhouding moet staan tot het gewettigde doel dat ermee wordt nagestreefd.”

Het is duidelijk dat het Verdrag een ‘performatieve’ logica volgt omdat het wel degelijk de intentie (men kan alleen uitingen verbieden die bedoeld zijn om de democratie te schaden) en de context zijn die bepalen of een staat de vrijheid van meningsuiting aan banden kan leggen. Het Hof oordeelt over de specifieke situatie in elk land.

Artikel 17 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens: Verbod van misbruik van recht

“Geen der bepalingen van dit Verdrag mag worden uitgelegd als zou zij voor een Staat, een groep of een persoon een recht inhouden enige activiteit aan de dag te leggen of enige daad te verrichten met als doel de rechten of vrijheden die in dit Verdrag zijn vermeld, teniet te doen of deze verdergaand te beperken dan bij dit Verdrag is voorzien.”

“Geen vrijheid voor vijanden van de vrijheid”, wordt vaak gezegd om dit artikel uit te leggen. Staten, maar ook personen of groepen mogen het Verdrag niet inroepen om de gegarandeerde rechten en vrijheden teniet te doen. Dit moet de democratie behoeden voor eigen excessen. Vanuit die optiek kan een haatdragende uiting worden aanzien als een schending van de bepalingen van het Verdrag en de rechten die het garandeert. Het gaat hier dus om een maatregel tot vervallenverklaring als gevolg van het vrijheidsdodende gebruik van rechten die het Verdrag garandeert. Die bepaling staat echter ter discussie en wordt zelfs betwist. Het Hof is zich daarvan bewust en maakt er daarom enkel met de nodige omzichtigheid gebruik van wanneer er een duidelijk risico is voor de democratie.

Het arrest “*Erbakan tegen Turkije*” (6 juli 2006, § 56) vat de rechtspraak van het Hof goed samen: “Kenmerkend voor deze zaak is dat de eiser werd veroordeeld voor verklaringen die binnenlandse rechtsorganen als ‘haatspraak’ betitelden. Het Hof benadrukt in dit verband dat tolerantie en respect voor de gelijkwaardigheid van alle mensen de basis uitmaakt van een democratische en pluralistische samenleving. Dit kan er in principe toe leiden dat men het in democratische samenlevingen noodzakelijk acht om alle vormen van uitingen te bestraffen of te verbieden die haat verspreiden, die aanzetten tot haat, die haat aanwakkeren of rechtvaardigen op grond van (ook religieuze) onverdraagzaamheid. Voorwaarde is dat deze opgelegde ‘formaliteiten’, ‘voorwaarden’, beperkingen’ of ‘sancties’ in verhouding staan tot het wettelijke doel dat wordt nagestreefd (wat haatspraak en verheerlijking van geweld betreft, zie ook mutatis mutandis

Staten, maar ook personen of groepen mogen het Verdrag niet inroepen om de gegarandeerde rechten en vrijheden teniet te doen. Dit moet de democratie behoeden voor eigen excessen.

¹⁹ Arrest *Stoll tegen Zwitserland* van de Grote Kamer van 10 december 2007 (§ 101).

‘Sürek tegen Turkije’ (nr. 1) [GC], nr. 26682/95, § 62, CEDH 1999-IV en ook het eerder aangehaalde Gündüz, § 40).”

In zijn rechtspraak bevestigt het Europees Hof van de Rechten van de Mens in eerste instantie altijd een recht en onderzoekt vervolgens de beperkingen. Vrijheid van meningsuiting is immers een essentiële voorwaarde voor een democratie in een pluralistische samenleving en een garantie tegen het ingrijpen door de staat.

De leeswijzer van het Hof gaat uit van twee principes: het voorwerp en de inhoud van de uiting enerzijds, en de context (het nagestreefde doel, de hoedanigheid van de spreker, de vorm en de impact van de uiting, de evenredigheid van de sanctie) anderzijds.

Voorbeelden waarbij het Hof van oordeel was dat de beperking van de vrijheid van meningsuiting ongerechtvaardigd was:

- » Opstellen van een pamflet door een lid van een politieke partij over illegale handelszaken. Geen strafbare uiting volgens het Hof omdat de aangehaalde feiten van zeker belang waren voor de publieke opinie (*Incal tegen Turkije*, arrest van 9 juni 1998).
- » Een tijdschrift publiceert een reeks interviews met leiders van de PKK waarin haatdragende uitingen worden geformuleerd. Het Turkse gerecht veroordeelt de uitgever van het tijdschrift. Het Hof ziet de inhoud van de interviews echter als een bron van informatie die het publiek toelaat om de situatie te doorgronden en om een oordeel te vellen over de belangen die in dit conflict op het spel staan (*Karatas, Sürek en Sürek Özdemir tegen Turkije*, drie arresten (Grote Kamer²⁰) van 8 juli 1999).
- » Op een bijeenkomst van een politieke partij wordt het optreden van de Verenigde Staten in Irak geheeld. Het Hof is van oordeel dat het hier niet gaat om een verheerlijking van geweld, maar om een uitspraak over een actueel thema dat iedereen aanbelangt, door een politicus die hiermee het stand-

punt van zijn partij uit de doeken doet (*Faruk Temel tegen Turkije*, arrest van 1 februari 2011).

- » Een dagblad publiceert een artikel over de Koerdische kwestie. Het Hof vindt dat er sprake is van verheerlijking van separatisme, maar dat het niet gaat om een oproep tot geweld, tot opstand of tot gewapend geweld (*Erdal Tas tegen Turkije*, arrest van 19 december 2006).
- » Een programma heeft de leider van een sekte uitgenodigd. De uitzending duurt 4 uur en het gaat er heftig aan toe. Het Hof beschouwt het pleidooi van de leider voor de sharia niet als een oproep tot geweld (*Gündüz tegen Turkije*, arrest van 4 december 2003).
- » Meer dan 5 jaar na zijn uitspraken in het openbaar op een plek waar verschillende extremistische aanslagen plaatsvonden, wordt een bekende politicus zwaar veroordeeld. “Gelet op de omstandigheden in deze zaak is het Hof van oordeel dat het bijzonder moeilijk ligt om de eiser verantwoordelijk te stellen voor alle uitspraken die in de akte van inbeschuldigingstelling zijn opgenomen. Bovendien is het niet bewezen dat op het moment waarop de vervolging tegen de eiser wordt ingesteld, de aangeklaagde uiting ‘momenteel’ een risico inhoudt en een ‘dreigend’ gevaar vormt of zou vormen voor de samenleving” (*Erbakan tegen Turkije*, arrest van 6 juli 2006).

Voorbeelden waarbij het Hof de beperking van de vrije meningsuiting bevestigde:

- » Het Hof stelt vast dat in een boek de Holocaust wordt ontkend en dat wordt betwist dat er sprake is van misdaden tegen de mensheid. Het is van oordeel dat het hier gaat om een van de ergste vormen van racisme en van aanzetten tot haat jegens de Joden (*Garaudy tegen Frankrijk*, arrest van 24 juni 2003).
- » Een affiche van de Britse National Party wordt opgehangen voor een raam net na de aanslag tegen de twin towers in New York: “Islam eruit, bescherm de Britse bevolking”. Het Hof vindt dat er hier, gezien de context, wel degelijk sprake is van vijandigheid ten opzichte van een hele bevolkingsgroep (*Norwood tegen het Verenigd Koninkrijk*, arrest van 16 november 2004).

20 Als de eiser het niet eens is met de beslissing van het Hof (in de kleine kamer), kan hij in bepaalde omstandigheden vragen om de zaak voor de grote kamer te laten herzien. Een kleine kamer bestaat uit 9 rechters. In een grote kamer buigen 17 rechters zich over de zaak, waardoor het arrest aan belang wint.

- » De hoofdredacteur van een dagblad wordt veroordeeld voor racistische, etnische en religieuze haatspraak. In de artikels en tijdens het proces ontkent hij voortdurend de nationale waardigheid van de Joden. Het Hof is van oordeel dat hij een verstoring van de sociale vrede wil veroorzaken (*Ivanov tegen Rusland*, arrest van 20 februari 2007).
- » België veroordeelt FN-volksvertegenwoordiger Féret voor het aanzetten tot haat. Het Hof erkent voor het eerst dat een volksvertegenwoordiger zich buiten het parlement in het debat mengt. Volgens het Hof was de impact van zijn uiting heel groot omdat ze gebeurde tijdens een verkiezingscampagne (*Féret tegen België*, arrest van 16 juli 2009 – beslissing 4 tegen 3).
- » Le Pen zegt dat veiligheid alleen mogelijk is als moslims worden uitgewezen. Het Hof is van oordeel dat er hier wel degelijk sprake is van aanzetten tot discriminatie, haat en geweld (*Le Pen tegen Frankrijk*, arrest van 20 april 2010).

3.

TWEE VRAGEN OVER DE 'GEDACHTEPOLITIE'

Het Centrum vraagt voor zijn jaarverslagen telkens bijdragen van externe persoonlijkheden. Ze spreken zich hier ten persoonlijke titel uit.

3.1. Kunnen 'extreme vormen' van vrije meningsuiting efficiënt bestreden worden binnen het kader van de antidiscriminatie wetgeving?

EXTERNE BIJDRAGE

Foulek Ringelheim Negationisme en vrijheid van meningsuiting

De vrijheid van meningsuiting die één is met de democratie, lijkt steeds controversiëler. Ze is echter niet absoluut: het is een vrijheid onder toezicht. Net als andere fundamentele vrijheden is ze onderworpen aan beperkingen die in een democratie de rechten van anderen beschermen zoals vastgelegd in artikel 10.2 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens. De wetgever heeft bepaalde daden uitgesloten en verheven tot een misdrijf: de Belgische wet van 30 juli 1981 verbiedt elke aanzetting tot discriminatie, haat of geweld ten opzichte van een persoon omwille van zijn ras, zijn huidskleur, zijn afstamming of zijn nationale of etnische afkomst. Racisme, xenofobie en antisemitisme zijn hierdoor vogelvrij verklaard en zij die dergelijke boodschappen verkondigen mogen zich niet op de vrijheid van meningsuiting beroepen. Maar wat is een 'mening'? Jean-Paul Sartre was een van de eersten die weigerde om antisemitisme als een mening als alle andere te beschouwen die bespreekbaar zou zijn: *"Ik weiger om het woord mening te gebruiken voor een doctrine die bepaalde personen uitdrukkelijk viseert en die hun rechten wil intrekken of die hen wil uitroeien (...); antisemitisme hoort niet thuis in het gedachtegoed dat door het recht op een vrije mening wordt beschermd (...); het is heel iets anders dan een mening. Het is een emotie (...), een haataandoening"*.²¹

Antisemitisme steekt in de jaren 1970 en 1980 opnieuw heimelijk de kop op onder het (doorzichtige) mom van revisionisme en negationisme, vermeende theorieën die zich beroepen op het vrij historisch onderzoek om de omvang van de Joodse genocide te betwisten of om het bestaan van

de gaskamers te ontkennen. Sommige uitvloeisels van deze ontkenningen, die in Frankrijk worden geuit door notoire antisemieten zoals Robert Faurisson, Henri Roques, Paul Rassinier of Roger Garaudy (die in 1947 zijn carrière begint bij de communistische partij met het ontkennen van het bestaan van de stalinistische kampen), gaan erg ver: de uitroeiing van de Joden door nazi-Duitsland zou een fabeltje zijn dat de Joden in het leven hebben geroepen om de oprichting van de staat Israël te verantwoorden en om aanspraak te kunnen maken op herstelbetalingen. Er was dringend nood aan regels en wetten om een einde te maken aan dergelijke aanstootgevende verdraaiingen aan de hand van dewelke sommigen verwerpelijke vormen van antisemitisme proberen te verbergen. De Franse wet van 1 juli 1990 (ook wel Gayssot-wet genoemd naar het parlementslid dat het wetsvoorstel indiende) verbiedt elke racistische, antisemitische of xenofobe uitspraak, net als het betwisten van misdaden tegen de mensheid zoals die zijn vastgelegd in artikel 6 van het statuut van het Internationaal Tribunaal van Nürnberg. De Belgische wet van 23 maart 1995 is duidelijker, restrictiever: die verbiedt het ontkennen, het minimaliseren of het goedpraten van de genocide door het Duitse nationaal-socialistische regime tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Het anti-Joodse negationistische discours komt almaar minder vaak voor. Negationisten worden tegenwoordig met schande gebrandmerkt. Misschien wijst dit op het ontradende effect van de wet. Men verdedigt zich tegen een beschuldiging van negationisme door te counteren met een klacht wegens laster. De zaak De Wever is hiervan een duidelijk voorbeeld. In oktober 2007 biedt de Antwerpse burgemeester Patrick Janssens de excuses van de stad aan de Joodse gemeenschap aan voor de actieve deelname van de Antwerpse politie in juli 1942 aan de arrestatie en deportatie van meer

Antisemitisme steekt in de jaren 1970 en 1980 opnieuw de kop op onder het mom van revisionisme en negationisme, vermeende theorieën die zich beroepen op het vrij historisch onderzoek.

21 J-P. Sartre, *Réflexions sur la question juive*, Parijs, Gallimard, 1954, p.10 en 19.

dan 1.200 Joden. Deze feitelijke collaboratie wordt bevestigd in het referentiewerk *“Gewillig België”*²², van de hand van een team historici van SOMA (Studie- en documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij). Bart De Wever, voorzitter van de N-VA en historicus van opleiding, omschrijft deze excuses als gratis en beweert dat het toenmalige stadsbestuur helemaal niet betrokken was bij de mensenjacht op de Joden. Schrijver Pierre Mertens betitelt Bart De Wever in *Le Monde* van 6 december 2007 als een resolute negationist. Volgens hem is het minimaliseren van de Shoah als dusdanig al een vorm van ontkenning, wat overeenkomt met de bewoordingen van de wet van 23 maart 1995 die ook het minimaliseren van de genocide bestraft. Hij verwijst naar de woorden van Albert Camus: *“Het ontkennen van een misdrijf vergroot de gevolgen ervan.”* Bart De Wever legt klacht neer wegens laster tegen Pierre Mertens. Aangezien de verjaringstermijn voor persmisdrijven drie maanden is, heeft de raadkamer van de correctionele rechtbank van Brussel op 14

februari 2012 de feiten verjaard verklaard en een ontslag van rechtsvervolgning uitgesproken. Bart De Wever draait op voor de kosten.

Historici betwisten het principe van dergelijke wetten omdat ze enkel de afbreuk aan de herinnering van de slachtoffers bestraffen. Dit is volgens mij echter een simplistische en onjuiste interpretatie van deze wetten. Hun doel is namelijk in de eerste plaats om de kop in te drukken van een nieuwe incarnatie van het antisemitisme dat bedacht is door intellectuele zwendelaars vermomd als historici die zich beroepen op de vrije meningsuiting. In 1996 formuleerde historicus Pierre-Vidal Naquet, het verwijt dat met deze wetten een officiële waarheid werd geïntroduceerd en dat rechters de opdracht kregen om de geschiedenis uit de doeken te doen en het werk van echte historici te belemmeren.

De bewering dat het verbod om het bestaan van de gaskamers te ontkennen, een door de staat opgelegde waarheid instelt, lijkt me erg overdreven. We vragen de rechter niet om te zeggen wat historisch waar is en wat niet, maar om – zoals zijn functie dit gebiedt – recht te spreken. Hij moet zeggen of er al dan niet sprake is van een inbreuk. We zien niet in hoe het werk van historici over de Shoah ook maar enigszins is belemmerd. De polemiek laaide opnieuw op toen de Franse Assem-

blée nationale op 22 december 2011, en het Senaat op 23 januari 2012, een wet goedkeurde om de ontkenning van genocides te bestraffen die bij wet waren vastgelegd. Die wet maakte een einde aan de ‘exclusiviteit’ die was weggelegd voor het ontkennen van de Joodse genocide. Tijdens de 20e eeuw vonden er namelijk ook andere volkerenmoorden plaats: de genocide van de Tutsi’s in Rwanda in 1994, die van de Serviërs in Srebrenica in 1995 en de Armeense genocide door het Ottomaanse Rijk in 1915-1916, die Frankrijk al op 29 januari 2001 bij wet erkende. De wet die het Franse parlement aanvaarde richt zich specifiek op de Armeense genocide die nog steeds wordt ontkennd door Turkije. Diezelfde vraag kan ook in België de kop opsteken. Historicus Pierre Nora verzet zich met klem tegen deze wet die volgens hem tot een *“sovjetisering van de geschiedenis”* leidt en die de vrijheid van de historicus aan banden zou leggen uit vrees voor strafrechtelijke sancties. Hij vraagt zich hardop af *“wanneer historici zullen worden vervolgd die onderzoek verrichten naar Algerije, naar de Bartolomeüsnacht, naar de kruisvaart van de Katharen.”*²³ Aan dat lijstje kunnen we de Honderdjarige Oorlog of de slag van Waterloo toevoegen.

Deze kritiek lijkt me ook hier onterecht en de vrees ongegrond. Hoe kunnen historici zich ook maar enigszins beticht voelen? Tegenstanders van de wet menen dat deze enkel dient om de herinnering of de nagedachtenis aan de holocaust te bewaren. Ze zien er enkel een herinneringswet in die historici monddood maakt door te dreigen met correctionele vervolging en door de rechter de buitensporige bevoegdheid te geven om in laatste instantie uitspraak te doen over wat historisch waar is. Ik ken geen voorbeeld van een ernstige historicus die is veroordeeld op basis van een wet die het negationisme verbiedt. Hoewel de wet zeker ook is ingegeven om te voorkomen dat afbreuk wordt gedaan aan de herinnering van de slachtoffers en hun nakomelingen, gaat het om een strafrechtelijke wet die de ontkenning van misdaden tegen de menselijkheid als een misdrijf betitelt zoals vastgelegd in internationale verdragen, onder meer in artikel 6 van het statuut van het Internationaal Strafhof dat op 17 juli 1998 werd uitgevaardigd. De wetgever kan zich zonder meer baseren op het werk van historici, maar schrijft zelf geen geschiedenis. Niemand ontkent de genocide van Armeniërs die meer dan één miljoen levens heeft gekost. Waar het om gaat, is de juridische plaats die je deze genocide geeft. Net zomin als het parlement bevoegd is om de geschiedenis te vertellen is de historicus onbevoegd om de

22 R. Van Doorslaer, E. Debruyne, F. Seberechts en N. Wouters, *Gewillig België*, Brussel, Meulenhof/Manteau - CEGES, 2007.

23 *Le Monde*, 28 december 2011.

wet te bepalen. De rechter laat zich niet in met geschiedenis; hij spreekt recht nadat hij heeft onderzocht of alle elementen aanwezig zijn om het over een misdrijf te hebben.

Als er al historici zijn die niet vrijuit over de Armeense genocide mogen denken, zijn het Turkse historici: voor hen geldt een spreekverbod over de genocide, zo niet worden ze strafrechtelijk vervolgd wegens het beledigen van de Turkse natie. Dat is wat de schrijver Orhan Pamuk en heel wat andere intellectuelen is overkomen. De Turkse overheid heeft het ontkennen van de genocide verheven tot de status van staatsdogma. Ze hebben heel heftig geprotesteerd tegen de goedkeuring van de wet door het Franse parlement, waardoor deze zaak een politieke dimensie kreeg.

Tegen deze wet werden twee beroepen tot ongrondwettigverklaring – ondertekend door 77 senatoren en 65 afgevaardigden – bij het Grondwettelijk hof ingediend. In zijn besluit van 28 februari 2012 oordeelde het hof dat de wetgever door het strafbaar stellen van het ontkennen van het bestaan en van de juridische kwalificatie van misdaden die hijzelf als dusdanig heeft erkend en betiteld, op een ongrondwettelijke manier afbreuk heeft gedaan aan het recht op vrije meningsuiting en communicatie. De wet van 29 januari 2001 die de Armeense genocide erkent, werd echter niet geschrapt. Frankrijk blijft deze genocide wettelijk erkennen, wat heel tegenstrijdig is. Bovendien ziet het er niet naar uit dat met de

laconieke beslissing van het Grondwettelijk hof een eind komt aan de discussie. Het is immers niet uitgesloten dat politieke motieven bij deze beslissing hebben meegespeeld. President Nicolas Sarkozy heeft de regering daarom opgedragen een nieuwe tekst klaar te stomen. François Hollande die voor het strafbaar stellen van het ontkennen van de Armeense genocide is, belooft om het debat over dit onderwerp “op een rustige en verzoenende manier te hervatten”.

De vraag of het ontkennen van een erkende genocide als een mening kan worden beschouwd, is hiermee opnieuw gesteld. Het Duitse Grondwettelijk hof bijvoorbeeld oordeelde in zijn arrest van 13 april 1994 dat “het strafbaar stellen van het ontkennen van de Holocaust geen afbreuk doet aan de vrije meningsuiting omdat een bewering die zo sterk afwijkt van de waarheid, niet als een mening kan worden beschouwd in de zin van de grondwet²⁴”. Kan diezelfde redenering niet worden gevolgd voor de andere erkende genociden en in het bijzonder voor de Armeense genocide?

Foulek Ringelheim

24 M. Dabag, “Négationnisme : fausses allégations ou limitation de la liberté d’expression ?”, in *Le Monde*, 21 februari 2012.

3.2. Is de tussenkomst van het Centrum in dit soort dossiers een stimulans of een rem voor de vrijheid van meningsuiting en/of de verdraagzaamheid?

EXTERNE BIJDRAGE

Benoit Frydman

Gevaarlijke of fatale koers: van het betuigen van haatspraak tot de gevaren van politieke correctheid voor de democratie

De kwestie van de status van haatspraak in democratische samenlevingen is een klassieke, moeilijke, gevaarlijke en – ik zou zelfs durven zeggen – boeiende kwestie. Ze dwingt ons immers om de kern van ons systeem en van onze democratische gevoelens onder de loep te nemen. Het dilemma van de status van haatspraak dat gewoonlijk wordt ingedeeld

bij de levensbeschouwelijke vraag of we vrijheden moeten toekennen aan vijanden van de vrijheid, komt heel concreet aan bod binnen de politiek en het recht. We kunnen er zelfs quasi-experimenteel onderzoek naar verrichten omdat er aan weerszijden van de Atlantische Oceaan radicaal anders tegen dit soort uitingen wordt aangekeken. In Europa worden uitingen die aanzetten tot haat en geweld niet alleen als aanstootgevend, maar ook als gevaarlijk beschouwd. Daarom bestrijdt

In de Verenigde Staten worden racistische of xenofobe uitspraken beschouwd als een soort politiek statement, waardoor ze kunnen rekenen op de hoogste grondwettelijke bescherming.

de overheid ze en zijn ze in heel wat gevallen bij wet strafbaar; personen die zich eraan bezondigen, stellen zich bloot aan burgerrechtelijke en soms zelfs strafrechtelijke sancties. In de Verenigde Staten kijkt men heel anders tegen haatspraak en tegen racistische of xenofobe uitspraken aan: ze worden beschouwd als een soort politiek statement, waardoor ze niet alleen niet verboden zijn, maar ook nog eens kunnen rekenen op de hoogste grondwettelijke bescherming. Enige uitzondering zijn de zogenaamde 'fighting words': uitingen die zo provocerend zijn dat ze de ontvangers moeten aanzetten tot geweld. De impact van deze uitzondering blijft echter beperkt omdat de vereiste geldt dat dergelijke uitspraken onder vier ogen moeten plaatsvinden. Uitingen die gebruik maken van media, vallen hier buiten.

Als we beslissen om racistische uitingen te bestraffen, kunnen we er dan mee leven dat anders wordt omgesprongen met seksistische of homofobe uitingen?

De echte draagwijdte van deze bescherming moet echter onmiddellijk worden gerelativeerd: het verbod op de controle van uitingen geldt enkel voor de openbare sfeer. Het geldt dus niet voor de privésfeer waar Amerikanen in de praktijk het gros van hun tijd doorbrengen: werk, school, universiteit, bibliotheek, winkelcentrum, bioscoop, tv en een groot deel van het internet en de sociale netwerken. Hierop oefenen eigenaars controle uit die niet gebonden zijn door het grondwettelijke verbod om tussenbeide te komen in het maatschappelijke debat. Zij kunnen naar goeddunken regels opleggen voor uitingen en uitspraken. In heel wat gevallen leidt dit tot restricties en strenge controles die soms veel strikter zijn dan in Europa. Jack Balkin van Yale heeft zich op dit punt gebaseerd om zijn (betwistbare) stelling toe te lichten dat de hoeveelheid censuur in de verschillende maatschappijen vrijwel constant blijft, maar dat de vormen en de gebruikte kanalen variëren.

Laat ons nu echter even – los van geschiedenis en context – de argumenten bekijken die worden aangehaald om deze twee tegengestelde stellingen te rechtvaardigen: van noodzakelijke beteugeling tot noodzakelijke bescherming van haatspraak of agressieve uitingen in het algemeen. Kort samengevat gaat het om twee diametraal tegengestelde argumenten: dat van de 'gevaarlijke koers' (slippery slope) dat vaak in Amerika wordt aangehaald, tegenover dat van de 'fatale koers' dat naar het Europese standpunt verwijst. Het argument van de 'gevaarlijke koers' stelt dat bij gebrek aan duidelijke criteria om te bepalen wat haatspraak is en wat niet, een verbod almaar kan worden verruimd waardoor het maatschappelijke debat gevaar loopt. Het argument van de 'fatale koers' beweert dat haatspraak vaak en zelfs onvermij-

delijk leidt tot geweld en soms zelfs tot massamoorden en dat die haatspraak dus moet worden bestraft om dit soort geweld te voorkomen of te beperken.

De twee tegengestelde standpunten over bescherming of beteugeling van agressieve uitingen geven een verschillende filosofische opvatting weer over recht en zijn maatschappelijke functie. In Europa vinden we dat het recht een belangrijke symboolfunctie vervult: het vaardigt regels uit, het legt de grens vast tussen wat toelaatbaar is en wat niet en veroordeelt schadelijk en antisociaal gedrag. Juristen van Common Law zijn pragmatisch aangelegd. Zij zien het recht als een nuttig instrument om in bepaalde gevallen problemen aan te pakken die de samenleving treffen. Het gaat niet zozeer om zeggen, maar om doen (of beter gezegd laten doen), minder om verklaren dan om een effect te bereiken. Bovendien moet de jurist beschikken over een gepaste 'remedie' ('remedy') die het beoogde effect kan resulteren, waarbij moet blijken of de remedie niet erger is dan de kwaal. "Primum non nocere"²⁵, zoals de hippocratische geneeskunde ons leert.

Vanuit deze pragmatische optiek krijgt het argument van de 'gevaarlijke koers' zin. Bepaalde uitingen zijn onaanvaardbaar en moeten worden bestraft, maar hoe trek je in de praktijk de grens tussen wat mag en wat niet mag? Racistische uitingen zijn bijzonder laakbaar. Maar als je beslist om die te bestraffen, kunnen we er dan mee leven dat anders wordt omgesprongen met seksistische of homofobe uitingen, of met uitingen gericht tegen mensen met een handicap, ouderen of zwakkeren? Andersom geldt bij het nagaan van het gevaar voor racistisch geweld of we scherpe nationalistische uitlatingen of agressieve uitspraken aan het adres van aanhangers van een of andere godsdienst of uitingen die de draak steken met de diepste overtuigingen, ongemoeid laten? En dan is er nog de veroordeling van racistische uitingen die ook geldt voor de ontkenning van de Shoah, die terecht worden aanzien als een bijzonder perverse vorm van antisemitisme. Maar moet wat voor een genocide geldt, ook niet voor alle andere gelden, met inbegrip van de Armeense genocide waarover nu in Frankrijk wordt beslist, en het staatsnegationisme dat hieraan ten grondslag ligt? En kunnen we de massamisdrijven vergeten die gisteren en ook vandaag door totalitaire en dictatoriale regimes worden gepleegd? Moet de regel ook niet opgaan voor de slavernij die door de eeuwen heen heel wat slachtoffers heeft gemaakt zonder dat men er weet van had of zonder dat men zich eraan stoorde? En voor het kolonialisme waarvan sommigen nog steeds de weldaden

25 'Ten eerste niet schaden'.

roemen, of voor het neo-imperialisme dat erop volgde? En wat met 'zionistische' uitspraken? Moeten ze worden veroordeeld op basis van de resolutie van de Algemene Vergadering van de VN die het zionisme beschouwt als een vorm van racisme, of moeten we uitspraken van radicaal antizionisme veroordelen die vaak worden omschreven als de moderne eufemistische vorm van het anti-judaïsme? Of moeten we ze allebei verbieden en het risico lopen dat zo elk debat over deze kwestie binnenkort onmogelijk wordt?

Maar niet alleen het aangeven wat niet kan is een probleem, het inschatten van de gevolgen is evenmin vanzelfsprekend. Draag je door bepaalde haatdragende, agressieve of misprijzende uitspraken te verbieden ook bij tot het bestrijden van het verboden gedachtegoed? Is het zo dat wie zwijgt, minder denkt? Pakken we het kwaad goed aan of sussen we de conformisten door het symptoom de kop in te drukken? Zetten we zo de deur niet wagenwijd open voor torenhoge complexen en gewelddadigere reacties als driften streng worden beteugeld? Weerzinwekkende uitspraken passen zich immers aan de nieuwe regels aan en worden 'resistent'. Ze vinden nieuwe listige vormen om zich te uiten. Ze zijn een duidelijk signaal voor hun adepten, al blijven ze schijnbaar toch netjes binnen de lijnen van het wettelijk toelaatbare. Hierdoor moeten wetten voortdurend worden bijgestuurd door het verbod uit te breiden. Bovendien stellen de daders zich als slachtoffers op en schermen ze schaamteloos met vrijheid en democratie, die ze bestrijden, maar die wij vergeten zijn hoog in het vaandel te dragen.

De ruimte die onze samenleving heeft voor wat gezegd en besproken mag worden, wordt angstvallig klein, wat blijkt uit de opkomst van het 'eenheidsdenken' of de 'politieke correctheid'. Ik vrees dat we te weinig oog hebben voor het gevaar dat deze beweging inhoudt. Democratie is geen systeem dat op stilzwijgen en consensus berust, maar een plek waar meningen worden geuit en geschillen worden bijgelegd. Het is een vorm van bestuur en politiek die burgeroorlogen en bloedvergieten wil voorkomen door belangen- en waardeconflicten die binnen de maatschappij leven, bespreekbaar te maken. Conflicten mogen niet ontkend worden en politiek geweld mag niet onder de mat worden geveegd, maar moet een uitlaatklep krijgen. Deze risicovolle uitdaging ligt aan de basis van het politieke en juridische onderscheid dat democratische regimes tussen woorden en daden maken. Dit onderscheid dwingt ons om uitspraken te tolereren die ons kwetsen, schokken of verontrusten tot in het diepste van ons wezen. Maar het dwingt ons niet om het ermee eens te zijn. Het biedt ons dezelfde – o zo waardevolle – vrijheid en bescherming om ze te bestrijden en te weerleggen. Dit

is weliswaar een stuk moeilijker en vergt meer inspanningen, maar is uiteindelijk meer bevorderlijk dan ze buiten de wet te plaatsen.

*Benoit Frydman, professor aan de ULB
Directeur van het Centre Perelman
de Philosophie du Droit*

EXTERNE BIJDRAGE

Eva Brems

Het nut van een publieke instelling die slachtoffers van discriminatie helpt om hun rechten te laten gelden

Ik wil eerst ingaan op de vraag hoe de keuze van de wetgever om racistische 'hate speech' en negationisme strafbaar te stellen, zich verhoudt tot verdraagzaamheid en vrijheid van meningsuiting. Vervolgens zal ik het hebben over het belang van een onafhankelijke openbare instelling in dit type van dossiers.

1. De strafbaarstelling van racistische en negationistische meningsuitingen

Het gaat hier om een conflict tussen twee mensenrechten: het recht op bescherming tegen racistische discriminatie staat tegenover de vrijheid van meningsuiting. In de regel worden conflicten tussen mensenrechten ad hoc opgelost, bij gebrek aan richtlijnen hieromtrent in internationale mensenrechtenverdragen. Dit conflict vormt hierop echter een zeldzame uitzondering. Het internationaal recht van de mensenrechten verplicht staten namelijk om de vrije meningsuiting in te perken in naam van de strijd tegen het racisme. Artikel 20 (2) van het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten bepaalt: "Het propageren van op nationale afkomst, ras of godsdienst gebaseerde haatgevoelens die aanzetten tot discriminatie, vijandigheid of geweld, wordt bij de wet verboden". En artikel 4 van het Internationaal Verdrag inzake de Uitbanning van Rassendiscriminatie gaat nog een stap verder, door te stipuleren dat het verspreiden van denkbeelden die zijn gegrond op rassuperioriteit of rassenhaat, evenals de aanzetting tot rassendiscriminatie strafbaar moeten worden gesteld. Partijen bij dit verdrag verbinden er zich dus toe hiervoor het strafrecht in te zetten.

Een dergelijke internationale verplichting bestaat niet voor andere vormen van hate speech, bijvoorbeeld seksistische of homofobe meningsuitingen. Die sterke focus op racisme

heeft uiteraard te maken met de oorsprong van de internationale mensenrechten. Mensenrechten werden voor het eerst internationaal afgekondigd kort na de Tweede Wereldoorlog, en zijn ook ontstaan uit verontwaardiging over de misdaden van het Naziregime, en in een poging om herhaling hiervan te voorkomen.

Mensenrechten zijn niet absoluut. In de regel kunnen zij beperkt worden door een wet die een legitiem doel nastreeft, op voorwaarde dat de beperking evenredig is met dat doel. Terugkoppelend naar de vraag van deze focus, kan men dus stellen dat het de uitdrukkelijke bedoeling is van 'hate speech' restricties om de vrijheid van meningsuiting op dit terrein te beperken, omwille van de bescherming van mensenrechten (met name het verbod van discriminatie) van anderen. Maar er is meer: de strijd tegen racistische meningsuitingen wordt ook verantwoord vanuit een opvatting over 'weerbare democratie'. Beide doelstellingen – bescherming van mensenrechten en van de democratie – worden hieronder kort toegelicht. Beide wegen ze heel wat zwaarder dan de 'verdraagzaamheid' die in de vraagstelling wordt vooropgesteld.

De eerste opvatting gaat er van uit dat discriminatie niet enkel bestaat uit handelingen, maar dat ook woorden discriminatie kunnen uitmaken. Dit geldt niet enkel wanneer deze woorden aanzetten tot daden, maar ook omwille van de pijn, stigmatisering en marginalisering die woorden op zich kunnen veroorzaken. Hetzelfde geldt uiteraard voor beelden, of andere vormen van meningsuiting. In deze optiek wordt een afweging gemaakt tussen de ernst van de aantasting van de vrije meningsuiting van de ene persoon en de ernst van het leed (de discriminatie) berokkend aan de andere persoon, en wordt geoordeeld dat het eerste belang niet opweegt tegen het tweede.

Democratieën zijn kwetsbaar omdat vijanden van de democratie de democratische vrijheden kunnen gebruiken om de vrijheden van anderen te beknotten.

gebruiken om de vrijheden van anderen te beknotten of zelfs af te schaffen. Deze zienswijze is sterk geworteld in de historische ervaring van Nazi-Duitsland. De gevolgtrekking die hieruit wordt gemaakt, is dat democratie tanden moet krijgen, weerbaar moet zijn. Men spreekt van "onverdraagzaamheid tegenover de onverdraagzaamheid": zij die streven naar het

beknotten van de fundamentele rechten van anderen op grond van hun etnische achtergrond, zullen om die reden te maken krijgen met beknotting van hun eigen rechten. Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens redeneert vanuit dit perspectief, en hanteert in dossiers van racistische en negationistische meningsuitingen een bepaling (artikel 17 Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens) die "*misbruik van mensenrechten*" verbiedt.

We kunnen besluiten dat de plaats van bepalingen die racistische en negationistische 'hate speech' verbieden in het spanningsveld tussen de vrije meningsuiting enerzijds en verdraagzaamheid/democratie/antidiscriminatie anderzijds, het resultaat is van een doelgerichte keuze die door de internationale gemeenschap is gemaakt.

2. Het belang van een onafhankelijke openbare instelling in dergelijke dossiers

Nog een keuze die de internationale gemeenschap maakt, is die voor het stimuleren van de oprichting van onafhankelijke openbare instellingen die toezicht houden op de naleving van mensenrechten op nationaal vlak. Dergelijke 'nationale mensenrechteninstellingen' verrichten onderzoek, doen beleidsaanbevelingen, sensibiliseren en kunnen vaak ook individuele klachten behandelen. Ze worden beschouwd als een onmisbaar element in het geheel aan mechanismen voor de bescherming van mensenrechten. De Verenigde Naties legden de basisprincipes voor dergelijke instellingen vast in de 'Principes van Parijs', en stelde een systeem van accreditatie in. In België is het Centrum geaccrediteerd als nationale mensenrechteninstelling met een 'B' statuut.

De redenen waarom het belangrijk is dat het Centrum tussenkomt in dossiers rond racistische en negationistische 'hate speech' zijn dan ook deze die in het algemeen pleiten voor de tussenkomst van een nationale mensenrechteninstelling in dossiers van schendingen van mensenrechten.

Middenveldorganisaties beschikken doorgaans over weinig middelen, en kunnen om die reden zelden een algemeen toezicht over een problematiek uitoefenen, en slechts occasioneel een rechtszaak overwegen. Personen die gediscrimineerd worden door racistische meningsuitingen kunnen zich rechtstreeks tot de dader richten met de vraag om een einde te stellen aan de verspreiding van bepaald materiaal, of om zich te verontschuldigen. Of ze kunnen een advocaat onder de arm nemen en naar de rechter gaan. Beide opties hebben echter een hoge drempel. Een instelling zoals het Centrum is veel laagdrempeliger, onder meer omdat zij in eerste instantie

zoekt naar een oplossing die een rechtszaak vermijdt. Een dergelijke oplossing geniet in vele gevallen de voorkeur van de slachtoffers. Bovendien kan het Centrum door een zorgvuldige selectie van de dossiers die het voor de rechter brengt, er voor zorgen dat rechtspraak wordt genereerd in 'principezaken': kwesties waar een interpretatie van de wet nodig is, zaken waarbij het lijden van de slachtoffers bijzonder ernstig is, en dossiers waarin naast individuele belangen van slachtoffers ook een algemeen belang aan de orde is, omdat democratische waarden bedreigd worden. Doordat deze instantie een grondige kennis en overzicht heeft van de globale problematiek en de structurele dimensies ervan, kan ze uit een groot aantal individuele dossiers diegene lichten die om diverse redenen een bijzondere aandacht verdienen.

Bij dit alles is het van het allergrootste belang dat de nationale mensenrechteninstelling zelf onafhankelijk kan werken. Er mag geen sprake zijn van politieke bemoeienis, en er mag evenmin een schijn gewekt worden van politieke bemoeienis. Wat het Centrum betreft, stelt de wet deze onafhankelijkheid uitdrukkelijk voorop. Dat neemt niet weg dat het 'B' statuut van het Centrum (in plaats van een 'A' statuut) te wijten is aan een gebrek aan waarborgen om deze onafhankelijkheid te verankeren. Het gaat daarbij in hoofdzaak om de samenstelling en selectieprocedure van de Raad van Bestuur, en om de aanstelling van de directie en de vier coördinatoren door de federale regering. Om te vermijden dat het Centrum of sommige van zijn daden wordt gepercipieerd als politiek gekleurd, is het wenselijk om op deze vlakken de waarborgen voor onafhankelijkheid te versterken.

Personen die gediscrimineerd worden door racistische meningsuitingen kunnen een advocaat onder de arm nemen en naar de rechter gaan. Een instelling zoals het Centrum is echter veel laagdrempeliger.

Eva Brems

***Hoogleraar Mensenrechten, Recht en Gender en Islam
en Recht aan de Universiteit Gent***

4.

CONCRETE ACTIES VAN HET CENTRUM

Het Centrum ontvangt jaarlijks honderden meldingen over bepaalde uitspraken of publicaties die als racistisch, antisemitisch, islamofob, homofoob, ... worden ervaren. In 2011 betrof het meer concreet 1.182 meldingen, die uiteindelijk aanleiding gaven tot 248 dossiers.²⁶

De vraag of er in deze gevallen sprake is van een inbreuk op de Antiracisme- of Antidiscriminatiewet, is vaak niet eenvoudig te beantwoorden. Het evenwicht vinden tussen de vrijheid van meningsuiting en strafbare haatboodschappen is een delicate en complexe aangelegenheid. Men moet niet enkel de inhoud van de boodschap in overweging nemen, maar ook en vooral de intentie van de spreker en de context waarin de boodschap werd overgedragen afwegen.

Bovendien beantwoordt de juridische benadering van deze kwesties niet altijd aan de verwachtingen van de melders. Men is gechoqueerd of beledigd en eist van het Centrum een krachtadig optreden of toch minstens een 'moreel' standpunt.²⁷ Anderen geven dan weer een absolute invulling aan de vrijheid van meningsuiting en zijn van oordeel dat het Centrum zich hoe dan ook moet onthouden. Of nog menen sommigen in de tussentijd van het Centrum een zekere selectiviteit te ontwaren, naargelang de geïsoleerde bevolkingsgroep.

Deze focus biedt het Centrum de gelegenheid om – aan de hand van een reeks thematisch gegroepeerde praktijkvoorbeelden – zijn werking in dossiers over publieke uitspraken of publicaties nader toe te lichten. Het betreft een selectie van zaken die een inzicht bieden in de gebruikelijke buitengerechtelijke strategieën of illustreren waarom het Centrum wel of niet verdere stappen onderneemt. Omdat het niet mogelijk is in het bestek van deze bijdrage elk dossier van naaldje tot draadje uit te leggen, ligt de nadruk op de elementen die doorslaggevend waren voor de juridische analyse.

Het uitgangspunt is en blijft dat

- » de vrijheid van meningsuiting voorrang moet krijgen;
- » dialoog en debat de sterkste wapens zijn tegen haat en onverdraagzaamheid;

²⁶ Deze cijfers worden nader toegelicht in Hoofdstuk II. Cijfers, p. 61.

²⁷ U leest hierover meer onder Stijging van meldingen over groepsgerichte discriminatie, p. 69.

- » en dat het ten aanzien van haatboodschappen om een collectieve verantwoordelijkheid gaat. Het Centrum moedigt burgers en middenveldorganisaties aan om hun verantwoordelijkheid op te nemen (bijvoorbeeld moderatoren van webfora, redacteurs, hiërarchische of deontologische instanties, ...).

De juridische benadering van deze kwesties beantwoordt niet altijd aan de verwachtingen van de melders.

De strafrechtelijke weg is een laatste middel, waar het Centrum behoedzaam mee omspringt. Het doen of laten van het Centrum doet echter geen enkele afbreuk aan het recht van eenieder om zelf gerechtelijke stappen te ondernemen en de mogelijkheid voor het Parket om ambtshalve op te treden. Zoals reeds vermeld in de inleiding, moeten ook opportuniteitsargumenten afgewogen worden zoals het risico van in een rechtszaak ongelijk te halen. Bij dossiers die heel wat media-aandacht krijgen, kan ongelijk halen een rampzalige impact hebben op de publieke opinie.

Dit brengt ons tot een belangrijk juridisch twistpunt: sommige rechters aanvaardden dat in geval van aanzetten tot haat een algemeen opzet volstaat, terwijl anderen vereisen dat men aantoonde dat er een bijzondere wil²⁸ was om aan te zetten tot discriminatie, haat of geweld. Het aantonen van deze bijzondere wil of bijzonder opzet is, buiten een aantal flagrante situaties waar we later op terugkomen, vaak niet evident. Gelet op deze onduidelijkheid gaat de analyse van het Centrum steeds uit van de vereiste van een bijzondere wil (bijzonder opzet). Met andere woorden hanteert het Centrum, om een gerechtelijke nederlaag te vermijden, steeds het strengste criterium dat de rechtbank kan eisen.

²⁸ Ter herinnering: men spreekt over algemeen opzet wanneer de dader weet dat hij of zij schade berokkent aan een derde, zonder dat hij of zij de specifieke bedoeling had om dit te doen. Er is sprake van bijzonder opzet als men kan aantonen dat de dader de andere schade wilde berokkenen door de daad te stellen zoals die in de wet is omschreven.

4.1. Pers

De rechtspraak van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens biedt bijzondere garanties aan de vrijheid van meningsuiting wanneer het gaat om journalistieke bijdragen. De enige aanvaardbare beperking van die vrijheid dient noodzakelijk te zijn voor het behoud van een democratische samenleving. Wanneer het de bedoeling is om informatie te verschaffen die belangrijk kan zijn voor de publieke opinie en er niet opgeroepen wordt tot geweld zal het Hof geen beperking van die vrijheid dulden. Het Hof hecht eveneens veel belang aan de context waarbinnen die vrijheid wordt uitgeoefend.

De Belgische Grondwet voorziet dat drukpersmisdrijven door het Hof van Assisen behandeld moeten worden, waardoor de lat voor effectieve vervolging hoog ligt.

De Belgische Grondwet voorziet ook dat drukpersmisdrijven door het Hof van Assisen behandeld moeten worden, waardoor de lat voor effectieve vervolging hoog ligt. Een belangrijke uitzondering geldt wanneer een dergelijk misdrijf inge-

geven is door racisme of xenofobie. In dat geval is de correctionele rechtbank bevoegd.

Het Centrum ontvangt geregeld meldingen over artikels of andere bijdragen in kranten, dagbladen en andere media. Vaak betreft het ongenueanceerde berichtgeving of een ongelukkige woordkeuze die bepaalde vooroordelen of stereotypen kan versterken. Het kan ook gaan om een opiniestuk dat hevige reacties veroorzaakt. Hoewel het Centrum het polariserende karakter van sommige bijdragen betreurt, moet het vanuit juridisch oogpunt meestal besluiten dat de persvrijheid primeert. Verontwaardigde lezers krijgen dan het advies om rechtstreeks te reageren of – indien van toepassing – een recht van antwoord te bedingen. Soms tracht het Centrum een bemiddelende rol te spelen en/of verwijst het naar de bevoegde deontologische instanties (Raad voor Journalistiek en Conseil de déontologie du journalisme).

De volgende case is illustratief voor de prioriteit die het Centrum steeds geeft aan constructieve, buitengerechtelijke oplossingen.

Het dossier Zwinkrant

In juni 2011 ontving het Centrum een melding over een gratis krantje, verspreid in de kuststreek, waarin een antisemitisch artikel stond. Het krantje in kwestie bevat commerciële informatie alsook een satirische rubriek “*Schuinschrift*” genoemd. De melding was afkomstig van de redactie van een maandblad van de Joodse gemeenschap.

De ‘humoristische’ tekst was de volgende: “*Zijn die Joden immers niet het uitverkoren volk? En zegden die Ariërs toevallig niet krek hetzelfde? Smousen en Nazi’s, een pot nat. Übermenschen, het zal wat. (...) Al eens in mei op de Knokse zeedijk proberen te wandelen? Het lijkt wel of heel de diaspora daar samentroept. Mannen met pijpenkrullen, rare schortjes en zwarte hoeden, de hele wereld behoort hen toe. Uit de weg gaan? Ho, maar wij zijn het uitverkoren volk.*”

Het Centrum contacteerde onmiddellijk de verantwoordelijke van het krantje. Deze verzekerde het Centrum en de redactie van het maandblad dat er geen opzet van antisemitisme was en dat het nooit de bedoeling geweest was om de Joodse gemeenschap te schouwen. De krant stelde ook voor om in een volgende editie van het krantje een interview met een vertegenwoordiger van het Joodse maandblad te publiceren.

De toetsing aan de Negationismewet²⁹ en de Antiracismewet³⁰: de omstreden tekst is bijzonder schokkend, wat het Centrum ook publiekelijk herhaalde telkens het werd bevestigd door de media. Maar men moet erkennen dat het moeilijk gelijkgesteld kan worden met het ontkennen, grovelijk minimaliseren of goedkeuren van de Holocaust. Er bestond dus volgens het Centrum geen kans dat het opstarten van een gerechtelijke procedure op grond van deze wetgeving zou leiden tot een effectieve vervolging en veroordeling.

29 Art. 1 van de wet van 23 maart 1995.

30 Wet van 30 juli 1981 zoals gewijzigd door de wet van 10 mei 2007, art. 20 en art. 21.

Ter vergelijking staan hierna enkele uitspraken die de rechtbank³¹ wel als negationisme bestraft heeft (uitgesproken tijdens een televisie uitzending³²): *“Ik denk dat wat men ons heeft willen doen geloven op bepaalde punten sterk overdreven is. Het aantal doden en ook het feit of ze allemaal wel bedoeld waren als uitroeiingskampen.” “Ik denk dat men in de mentaliteit van net na de oorlog geprobeerd heeft de schuld van de oorlog alleen op de schouders van de Duitsers te leggen. En dat beeld van die uitroeiingskampen en van de uitroeiingspolitiek past daar natuurlijk perfect in.”*

31 Corr. rb. Brussel, 12 december 2008, bevestigd door het Hof van Beroep van Brussel op 15 september 2010 – zaak ingeleid door dezelfde organisatie die de belangen van de Joodse gemeenschap verdedigt als waarvan sprake in deze zaak en het Centrum.

32 NCRV, *Netwerk*, 26 februari 2001.

Ook onder het licht van de Antiracismewet (aanzetten tot haat) bood dit dossier volgens het Centrum weinig vooruitzichten op het welslagen van een rechtszaak. Omdat het artikel verscheen in een satirische rubriek en de hoofdredacteur van het tijdschrift onmiddellijk actie ondernam, vond het Centrum dat het opzettelijke karakter voor discussie vatbaar was.

Omdat het artikel verscheen in een satirische rubriek en de hoofdredacteur van het tijdschrift onmiddellijk actie ondernam, vond het Centrum dat het opzettelijke karakter voor discussie vatbaar was.

De uitingen waren echter zo schokkend, dat een reactie niet kon uitblijven. Op voorstel van het Centrum reageerde de redactie van het krantje in het volgende nummer met een recht van antwoord.

4.2. Internet

Het Centrum ontvangt jaarlijks honderden meldingen over ‘cyberhate’ (kettingmails, websites, blogs, discussiefora, sociale netwerken, ...) en moet helaas vaak besluiten dat de uitlatingen inderdaad aanzetten tot haat, discriminatie of geweld. Er zijn geen uitzonderingen voorzien in de wetten die verbieden om aan te zetten tot haat, discriminatie of geweld. Het internet mag dan wel een globaal medium wezen, toch zijn dezelfde wetten van toepassing als op alle andere berichten die op het Belgisch grondgebied worden verspreid, welk ook de drager van dit bericht is (geschreven, gesproken, televisie of elektronisch).

Het Centrum is om drie redenen niet van plan om bij dergelijke dossiers systematisch een gerechtelijke procedure te starten:

- » procederen vergt heel wat tijd, terwijl het internet heel direct is. Daarom geeft het Centrum de voorkeur aan een snelle reactie die aansluit bij de internetrealiteit;
- » een gerechtelijke procedure kan nodeloos ruchtbaarheid geven aan daders en/of uitingen, terwijl diezelfde uitingen onmiddellijk van het web kunnen worden gehaald, nog voor ze een al te grote negatieve impact kunnen hebben;

- » tot slot kan de eigenheid van het internet er toe leiden dat voor een gerechtelijke vervolging buitensporig grote middelen moeten worden ingezet of dat verantwoordelijke personen wegens beperkte territoriale bevoegdheden niet kunnen worden opgespoord, enz.

De belangrijkste strategie van het Centrum in dossiers over discussiefora, sociale netwerksites en blogs is de zogenaamde ‘notice and takedown’: de verantwoordelijke van de website, moderator van het discussieforum, ... wordt ingelicht over de mogelijks illegale passages en uitgenodigd om deze te verwijderen. Daarnaast werden doorheen de jaren diverse initiatieven en instrumenten ontwikkeld: een specifieke website en brochure over ‘cyberhate’, standaardantwoorden op veel voorkomende kettingmails, vormingssessies voor moderatoren, ...

Het voorgaande belet niet dat het Centrum in die gevallen waar het wel mogelijk is toch

De belangrijkste strategie van het Centrum in dossiers over discussiefora is de zogenaamde ‘notice and takedown’: de moderator van het discussieforum wordt ingelicht over de mogelijks illegale passages en uitgenodigd om deze te verwijderen.

een eenvoudige klacht indient of zich burgerlijke partij stelt in dossiers met betrekking tot 'cyberhate'.

Het dossier Assabyle

Zo legde het Centrum op 12 maart 2002 eenvoudige klacht neer tegen de beheerders van de website www.assabyle.com wegens de verspreiding van een

De boodschap was niet informatief of van nut voor de publieke opinie maar riep duidelijk op tot geweld.

video die aanzet tot haat. Het Centrum had de feiten eveneens gemeld aan de Federale Computer Crime Unit (FCCU) om de bewijzen van het delict te laten registreren. Het Centrum stelde zich in 2004 burgerlijke partij. De tekst "*Het einde van het Israëliësch volk: een waarheid volgens de koran*" gaf aanleiding tot de klacht. In die tekst werden de Joden bestempeld als een "*afwijkend volk*", "*lafaards en zwakkelingen*", "*omvaardige mensen die niet gehoorzamen en steeds grenzen overschrijden*", "*apen, varkens*", die de "*woede en de vervloeking van Allah over zich krijgen*" en die moeten bestreden worden met "*strijdrossen*". De tekst eindigde met: "*Daarna zal het Joodse volk ten onder gaan*".

Volgens het Centrum was de tekst duidelijk een vorm

van aanzetten tot discriminatie, haat of geweld. De houding van het Centrum stoelde tevens op de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens: de boodschap is niet informatief of van nut voor de publieke opinie maar roept duidelijk op tot geweld. De impact van de boodschap kan ook groot zijn gelet op de verspreiding ervan via internet.

In eerste aanleg volgde de correctionele rechtbank te Brussel, bij vonnis van 21 juni 2004, volledig de redenering van het Centrum en sprak een veroordeling uit zowel voor racisme als voor negationisme. Het Hof van Beroep daarentegen, in zijn arrest van 23 januari 2009, bevestigde de veroordeling voor racisme omdat er sprake was van duidelijk aanzetten tot haat tegenover de Joden maar, sprak vrij voor negationisme. Het Hof stelde echter wel dat de vergelijking van de Israelische minister en Adolf Hitler in de context van de video eerder een politieke kritiek is dan een aanzetten tot haat. Het is schokkend maar het moet kunnen, ook al is het moreel verwerpelijk. Het Hof verwierp de redenering van beklagden volgens dewelke de Negationismewet een inbreuk zou vormen op de vrijheid van meningsuiting aangezien het Grondwettelijk Hof³³ de wet niet nietig verklaarde.

.....
33 Toenmalig Arbitragehof.

4.3. Muziek

Het Centrum wordt vaak om advies gevraagd naar aanleiding van zogenaamd problematische concerten of optredens wegens eerdere uitlatingen van deelnemende artiesten (homofobe songteksten, uitlatingen in de pers, tijdens optredens, op tv enz.). Vraag is of

Het advies van het Centrum aan concertorganisatoren is telkens hetzelfde: geen voorafgaande censuur enkel en alleen op basis van eerdere omstrede uitspraken.

het aangewezen is om een optreden, een concert of een cultureel evenement te verbieden omwille van de 'voorgeschiedenis' van de artiesten.

Het Centrum is niet gewonnen voor preventieve

acties via gerechtelijke weg omdat men zich dan in het troebele vaarwater van de censuur begeeft.

Het advies van het Centrum is telkens hetzelfde: geen voorafgaande censuur enkel en alleen op basis van eerdere omstrede uitspraken. Het roept voor het concert of het optreden wel op tot waakzaamheid: als blijkt dat er toch opruiende of negationistische taal wordt gebruikt, is vervolging mogelijk. De gemeente en de politie spelen hierbij een uitermate belangrijke rol om de nodige getuigenissen te verzamelen en om een proces-verbaal op te stellen. Dit soort acties is weliswaar niet perfect omdat het kwaad eigenlijk al is geschied: de boodschap heeft het aanwezige publiek bereikt.

Deze principiële juridische houding sluit andere maatregelen of acties echter niet uit (bewustmakingscampagnes, infosessies, protestacties, betogingen enz.) die kaderen in de grondwettelijke vrijheden die iedereen heeft. Daarom ontwikkelt het Centrum informatie- en bewustmakingshulpmiddelen voor deze kwesties en staat het klaar om in concrete gevallen advies te geven en steun te verlenen. Zo bespreekt het met de organisator van het optreden bepaalde kwesties: zijn de teksten strafbaar volgens de antidiscriminatiewetgeving? Gaat het om meerdere teksten die kunnen wijzen op de opzettelijke verspreiding van haatboodschappen of enkel om eenmalige verklaringen van de betrokken artiest(en)? Zijn hierover in de overeenkomst met de organisator specifieke bepalingen opgenomen? Hoe verzamel je bewijzen? Wat kun je voor en na het optreden doen? Hoe moet je op lange termijn met dit soort situaties omgaan?

Het Centrum heeft onlangs een infobrochure uitgegeven voor organisatoren van concerten en voor beheerders van concertzalen en culturele centra in België. Naast een overzicht van de wetteksten bevat dit document richtsnoeren om na te gaan of uitingen van artiesten al dan niet aanvaardbaar zijn en tips om voor, tijdens en na een gepland concert gepast te reageren.

In 2010 werd het Centrum twee maal gevraagd op te treden in dergelijke dossiers:

Het dossier Beenie man

Het festival Couleur Café had in zijn programmatie een Jamaicaanse rapper opgenomen die wereldberoemd is voor zijn muzikale interpretaties doch even-

eens voor bepaalde songteksten die beledigend en zelfs haatdragend zijn tegenover homoseksuelen. Organisaties die de belangen van homoseksuele personen behartigen reageerden op diverse fronten: facebookpagina, contact met de subsidiërende overheid, melding bij het Centrum en oproep bij politici om een wijziging van het programma te bekomen. Vier dagen voor het concert heeft de organisator zelf het concert afgelast.

Het dossier Sexion d'Assault

In een ander dossier had de Ancienne Belgique een Franse rapper geprogrammeerd wiens liedjes eveneens gekenmerkt zijn door homofobe teksten. Ook tijdens interviews flirtten de leden van de groep eerder met het aanzetten tot haat.

De beheerders van de concertzaal contacteerden het Centrum met de vraag in welke mate ze preventief of repressief konden optreden. De dialoog tussen het Centrum, de politie, de groep zelf en tal van organisaties heeft ertoe geleid dat het concert zonder incidenten verliep. De betrokken groep wou af van hun homofobe imago, heeft dit publiekelijk verklaard en een aantal liedjes uit zijn repertoire geband.

In beide gevallen ondersteunde en adviseerde het Centrum 'achter de schermen' de verschillende partijen om een oplossing te vinden die alle partijen steunden. Het bereikte resultaat was te danken aan de reactie van de belangenverenigingen, de persaadacht en de bezorgdheid van de organisatoren of zaalbeheerders.

Het bereikte resultaat was te danken aan de reactie van de belangenverenigingen, de persaadacht en de bezorgdheid van de organisatoren of zaalbeheerders.

4.4. Humor

Humor is iets bijzonders. Al sinds de 19^e eeuw laat het gerecht humoristische uitspraken en karikaturen tot op zekere hoogte ongemoeid en dit om twee redenen. De rechtsspraak beschouwde toen al lachen als iets 'natuurlijks', het is onbedwingbaar en niet noodzakelijk logisch. Bovendien, gaf het gerecht aan, is humor een vorm van kritiek die thuishoort in een democra-

tische samenleving. Het gerecht stelt zich met andere woorden nog toleranter op voor satire en karikaturen dan voor 'ernstige' uitspraken. Ter herinnering: ondanks de heisa die ontstond na de publicatie van de 'Deense' Mohammed-karikaturen, werd er noch in België, noch in Frankrijk een veroordeling uitgesproken.

Het dossier Dieudonné

Het dient vermeld te worden dat een burgemeester preventief mag optreden in een zeer specifiek kader. De gemeentewet laat toe om in uitzonderlijke omstandigheden bepaalde voorstellingen te verbieden voor

Het gerecht laat humoristische uitspraken en karikaturen tot op zekere hoogte ongemoeid omdat het humor beschouwt als een vorm van kritiek die thuishoort in een democratische samenleving.

het behoud van de openbare orde. Dit was het geval in dit dossier. Dieudonné kwam in opspraak in Frankrijk omdat hij tijdens één van zijn optredens een notoir negationist uitnodigde. Verschillende van zijn optredens werden trouwens ten gevolge hiervan afgelast. Toen hij naar de zaal van een Brusselse gemeente wilde komen, werd het optreden uiteindelijk verboden omwille van het behoud van de openbare orde. De gemeente nam hiervoor een speciaal politiereglement aan waarop de humorist de Raad van State vatte. De gemeente in kwestie beriep zich voornamelijk op uitspraken die de humorist had gedaan tijdens andere optredens en die op zijn minst konden worden bestempeld als zijnde beledigend voor de Joodse gemeenschap. Bij arrest van 23 maart 2009 vernietigde de Raad van State toch de beslissing van de gemeente. De Raad van State was van oordeel dat het College van burgemeester en schepenen niet als opdracht had om preventief te waken over de politieke of morele correctheid, noch strafrechtelijke correctheid, van een spektakel of de artiest die er bij betrokken is. Het optreden vond dus toch plaats.

Het is duidelijk dat in dossiers aangaande de artistieke vrijheid het principe van de vrije meningsuiting de overhand heeft. Preventief optreden is dus zelden aan de orde. Dit neemt niet weg dat het Centrum achteraf gerechtelijke acties had kunnen ondernemen indien was gebleken dat de artiest tijdens het optreden racistische of negationistische uitspraken maakte. Zo zal het Centrum voor een recenter optreden (2012) van Dieudonné waarschijnlijk wel klacht neerleggen.

EXTERNE BIJDRAGE

Bert Gabriëls

Mag een comedian met alles lachen of moet hij zichzelf censureren?

Het is een vraag die zowat alle journalisten als voorbereiding meebrengen naar een interview met een comedian. Het antwoord is eenvoudig: "ja, als ermee gelachen wordt". Dat betekent dat een comedian zichzelf voortdurend censureert: alles wat niet grappig is wordt geschrappt. En dat betekent dat een comedy-show altijd een compromis is tussen, enerzijds, wat de comedian wil zeggen, en anderzijds, waar de mensen mee lachen. Wanneer een publiek een grap ongehoord vindt, zal de comedian die grap meestal niet meer herhalen, er een variant van maken, of er de scherpe kantjes af veilen.

Nochtans leeft bij sommigen het gevoel dat er toch een lijstje voorhanden zou moeten zijn met thema's waar je niet mee zou mogen lachen. Meestal gaat het om aspecten van religie, racisme, kanker en handicaps. Ook hier hangt het er echter van af wie het publiek is.

Een comedy-avond is een groepsgebeuren. Elke groep heeft zijn eigen gevoeligheden, maar algemeen moet je vaststellen dat in de meeste gevallen geen bezwaar wordt opgetekend. Over de Holocaust of over Mohammed wordt beweerd dat je er geen grappen over mag maken, maar er worden wel degelijk grappen over gemaakt, en ook wanneer joden of moslims in de zaal zitten. De praktijk leert dus dat dit kan. Het is mezelf al wel eens overkomen dat iemand uit het publiek boos was omdat die het woord "neger" ongepast vond, omdat een grap over Allah niet gesmaakt werd, of omdat een stukje over borstkanker te hard aan kwam. In die gevallen heb ik mijn verontschuldiging aangeboden, en heb ik de verwoording van die grappen aangepast. Dat is geen censuur, dat is een gezonde aandacht voor je publiek.

Het is een ander verhaal wanneer een woordvoerder van een groep in de media zijn beklag doet over een grap op TV, of over een show die hij zelf niet heeft gezien. In dat geval is de eis vaak het niet meer uitzenden of niet meer vertellen van de grap. In die discussie kan je als comedian maar één kant kiezen: er wordt niet gecensureerd. En meestal volgen over het voorval zelf opnieuw weer een lading nieuwe grappen.

Het debat over censuur in de humor is daardoor vaak niet meer dan een opsomming van de klachten. Het zou handiger zijn om wat meer in dialoog te gaan. Het is voor een woordvoerder van een belangengroep niet moeilijk om een mail te

sturen naar een comedian of een programmamaker. En het is voor een schrijver of een redactie meestal niet moeilijk om zich voldoende te verantwoorden, hetzij een grap wat extra omkadering te geven. Wie een aanval in de pers verkiest boven deze dialoog, maakt een verkeerde keuze.

Het is ook dom om bepaalde grappen op zich te verbieden, omdat het uitvergroten van dubieuze stellingen wel degelijk een kritische functie kan hebben. Han Solo bijvoorbeeld laat een racistische act over moslims volgen door eenzelfde racistische act over Fransmannen. Op die manier wordt de absurditeit van vooroordelen op een veel duidelijkere manier aan de kaak gesteld, dan wanneer je dat thema op een politiek correcte manier zou willen aanpakken. Die hele act onderuit halen omdat er racistische grappen in zitten, is gewoon onverstandig.

Soms ligt de comedy trouwens onder vuur omdat de pers graag een schandaaltje bouwt. Ik ben wel eens opgebeld door een journalist die me kon vertellen dat er “klachten waren over een filmpje”, waarbij achteraf bleek dat er niet één klacht was binnen gekomen, niet bij de zender, en niet bij de bewuste krant. Topjournalist.

Ik kan alleen maar hopen dat de comedy in België meer en betere humor zal brengen over alle moeilijke thema's die de mensen diep kunnen raken. En we kunnen enkel hopen dat het de mensen, veeleer dan ze te kwetsen, een goed gevoel voor ironie en humor zal bijbrengen, dat de mogelijkheid tot dialoog in ieder geval zal doen toenemen. Daarvoor kan ik nog twee tips geven:

In de eerste plaats moet comedy misschien wat meer gezien worden als een ‘act’, ook al gaat het vaak om een uitvergroting van de mening van de artiest. Een nazi-personage in een theaterstuk mag ongehoorde dingen zeggen, zolang je maar niet de indruk krijgt dat de schrijver of regisseur van het stuk het publiek expliciet probeert te overtuigen om daarmee akkoord te gaan. Dat geldt ook voor een comedian. Hoe meer je duidelijk kan maken dat je niet werkelijk oproept tot het kleineren of uitsluiten van de anderen, hoe meer krediet je opbouwt om met die anderen te lachen. Dat krediet bouw je op met een stevige dosis zelfspot, en door verschillende groepen de revue te laten passeren. Eén grap uit die context isoleren, doet geen recht aan de act.

En ten tweede, en dat is even belangrijk, mag de comedy in België zeker aangespoord worden om een gezonde baldadigheid te combineren met een duidelijk engagement voor oprecht respect, en voor een oprecht rechtvaardige samenleving. Hoe meer het publiek van dat engagement overtuigd kan raken, hoe meer ze zullen moeten toelaten dat met alles en iedereen gelachen mag worden. En terecht.

Bert Gabriëls
Comedian

4.5. Voetbal

Het Centrum krijgt geregeld meldingen over uitspraken die ‘supporters’, trainers, bestuurders of spelers maken. Een paar voorbeelden met telkens een korte juridische analyse:

» “*Les Wallons, c’est du caca*”: men kan zich afvragen of dit een racistische boodschap is aangezien communautaire geschillen niet onder het toepassingsgebied van de Antiracismewet vallen. Bovendien valt de discriminatiegrond ‘taal’ niet onder de bevoegdheid van het Centrum (en voor zover, ook niet van enige andere onafhankelijke instelling). Desniettemin had de Belgische voetbalbond de voetbalwet en de regelgeving van de FIFA kun-

nen toepassen door de club een sanctie op te leggen (in die mate dat clubs verantwoordelijk zijn voor de handelingen van hun supporters). De voetbalbond heeft dit echter niet gedaan, wat haar door sommigen wordt verweten.

» Supporters koppelden in zangkoor de naam van een Japanse doelman met Fukushima: strafrechtelijk gezien zou het heel moeilijk zijn geweest om het opzet te bewijzen, maar ook hier kon men de regels van de Belgische voetbalbond toepassen. De voetbalbond beschouwde dit inderdaad als een discriminatoire belaging, hoewel de uitgesproken sancties bespottelijk waren. Toen daarentegen het spreek-

Hoe meer je duidelijk kan maken dat je niet werkelijk oproept tot het kleineren of uitsluiten van anderen, hoe meer krediet je opbouwt om met die anderen te lachen.

De disciplinaire code van de FIFA gaat verder dan de antidiscriminatie-wetgeving: het voorziet sancties voor beledigende uitspraken die plaatsvinden in voetbalstadions.

match duidelijk antisemitische leuzen gescandeerd die kunnen bestempeld worden als aanzetten tot haat. Het Centrum koos niet voor de gerechtelijke weg maar wendde zich tot de voetbalbond en werd in de procedure gehoord. Er werden sancties getroffen want het antisemitische en racistische karakter van de beledigingen werden erkend. Daarop organiseerden twee clubs uit de Joodse gemeenschap en de Marokkaanse gemeenschap initiatieven (vriendschappelijke wedstrijden met persconferentie). Dit was hoogstwaarschijnlijk het meest toepasselijke antwoord op de haatboodschappen.

koor “*Kosovo, Kosovo, Kosovo*” riep als er een Servische doelman op het veld stond meende diezelfde voetbalbond dat er niets aan de hand was.

» Reeds enkele jaren geleden werden tijdens een amateur-

We zien dus dat de ‘voetbalwet’³⁴ in sancties³⁵ voorziet voor personen die alleen of in groep aanzetten tot het toebrengen van slagen of verwondingen, tot haat of tot woede jegens een of meer personen, in het stadion, in de omgeving ervan of op Belgisch grondgebied (voor zover het in deze beide laatste gevallen gebeurt naar aanleiding van een voetbalwedstrijd). De disciplinaire code van de FIFA, die is overgenomen in het disciplinaire reglement van de Belgische Voetbalbond, voorziet ook in sancties voor personen, spelers en clubs wanneer racistische of beledigende uitspraken plaatsvinden in voetbalstadions.

Deze regels gaan een stuk verder dan de antidiscriminatiewetgeving omdat ze allerlei soorten beledigende uitingen bestraffen en omdat er geen bijzonder opzet moet worden aangetoond om te spreken over het bestaan van een inbreuk.

34 Wet van 21 december 1998 betreffende de veiligheid bij voetbalwedstrijden, gewijzigd bij de wetten van 10 maart 2003, 27 december 2004 en 25 april 2007.

35 Artikels 23 en 23 bis van de wet van 21 december 1998 betreffende de veiligheid bij voetbalwedstrijden.

4.6. Uitingen van personen met ‘autoriteit’

Het Centrum ontvangt geregeld verontwaardigde reacties over uitspraken van politici of andere personen met een bepaalde intellectuele of morele autoriteit. Deze zaken halen vaak de media, waardoor het Centrum snel een standpunt moet innemen.

In een dergelijke situatie neemt het Centrum het volgende standpunt in: vooraanstaande figuren moeten worden beschermd zodat ze hun mening vrij kunnen uiten. Zij moeten immers risico’s kunnen nemen bij het formuleren van bepaalde ideeën. Dit is

trouwens net de bedoeling van de onverantwoordelijkheid van parlementsleden voor uitspraken binnen het parlement. Als ‘professionele’ openbare sprekers weten ze doorgaans welke draagwijdte hun woorden kunnen hebben. Hun morele auto-

riteit gaat dan ook gepaard met een grotere verantwoordelijkheid. Dit zijn echter morele overwegingen, en geen juridische.

In het geval van uitspraken door vooraanstaande figuren gaat het Centrum daarom na of ze bepaalde uitspraken meermaals in de mond nemen. Dergelijke herhaling kan namelijk wijzen op een bewuste strategie om aan te zetten tot haat.

Hierna volgen drie situaties die illustreren hoe het Centrum met dergelijke kwesties omgaat... en waarom de ene zaak de andere niet is.

Aartsbisschop Léonard over homoseksualiteit

Tijdens een tv-optreden in aanwezigheid van verschillende vertegenwoordigers van erkende erediensinstellingen verwoordde hij het standpunt van het Vaticaan ten

Vooraanstaande figuren moeten worden beschermd zodat ze hun mening vrij kunnen uiten. Zij moeten immers risico’s kunnen nemen bij het formuleren van bepaalde ideeën.

aanzien van homoseksuelen. Hij maakte hierbij, weliswaar in welgekozen en voorzichtige termen, een vergelijking met anorexiapatiënten. Gelet op de gebruikte bewoordingen en hun nuances was het moeilijk om te spreken van aanzetten tot haat geweld of discriminatie. Ter herinnering: Monseigneur Léonard zorgde in 2007 al voor heel wat opschudding door homoseksuelen als “*abnormaal*” te betitelen. Hij verwees hiervoor (overigens ten onrechte) naar Freud en de psychoanalyse.

Net als in 2007 betreurde het Centrum openlijk dat een hooggeplaatste vertegenwoordiger van een erkende godsdienst homoseksuelen stigmatiseert. Het herhaalde dat dergelijke uitingen gevaarlijk zijn omdat ze het verderfelijke idee in de hand kunnen werken dat het gewettigd is om homoseksuelen te discrimineren. Zoals iedereen heeft de aartsbisschop van Mechelen-Brussel het recht om vrij zijn mening te uiten. Dit geldt ook voor de vertegenwoordigers van de joodse en islamitische erediensten die aanwezig waren tijdens de uitzending en ook erg negatieve uitlatingen deden over homoseksualiteit. Hun uitspraken konden volgens het Centrum niet leiden tot een gerechtelijke veroordeling in het kader van de wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van bepaalde vormen van discriminatie, waaronder daden ingegeven door homofobie. Het Centrum besliste dus om geen juridische actie te ondernemen.

Een gelijkaardige situatie heeft zich voorgedaan toen Mgr. Léonard tijdens een tv-programma verklaarde dat aids een vorm is van “*immanente rechtvaardigheid*”. Het Centrum nam dezelfde houding aan als in de vorige situatie en werd ditmaal gevolgd door een belangenorganisatie.

Ten slotte riep de aartsbisschop gelovigen op om wanneer ze gescheiden zijn, goed na te denken alvorens ze hun kandidatuur stellen voor jobs als directeur van een katholieke school of godsdienstleerkracht. Hoewel deze uitspraak meer vatbaar is voor discussie, was het Centrum eveneens van oordeel dat het hier geen ‘aanzetten tot discriminatie’ betrof. De kwestie zou helemaal anders zijn beoordeeld indien de aartsbisschop duidelijk de organiserende instanties had opgeroepen om deze personen te discrimineren.

Bij zijn overweging kon het Centrum er niet omheen dat Monseigneur Léonard al meermaals naar homo-

sexuelen heeft uitgehaald. Tot op heden wijst echter niets erop dat dit bewust gebeurt om aan te zetten tot haat, geweld of discriminatie.

Filip Dewinter over Roma

Filip Dewinter had zich in het Vlaams Parlement als volgt uitgelaten: “*Minister, in de ogen van de bevolking, dat weet u zeer goed, staat Roma voor de R van rovers, de O van overlastjunkies, de M van messentrekkers en de A van agressievelingen. (...)*”. Hij herhaalde dit acroniem op zijn persoonlijk website en facebookpagina. Het Centrum ontving vele verontwaardigde reacties van burgers en organisaties uit het middenveld, die vroegen of deze uitspraak niet in strijd is met de Antiracismewet.

De uitspraak is zonder twijfel stigmatiserend voor een hele bevolkingsgroep, en valt mogelijk onder de toepassings sfeer van art. 20, 3° en 4° van de Antiracismewet (respectievelijk het aanzetten tot haat en het verspreiden van racistische denkbeelden). Anderzijds moet men in deze rekening houden met de zogenaamde parlementaire onverantwoordelijkheid, een fundamenteel principe van de democratische rechtsstaat dat parlementsliden beschermt tegen vervolging of enig onderzoek naar aanleiding van een mening of een stem die ze in de uitoefening van hun functie uitbrengen (art. 58 en art. 120 Belgische Grondwet). Het is de taak en het recht van politici om maatschappelijke problemen aan te kaarten, en het parlementair debat moet op het scherpst van de snede kunnen worden gevoerd. Maar wanneer dan de politicus zijn woorden buiten het parlement herhaalt, namelijk via het internet, is hij niet langer beschermd door de parlementaire onverantwoordelijkheid. Verder kan men zich ook afvragen hoe de feiten zich tot de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens over de vrijheid van meningsuiting verhouden. Daarin wordt o.m. gesteld dat politici de verantwoordelijkheid hebben om zich te onthouden van uitspraken die tot intolerantie kunnen leiden.

Na analyse besliste het Centrum inderdaad dat de feiten op gespannen voet staan met de Antiracismewet.

Wanneer een politicus zijn woorden buiten het parlement herhaalt, bijvoorbeeld via het internet, is hij niet langer beschermd door de parlementaire onverantwoordelijkheid.

Tegen de uitspraak tijdens de plenaire vergadering is elke strafrechtelijke, burgerlijke of tuchtrechtelijke vordering wegens de parlementaire onverantwoordelijkheid echter uitgesloten, behoudens de tuchtmaatregelen die desgevallend door de Voorzitter van het Parlement kunnen worden opgelegd. Uitlatingen die buiten het Parlement worden gemaakt, genieten echter niet dezelfde bescherming. Het Centrum heeft dit laten weten aan de verenigingen waardoor het werd bevestigd, opdat ze zich zelf een oordeel over de wenselijkheid van een eventuele reactie konden vormen.

Zijn oproep tot de werkgevers om ramadan te verbieden voor hun werknemers kan geïnterpreteerd worden als het aanzetten tot discriminatie.

Laurent Louis over Roma, moslims en Joden

Het eerste dossier betreft uitspraken van de politicus op zijn Facebookprofiel (voor iedereen toegankelijk): *“Deze mensen (Roma) bezetten illegaal terreinen, werken niet, hebben geen inkomsten en willen ons laten geloven dat ze leven van liefde en maneschijn. Het is duidelijk dat ze moeten stelen of trafikereren om te overleven”*. Hij stelt eveneens voor dat er *“geen geld meer komt van de overheid voor vreemdelingen die geen belastingen betalen”*. Hier is volgens het Centrum duidelijk sprake van ‘klassieke’ racistische stereotypes ten aanzien van Roma en vreemdelingen.

In een ander dossier gaf diezelfde politicus op Twitter - toegankelijk voor allen - kritiek naar aanleiding van het einde van de ramadan. In het kader hiervan riep hij de werkgevers op om aan hun werknemers te

verbieden ramadan te houden. Zijn tekst grensde aan het aanzetten tot haat, maar was eerder een bevestiging van stereotypes. Maar zijn oproep tot de werkgevers om ramadan te verbieden voor hun werknemers kan geïnterpreteerd worden als het aanzetten tot discriminatie verboden door artikel 22 van de Antidiscriminatiewet van 10 mei 2007. Het Centrum richtte hem een schrijven waarin werd gewezen op voornoemd artikel 22 alsook op de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens volgens dewelke het belangrijk is dat politieke leiders vermijden om zich uit te drukken op een manier die de onverdraagzaamheid voedt.

In een derde boodschap ten slotte drukt hij zich uit naar aanleiding van een boodschap van zijn vroegere politieke partij, die de vrijlating van een Israëliisch gijzelingsslachtoffer verdedigde. Hierbij vergeleek hij het optreden van Israël met dat van een naziistisch beleid. Dit doet sterk denken aan de uitspraak van het Hof van Beroep in de zaak www.assabyle.com (zie hierboven): moreel verwerpelijk maar toegelaten. De volksvertegenwoordiger poogde eveneens de geloofwaardigheid van zijn vroegere partij aan te tasten door te wijzen op de Joodse afkomst van de voorzitter en een ander belangrijk lid van de partij.

Gelet op de verschillende boodschappen waarin herhaaldelijk bevolkingsgroepen geïmponeerd worden (Roma, Joden, moslims) die slachtoffer zijn van discriminatie en stigmatisering besliste het Centrum om een eenvoudige klacht neer te leggen op grond van een gebundeld dossier. Het Parket heeft dit dossier geseponeerd.

4.7. Radicale groeperingen

Georganiseerde vormen van aanzetten tot haat verdienen bijzondere aandacht. Zij kunnen immers een rechtstreekse bedreiging vormen voor de democratie en de sociale vrede. Het Centrum is bijzonder waakzaam en treedt op zodra het kan. De samenwerking met andere actoren – Parket, politie, burgemeester – is hierbij van groot belang, zowel preventief als achteraf.

Sharia4Belgium

Het Centrum kreeg in 2011 heel wat meldingen over de boodschappen die Sharia4Belgium de wereld instuurde: zowel over de oproepen tot geweld en jihad in het algemeen als deze gericht in het bijzonder tot een aantal politici, ten aanzien van homoseksuelen en niet-gelovigen. Het Centrum heeft beroep

gedaan op een gerechtsdeurwaarder om tekst en beelden vast te leggen. Ze vormden in de ogen van het Centrum ongetwijfeld een oproep tot haat, discriminatie en geweld.

Al de gegevens waarover het Centrum beschikte werden in een klacht gebundeld en overgemaakt aan het bevoegde Parket. Twee verantwoordelijken van deze groep werden op 11 februari 2012 veroordeeld voor aanzetten tot haat door een beslissing van de correctionele rechtbank van Antwerpen.³⁶

Blood and Honour

Op 30 april 2008 werd op het VRT-programma Koppen hierover een reportage uitgezonden. Een Duitse undercoverjournalist was in de groepering geïnfilteerd, en filmde diverse bijeenkomsten van Blood and Honour in België en in het buitenland. De beelden tonen hoe het publiek op aangeven van de muziekgroepen op het podium slogans en liedjes scanderden die duidelijk gericht zijn tegen o.a. personen met een zwarte huidskleur, homoseksuelen, moslims en drugsdealers. Daarbovenop werd het vroegere nazisme verheerlijkt.

Zo werd o.m. het lied “Blut” gescandeerd:
*“Slijp de lange messen op de stoep en steek ze in dat Jodenlijf
 Bloed moet vloeien
 Weg met de vrijheid van deze Jodenrepubliek
 Bloed moet vloeien en we schijten op de vrijheid van de Jodenrepubliek
 Bloed moet vloeien, liefst meters dik
 In de synagoge hangt een zwart zwijn
 Gooi een handgranaat naar binnen in het parlement
 Sieg Heil.”* (gevolgd door de Hitlergroet)

Op 18 oktober 2008, organiseerde Blood and Honour op een camping in Diksmuide een neonaziconcert ter gelegenheid van de herdenking van de Britse neonazi en muzikant Ian Stuart. Politieagenten in burger stelden vast dat op dit evenement tussen de 800 en 1.000 personen aanwezig waren. De optredende (muziek)groepen brachten er ‘hatecore’, d.i. een vorm van ‘hardcore’ doorspekt met racistische slogans. Regelmatig

werd er “Sieg Heil” geroepen door iemand op het podium, waarop de deelnemers collectief antwoordden door de nazigroet te brengen en “Sieg Heil” te roepen. Naarmate de avond vorderde, werd de muziek ruiger en meer extremistisch. Er werden teksten gebruikt als “we gonna hang the nigger up” en “fuck the niggers”.

Het gaat hier volgens het Centrum duidelijk om een inbreuk op artikel 22 Antiracismewet die verbiedt om te: *“behoren tot, hetzij medewerking verlenen aan een groep of vereniging die kennelijk en herhaaldelijk discriminatie of segregatie verkondigt wegens één van de beschermde criteria in openbare omstandigheden (art. 444 Sw.)”*

Het Centrum heeft dan ook klacht ingediend tegen de drie organisatoren, die ook lid waren van Blood and Honour, via een burgerlijke partijstelling vergezeld van een onderbouwd dossier met al het beschikbare materiaal en de eigen juridische analyse van de feiten.

Het vonnis van de correctionele rechtbank van Veurne van 9 maart 2011 hield een bevestiging in van de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof in de arresten van 12 februari 2009 en 11 maart 2009 i.v.m. de constitutieve bestanddelen van de strafbepaling van artikel 22 Antiracismewet.

De moeilijkheid in deze dossiers is dat de locatie van de concerten zo lang mogelijk wordt geheim gehouden, teneinde te verhinderen dat leden van de politie de nodige vaststellingen kunnen doen. Alle deelnemers worden steeds naar een geheime ontmoetingsplaats verwezen, waar de werkelijke locatie van het evenement wordt bekendgemaakt. De eigenlijke locatie wordt steeds gehoord onder het voorwendsel van een legale activiteit, zoals een huwelijksfeest of een vrijgezellenavond.

Het Centrum pleitte bij de bevoegde Ministers van

Georganiseerde vormen van aanzetten tot haat kunnen een rechtstreekse bedreiging vormen voor de democratie en de sociale vrede. Daarom is de samenwerking met Parket, politie en burgemeester hierbij van groot belang, zowel preventief als achteraf.

Het Centrum pleitte bij de bevoegde ministers voor de uitwerking van een handleiding om de burgemeester, de politie en het Parket (nog) beter voor te bereiden op bijeenkomsten van extremistische groeperingen.

36 Deze beslissing maakt momenteel het voorwerp uit van verzet.

Justitie en Binnenlandse Zaken voor de uitwerking van een handleiding om de burgemeester, de politie en het Parket (nog) beter voor te bereiden op bijeenkomsten van extremistische groeperingen. Daarbij staat het opbouwen van een stevige informatiepositie centraal. De oproep werd goed ontvangen en zal hopelijk de basis vormen van een toekomstige handleiding.

Het Nieuw-Solidaristisch Alternatief

In een ander dossier richtte het N-SA op 16 oktober 2009 een jeugdcongres in, met als uitloper concerten van (muziek)groepen. Aan het marketingaspect werd de nodige aandacht besteedt: emblemen met het Keltische kruis, affiches van het N-SA en stickers met de slogan *“het is fijn om blank te zijn”*. Tijdens het congres werden toespraken gehouden, waaronder de toespraak van de Duitse neonazi Axel Reitz en van Eddy Hermly, de peetvader van de organisator.

Een cameraploeg van de VRT filmde een deel van het congres; een Nederlandse cameraploeg filmde deels

officieel en undercover. Beide uitzendingen werden door de Regionale Computer Crime Unit (RCCU) van het internet opgenomen en neergelegd in een apart proces-verbaal.

De beklagde moest zich verantwoorden o.m. voor volgende uitspraken:

- » *“meisjes worden door vreemdelingenbendes verkracht en geschoffeerd”...*
- » *“onze arbeiders, jong en oud, worden geminacht en vernederd. Door vreemde elites worden ze in het gezicht gespuwd. Wie krijgt de jobs, kameraden? Wie krijgt het geld? Wie krijgt er sociale woningen? Wie krijgt sociale hulp? Wie wordt er in dit land royaal bedeed en behandeld? De immigrant, de ille-gaal.”*

De rechtbank stelde vast dat de uitspraken een inbreuk vormen op de Antiracismewet, en dat ze aanzetten tot haat of geweld. De man werd veroordeeld tot een geldboete, 5 jaar ontzetting uit openbare functies en een gevangenisstraf van 3 maanden met uitstel.

4.8. Betogingen

In tegenstelling tot opvoeringen en persberichten, kunnen openbare betogingen al gauw leiden tot ernstige problemen voor de openbare orde.

Het recht om te betogen is een democratisch grondrecht, waarvoor echter ook bepaalde beperkingen gelden. Zoals reeds vermeld, kan een burgemeester een betoging verbieden als hij van oordeel is dat ze een gevaar vormt voor de openbare orde. Zo verbood de Brusselse burgemeester in 2007 bijvoorbeeld een *“Halt aan de islamisering van Europa”*-betoging van een extreemrechtse Europese groepering. In tegenstelling tot opvoeringen en persberichten, kunnen openbare betogingen al gauw leiden tot ernstige problemen voor de openbare orde. Hierdoor is een preventieve interventie in sommige gevallen toch te rechtvaardigen. Daarom was het Centrum het eens met de beslissing van de burgemeester om de betoging te verbieden op grond van het verbod op het aanzetten tot haat, discriminatie of geweld.

Het is ook mogelijk om organisaties of betogers achteraf te vervolgen voor slogans of spandoeken die ingaan tegen de wet.

Een symbolisch geval voor het Centrum was de betoging op 11 januari 2009 tegen de Israëliëse militaire interventie in de Gazastrook. Daarin werden heel wat slogans gescandeerd en spandoeken megedragen met een antisemitische inslag. Het Centrum veroordeelde dit openlijk. Een belangenvereniging van de Joodse gemeenschap vroeg het Centrum om gerechtelijke stappen tegen de organisatoren te ondernemen en tegen personen die antisemitische spandoeken droegen en slogans scandeerden. Het Centrum heeft het dossier nauwkeurig geanalyseerd en voorgesteld aan zijn Raad van Bestuur die de voorstellen aanvaardde.

De volgende spandoeken werden onder meer aan het Centrum gesignaleerd: *“Gaza erger dan Auschwitz”*, *“Gaza = getto van Warschau”*, *“Jood = Nazi”*, *“Geen nieuwe Holocaust”*, alsook de combinatie van

symbolen zoals een hakenkruis en een davidster, een doodshoofd in een davidster, afbeeldingen van Ehud Barak die de Hitlergroet brengt enz. Er was ook nog een bord met daarop het opschrift: “*De holocaust (sic) heeft nooit bestaan, in Gaza bestaat hij*”.

Vanuit een moreel oogpunt bestaat er geen twijfel over het antisemitische en verachtelijke karakter van deze spandoeken. Vanuit een juridisch oogpunt spelen twee wetten: de wet tegen het negationisme en de antiracismewet (aanzetten tot haat).

De uitdrukking “*De holocaust (sic) heeft nooit bestaan, in Gaza bestaat hij*” is volgens het Centrum een overduidelijk geval van negationisme. Het Centrum heeft bij het Parket een klacht neergelegd.

Wat de andere slogans betreft, moest worden nagegaan of ze konden worden beschouwd als ontkenning, goedkeuring, rechtvaardiging of schromelijke minimalisering.

In zijn arrest 45/96 van 12 juli 1996 omschreef het Arbitragehof (intussen Grondwettelijk Hof) schromelijke minimalisering als “*het op zeer verregaande en daardoor erge, grove en beledigende wijze minimaliseren*” van de Shoah³⁷. Kan men op basis hiervan deze spandoeken beschouwen als een vorm van minimalisering of rechtvaardigen van de genocide?

De rechtspraak lijkt zeer duidelijk: hoe onverdraagzaam en ongepast ze ook zijn, de vergelijkingen tussen de staat Israël en het naziregime beroepen zich in werkelijkheid op de horror van het naziregime en willen ze in geen geval minimaliseren of rechtvaardigen. Deze juridische analyse heeft het Centrum doen besluiten dat de spandoeken die tijdens de betoging van 11 januari werden megedragen, buiten de toepassingssfeer van de wet tegen het negationisme vallen. Het risico op een gerechtelijke nederlaag was te groot en de effecten van zo'n nederlaag zouden rampzalig zijn.

Wat de toepassing van de Antiracismewet betreft, is er pas sprake van aanzetten tot haat, geweld of discriminatie op basis van nationaliteit of afkomst wanneer de

intentie om aan te zetten tot discriminerend, haatdragend of gewelddadig gedrag is aangetoond. In de Belgische rechtspraak werd bovendien onlangs nog eens herhaald dat racistische ‘beledigingen’ niet als dusdanig strafbaar zijn op basis van de antiracismewet.

Als kan worden aangetoond dat slechts ‘bepaalde’ betogers op 11 januari de intentie hadden om aan te zetten, kunnen alleen die worden vervolgd. Het was echter in geen geval denkbaar dat de organisatoren van de betoging als dusdanig werden vervolgd, omdat niets in de officiële oproep wees op de intentie om aan te zetten tot haat of om een haatcampagne op te zetten tegen de Joden. Het Centrum onderzocht nauwgezet alle ernstige informatie die kon wijzen op een eventuele intentie bij bepaalde organisatoren om aan te zetten tot haat in de zin van de wet, maar kon hiervan geen aanwijzingen vinden. Verschillende organisatoren hadden zelfs actie ondernomen om de vastgestelde extreme vormen (weliswaar tevergeefs) te voorkomen.

Tijdens de Operatie Gegoten Lood (januari 2009) stelde het Centrum naast de extreme vormen tijdens betogingen nog meer incidenten vast (in 9 gevallen legde het klacht neer). Het maakte zich vooral zorgen over het groeiende aantal haatboodschappen op het internet (geregistreerd door de cel ‘cyberhate’ van het Centrum).

De uitdrukking “De holocaust (sic) heeft nooit bestaan, in Gaza bestaat hij” is volgens het Centrum een overduidelijk geval van negationisme. Het Centrum heeft bij het Parket een klacht neergelegd.

37 We wijzen erop dat dit arrest er is gekomen na een vordering tot nietigverklaring door een notoir negationist die werd veroordeeld (Antwerpen, 14/04/2005; Cass. 13/092005).

5.

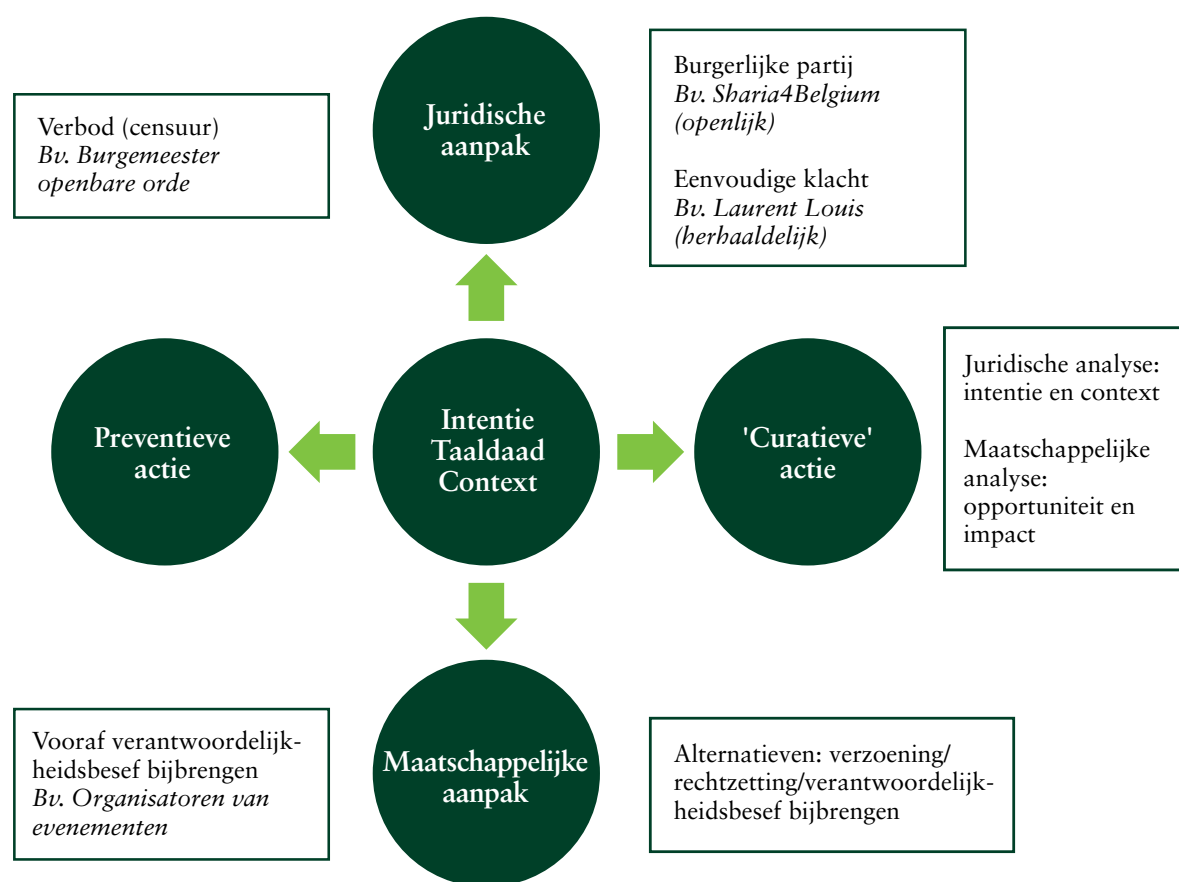
BESLUIT

Het blijkt dus niet eenvoudig om een strategie tegen haatboodschappen uit te werken. Samengevat bepalen twee assen de aanpak van dit probleem:

- » een tijdas: een preventieve (vermijden dat de haatboodschap kan worden gebracht) of een curatieve aanpak (nadat de haatboodschap is gebracht);

- » een strategische as: een juridische (burgerlijke partijstelling of eenvoudige klacht) of een maatschappelijke aanpak (bewustmaking, verzoening).

De volgende tabel brengt de uitdagingen in kaart.

Preventief optreden kan op twee manieren: een verbod opleggen (of censureren) of verantwoordelijkheidsbesef bijbrengen. Aangezien de vrijheid van meningsuiting een grondrecht is, moet een voorafgaand verbod zoveel mogelijk worden vermeden. Een verbod is enkel gerechtvaardigd als er direct gevaar bestaat voor de openbare orde en dan nog moet deze mogelijkheid met grote omzichtigheid worden gebruikt. Daarom geeft het Centrum de voorkeur aan het stimuleren van de eigen verantwoordelijkheid van bijvoorbeeld organisatoren van evenementen: zij kunnen van artiesten waarmee ze een overeenkomst sluiten, eisen dat ze de wetgeving naleven.

In dat geval bestaat het gevaar dat de haatboodschap toch wordt gebracht. Volgens onze aanpak moeten we niet zozeer focussen op de inhoud, maar wel op de performatieve dimensie: wat is de bedoeling van de dader en binnen welke context wordt deze boodschap gebracht? Het Centrum maakt een dubbele analyse: een juridische en een maatschappelijke.

De juridische analyse focust op de volgende aspecten:

- » **is de wetgeving geschonden?**

Het belangrijkste struikelblok is dat men moet aantonen dat de dader wel degelijk tot haat wil aanzetten. We hebben gezien dat het vaak heel moeilijk is om dit te bewijzen (dit kan indirect

door aan te tonen dat hij vaker dit soort uitspraken heeft gedaan, wat wijst op een strategie en dus een intentie);

- » **zo ja, is het aangewezen om hier een gerechtelijk gevolg aan te geven?**

Los van de eigenlijke juridische analyse werkt het ondernemen van gerechtelijke stappen vaak contra-productief. Vaak speel je dan in de kaarten van de dader (zoals dat in Nederland gebeurde met Wilders), je geeft onnodig ruchtbaarheid aan de uitspraken, of je loopt het risico dat je verliest;

- » **zo neen, wat is een goed alternatief?**

We hebben gemerkt dat verzoening (nadat de dader zich bij het slachtoffer heeft verontschuldigd), onmiddellijke rechtzetting (bij uitspraken op het internet bijvoorbeeld) of het stimuleren van de eigen verantwoordelijkheid in veel gevallen doeltreffender werkt.

Bij een maatschappelijke analyse wordt onderzocht welke impact de haatboodschap op de samenleving heeft. Uit deze analyse blijkt dat het soms beter is om voor alternatieven te kiezen (zoals verzoening), of dat het in een ander geval aangewezen is om te opteren voor een gerechtelijke veroordeling als voorbeeld.

Het Centrum probeert deze beide analyses altijd te maken en probeert zich zo professioneel en zo helder mogelijk voor te bereiden. Het is zich ervan bewust dat het hier niet altijd in zal slagen omdat het vrijwel onmogelijk is om over het heikele thema van de uitlatingen “*die kwetsen, schokken of verontrusten*” een consensus te bereiken over wat al dan niet aangewezen is.

Hoofdstuk II.

CIJFERS

INLEIDING

In het eerste deel van dit hoofdstuk rapporteert het Centrum over de discriminatiegerelateerde meldingen van 2011. De analyse van de meldingen gaat dieper in op publieke uitspraken of handelingen die een ganse groep of gemeenschap treffen ('groepsgerichte discriminatie') en die soms leiden tot talrijke reacties bij het Centrum. Dankzij een bijdrage van Dr. Alejandra Alarcon (Vakgroep Sociale Psychologie U.L.B.) is er niet enkel een kwantitatieve, maar ook een kwalitatieve analyse van dit fenomeen.

Vervolgens is er het gebruikelijke dossieroverzicht, in functie van enerzijds de meest voorkomende discriminatiegronden en anderzijds de maatschappelijke domeinen (goederen en diensten, werk enz.), telkens met enkele voorbeelden van dossiers die een buitengerechtelijke oplossing kenden.³⁸ Uiteindelijk komen ook de dossiers die afgesloten werden in 2011 (maar mogelijk dateren van voorgaande jaren) kort aan bod.

Het tweede deel van dit hoofdstuk geeft een overzicht van de vormingen die het Centrum heeft gegeven in 2011: welke personen en instellingen kregen een vorming van het Centrum en waarover ging die vorming?

38 Voor een overzicht van rechtspraak en de zaken waarin het Centrum is opgetreden, zie Hoofdstuk IV. Rechtspraak, p 133.

1. **DISCRIMINATIE**

Methodologische toelichting

Alle oproepen die het Centrum ontvangt over (vermoedelijke) discriminaties, alle vragen over de toepassing van de antidiscriminatiewetgeving, alle opmerkingen over actuele gebeurtenissen, enz. worden geregistreerd als meldingen.

Is er volgens de melder sprake van een onderscheid, uitsluiting, beperking of voorkeur op grond van een discriminatiegrond waarvoor het Centrum bevoegd is³⁹ én verwacht hij/zij een juridisch advies of een andere tussenkomst, dan wordt er een dossier geopend. Het Centrum kan ook uit eigen beweging een dossier openen wanneer het – bijvoorbeeld via de media – kennis krijgt van een mogelijke discriminatie.

Meerdere meldingen over eenzelfde voorval – bijvoorbeeld een racistische kettingmail of een homofobe uitspraak in de media – worden gebundeld in één enkel dossier.

Voor een goed begrip van de statistieken is het tot slot nog belangrijk om rekening te houden met het gegeven dat een melding of dossier betrekking kan hebben op meerdere discriminatiegronden (bijvoorbeeld etnische afstamming én geloof). Het gevolg hiervan is dat het totaal (de n-waarde) van sommige grafieken afwijkt van het totaal aantal meldingen of dossiers.

Enkele statistieken die in het oog springen

Net als in 2010 steeg het aantal meldingen in 2011 opnieuw opvallend (+15% of een totaal van 4.162). Een belangrijke kanttekening hierbij is dat het Centrum honderden reacties ontving op de controversiële filmpjes en uitspraken van Sharia4Belgium. Zonder deze meldingen liggen de cijfers van 2011 dicht in de buurt van die van het jaar voordien.

Het globale aantal dossiers daalde, wat mede het gevolg is van een aangescherpte registratiemethode. 1.277 van de nieuwe dossiers leken te raken aan minstens één van de discriminatiegronden waarvoor het Centrum bevoegd is, wat 5% minder is dan in 2010 (1.343).

De dossiers over vermoedelijke ‘raciale’ discriminatie kenden een terugval, maar het betrof nog steeds vier op tien dossiers. Daarna volgen de dossiers m.b.t. handicap (één op vijf, of zelfs ruim één op vier wanneer ook de dossiers over gezondheid worden meegeteld), wat ongeveer een status quo is met 2010.

Wat de domeinen betreft, springt vooral de stijging van het aantal onderwijsgerelateerde dossiers in het oog (+40%, tot bijna één dossier op tien).

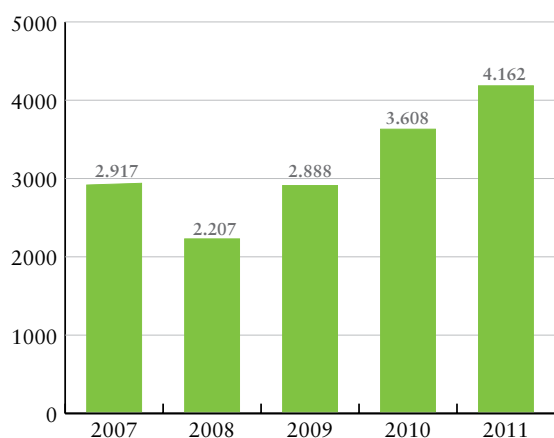
Dossiers inzake de toegang tot goederen en diensten staan voor het eerst bovenaan genoteerd, al is het verschil met werk niet significant (elk ongeveer een kwart van de dossiers). Daarna volgen de dossiers inzake media/internet (één op vijf), een thematiek waarover het Centrum wél de meeste meldingen blijft ontvangen (zie supra: methodologische toelichting).

39 Volgens de oprichtingswet van 15 februari 1993 van het Centrum (laatst gewijzigd door de wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van bepaalde vormen van discriminatie) is het Centrum bevoegd voor volgende discriminatiegronden of ‘beschermde criteria’: nationaliteit, zogenaamd ras, huidskleur, afkomst, nationale of etnische afstamming, seksuele geaardheid, burgerlijke staat, geboorte, fortuin, leeftijd, geloof of levensbeschouwing, huidige of toekomstige gezondheidstoestand, handicap, politieke overtuiging, fysieke of genetische eigenschap, sociale afkomst. Het Centrum is niet bevoegd voor de discriminatiegronden ‘geslacht’, ‘taal’ en ‘syndicale overtuiging’. De eerste behoort tot de bevoegdheid van het Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen, terwijl de wetgever voor de tweede nog een instantie moet aanduiden. De laatste – met name syndicale overtuiging – is sinds 2009 opgenomen in de Antidiscriminatiewet van 10 mei 2007, maar werd tot op heden niet toegewezen aan het Centrum.

1.1. 4.162 meldingen

1.1.1. Ontvangen meldingen in 2011: een overzicht

Grafiek 1: Aantal meldingen per jaar sinds 2007

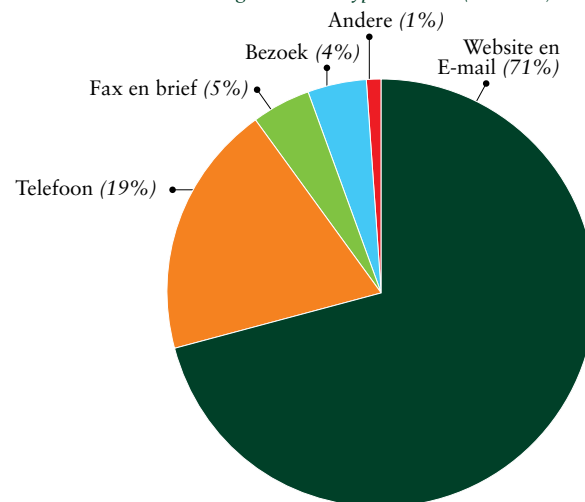
Sinds 2008 neemt het aantal meldingen bij het Centrum jaar na jaar toe: van 2.207 meldingen in 2008 tot 4.162 meldingen⁴⁰ in 2011. Zoals al vermeld in het jaarverslag 2010 wijst dit niet noodzakelijk op meer gevallen van discriminatie in België. Mogelijke verklaringen zijn de grotere bekendheid van het Centrum, de oprichting van de dienst 'Eerste Lijn' in 2008 enz. De invoering van een nieuw elektronisch dossierbehandlingssysteem zorgt ook voor een meer volledige en zorgvuldige registratie van de binnenkomende meldingen. Andere factoren zoals bewustmakingsacties, informatiecampagnes en partnerschappen hebben mogelijk ook een impact gehad op het aantal meldingen dat het Centrum heeft ontvangen.

Opvallend in 2011 - en nooit eerder gezien - waren de 609 meldingen over uitlatingen van de radicale islamitische splintergroep Sharia4Belgium op het internet. Om de impact van dit fenomeen op de cijfers beter te meten, stellen we sommige cijfers in twee keer voor. Een eerste grafiek (met als titel 'meldingen 2011 zonder Sharia4Belgium') geeft de meldingen in 2011 weer en telt elk concreet feit gelinkt aan Sharia4-

Belgium als één enkele melding. In een tweede grafiek (met als titel 'totaal aantal meldingen 2011') worden alle ontvangen meldingen meegeteld, dus ook elk van de 609 meldingen over Sharia4Belgium.

De impact van de meldingen gelinkt aan Sharia4Belgium wordt kort toegelicht⁴¹, onder andere door een vergelijking te maken tussen meldingen van individuele discriminatie en meldingen van groepsgerichte discriminatie. Een psychologe zal verder het fenomeen van groepsgerichte discriminatie (niet gericht tegen één individu, maar tegen een groep mensen die een beschermd criterium gemeenschappelijk hebben) verklaren en de verschillende mogelijke reacties op dat soort discriminatie vermelden.

Grafiek 2: Totaal meldingen 2011 – type contact (n=4.162)

De trend van de afgelopen jaren wat betreft het type contact zet zich door: minder contact per telefoon, maar meer via de websites van het Centrum⁴² en per e-mail. Het aandeel van meldingen per e-mail en via de websites gaat van 60% in 2009 over 64% in 2010 naar 71% in 2011. Opvallend is dat het Centrum bijna alle meldingen over Sharia4Belgium via deze kanalen heeft ontvangen, wat de algemene trend onderstreept. Hierna blijkt dat dit feit in de lijn ligt van de besluiten over meldingen van groepsgerichte discriminatie:

40 Het gaat hier uitsluitend om meldingen over 'discriminatie', met uitzondering van meldingen over grondrechten van vreemdelingen. Informatie over het totale aantal meldingen in 2011: zie de jaarverslagen 'Migratie' en 'Mensenhandel/mensensmokkel' van het Centrum.

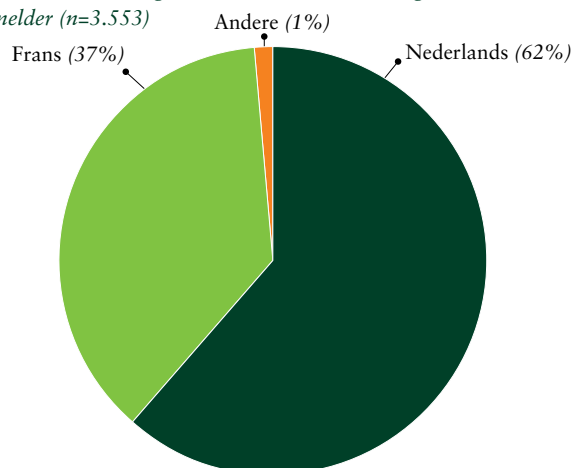
41 Zie ook Stijging van meldingen over groepsgerichte discriminatie, p. 69.

42 Meldingen aan het Centrum kunnen via de websites www.diversiteit.be, www.cyberhate.be of www.meld-it.be.

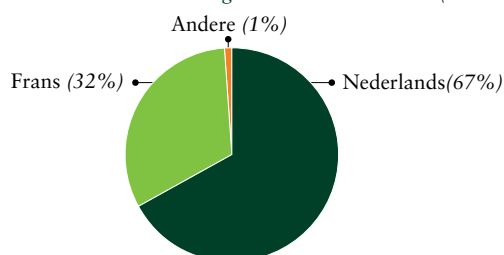
het Centrum ontvangt almaar meer meldingen over gevallen van groepsgerichte discriminatie. Meestal lopen deze meldingen via het internet binnen.

Een verklaring voor deze tendens moet wellicht worden gezocht bij de steeds grotere beschikbaarheid van het internet in onze samenleving. Burgers maken almaar meer gebruik van het internet en van sociale media om zich te uiten en om deel te nemen aan het maatschappelijke debat. Dit werkt bovendien drempelverlagend.

Grafiek 3: Meldingen 2011 zonder Sharia4Belgium – taal melder (n=3.553)

Grafiek 3bis: Totaal meldingen 2011 – taal melder (n=4.162)

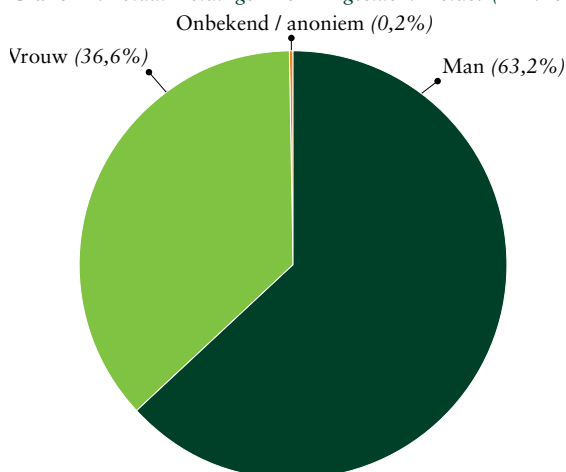
In 2010 gebeurde 53% van de meldingen door een Nederlandstalige melder. In 2011 is dit percentage opgelopen tot 62% (67% met Sharia4Belgium), wat neerkomt op een grote stijging van het aantal Nederlandstalige meldingen: van 1.619 meldingen in 2010 naar 2.724 meldingen in 2011. Dit heeft logischerwijze tot gevolg dat het aandeel Franstalige meldingen daalt van 45% in 2010 naar 37% in 2011 (32% met Sharia4Belgium), ofwel 1.277 meldingen in 2011 tegenover 1.370 meldingen in 2010.

Als we het 'Sharia4Belgium-effect' buiten beschou-

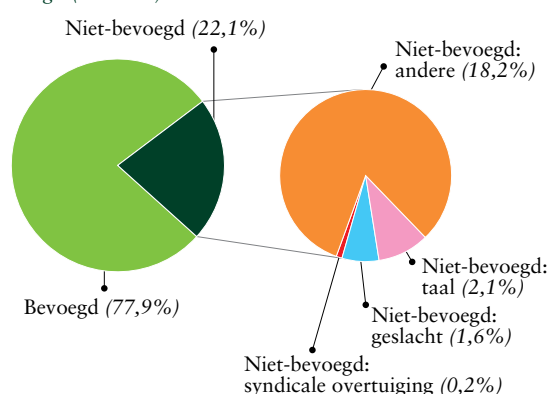
wing laten, komen we tot een realistischer beeld van de meldingen die het Centrum ontvangt en zien we nagenoeg een taalevenwicht.

De verhouding tussen mannelijke en vrouwelijke melders blijft met ongeveer 2/3 mannen en 1/3 vrouwen stabiel. Dit is een wederkerend gegeven. Naar dit fenomeen is psychosociaal onderzoek verricht. In haar bijdrage verwijst psychosociologe Alejandra Alarcon hier kort naar.

Grafiek 4: Totaal meldingen 2011 – geslacht melder (n=4.162)

Grafiek 5: Totaal meldingen 2011 – Centrum bevoegd/niet-bevoegd (n=4.162)

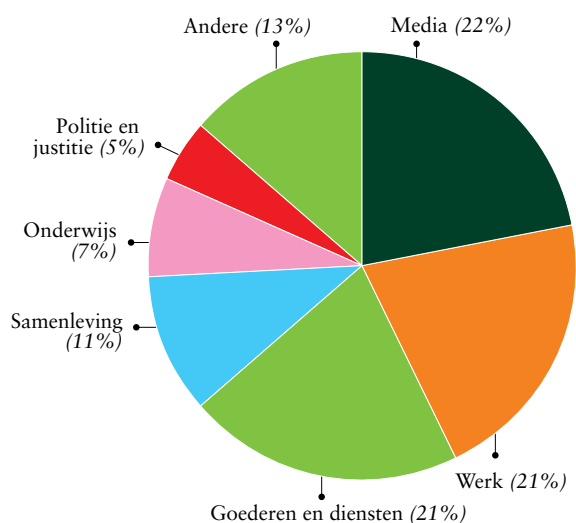

Het Centrum ontvangt elk jaar een aantal meldingen waarvoor het niet bevoegd is⁴³. Bij meldingen die niet gaan over gevallen van discriminatie of racisme,

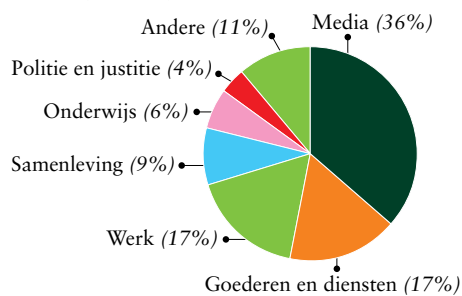
⁴³ Dit verschil tussen meldingen waarvoor het Centrum al dan niet bevoegd is, werd grondig onderzocht in het Jaarverslag Discriminatie/Diversiteit 2010, op pagina's 60-62. U kan dit jaarverslag downloaden op de website van het Centrum www.diversiteit.be, rubriek 'Publicaties'.

verwijst het Centrum de melder zo goed mogelijk door. In 2011 steeg het aantal meldingen waarvoor het Centrum wel bevoegd is: van 71% in 2010 naar 78% in 2011. Grafieken 6 en 7 gaan enkel over deze 78% meldingen waarvoor het Centrum bevoegd was.

Grafiek 6: Meldingen 'Centrum bevoegd' 2011 zonder Sharia4Belgium – per domein (n=2.635)

Grafiek 6bis: Totaal meldingen 'Centrum bevoegd' 2011 – per domein (n=3.250)

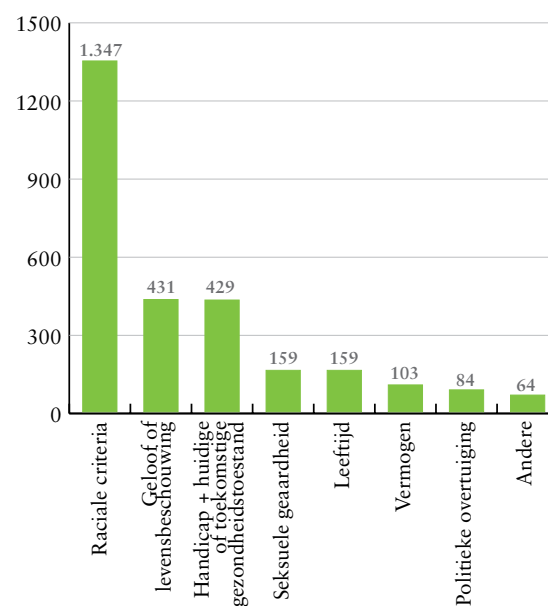
Als we kijken naar de domeinen en sectoren waarover het Centrum meldingen heeft ontvangen in 2011, valt in 2011 de forse toename van het aantal meldingen over de mediasector (en onder meer het internet) op. Dit heeft vooral te maken met de 609 meldingen over Sharia4Belgium. Om een beter beeld te krijgen van de verdeling over de verschillende domeinen, is het zinvol om deze 609 meldingen uit de algemene statistieken te lichten en ze als één en dezelfde melding te beschouwen. Zo wordt het 'Sharia4Belgium'-effect op de statistieken uitgevlakt.

In dat geval stellen we weinig veranderingen in de top

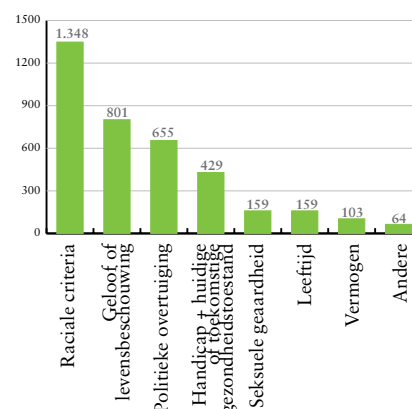
drie vast: de domeinen 'werk', 'goederen en diensten' en 'media' wegen nagenoeg even zwaar als in 2010.

Het Centrum benadrukt dat in deze sectoren heel wat gevallen van discriminatie niet worden gemeld en dat er daarom sprake is van een onderrapportering. Daarom werd dit als actie- en aandachtspunt meegenomen in het Strategisch Driejarenplan 2011-2013. De uitbouw van een netwerk met lokale partners in het Vlaamse en het Waalse Gewest moet ook aan dit euvel van onderrapportering verhelpen.

Grafiek 7: Meldingen 'Centrum bevoegd' 2011 zonder Sharia4Belgium – per discriminatiegrond (n=2.776)

Grafiek 7bis: Totaal meldingen 'Centrum bevoegd' 2011 – per discriminatiegrond (n=3.838)

Zoals vastgelegd in de oprichtingswet is het Centrum bevoegd voor 16 criteria die door de antidiscriminatie- en antiracismewetten zijn beschermd. In 2010 hadden de meeste meldingen te maken met ‘raciale’ criteria en met geloof of levensbeschouwing. Ook in 2011 werden die discriminatiegronden het meeste aangehaald door melders. Verder blijft het aantal meldingen over handicap stijgen van 351 meldingen in 2010 tot 429 in 2011 (grafiek 7). Het aantal meldingen over het criterium seksuele geaardheid daalt dan weer. De verklaring hiervoor moet wellicht worden gezocht bij een aantal dossiers over homofobe uitlatingen door verschillende hoogwaardigheidsbekleders die in 2010 uitgebreid in de media aan bod kwamen, waardoor het Centrum een groter aantal meldingen in verband met het criterium seksuele geaardheid registreerde.

Wat het totale aantal geregistreerde discriminatiegronden betreft, is de impact van de meldingen over Sharia4Belgium vooral merkbaar aan de forse stijging van het aantal meldingen in verband met de gronden ‘politieke overtuiging’ (655 meldingen) en ‘geloof of levensbeschouwing’ (801 meldingen). Als we deze meldingen buiten beschouwing laten, tellen we slechts 84 meldingen over ‘politieke overtuiging’ en 431 over ‘geloof en levensbeschouwing’. De verklaring hiervoor moet worden gezocht bij de uitlatingen over de politieke overtuigingen van Marie-Rose Morel en bij de uitspraken over een aantal Vlaamse politici en over de Belgische niet-moslimbevolking

1.1.2. Stijging van meldingen over groepsgerichte discriminatie

Meldingen van discriminatie kunnen onderverdeeld worden in twee categorieën: persoon- of groepsgerichte discriminatie. We spreken over persoonsgerichte discriminatie wanneer een individueel slachtoffer persoonlijk gediscrimineerd wordt (zoals het slachtoffer van een racistisch haatmisdrijf of een persoon die op grond van diens handicap een job wordt geweigerd). Groepsgerichte discriminatie verwijst naar een discriminatoire handeling ten aanzien van een ganse groep of gemeenschap (zoals publiekelijk aankondigen dat een werkgever geen personen van een bepaalde etnische herkomst zal aanwerven of verkondigen op een forum dat men holebi's geweld mag aandoen).

Merk op dat het begrip discriminatie in dit onderdeel

uitsluitend verwijst naar de subjectieve ervaring van discriminatie door de melder en niet de facto gaat over strafbare haatboodschappen of het aanzetten tot haat, geweld of discriminatie in de zin van de antidiscriminatiewetgeving.

Groepsgerichte discriminatie manifesteert zich bij uitstek in uitspraken met een beledigend of mogelijk discriminatoir of haatdragend karakter. Deze vorm van discriminatie raakt ook nauw aan de discussie over de vrijheid van meningsuiting en haatboodschappen, die uitvoerig wordt behandeld in de focus van dit jaarverslag (zie Hoofdstuk I).

Hoewel ook het aantal meldingen van persoonsgerichte discriminatie stijgt, stijgt het aantal meldingen over groepsgerichte discriminatie opmerkelijk sterker. Dit is geen nieuw fenomeen. Zoals uit de voorgaande jaarverslagen bleek, ontvangt het Centrum jaar na jaar meer meldingen over (al dan niet veronderstelde) discriminatoire uitlatingen in de pers, op fora, in blogs, in de sociale media of via de verspreiding van kettingmails. In 2010 ontving het Centrum tientallen meldingen over de homofobe uitspraken van aartsbisschop André Léonard en politici zoals Alexandra Colen.

Wanneer we kijken naar het profiel van de melders van groepsgerichte discriminatie in 2011, is het opvallend dat relatief weinig melders van buitenlandse herkomst zijn. Dit is opmerkelijk omdat uit de dossiers over cyberhate blijkt dat haatboodschappen vooral gericht zijn tegen personen van buitenlandse herkomst. Toch maken verhoudingsgewijs weinig personen die zich als dusdanig identificeren melding over haatboodschappen. Deze vaststelling doet het Centrum vermoeden dat er sprake is van een onderrapportering, een fenomeen dat een actiepunt is voor het Centrum in de volgende jaren.

In 2011 namen 609 melders contact op met het Centrum in verband met de uitspraken en handelingen van Sharia4Belgium. Een reportage van de RTBF over de aandacht in Vlaanderen voor het overlijden van Marie-Rose Morel bracht 35 melders ertoe om het Centrum te contacteren. De Roma-uitspraken van Filip Dewinter leidden tot 32 meldingen. Voor

Het aantal meldingen over groepsgerichte discriminaties stijgt veel sneller dan het aantal meldingen over persoonsgerichte discriminaties.

één kettingmail over een zogenaamde eremoord gepleegd in opdracht van een Turkse familie ontving het Centrum 29 meldingen. Toen een jonge straatracer verongelukte en de media over diens Turkse origine berichtte, meldden 22 jongeren van Turkse origine aan het Centrum dat Turkse jongeren sedertdien getuige zijn van racistische opmerkingen.

Top 5 van de dossiers over groepsgerichte discriminatie waarover het Centrum meerdere meldingen kreeg:

» Sharia4Belgium:	609
» RTBF-verslaggeving begrafenis Marie-Rose Morel:	35
» Roma-uitspraken Filip Dewinter:	32
» Kettingmail over roofmoord in Wemmel:	29
» Overlijden straatracer van Turkse origine:	22

Hieronder gaan we dieper in op de verwachtingen en motieven van de melders die zich in dit verband tot het Centrum wendden. Daarnaast kruipt een onderzoekster in de pen over de psychosociale impact van personen en groepsgerichte discriminatie op leden van minderheidsgroepen. Ten slotte is er een analyse van het hoge aantal meldingen over Sharia4Belgium.

1.1.2.1. De verwachtingen van melders van groepsgerichte discriminatie

Veel melders willen het Centrum op de hoogte brengen van bepaalde uitingen of handelingen waaruit misprijzen of haat blijkt ten aanzien van een gemeenschap. Melders koesteren echter verschillende verwachtingen. Het Centrum is voor de ene melder een aanspreekpunt of een expertisecentrum, voor de andere een juridische of morele scheidsrechter.

» **Het Centrum als aanspreekpunt:** een aanzienlijk aantal burgers kruipt in de pen om hun verontwaardiging, woede of soms zelfs angst te uiten. Melders zijn ongerust dat opruiend taalgebruik tot haat of geweld leidt. Andere melders uiten - vaak naar aanleiding van een racistische kettingmail - hun kritiek

over de integratie van vreemdelingen in België en beschouwen de inhoud van de bewuste kettingmail als het bewijs daarvan.

» **Het Centrum als expertisecentrum:** sommige melders verzoeken het Centrum om boodschappen die volgens hen angst, haat of geweld aanwakkeren te toetsen aan de antidiscriminatiewetgeving, omdat ze overwegen zelf een klacht in te dienen bij de gerechtelijke instanties. Andere melders vragen bijvoorbeeld of de informatie in een kettingmail inhoudelijk correct is. Ze willen weten hoe ze zelf best reageren ten aanzien van de afzender of spreker.

» **Het Centrum als juridische scheidsrechter:** deze groep van melders dicht het Centrum een rol toe als een juridische scheidsrechter die gerechtelijke stappen dient te ondernemen wanneer het gaat om aanzetten tot haat, geweld of discriminatie. Ook het omgekeerde gebeurt, melders die reageren omdat het Centrum volgens hen te ver gaat als het in een individueel dossier optreedt.

» **Het Centrum als morele autoriteit:** melders verwijzen ook naar het Centrum als een instituut met een grote morele autoriteit binnen de samenleving. Als een groep wordt gestigmatiseerd, wordt van het Centrum verwacht dat het over de uitspraken publiek een morele veroordeling uitspreekt om zo het negatieve effect van de uitspraken op de samenleving te neutraliseren of zoals een melder het zegt: “Bang dat niet gereageerd wordt en dat de woorden tot haat zullen leiden” (sic).

1.1.2.2. Verklaringen voor de stijging van meldingen van groepsgerichte discriminatie

Dr. Alejandra Alarcon is verbonden aan de vakgroep sociale psychologie van de U.L.B. en voerde onderzoek naar de reactie op raciale of etnische discriminaties. In de onderstaande bijdrage gaat zij dieper in op het recente sociaalpsychologisch onderzoek naar de melding van discriminatie door de personen die er slachtoffer van zijn geweest.

EXTERNE BIJDRAGE**Alejandra Alarcon-Henriquez**
Verschillende moeilijkheden bij een
melding van groepsgerichte en
persoonsgerichte discriminatie

Onderzoekers uit het domein van de sociale psychologie hebben zich gebogen over reacties van personen die behoren tot gestigmatiseerde groepen⁴⁴ wanneer die met discriminatie worden geconfronteerd. Onder 'gestigmatiseerde groepen' verstaan we groepen die vaker te maken krijgen met negatieve stereotypen en discriminatie en die hierdoor daadwerkelijk sociaaleconomisch worden benadeeld (ze hebben bijvoorbeeld minder vlot toegang tot de arbeidsmarkt, tot recreatieve activiteiten, ze verdienen minder enz.).

Een van deze onderzoekers – Taylor – stelde samen met zijn medewerkers⁴⁵ vast dat mensen sneller geneigd zijn om melding te maken van een algemene vorm van discriminatie tegen de groep waarvan ze deel uitmaken, dan van discriminerende situaties waarmee ze persoonlijk worden geconfronteerd. Ze betitelden dit fenomeen als de *"tegenstrijdigheid tussen persoon- en groepsgerichte discriminatie"* (*"the personal/group discrepancy"*). Heel wat onderzoekers hebben geprobeerd om die tegenstrijdigheid te duiden: gaat het om een overdrijving van groepsgerichte discriminatie of om een minimalisering van persoonsgerichte discriminatie? Er spelen verschillende factoren mee. Volgens Postmes en zijn coauteurs⁴⁶ hangt de perceptie van groepsgerichte discriminatie samen met vereenzelviging van de persoon met de groep: hoe meer iemand gehecht is aan de groep waartoe hij of zij behoort, hoe meer die persoon melding maakt van discriminatie gericht tegen die groep. Bovendien hebben mensen doorgaans de neiging om discriminatie gericht tegen hun persoon te minimaliseren: door toe te geven dat ze het slachtoffer zijn van discriminatie krijgt hun zelfrespect immers een flinke knauw. Discriminatie betekent dat de slachtoffers de touwtjes niet in handen hebben en dat ze ondanks hun inspanningen, hun bereidheid en hun competenties het gevaar lopen om uitgesloten te worden omdat ze tot een bepaalde groep behoren. Om niet gebukt te gaan onder het gevoel dat ze de zaak niet

in de hand hebben, wat afbreuk kan doen aan hun zelfrespect, minimaliseren sommige mensen liever de discriminatie waarvan ze persoonlijk het slachtoffer zijn⁴⁷.

Twee studies die in België werden uitgevoerd⁴⁸ – de ene over een groep migranten uit Sub-Sahara Afrika en de andere over vrouwen – komen tot dezelfde slotsom. Ze tonen aan dat de perceptie van persoonsgerichte discriminatie een negatieve impact heeft op het zelfrespect bij de leden van die groepen. Groepsgerichte discriminatie heeft niet diezelfde impact. Volgens de onderzoekers heeft groepsgerichte discriminatie minder impact op het zelfrespect omdat ze tegen de groep in zijn geheel is gericht en niet alleen tegen individuen. Dit neemt de individuele verantwoordelijkheid weg voor de nadelen die de groep ondervindt. Door te aanvaarden dat de groep als geheel het doelwit is van de discriminatie, wordt de kans kleiner dat het individu persoonlijk verantwoordelijk is voor de nadelige situatie. Door zijn groep als doelwit van de discriminatie te zien, krijgt het individu bovendien het gevoel dat hij of zijn niet alleen is: hij of zij deelt de pijn met de andere leden van de groep en put hier troost uit. De vereenzelviging met de groep speelt een belangrijke rol in dit proces en laat toe om een verdedigingsmuur tegen de negatieve gevolgen van de discriminatie op te trekken: de vereenzelviging geeft de enkeling het gevoel dat hij of zij deel uitmaakt van de groep, wat het gevoel van uitsluiting compenseert als gevolg van de discriminatie. Volgens het 'afwijzingsidentificatie'-model⁴⁹ bestaat een van de strategieën die slachtoffers van discriminatie toepassen erin om zich meer te identificeren met de groep waarvan ze deel uitmaken om zo hun psychologisch welzijn te vrijwaren.

Er is weinig onderzoek verricht naar de perceptie van discriminatie bij niet-gestigmatiseerde groepen. Wat gender betreft, tonen sommige studies⁵⁰ aan dat discriminatie

**Mensen melden
gemakkelijker een
discriminatie tegen
'hun' groep dan hun
persoonlijke ervaringen
met discriminatie.**

44 J. Crocker en B. Major, "Social stigma and self-esteem: The self-protective properties of stigma" in *Psychological Review*, 1989, n° 96, pp.608–630.

45 D.M. Taylor, S.C. Wright, F.M. Moghaddam en R.N. Lalonde, "The personal/group discrepancy: Perceiving my group, but not myself, to be a target for discrimination" in *Personality and Social Psychology Bulletin*, 1990, n° 16, pp.254-262.

46 T. Postmes, N. Branscombe, R. Spears en H. Young, "Comparative processes in personal and group judgments: Resolving the discrepancy" in *Journal of Personality and Social Psychology*, 1990, n° 76, pp.320–338.

47 A. Alarcon-Henriquez en A.E. Azzi, "Why do minorities rarely report experiences with discrimination? Exploring qualitatively what inhibits or favours claims of discrimination" in S. Bonjour, D. Jacobs, en A. Rea (ed.), *The Others in Europe: Legal and Social Categorization in Context*. Brussel, Editions de l'Université de Bruxelles, 1999.

48 D. Bourguignon, E. Seron, V. Yzerbyt en G. Herman, "Perceived group and personal discrimination: Differential effects on personal self-esteem" in *European Journal of Social Psychology*, 2006, n° 36, pp.773–789.

49 N.R. Branscombe, M.T. Schmitt en R.D. Harvey, "Perceiving pervasive discrimination among African Americans: Implications for group identification and well-being" in *Journal of Personality and Social Psychology*, 1999, n° 77, pp.135–149.

50 M.T. Schmitt en N.R. Branscombe, "The meaning and consequences of perceived discrimination in disadvantaged and privileged social groups" in W. Stroebe en M. Hewstone (ed.), *European review of social psychology*, Chichester, Engeland, 2002, Vol. 12, pp. 167–199.

Hoe meer iemand ervan overtuigd is dat zijn acties resultaat zullen opleveren, hoe meer hij of zij daadwerkelijk stappen zal zetten om de ongelijkheden aan te pakken waarmee hij of zij te kampen heeft.

vaker het mikpunt van discriminatie en krijgen ze vaker te maken met mislukkingen, waardoor ze in vergelijking met mannen minder het gevoel hebben dat ze iets aan die situatie kunnen veranderen. Hierdoor leeft bij mannen het gevoel dat ze meer kunnen ondernemen als ze met een negatieve gebeurtenis worden geconfronteerd. De vermelde studies opperen dat al dan niet gestigmatiseerde groepen niet met gelijke wapens tegen discriminatie kunnen strijden. Er is echter meer onderzoek nodig om na te gaan of dit verschil ook voor andere groepen geldt. Heel wat studies tonen aan dat hoe meer iemand ervan overtuigd is dat zijn acties resultaat zullen opleveren (of dat iemand met andere woorden het gevoel heeft dat hij met zijn acties zijn doelstellingen echt kan realiseren), hoe meer mensen daadwerkelijk stappen zetten om de ongelijkheden aan te pakken waarmee ze te kampen kunnen hebben.⁵² Als iemand met andere woorden denkt dat het melden van een geval van discriminatie daadwerkelijk iets aan de situatie kan veranderen, zal hij dit ook echt doen. Recent onderzoek over discriminatie in Europa⁵³ bevestigt dit effect: mensen melden discriminatie waarmee ze te maken krijgen, doorgaans niet. De belangrijkste reden die ze hiervoor aanhalen, is dat ze denken dat het voor hun situatie toch niets uitmaakt.

Alejandra Alarcon-Henriquez
Onderzoekster (Overlegde onderzoeksactie gefinancierd door de Franstalige Gemeenschap van België)
Vakgroep sociale psychologie – Migratie Asiel en Multiculturalisme
Université Libre de Bruxelles

51 M.D. Foster, S. Arnt en J. Honkola, "When the Advantaged Become Disadvantaged: Men's and Women's Actions Against Gender Discrimination" in *Sex Roles*, 2002, n° 50(1/2), pp.27-36.

52 M. van Zomeren, T. Postmes en R. Spears, "Toward an integrative social identity model of collective action: A quantitative research synthesis of three socio-psychological perspectives" in *Psychological Bulletin*, 2008, n° 134(4), pp.504-535.

53 European Union Agency for Fundamental Rights, *Introduction to the FRA's EU-wide discrimination survey*, Vienna, 2009.

een negatieve impact heeft op het psychologisch welzijn van vrouwen, in tegenstelling tot mannen. Vrouwen zijn ook minder geneigd om actief het hoofd te bieden aan de discriminatie waarvan ze het slachtoffer worden dan mannen in diezelfde situatie⁵¹. Volgens de auteurs van deze laatste studie zijn vrouwen

Uit onderzoek in Europees verband uit 2009⁵⁴ blijkt dat de meldbereidheid wat betreft raciale discriminatie zeer laag is. Zoals toegelicht in bovenstaande bijdrage zijn de twee belangrijkste oorzaken voor het niet-melden de minimalisering van de feiten door het slachtoffer en de overtuiging dat melden niets uitmaakt.

In vergelijking met de andere EU-lidstaten scoort België volgens dit onderzoek relatief goed: het rechtsbewustzijn bij minderheden, de naambekendheid van instanties zoals het Centrum en ook het aantal meldingen van raciale discriminatie ligt vrij hoog in vergelijking met andere lidstaten.

Toch is en blijft onderrapportering in België een belangrijk aandachtspunt. Het Centrum zal het fenomeen van onderrapportering in België de komende jaren bestuderen met het oog op de ontwikkeling van strategieën voor het verhogen van de meldbereidheid. Hoe hoger de meldbereidheid, hoe beter de ondersteuning van de slachtoffers, hoe accurater de kennis van discriminatie en hoe efficiënter de oplossingen.

1.1.2.3. Toelichting bij het aantal meldingen over Sharia4Belgium

De 609 meldingen bij het Centrum over de uitlatingen en handelingen van de extremistische Islamitische groepering Sharia4Belgium bevestigen dat dit dossier de publieke opinie het meest heeft bewogen in het jaar 2011. In de focus van dit jaarverslag is een juridische analyse over dit dossier opgenomen.⁵⁵

Veel melders namen contact op met het Centrum omdat ze verantwoordigd waren door de inhoud van de boodschappen en schrik hadden dat de uitingen van haat zouden leiden tot effectieve daden en tot schade aan de democratie en het samenleven van verschillende groepen. Er waren ook een aantal melders die er (ten onrechte) aan twijfelden of het Centrum zou optreden bij haatboodschappen tegen niet-moslims. Elke melder werd geïnformeerd over de verschillende strafklachten en de burgerlijke partijstelling van het Centrum in dit dossier. Ondertussen zijn de leden van Sharia4Belgium veroordeeld en zijn de melders daarvan op de hoogte gebracht.

54 European Union Agency for Fundamental Rights, *Annual Report 2010*, Vienna, 2010.

55 Zie Radicale groeperingen in het eerste hoofdstuk van dit jaarverslag, p. 52.

De vraag stelt zich waarom uitspraken van één kleine groepering tot honderden meldingen kan leiden.

Deze kleine groepering heeft in 2010 en 2011 gebruik gemaakt van verschillende videoboodschappen en gefilmde ordeverstoringen, die ruim verspreid werden via de pers en het internet. Zoals blijkt uit het onderdeel 'Haat omgezet in woorden' (zie focus p. 26) heeft het herhaaldelijk uitsturen van haatboodschappen een grote impact op de ontvanger.

Ook de huidige maatschappelijke context speelt een rol: in een samenleving waar de Islam en moslims minder het voorwerp zouden zijn van debat en wantrouwen, zou wellicht ook minder aandacht gaan naar dergelijke groeperingen. Het is dan ook bemoedigend dat de meerderheid van de melders een onderscheid maakten tussen de opvattingen van moslims in het algemeen en de opvattingen van een groepering als Sharia4Belgium. Regelmatig wezen melders op de schade die dergelijke groepen toebrengen aan het

imago van de Islam en van moslims in België.

Een andere belangrijke factor om dit fenomeen te begrijpen is het feit dat heel veel personen uit de samenleving zich kunnen identificeren met één of meerdere groepen tegen wie de uitspraken zijn gericht: holebi's, niet-moslims, door uitspraken zoals "kanker is een straf van Allah" ook onrechtstreeks alle kankerpatiënten en hun familie en door het verwerpen van de democratie ook de overgrote meerderheid van de inwoners van ons land. Zoals blijkt uit de bijdrage van Dr. Alejandra Alarcon, is de meldbereidheid hoger wanneer men zich kan identificeren met de groep die het voorwerp is van haatboodschappen. In het licht van het bovenstaande biedt dit wellicht ook een mogelijke verklaring voor het uitzonderlijk hoge aantal meldingen dat het Centrum in 2011 over Sharia4Belgium ontving.

België scoort relatief goed: het rechtsbewustzijn bij minderheden, de naambekendheid van het Centrum en ook het aantal meldingen ligt vrij hoog in vergelijking met andere lidstaten.

1.2. 1.277 bevoegde dossiers

1.2.1. Dossiers geopend in 2011 : een overzicht

In 2011 opende het Centrum 1.351 nieuwe dossiers. Uit een eerste screening van de dossiers blijkt dat 1.277 of 94,5% van de geopende dossiers verband houden met minstens één van de discriminatiegronden waarvoor het Centrum bevoegd is. Meldingen die niet onder de bevoegdheid van het Centrum vallen, gaan bijvoorbeeld om gendergerichte discriminatie waarvoor de 'zusterinstantie' van het Centrum, het Instituut voor Gelijkheid van Vrouwen en Mannen, bevoegd is.

In dit totaal zijn 50 dossiers begrepen die het Centrum ontving via de Vlaamse Meldpunten Discriminatie (45 dossiers maakten een omgekeerde beweging; deze zijn niet in de statistieken van het Centrum opgenomen).

In 17% van de in 2011 geopende dossiers was er sprake van (vermeende) meervoudige of intersectionele discriminatie, met andere woorden feiten die verband konden houden met meerdere discriminatiegronden. In drie vierde van deze dossiers – of 166 van de 215 dossiers – was er sprake van een combinatie van verschillende

'raciale' criteria (huidskleur, afkomst enz.). In ruim een derde van deze 166 dossiers met meerdere 'raciale' criteria werd ook melding gemaakt van het criterium 'geloof of levensbeschouwing'. Deze situaties zijn zo complex dat niet altijd precies valt te achterhalen welke de belangrijke discriminatiegrond(en) is (zijn). Bovendien is er vanuit juridisch oogpunt niet altijd sprake van meervoudige discriminatie.

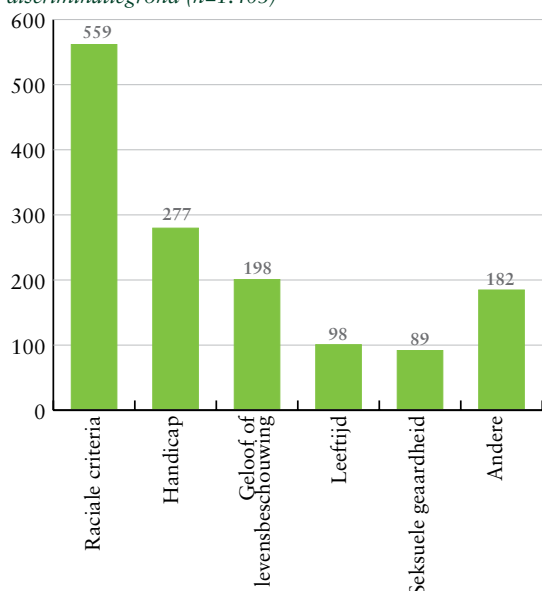
.....
Tabel 8: Nieuwe dossiers 'Centrum bevoegd' 2011 - meervoudige discriminatiegronden (n=215)

Discriminatiegronden	Aantal dossiers
Meerdere 'raciale' criteria met eventueel geloof of levensbeschouwing	166
Handicap + gezondheidstoestand	18
Seksuele geaardheid + geloof of levensbeschouwing	4
Vermogen + sociale afkomst	3
Seksuele geaardheid + gezondheidstoestand	2
Geloof of levensbeschouwing + geslacht	2
Andere combinaties	20
Totaal	215

Grafiek 9 en tabel 10 tonen de verdeling van de nieuwe dossiers volgens de verschillende discriminatiegronden waarvoor het Centrum bevoegd is. Het totale aantal ligt hoger dan 1.277 omdat in één dossier sprake kan zijn van verschillende discriminatiegronden.

Het lijstje is vrijwel identiek aan dat van 2010. Er zijn wel twee opmerkelijke evoluties: enerzijds daalt het aantal dossiers in verband met de zogenaamd ‘raciale’ criteria. Anderzijds zet de stijging van het aantal dossiers in verband met ‘handicap’ zich door.

Grafiek 9: Nieuwe dossiers ‘Centrum bevoegd’ 2011 – per discriminatiegrond (n=1.403)

Opmerking: Deze grafiek verwijst naar de discriminatiegrond(en) waarvan in een dossier sprake is. In één dossier kan er sprake zijn van meerdere discriminatiegronden, waardoor het totaal van deze grafiek hoger ligt dan het totale aantal dossiers.

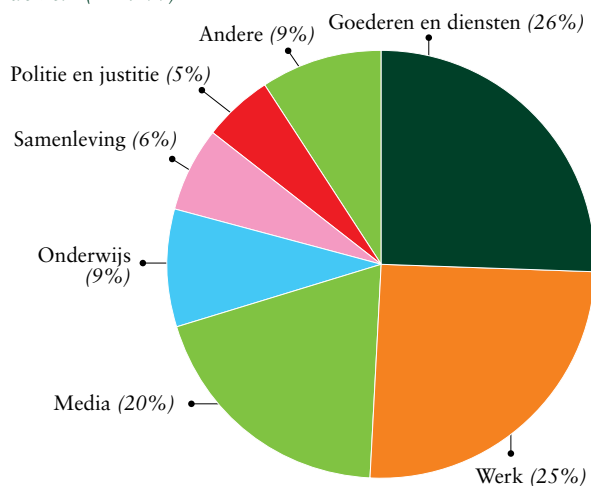
Grafiek 11 en tabel 12 geven de uitsplitsing van de 1.277 dossiers ‘Centrum bevoegd’ per maatschappelijk domein.

Van elke 10 dossiers gaan er 7 over de drie meest voorkomende maatschappelijke domeinen: goederen en diensten, werk en de media (vooral internet). De laatste jaren steeg het aantal dossiers over goederen en diensten gestaag en in 2011 behandelde het Centrum voor het eerst meer dossiers over goederen en diensten dan over werk. Verder vallen vooral de onderwijsgerelateerde dossiers op, die in absolute cijfers stijgen met maar liefst 40%.

Tabel 10: Nieuwe dossiers ‘Centrum bevoegd’ 2011 – per discriminatiegrond (n=1.403)

Discriminatiegrond	Dossiers	%
Raciale criteria	559	39,8%
Handicap	277	19,7%
Geloof of levensbeschouwing	198	14,1%
Leeftijd	98	7,0%
Seksuele geaardheid	89	6,3%
Huidige of toekomstige gezondheids-toestand	61	4,3%
Vermogen	60	4,3%
Politieke overtuiging	21	1,5%
Burgerlijke staat	14	1,0%
Fysieke eigenschap	13	0,9%
Sociale afkomst	8	0,6%
Geboorte	4	0,3%
Genetische eigenschap	1	0,1%
Totaal	1403	100,0%

Grafiek 11: Nieuwe dossiers ‘Centrum bevoegd’ 2011 – per domein (n=1.277)

Tabel 12: Nieuwe dossiers 'Centrum bevoegd' 2011 – per domein (n=1.277)

Domein	Dossiers	%
Goederen en diensten	328	25,7%
Werk	323	25,3%
Media	248	19,4%
Onderwijs	115	9,0%
Samenleving	81	6,3%
Politie en justitie	66	5,2%
Sociale, culturele, economische en politieke activiteiten	60	4,7%
Sociale bescherming	35	2,7%
Andere	21	1,6%
Totaal	1277	100,0%

Dialogo als het kan, gerechtelijke stappen als het moet

Bij de behandeling van discriminatiedossiers wil het Centrum zich in de eerste plaats een zo objectief mogelijk beeld vormen van de situatie. Als het relaas van de melder/het slachtoffer en eventuele bijkomende elementen een mogelijke discriminatie doen vermoeden, dan vraagt het Centrum ook de andere partij om zijn versie van de feiten te geven.

Het Centrum heeft zelf geen onderzoeksbevoegdheid. Indien nodig kan het dossier overgemaakt worden aan de bevoegde inspectiedienst.⁵⁶ In strafzaken wordt het onderzoek gevoerd door de gerechtelijke instanties.

De beoordeling van de feiten door het Centrum is uiteraard niet juridisch bindend. Een beroep op het Centrum is bovendien geen noodzakelijke tussenstap. Zo kan een slachtoffer van discriminatie zelf een advocaat nemen zonder eerst het Centrum te consulteren of tegen het advies van het Centrum in, toch naar het gerecht stappen.

Is er volgens het Centrum mogelijk sprake van discriminatie, dan wordt in de eerste plaats gestreefd naar een constructieve dialoog en indien mogelijk een buitengerechtelijke oplossing.

Komen de betrokken partijen niet tot een vergelijk, dan is het aan de rechter om ten gronde te beslissen. Het Centrum kan zelf ook in rechte optreden, na beslissing van zijn Raad van Bestuur. Indien er echter een slachtoffer geïdentificeerd is, dan is zijn toestemming vereist. De vordering van het Centrum wordt ingesteld in eigen naam, vanuit een wettelijk bepaald, algemeen belang. Wenst het slachtoffer een persoonlijke schadevergoeding, dan moet hij zich door een eigen advocaat laten vertegenwoordigen.

In principe treedt het Centrum enkel in rechte op wanneer de zaak een belangrijke maatschappelijke relevantie heeft (bijvoorbeeld precedentswaarde, verduidelijken van de wetgeving enz.) of wanneer de feiten bijzonder ernstig zijn (bijvoorbeeld haatmisdrijven). De (on)bereidheid van de tegenpartij om in dialoog te treden kan ook meespelen. Vaak is het Centrum geen procespartij en beperkt het zich tot het adviseren van het slachtoffer en/of zijn advocaat.

In 2011 besliste het Centrum in 16 dossiers om naar de rechtbank te stappen. Het betreft 5 civiele procedures en 11 strafzaken. Daarnaast werden er 32 eenvoudige klachten ingediend. De gerechtelijke dossiers van het Centrum worden meer uitgebreid toegelicht in Hoofdstuk IV, p. 140.

⁵⁶ Het gaat vooral over de arbeidsinspectie, met name de federale inspectie Toezicht op de Sociale Wetten (12 dossiers overgemaakt in 2011, waarvan 3 dossiers die lopen sinds 2010) en de Vlaamse inspectie Werk en Sociale Economie (3 dossiers overgemaakt in 2011). Tot op heden is er geen geformaliseerde samenwerking tussen het Centrum en de sociale inspectiediensten van het Waals Gewest en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, noch met de federale inspectie Welzijn op het Werk.

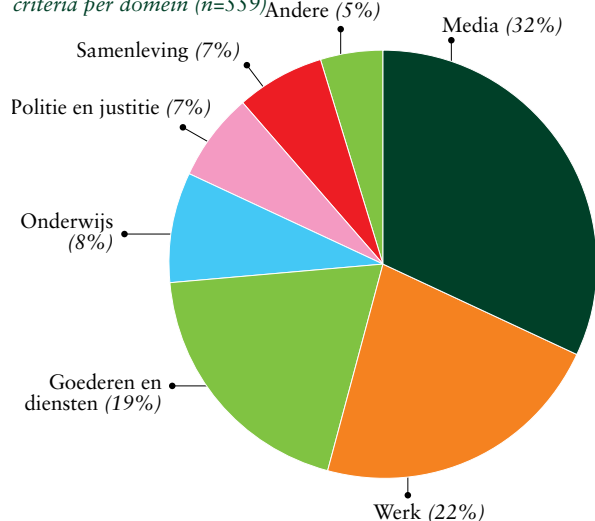
1.2.2. Analyse van de nieuwe dossiers per discriminatiegrond

Tabel 13: Overzicht van het aantal dossiers per discriminatiegrond per maatschappelijk domein

	Totaal	Goederen + diensten	Werk	Media	Onderwijs	Samenleving	Politie en justitie	Andere
Raciale criteria	559	108	125	179	47	37	37	26
Handicap	277	114	64	0	31	13	9	46
Geloof of levensbeschouwing	198	13	39	101	21	8	6	10
Leeftijd	98	31	47	0	0	0	3	17
Seksuele geaardheid	89	10	19	9	7	25	10	9
Huidige of toekomstige gezondheidstoestand	61	16	32	0	3	1	1	8
Vermogen	60	48	3	2	3	0	0	4
Andere	61	13	22	11	5	3	1	6

1.2.2.1. 'Raciale' criteria: 559 dossiers

Grafiek 14: Nieuwe dossiers 'Centrum bevoegd' 2011 – 'raciale' criteria per domein (n=559)

Het Centrum heeft in 2011 559 nieuwe dossiers over vermeende gevallen van discriminatie in verband met 'raciale' criteria behandeld. Dat is 11% minder dan in 2010.

Die daling valt op in de domeinen 'werk', 'goederen en diensten' en 'samenleving'. Hier tegenover staat wel een stijging van onderwijskwesties (+50%). De situa-

ties waarvan in dit domein melding wordt gemaakt, zijn heel uiteenlopend (zie verder: Onderwijs).

Racistische boodschappen op het internet blijven helaas heel prominent aanwezig (zie verder: Media). In de andere 'raciale' dossiers wees het feitenrelaas vaak op een mogelijke directe discriminatie, m.a.w. een benadeling die rechtstreeks gebaseerd is op origine of huidskleur. Maar ook wanneer men een 'indirect' onderscheid maakt op grond van bijvoorbeeld moedertaal of accent, kan er sprake zijn van een inbreuk op de Antiracismewet.

Voorbeeld

Een Brusselse club met een uitgesproken homoseksuele clientèle weigerde jonge homoseksuele Roma meermaals de toegang tot de club. Het Centrum kwam tussenbeide en sindsdien krijgen de jongeren toegang onder dezelfde voorwaarden als andere klanten.

Voorbeeld

Een uitzendkantoor belde een persoon van Afrikaanse herkomst op in verband met een baan als telefonist in een callcenter. Na een aantal belangrijke aspecten van de baan te hebben besproken (rijbewijs, beschikbaarheid, loon enz.), onderbrak de medewerkster van het uitzendkantoor het gesprek om een laatste punt te controleren. Toen ze terug aan de telefoon kwam, meldde ze aan de kandidaat dat hij niet in aanmerking kwam voor de baan omwille van zijn buitenlands accent.

Na tussenkomst van de MRAX en het Centrum moest het uitzendbedrijf erkennen dat de feiten in strijd waren met de Antidiscriminatiewet. Het kwam tot een buitengerechtelijke overeenkomst met een vergoeding ten belope van drie maanden brutoloon voor het slachtoffer. Daarnaast verbond het bedrijf er zich toe om zijn diversiteits- en non-discriminatiebeleid in samenwerking met het Centrum en de MRAX verder te optimaliseren.

Het totale aantal meldingen (82) is het tweede hoogste sinds 2004 (in 2009 stelde het Centrum een piek vast die in verband kon worden gebracht met de militaire operatie van het Israëlische leger in de Gazastrook). In precies de helft van deze 82 meldingen gaat het over uitlatingen op het internet. Verder blijft geweldpleging op (vaak orthodoxe) Joden een onrustwekkende realiteit. Het aantal meldingen over materiële beschadigingen en vandalisme met antisemitisch motief ligt dan weer opvallend lager dan de afgelopen jaren.

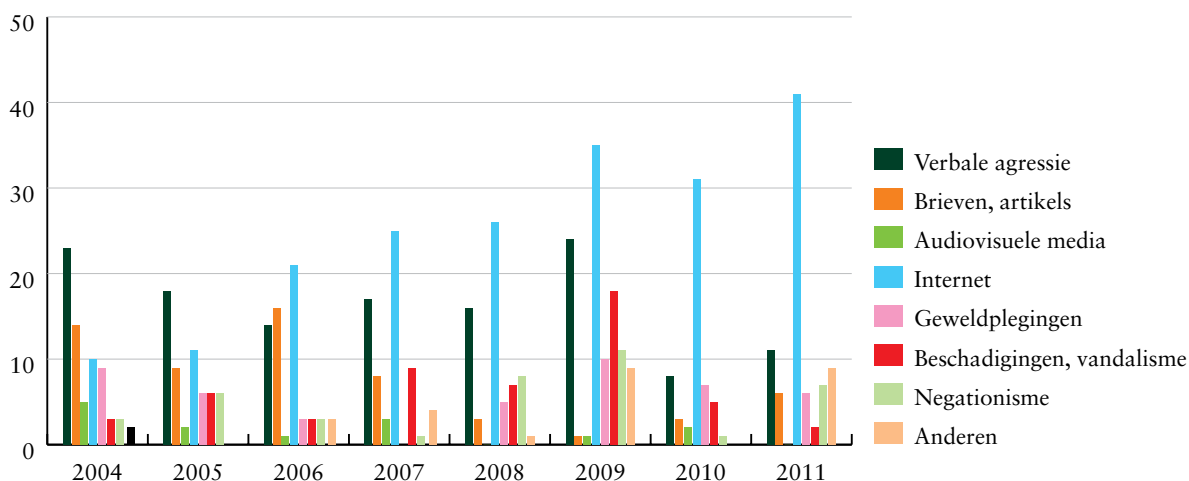
In 36 van de 82 gerapporteerde situaties beschikte het Centrum over voldoende gegevens om een dossier te openen. Drie kwart van deze 36 dossiers gingen over uitlatingen op het internet. Hoewel er in deze dossiers vaak sprake is van antisemitische uitingen, kunnen deze lang niet altijd gekwalificeerd worden als bij wet verboden uitingen die aanzetten tot haat, geweld of discriminatie. Zoals toegelicht wordt in de focus van dit jaarverslag, stuurt het Centrum in eerste instantie aan op de verwijdering van de haatboodschap ('notice and takedown'). In zes gevallen werd overgegaan tot een klacht bij het Parket. Naast dossiers rond antisemitische uitingen opende het Centrum in 2011 ook 2 dossiers over antisemitische geweldpleging, en in één van deze beide dossiers stelde het Centrum zich burgerlijke partij.⁵⁷

Antisemitisme

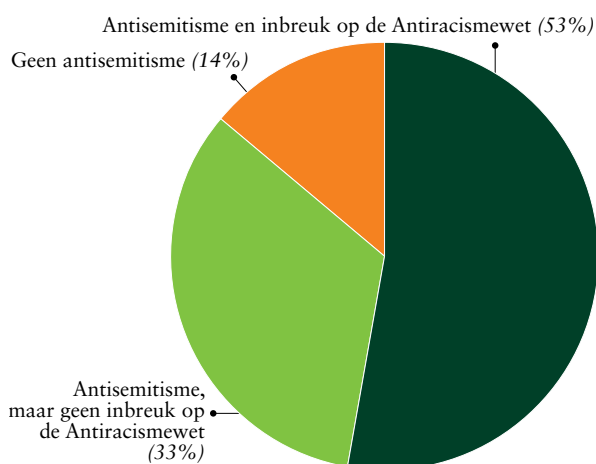
Een specifiek aandachtspunt zijn de meldingen en dossiers met betrekking tot (Joodse) afkomst en antisemitisme. Grafiek 15 geeft een overzicht van de meldingen hieromtrent bij het Centrum.

⁵⁷ Zie Gerechtelijke stappen van het Centrum, p. 140.

Grafiek 15: Meldingen 'Centrum bevoegd' 2004-2011 – antisemitisme

Grafiek 16: Nieuwe dossiers 'Centrum bevoegd' 2011 – analyse antisemitisme (n=36)

Samengevat kon het Centrum in 30 van de 36 geanalyseerde dossiers vijandigheid, negatieve ingesteldheid of vooroordelen ten opzichte van joden vaststellen (met inbegrip van 4 gevallen van negationisme). In 19 van deze 36 dossiers was er volgens het Centrum effectief sprake van een inbreuk op de Antiracisme- en/of Negationismewet. In 12 dossiers was er volgens het Centrum geen inbreuk op de wet ondanks het antisemitische karakter van de daad of boodschap. Tot slot waren er 5 dossiers waarin het Centrum meende dat er noch wetsinbreuk was, noch een antisemitische intentie. Het ging bijvoorbeeld om kritische bedenkingen bij het beleid van de Israëlische regering, om zwarte humor of om uitspraken die uit hun context werden gerukt.

1.2.2.2. Handicap en huidige of toekomstige gezondheidstoestand: 320 dossiers

In 2011 ging een kwart (320) van de nieuwe 'bevoegde' dossiers over de handicap (277) en/of de huidige of toekomstige gezondheidstoestand (61) van personen.⁵⁸ Dit is ongeveer een status quo met 2010.

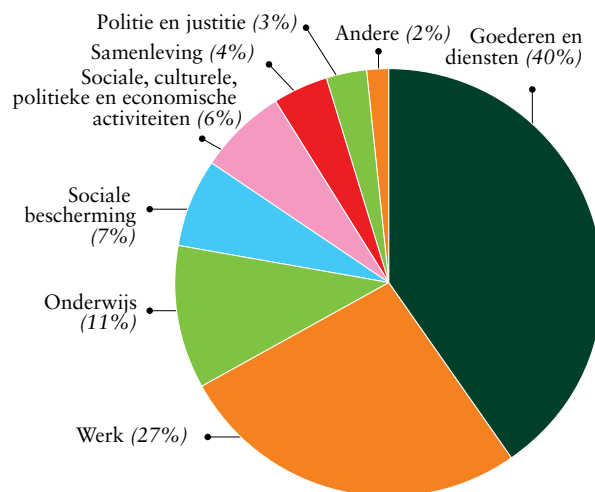
Ter herinnering: volgens het Verdrag van de Verenigde Naties inzake de Rechten van Personen met een Handicap is er sprake van een 'handicap' bij langdurige fysieke, mentale, verstandelijke of zintuiglijke beper-

kingen die personen met een handicap in wisselwerking met diverse drempels kunnen beletten volledig, daadwerkelijk en op voet van gelijkheid met anderen te participeren in de samenleving. Deze 'sociale' definitie geldt ook als richtsnoer voor de toepassing van het antidiscriminatierecht (meer hierover in de focus van het Jaarverslag Discriminatie/Diversiteit 2009).

Al te vaak worden mensen met een handicap nog geconfronteerd met problemen die leiden tot een feitelijke ongelijkheid. Om op voet van gelijkheid toegang te krijgen tot de arbeidsmarkt, huisvesting, vrijetijdsbesteding enz. heeft een persoon met een handicap recht op redelijke aanpassingen. Een weigering om dergelijke aanpassingen door te voeren, wordt bijgevolg gelijkgesteld met discriminatie, tenzij de vraag 'onredelijk' is. Het Centrum stuit ook regelmatig op structurele toegankelijkheidsproblemen, die niet of slechts in beperkte mate ondervangen kunnen worden door individuele aanpassingen.

In 37% van de dossiers uit 2011 m.b.t. een handicap ging het om een fysieke handicap en in de helft van die gevallen om rolstoelgebruikers. In 22% van de gevallen ging het om een zintuiglijke beperking waarvan ongeveer de helft een visuele beperking betrof en een derde een auditieve beperking. In 8% van de gevallen ging het tot slot om chronische ziekten (aids, kanker enz.). Wat het criterium gezondheidstoestand betreft, hebben nagenoeg 8 op de 10 dossiers te maken met een fysieke aandoening.

Grafiek 17: Nieuwe dossiers 'Centrum bevoegd' 2011 – handicap en huidige of toekomstige gezondheidstoestand per domein (n=320)

58 De dossiers waarin beide discriminatiegronden relevant waren (18), zijn elk slechts één maal begrepen in het totaal van 320 dossiers.

Grafiek 17 toont nog maar eens aan dat de meeste gevallen van discriminatie in verband met handicap en gezondheidstoestand zich in het domein van goederen en diensten voordeden: toegang tot het openbaar vervoer, vrijetijdsbesteding, huisvesting, verzekeringen enz. Het domein van werk bleef met 1 op 3 dossiers status quo (selectieprocedures, arbeidsongeschiktheid enz.), evenals het aantal dossiers over onderwijs (11%).

Voorbeeld

Een persoon die werkte als bewaker van een parking, was het slachtoffer van een arbeidsongeval, waarop de werkgever besliste om zijn contract stop te zetten. De werkgever was van oordeel dat de werknemer niet meer in staat was om taken uit te voeren die essentieel waren voor zijn functie. Hij zette de overeenkomst echter stop zonder eerst eventuele aanpassingen van de werkplek of een eventuele toewijzing van een andere betrekking te overwegen.

Tijdens een ontmoeting met de werkgever, de werknemer, de vakbond en het Centrum werd de werkgever vertrouwd gemaakt met de notie van redelijke aanpassingen. Hij beloofde om de werkplek van de werknemer in kwestie aan te passen. Na deze ontmoeting formuleerde de preventieadviseur op basis van het verslag van de bedrijfsarts concrete aanbevelingen zodat de werknemer aan de slag kon blijven op zijn aangepaste werkplek (ander uurrooster, lichtjes gewijzigde taken enz.). De werkgever verbond er zich vervolgens toe om deze persoon mits de nodige aanpassingen aan de slag te houden op zijn werkplek.

Voorbeeld

Omdat de handicap van een slechthorende gemeenteambtenaar erger was geworden en hij problemen had bij het uitvoeren van zijn taken bij de gemeente, vroeg hij om aanpassingen. Die werden echter geweigerd.

Na tussenkomst van het Centrum beloofde de gemeentesecretaris om de volgende aanpassingen

door te voeren: een telefoon met versterker, een verklekker met elektrisch signaal, een versterker gekoppeld aan een hoorapparaat. De werknemer deed een aanvraag bij het Waalse agentschap voor personen met een handicap (AWIPH) om deze kosten voor de aanpassing van de werkplek voor hun rekening te nemen.

Voorbeeld

Een rolstoelgebruiker meldde problemen met de toegankelijkheid in verschillende betaalparkings die door eenzelfde firma worden beheerd. Het ging om verschillende problemen: de parking had geen directe toegang tot het nabijgelegen station, de blauw gemarkeerde parkeerplaatsen waren te smal, er was geen bewegwijzering die de autobestuurder naar deze aangepaste parkeerplaatsen leidde. Na de tussenkomst van het Centrum beloofde het parkeerbedrijf om de nodige aanpassingen in twee fases door te voeren.

1.2.2.3. *Geloof of levensbeschouwing: 198 dossiers*

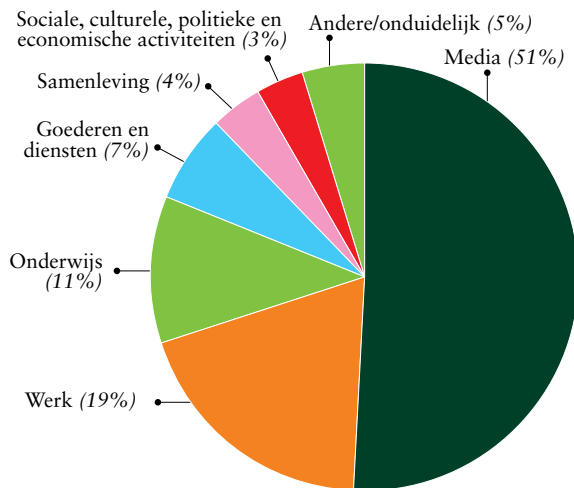
In 2011 opende het Centrum 198 dossiers met betrekking tot geloof of levensbeschouwing, wat een lichte stijging betekent ten opzichte van 2010. Opnieuw gaat het in ongeveer de helft van de gevallen over uitlatingen op het internet of in andere media. In vergelijking met vorig jaar is enkel de stijging van het aantal dossiers over onderwijs noemenswaardig.

In ongeveer 4 op 5 (164) van de nieuwe dossiers was er sprake van feiten of uitlatingen jegens een moslim(a) dan wel moslims als geloofsgemeenschap. Personen die een ander geloof aanhangen of vrijzinnig zijn genieten uiteraard dezelfde bescherming onder de Antidiscriminatiewet.⁵⁹ Bovendien beperkt het beschermde criterium 'geloof of levensbeschouwing' zich niet tot de erkende erediensten. Verder zijn er dossiers die niet eenvoudigweg herleid

⁵⁹ In 2011: 5 dossiers i.v.m. christelijke/rooms-katholieke leer, 1 dossier i.v.m. boeddhisme, 1 dossier i.v.m. vrijzinnige levensbeschouwing, 1 dossier i.v.m. jodendom. Wat dit laatste betreft, moet weliswaar worden opgemerkt dat het Centrum wél geregeld meldingen ontvangt over feiten of uitlatingen tegen Joden of de joodse gemeenschap, niet zozeer omwille van het geloof maar wel omwille van de afkomst (Antiracismewet, zie hoger i.v.m. antisemitisme).

kunnen worden tot discriminatie van een welbepaald geloof of overtuiging, zoals algemene vragen over reglementen die alle uiterlijke tekenen verbieden, het aanwervingsbeleid van identiteitsgebonden ondernemingen, of de dossiers die het Centrum in 2011 opende naar aanleiding van uitlatingen van Sharia4Belgium (inmiddels is er een veroordeling wegens aanzetten tot haat, discriminatie of geweld tegen 'niet-moslims').

Grafiek 18: Nieuwe dossiers 'Centrum bevoegd' 2011 – geloof of levensbeschouwing per domein (n=198)

Voorbeeld

Hoewel de directrice van een Waals atheneum voordien altijd had toegestaan dat een schoonmaakster een hoofddoek droeg, wijzigde ze haar houding en dreigde ze met ontslag indien de schoonmaakster weigerde haar hoofddoek af te nemen. Ze werd ook verplicht om via de kelder naar haar werk te gaan (ze werkte van 16.30 tot 19 uur en kon in contact komen met leerlingen).

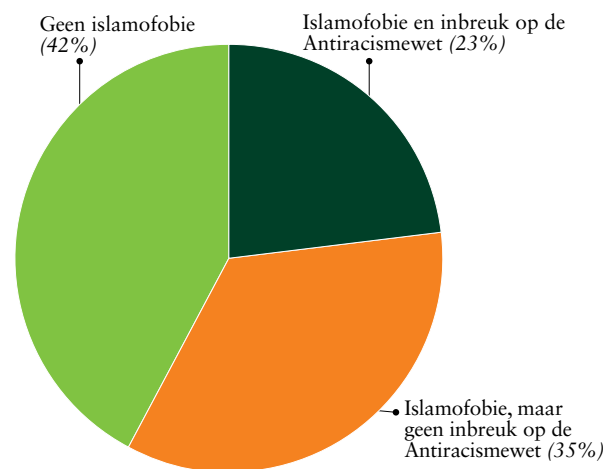
Na tussenkomsten van de Franse Gemeenschap, de vakbond en het Centrum zette de directrice de ingeleide ontslagprocedure stop.

Islamofobie

In dossiers die handelen over feiten of uitlatingen tegen een moslim(a) of moslims als geloofsgemeenschap, tracht het Centrum na te gaan of er ook effectief sprake is van islamofobie. Zoals uitgebreid wordt toegelicht in het Jaarverslag Discriminatie/Diversiteit 2008, gaat het hier over vooroordelen, haat of misprijzen tegenover moslims. Vanuit juridisch oogpunt kan dit gepaard gaan met een inbreuk op de Antidiscriminatiewet, maar dat is niet altijd het geval. Anderzijds mag kritiek op de islam als godsdienst uiteraard niet zonder meer gelijkgesteld worden met islamofobie, zelfs al wordt deze kritiek als beledigend ervaren.

Samengevat was er volgens het Centrum in 58% van de 164 dossiers sprake van islamofobie. In bijna een kwart van het totale aantal meende het Centrum dat dit gepaard ging met een inbreuk op de Antidiscriminatiewet. In de andere gevallen (42%) waren er geen duidelijke indicaties van islamofobie. Merk op dat binnen deze categorie ook feiten kunnen vallen die niet ingegeven zijn door een islamofobe intentie maar wel op gespannen voet staan met de Antidiscriminatiewet, bijvoorbeeld wanneer er geen juridische basis bestaat voor een bepaalde beperking op het dragen van de hoofddoek.

Grafiek 19: Nieuwe dossiers 'Centrum bevoegd' 2011 – geloof of levensbeschouwing: islamofobie (n=164)

Algemeen stelt het Centrum een toenemende onverdraagzaamheid vast op basis van culturele en religieuze verschillen. Het samenleving- en integratiedebat is vandaag sterk toegespitst op de islam en moslims worden vaak in een negatief daglicht gesteld, waar-

door vooroordelen en haatgevoelens een gemakkelijke voedingsbodem krijgen.

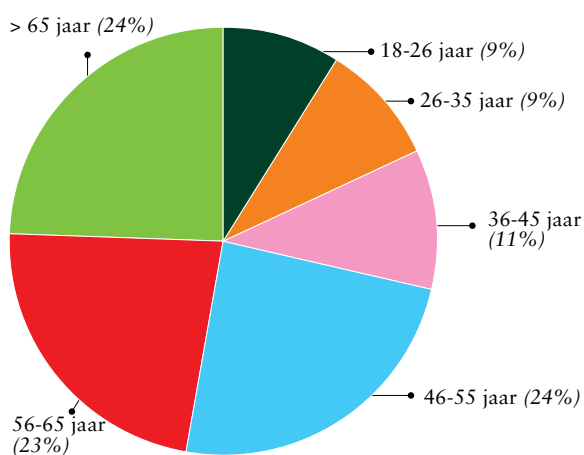
Op het internet zijn islamofobe uitlatingen schering en inslag. Vooral de vaststelling dat dergelijk materiaal in toenemende mate aanwezig is op websites of discussiefora die zich niet specifiek richten tot gebruikers met extremistische opinies, baart het Centrum zorgen. Deze evolutie suggereert immers dat islamofobe ideeën gemeengoed worden.

1.2.2.4. Leeftijd: 98 dossiers

In 2011 behandelde het Centrum 98 nieuwe dossiers over leeftijdsgebonden discriminatie.

Grafiek 20 gaat uit van de leeftijd van de melders (slechts gekend in 66 van de 98 dossiers). In 2011 werd meer dan de helft van de (vermeende) gevallen van leeftijdsgebonden discriminatie gemeld door mensen ouder dan 45 jaar.

Grafiek 20: Nieuwe dossiers 'Centrum bevoegd' 2011 – leeftijd: detail (n=66)

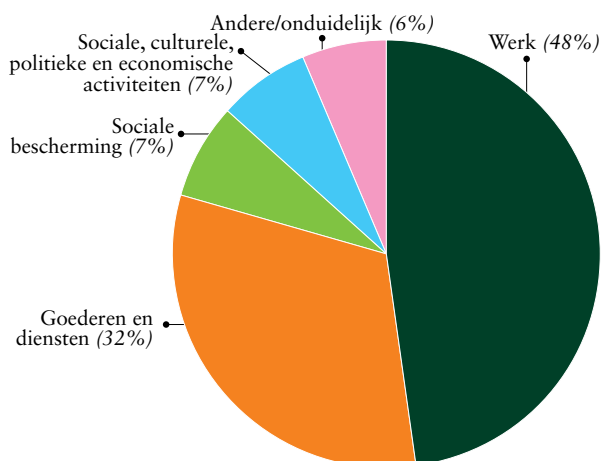

Een kwalitatieve analyse van de dossiers op basis van de leeftijd van de melders bevestigt dat op de arbeidsmarkt vooral 45-plussers te maken krijgen met discriminatie. In het domein van goederen en diensten (o.m. verzekeringen, krediet, huisvesting) zijn dan weer vooral ouderen (70-plussers) en jongeren (jonger dan 25) het slachtoffer.

Bij dossiers over werk gaat het in de helft van de gevallen om vermeende discriminatie in de aanwer-

vingsfase. Al bij het bestuderen van de cv's van de kandidaten wordt doorgaans een selectie op basis van de leeftijd doorgevoerd. In het domein van goederen en diensten gaan de meeste dossiers over (vermeende) discriminatie in de bank- en verzekeringssector (toekennen van kleine leningen, afsluiten van verzekeringen enz.). Enkele dossiers gaan ook over toegang tot huisvesting, vooral de private huurmarkt.

Grafiek 21: Nieuwe dossiers 'Centrum bevoegd' 2011 – leeftijd per domein (n=98)

Voorbeeld

Een man van 57 jaar solliciteerde voor een arbeidsfunctie bij een middelgrote onderneming. Hij werd niet aangenomen omdat de zaakvoerder voorkeur gaf aan een jongere kandidaat. Het Centrum ging in dialoog met de werkgever, die zich blijkbaar had laten leiden door de veronderstelling dat een oudere werknemer niet fysiek geschikt zou zijn of minder zekerheid zou bieden voor wat betreft de continuïteit in het magazijn.

Deze argumenten wogen volgens het Centrum onvoldoende zwaar en uiteindelijk ging de zaakvoerder akkoord met het betalen van een schadevergoeding aan de geweigerde kandidaat. Hij engageerde zich ook tot een leeftijdsbewust(er) personeelsbeleid.

Voorbeeld

Een clause in een levensverzekeringscontract luidde als volgt: “De dekking blijft gelden als het overlijden plaatsvindt binnen een termijn van 12 maanden die ingaat op de dag van het ongeval en als de begunstigen het bewijs leveren dat het overlijden rechtstreeks in verband staat met het ongeval. Deze termijn wordt teruggebracht tot 30 dagen voor verzekerden die op de dag van ongeval 75 jaar of ouder zijn.” Een persoon kon geen aanspraak maken op de verzekering omdat haar moeder overleden was op 77-jarige leeftijd, meer dan 30 dagen na een auto-ongeval, hoewel er een oorzakelijk verband was tussen het ongeval en het overlijden.

Na tussenkomst van het Centrum besliste de verzekeraar om als commercieel gebaar het contractueel vastgelegde bedrag aan de persoon uit te keren. Hij erkende ook dat de statistieken die aan de basis lagen van deze clause, niet of nauwelijks relevant waren. Hij paste de clause in alle contracten aan en liet het leeftijdsgebonden onderscheid voortaan varen.

1.2.2.5. Seksuele geaardheid: 89 dossiers

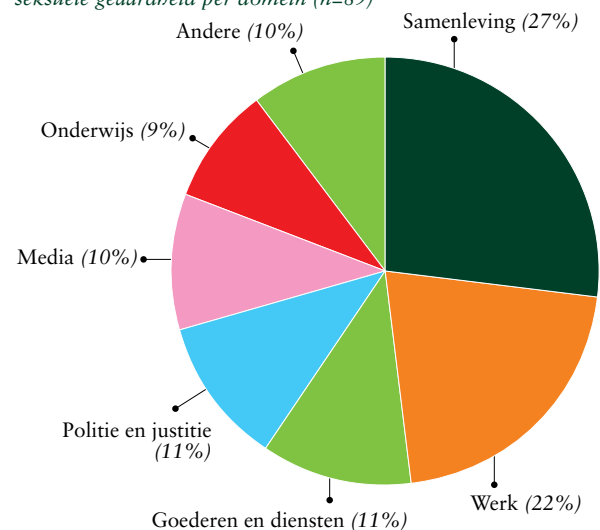
In 2011 opende het Centrum 89 dossiers over (vermeende) discriminatie op basis van seksuele geaardheid. 10% van de dossiers heeft te maken met fysiek geweld (5) of andere misdrijven (4) ingegeven door homofobie. Deze feiten gebeuren vaak op openbare plaatsen. Vanuit een juridisch oogpunt kan dit verwerpelijke motief als een “verzwarende omstandigheid” worden beschouwd.

De dossiers over samenleving zijn nog steeds het meest talrijk. Het gaat vooral om burenruzies, overlast of beledigingen in het openbaar. Meer dan 1 op 5 dossiers (22%) betreft meldingen over het domein werk, tegenover 1 dossier op 10 (9%) vorig jaar. Bij deze opvallende stijging gaat het vooral om spottende opmerkingen, diverse indiscreties en pesterijen. De daling van 18% onder de mediagerelateerde dossiers kan verklaard worden door het gegeven dat de cijfers

van 2010 sterk beïnvloed werden door de pers-aandacht voor enkele controversiële uitspraken van bekende figuren⁶⁰, wat minder het geval was in 2011.

Net als vorige jaren gingen de meeste dossiers over homoseksuele mannen (79% van de dossiers waarin de seksuele geaardheid van het slachtoffer bekend is). Slechts 14 dossiers gingen over vrouwen.

Grafiek 22: Nieuwe dossiers ‘Centrum bevoegd’ 2011 – seksuele geaardheid per domein (n=89)

Voorbeeld

Een koppel vrouwen wenst een huis te huren, maar de eigenaar wijst hen af omdat hij een ‘modaal koppel’ wenst, “waarbij de man moet kunnen instaan voor tuinonderhoud en kleine karweitjes”. Als het Centrum tussenkomt is het pand al verhuurd, maar de dames krijgen wel een schadevergoeding die equivalent is aan een maand huur. De eigenaar verbindt er zich toe om de antidiscriminatiewetgeving voortaan te respecteren.

60 Zie ook Uitingen van personen met ‘autoriteit’, p. 50.

1.2.3. Analyse van de nieuwe dossiers per maatschappelijk domein

Tabel 23: Overzicht van het aantal dossiers per discriminatiegrond per maatschappelijk domein

		Raciale criteria	Handicap	Geloof of levensbeschouwing	Leeftijd	Seksuele geaardheid	Huidige of toekomstige gezondheidstoestand	Vermogen	Andere
	Totaal	559	277	198	98	89	61	60	61
Goederen + diensten	353	108	114	13	31	10	16	48	13
Werk	351	125	64	39	47	19	32	3	22
Media	302	179	0	101	0	9	0	2	11
Onderwijs	117	47	31	21	0	7	3	3	5
Samenleving	87	37	13	8	0	25	1	0	3
Politie en justitie	67	37	9	6	3	10	1	0	1
Andere	126	26	46	10	17	9	8	4	6

Methodologische toelichting

Voor een goed begrip van de statistieken moet de lezer er rekening mee houden dat één dossier met verschillende discriminatiegronden in verband kan worden gebracht (etnische afkomst, geloof en overtuigingen bijvoorbeeld). Hierdoor kan de waarde 'n' in de grafieken 'per criterium' afwijken van het totale aantal dossiers.

1.2.3.1. Goederen en diensten: 328 dossiers

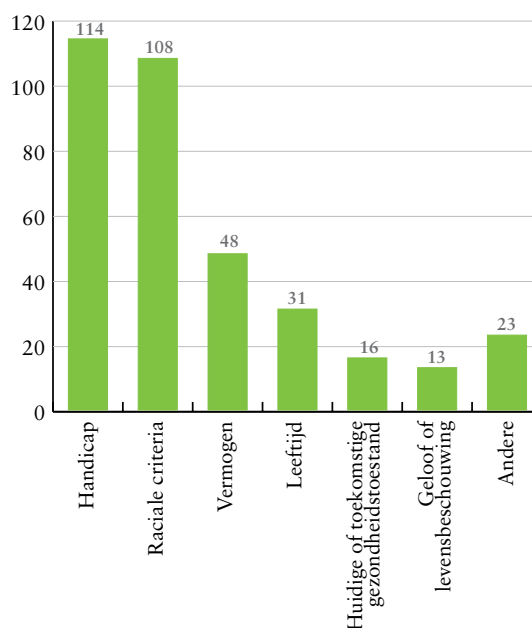
In 2011 gingen de meeste nieuwe dossiers over de toegang tot en het verkrijgen van goederen en diensten (328 of een kwart van het totaal), al is het verschil met de arbeidsgerelateerde dossiers (323) gering.

Twee derde van de dossiers over goederen en diensten handelden om 'raciale' criteria of handicap. In tegenstelling tot de beide voorgaande jaren waren er (iets) meer dossiers over handicap dan over 'raciale' criteria. Voor personen met een handicap blijft de toegang tot huisvesting en het openbaar vervoer een belangrijk knelpunt.

In het domein goederen en diensten was de discriminatiegrond vermogen ook één van de gronden waarover

het Centrum vele dossiers opende. Deze dossiers gingen hoofdzakelijk over huisvesting. In het thematisch dossier huisvesting staat over dit fenomeen meer uitleg.

Grafiek 24: Nieuwe dossiers 'Centrum bevoegd' 2011 – goederen en diensten per discriminatiegrond (n=353)

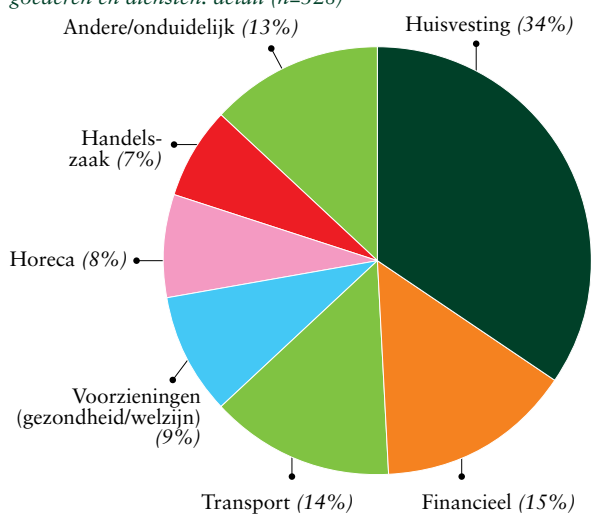

Opmerking: Deze grafiek verwijst naar de discriminatiegrond(en) waarvan in een dossier sprake is. In één dossier kan er sprake zijn van meerdere discriminatiegronden, waardoor het totaal van deze grafiek hoger ligt dan het totale aantal dossiers over goederen en diensten.

Een derde van de dossiers over handicap en gezondheidstoestand had te maken met huisvestingsproblemen. De meeste gingen over de privéverhuurmarkt (86%). In bijna de helft van de huisvestingsdossiers was er sprake van vermeende discriminatie op basis van 'raciale' criteria en een kwart van de dossiers ging om het vermogen.

Meer dan de helft van de dossiers over financiële kwesties betroffen verzekeringsproblemen. Drie vierde van de 'transportdossiers' gingen over het openbaar vervoer en meestal was de betrokken discriminatiegrond handicap.

Grafiek 25: Nieuwe dossiers 'Centrum bevoegd' 2011-goederen en diensten: detail (n=328)

Voorbeeld

Na tussenkomst van het Centrum kon in het gemeenschappelijke deel van een gebouw een hellend vlak worden aangelegd zodat een persoon met beperkte mobiliteit zich veilig zou kunnen verplaatsen. De beheerraad had de goedkeuring door de algemene vergadering van mede-eigenaars aangevochten, onder meer om esthetische redenen. Een nieuwe beslissing van de algemene vergadering van mede-eigenaars bevestigde de eerder genomen beslissing om het hellend vlak te plaatsen.

Voorbeeld

Een man ziet zijn aanvraag voor een schuldsaldoverzekering geweigerd wegens medische redenen. In 1999 kreeg hij namelijk dikkedarmkanker. Deze werd echter onmiddellijk behandeld. De man ondervond geen medische problemen achteraf. Zijn behandelende arts verklaarde hem genezen na 6 jaar. Bovendien bleek uit wetenschappelijk materiaal dat de kans dat hij opnieuw ziek zou worden, heel klein is. Zijn kans op herval was bijna even groot als de kans die de gemiddelde Belg heeft om met kanker gediagnosticeerd te worden voor de eerste keer. Nadat het Centrum deze argumenten had overgemaakt, is de verzekeringsonderneming teruggekomen op de weigeringsbeslissing en kreeg de man een schuldsaldoverzekering aangeboden met beperkte bijpremie.

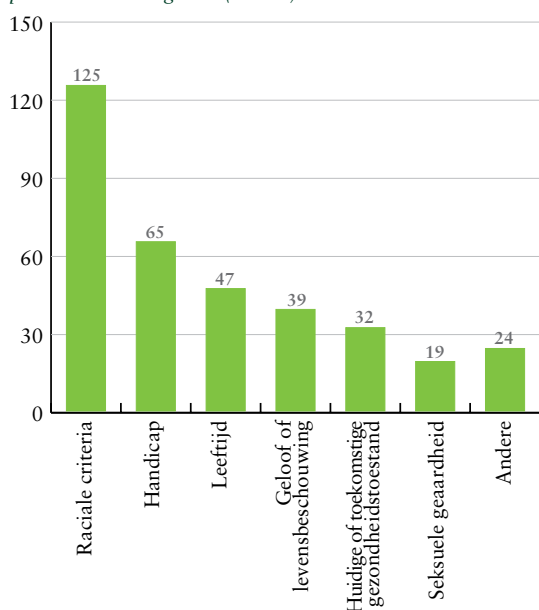
Voorbeeld

Een persoon met een handicap kan enkel een auto met een automatische versnellingsbak besturen. Hoewel zijn omniumverzekering hem recht gaf op een vervangwagen bij reparatie, zei de garage dat ze enkel een auto met automatische versnellingsbak kon leveren tegen een meerprijs van 20%. Na tussenkomst van het Centrum beloofde de garage schriftelijk dat ze het voertuig zonder meerprijs zou leveren.

1.2.3.2. Werk: 323 dossiers

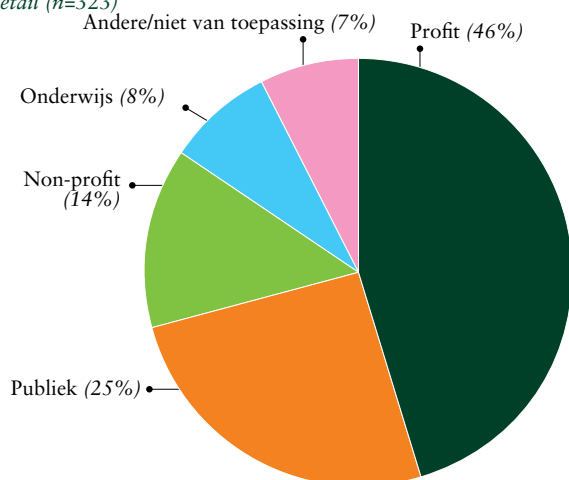
Het aantal nieuwe dossiers over werk daalde in 2011 lichtjes, maar met 323 dossiers is dit domein nog steeds goed voor een kwart van de dossiers. Uit grafiek 26 blijkt dat het aantal dossiers over de discriminatiegrond seksuele geaardheid sterk zijn gestegen ten opzichte van 2010, terwijl het aantal dossiers over 'raciale' gronden is gedaald. De dossiers over seksuele geaardheid gaan vooral om gevallen van pesterijen op het werk.

Grafiek 26: Nieuwe dossiers 'Centrum bevoegd' 2011 – werk per discriminatiegrond (n=351)

Opmerking: Deze grafiek verwijst naar de discriminatiegrond(en) waarvan in een dossier sprake is. In één dossier kan er sprake zijn van meerdere discriminatiegronden, waardoor het totaal van deze grafiek hoger ligt dan het totale aantal dossiers over werk.

Grafiek 27: Nieuwe dossiers 'Centrum bevoegd' 2011 – werk: detail (n=323)

De meeste problemen doen zich voor tijdens de werving- en selectiefase (vermelding in een jobaanbieding, behandeling van de kandidaatstelling, wervingsproces – samen goed voor bijna 40% van de dossiers), tijdens de arbeidsrelatie of tijdens de carrière (ongeveer 25% van de dossiers), maar ook bij het beëindigen van de overeenkomst (iets minder dan 20% van de dossiers).

Naast de cijfers nemen verschillen op het vlak van werk heel uiteenlopende vormen aan: homofobe pesterijen, selectie op basis van leeftijd, invoering van een arbeidsreglement dat het dragen van een hoofddoek verbiedt, onterecht ontslag van een zieke enz.

De uitsplitsing van de dossiers per soort werkgever ligt in de lijn van vorig jaar: ongeveer de helft van de dossiers gaat over privéondernemingen, gevolgd door de overheidssector (een kwart van de dossiers), de non-profitorganisaties en het onderwijs.

In 32 dossiers werd de vermoedelijke discriminatie toegekend aan een privaat uitzend- of selectiekan- toor (al dan niet in opdracht van de werkgever). In 23 dossiers was een publieke arbeidsbemiddelingsdienst (VDAB, Forem, Actiris) betrokken.

Voorbeeld

Een dame was al drie jaar het slachtoffer van racistische pesterijen door haar directe overste en diende een formele klacht in bij de externe preventieadviseur. Die stelde vast dat er inderdaad sprake was van racisme. Op vraag van het slachtoffer trad het Centrum in contact met het bedrijf, dat de overste uiteindelijk berispte en het slachtoffer een schadevergoeding van drie maanden brutoloon betaalde.

Voorbeeld

Een jongeman solliciteerde bij de politie. Hij haalde goede resultaten op de lichamelijke en psychologische proeven, maar werd door de gevolgen van een medische ingreep aan zijn blaas medisch ongeschikt bevonden. Pas na herhaaldelijke tussenkomst van het Centrum en gevoed door gemotiveerde adviezen van gespecialiseerde artsen, werd de kandidaat toch opnieuw onderzocht door de medische dienst van de politie, met een gunstig resultaat tot gevolg.

Voorbeeld

Een dame had voor de maand september een studentencontract als poetsvrouw ondertekend, via een dienstenbedrijf. Toen ze aankwam in de overheidsinstelling waar ze aan de slag moest, riep een werknemer haar bij zich. Hij gebood haar onmiddellijk haar hoofddoek af te nemen als ze het gebouw wilde betreden en haar job wilde uitoefenen. Na tussenkomst van het Centrum heeft de overheidsinstelling de situatie rechtgezet: de jobstudente mocht wel degelijk met haar hoofddoek werken. Het dienstenbedrijf, dat eerst van plan leek om een einde aan de overeenkomst te maken omwille van de weigering om de hoofddoek af te nemen, stelde haar uiteindelijk in overleg met het Centrum en op haar eigen verzoek te werk op een andere plaats.

Voorbeeld

In een jobaanbieding voor een postdoctoraat was een leeftijdsgrens van 32 jaar opgenomen. Na tussenkomst van het Centrum werd deze discriminerende vermelding vervangen door een meer adequate omschrijving van de professionele vereisten voor de job.

1.2.3.3. Media: 248 dossiers

In het domein media gaan 9 op de 10 dossiers over internet. Dit domein is echter breder en omvat alles wat met media te maken heeft, ongeacht het medium: radio, televisie, geschreven pers.

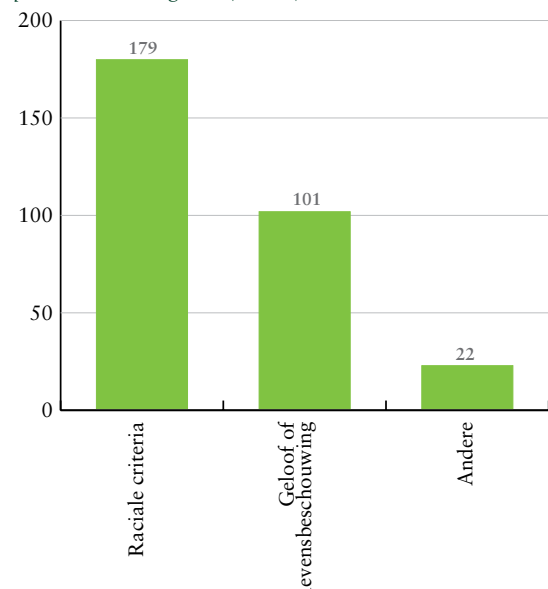
Het Centrum opende in 2011 binnen deze categorie 248 nieuwe dossiers, wat 13% minder is dan in 2010. Toch betreft het nog steeds de thematiek waarover het Centrum de meeste meldingen ontvangt (vaak hebben deze meldingen betrekking op eenzelfde kwestie, zodat er in principe geen nieuw dossier geopend wordt).

Zoals uitgebreid wordt toegelicht in de focus van dit jaarverslag, komt de juridische analyse van deze dossiers vaak neer op een delicate afweging tussen de

vrijheid van meningsuiting en het strafbare aanzetten tot haat, discriminatie of geweld.

Wat de aangehaalde discriminatiegronden betreft, staan de 'raciale' criteria en geloof helemaal bovenaan (zie ook hoger de analyse van de fenomenen antisemitisme bij de 'raciale' dossiers en islamofobie bij de dossiers 'geloof'). Het aantal dossiers in verband met seksuele geaardheid is gedaald omdat er in tegenstelling tot 2010 minder standpunten in de media werden ingenomen.

Grafiek 28: Nieuwe dossiers 'Centrum bevoegd' 2011 – media per discriminatiegrond (n=302)

Opmerking: Deze grafiek verwijst naar de discriminatiegrond(en) waarvan in een dossier sprake is. In één dossier kan er sprake zijn van meerdere discriminatiegronden, waardoor het totaal van deze grafiek hoger ligt dan het totale aantal dossiers over media.

De dossiers over internet betroffen vooral kettingmails (38% van de dossiers), websites (21%, waarvan ongeveer de helft gehost wordt in het buitenland), sociale netwerksites (17%, overwegend gehost in het buitenland) en discussiefora (14%, waarvan drie kwart verbonden aan een digitale krant).

Voorbeeld

Een Facebookgebruiker postte op zijn pagina boodschappen die aanzetten tot haat en geweld tegen moslims. Een andere gebruiker contacteerde het Centrum omdat de toon heel gewelddadig was en de vrees bestond dat de auteur eventueel tot daden zou overgaan. Het Centrum sprak de directie van Facebook Europe aan en die stelde onmiddellijk voor om de account van deze persoon weg te halen, omdat de uitlatingen in strijd waren met hun huishoudelijk reglement. Er werd ook een klacht neergelegd bij de politie.

Na het bloedbad dat Anders Behring Breivik in juli 2010 aanrichtte, lijken de mensen waakzamer te zijn geworden en aarzelen ze niet om een beroep te doen op het Centrum uit vrees dat dergelijke gebeurtenissen zich opnieuw voordoen. Opvallend is dat het Centrum almaar meer meldingen ontvangt over Facebook, wat erop lijkt te wijzen dat dit netwerk steeds vaker wordt gebruikt om haatboodschappen te verspreiden.

1.2.3.4. Onderwijs: 115 dossiers

In 2011 behandelde het Centrum 115 nieuwe dossiers over onderwijs. De gevallen over vermeende discriminatie van onderwijzend personeel zitten niet in dit cijfer vervat (zie hoger: Werk).

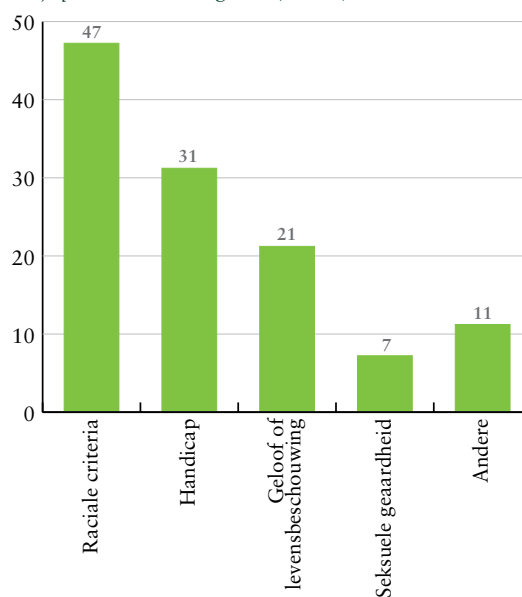
Het aantal dossiers over onderwijs is met 40% gestegen in 2011. Er waren vooral meer 'raciale' dossiers en dossiers over geloof en levensbeschouwing (meer dan een verdubbeling). Een kwart van de dossiers ging over de discriminatiegrond handicap.

Onderwijsdossiers gaan over heel uiteenlopende feiten: inschrijving van een kind met een handicap, racistische pesterijen tussen leerlingen, conflicten tussen leerlingen of hun ouders met leerkrachten of het schoolbestuur, kwesties rond religieuze tekens of praktijken, ...

In een derde van de dossiers speelden de feiten zich af binnen het secundair onderwijs. In vergelijking met

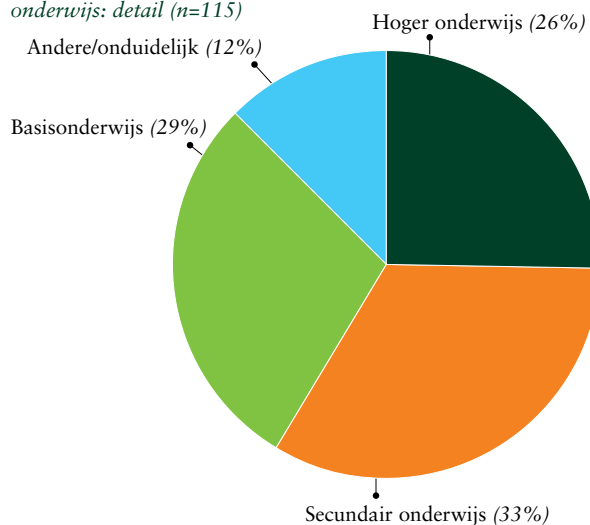
2010 treden de dossiers m.b.t. het basisonderwijs nog meer op de voorgrond.

Grafiek 29: Nieuwe dossiers 'Centrum bevoegd' 2011 – onderwijs per discriminatiegrond (n=117)

Opmerking: Deze grafiek verwijst naar de discriminatiegrond(en) waarvan in een dossier sprake is. In één dossier kan er sprake zijn van meerdere discriminatiegronden, waardoor het totaal van deze grafiek hoger ligt dan het totale aantal dossiers over onderwijs.

Grafiek 30: Nieuwe dossiers 'Centrum bevoegd' 2011 – onderwijs: detail (n=115)

Voorbeeld

De ouders van een meisje met dyslexie uit het secundair onderwijs namen contact op met het Centrum over het gebrek aan aanpassingen door de school. De school had de ouders aangeraden om hun dochter naar een technische richting te sturen omdat haar schoolresultaten slecht waren. Volgens de ouders waren die slechte resultaten deels toe te schrijven aan het tekort aan redelijke aanpassingen voor hun dochter. Er werden wel speciale maatregelen genomen om examens te kunnen afleggen, maar volgens de ouders werden er niet genoeg aanpassingen voor het dagelijkse werk doorgevoerd.

Na twee ontmoetingen met alle betrokkenen (directie, titularis, leraren, PMS, ouders, leerling, psycholoog, Centrum), beloofde de school om extra inspanningen te leveren tijdens de examens en om specifieke maatregelen te treffen om aan de algemene noden van deze leerling tegemoet te komen (bijvoorbeeld afspraken met andere leerlingen voor notities), en om bepaalde speciale aanpassingen door te voeren (zoals cursussen in digitale vorm, mogelijkheid om examens mondeling af te leggen, toelating om een rekenmachine te gebruiken).

Voorbeeld

Een moeder contacteerde het Centrum omdat haar dochter het mikpunt was van misplaatste, racistisch getinte opmerkingen door een lerares. Een ontmoeting op school met de directie, de moeder en de lerares had niet het verhoopte resultaat, maar leidde tot nog meer spanningen.

De moeder diende vervolgens een klacht in bij de politie. Uit de getuigenis bleek dat de moeder excuses van de lerares verwachtte; als die niet volgden, zou ze haar klacht staande houden.

Tijdens een contact tussen het Centrum en de directie bleek dat de lerares bereid was om zich te verontschuldigen en spijt had dat een en ander

zo was gelopen. Dankzij de tussenkomst van het Centrum kon een akkoord worden bereikt. De Procureur des Konings werd hiervan op de hoogte gebracht en het dossier kon worden afgesloten.

Voorbeeld

Een jonge rolstoelgebruikster nam contact op met het Centrum nadat ze op de website van de onderwijsinstelling voor sociale promotie waar ze zelf al jaren les volgde, had gelezen dat deze school niet toegankelijk was voor personen met een beperkte mobiliteit. Ze vermoedde dat deze boodschap was bedoeld om mensen met een handicap te ontraden zich in deze school in te schrijven. Het Centrum nam contact op met de instelling en legde uit dat uit deze boodschap kon worden afgeleid dat er geen redelijke aanpassingen mogelijk waren om de toegankelijkheid voor mensen met een beperkte mobiliteit mogelijk te maken. Dit soort weigering zonder eerst redelijke aanpassingen te overwegen, is bij wet verboden. De omstreden boodschap werd van de site gehaald en er werd verwezen naar de relevante wetgeving.

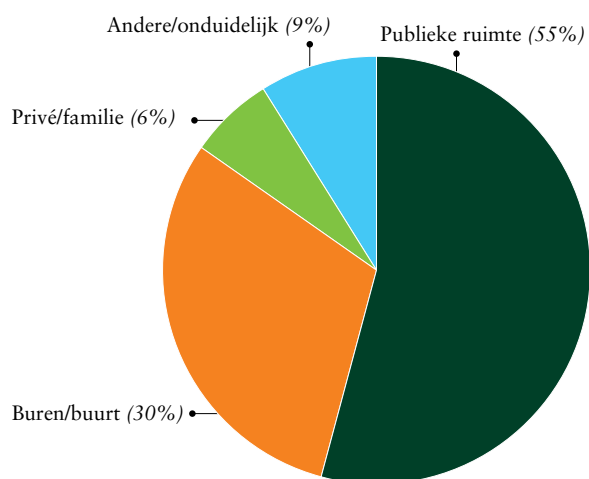
1.2.3.5. *Samenleving: 81 dossiers*

De laatste jaren opent het Centrum minder dossiers over problemen tussen buurtbewoners of op de openbare weg. Het aantal meldingen over dergelijke samenlevingsproblemen blijft wel relatief hoog. Tenzij er sprake is van een ernstige escalatie en er een duidelijk discriminerend motief speelt (bijvoorbeeld in het geval van een haatmisdrijf), tracht het Centrum zonder een dossier te openen te informeren en zo mogelijk door te verwijzen naar een beter geplaatste (lokale) actor.

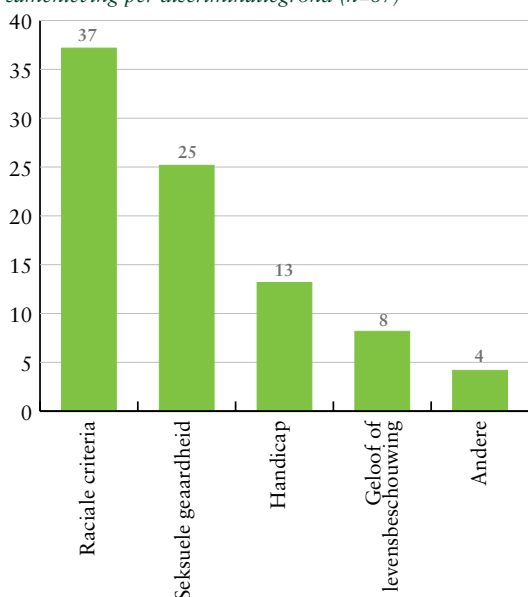
De daling van het aantal samenlevingsdossiers komt ook tot uiting in een algemene daling van het totale aantal dossiers dat met 'raciale' criteria te maken heeft. Het blijft wel de discriminatiegrond waarvoor het Centrum in dit domein het meeste dossiers opent. Net als in 2010 volgen seksuele geaardheid en geloof en levensbeschouwing.

Grafiek 32 toont aan dat in bijna de helft van de dossiers waarin melding wordt gemaakt van discriminatie dat in verband staat met het sociale gebeuren in de openbare ruimte, er sprake is van ‘raciale’ criteria; in een derde van de gevallen is er sprake van seksuele geaardheid.

Grafiek 31: Nieuwe dossiers ‘Centrum bevoegd’ 2011 – samenleving: detail (n=81)

Grafiek 32: Nieuwe dossiers ‘Centrum bevoegd’ 2011 – samenleving per discriminatiegrond (n=87)

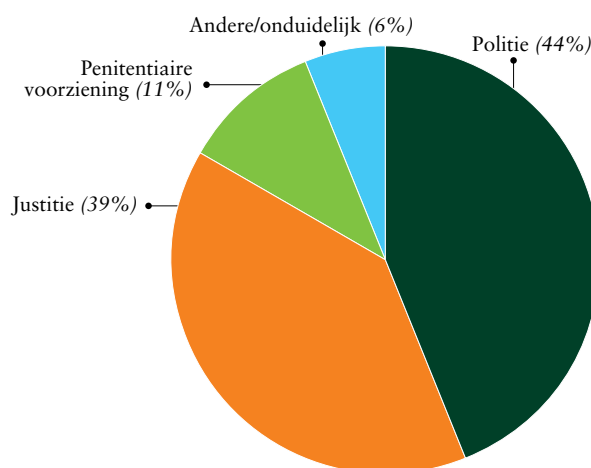

Opmerking: Deze grafiek verwijst naar de discriminatiegrond(en) waarvan in een dossier sprake is. In één dossier kan er sprake zijn van meerdere discriminatiegronden, waardoor het totaal van deze grafiek hoger ligt dan het totale aantal dossiers over de samenleving.

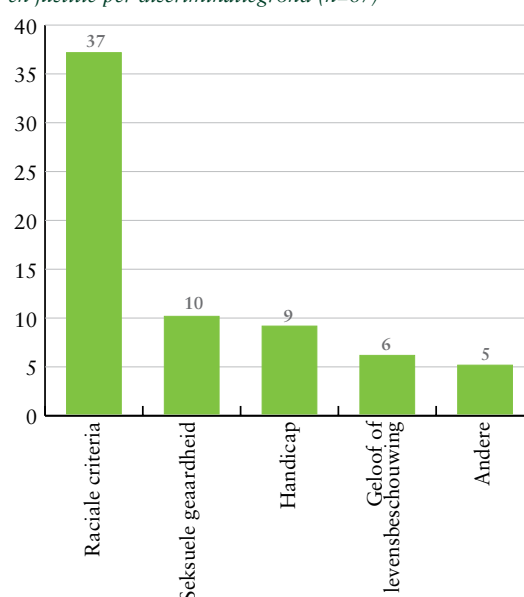
1.2.3.6. Politie en justitie: 66 dossiers

Het betreft hier dossiers met betrekking tot bepaalde handelingen of uitlatingen van politieambtenaren, magistraten, rechters of in de context van het gevangeniswezen, die als discriminerend worden ervaren. Het Centrum opende hierover in 2011 66 nieuwe dossiers.

Grafiek 33: Nieuwe dossiers ‘Centrum bevoegd’ 2011 – politie en justitie: detail (n=66)

Grafiek 34: Nieuwe dossiers ‘Centrum bevoegd’ 2011 – politie en justitie per discriminatiegrond (n=67)

Opmerking: Deze grafiek verwijst naar de discriminatiegrond(en) waarvan in een dossier sprake is. In één dossier kan er sprake zijn van meerdere discriminatiegronden, waardoor het totaal van deze grafiek hoger ligt dan het totale aantal dossiers over politie en justitie.

Ongeveer de helft van de dossiers gingen over de politie (44%); dit is heel wat minder dan de 70% uit 2010. Voor de domeinen justitie (van 20% in 2010 naar 39% in 2011) en gevangeniswezen zien we een stijging.

Iets meer dan de helft van de dossiers had betrekking op ‘raciale’ criteria. Het aantal dossiers over seksuele geaardheid is daarentegen verdubbeld. De meeste gingen over de omgang met politiediensten. Verder behandelde het Centrum binnen deze categorie ook opnieuw een aantal dossiers van personen met een handicap.

Voorbeeld

Een dove persoon werd voor een verhoor opgeroepen door de Brusselse politie en moest de kosten voor de tolk gebarentaal zelf betalen. Naderhand heeft de politiecommissaris de kosten laten terugbetalen. Iedere persoon die opgeroepen wordt voor een verhoor, moet inderdaad over de mogelijkheid beschikken om zich in zijn eigen taal uit te drukken op kosten van de overheid (ofwel van de politiedienst, ofwel van het Parket als gerechtskosten). De politiediensten beschikken hiervoor over een lijst van beëdigde tolken (ook voor gebarentaal).

1.2.3.7. Sociale, culturele, economische en politieke activiteiten: 62 dossiers

In 2011 opende het Centrum 62 nieuwe dossiers in verband met toegang tot sociale, culturele, economische en politieke activiteiten. Bijna 8 dossiers op 10 gaan over de socioculturele sector en over sport, meer bepaald over het verenigingsleven, de organisatie van allerhande evenementen, attracties en sportactiviteiten.

Deze dossiers – die zich vaak ook in de sfeer van goederen en diensten situeren (zie hoger) – hebben voornamelijk betrekking op de toegankelijkheid en mogelijkheid tot participatie voor personen met een handicap (1 op 3), gevolgd door incidenten over vermeende ‘raciale’ discriminatie.

Voorbeeld

Het Centrum ontving een melding over een wedstrijd voor “jonge kunstenaars”, die ingericht werd door een private onderneming. Enkel kandidaten tussen 18 en 35 jaar konden deelnemen, wat de melder als leeftijdsdiscriminatie ervoer. Er volgde een constructief onderhoud tussen het Centrum en de betrokken mecenas, die nadien uit eigen beweging andere selectiecriteria uitwerkte om ontluikend talent te stimuleren (dus niet louter het hebben van een bepaalde leeftijd).

Voorbeeld

Aan een bezoeker van een waterpark die om medische redenen (behandeling van littekens van brandwonden ten gevolge van een auto-ongeval) een specifiek en aangepast badpak moest dragen, werd de toegang ontzegd. Het Centrum nam contact op met de beheerder van het park en verzocht om een redelijke aanpassing. De beheerder erkende de discriminatie, verbond zich ertoe de bedienden van de onthaaldienst voor te lichten en stelde de betrokken vrouw een gratis inkomticket voor het park voor.

1.2.3.8. Sociale bescherming: 35 dossiers

Onder de categorie ‘sociale bescherming’ vallen bijvoorbeeld gevallen van vermeende discriminatie met uitkeringen voor personen met een handicap (56%), pensioenen (14%), uitkeringen in geval van ziekte of arbeidsongeval (9%), sociale bijstand en het OCMW (6%). Het aantal nieuwe dossiers (35) is quasi identiek met vorig jaar.

In deze dossiers zijn de mogelijkheden van het Centrum doorgaans beperkt omdat het meestal gaat om bij wet opgelegde regels – zeker als het gaat over uitkeringen voor mensen met een handicap. Als het Centrum structurele problemen op het spoor komt, kan het een aanbeveling formuleren.

1.2.4. 1.408 afgesloten dossiers in 2011: beoordeling en resultaat

De behandelingsduur van dossiers die het Centrum opent, varieert. De duur hangt bijvoorbeeld af van de beschikbare elementen, de juridische complexiteit, de houding van de partijen en de gekozen aanpak (een beroep op een inspectiedienst, gerechtelijke actie enz.).

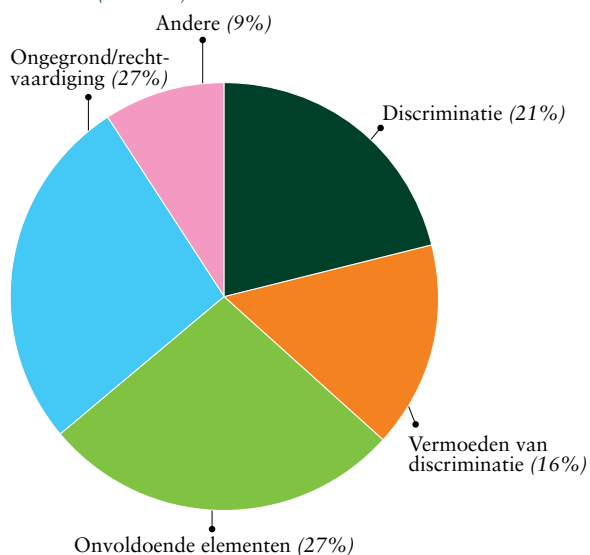
In 2011 sloot het Centrum 1.408 dossiers af, waarvan twee derde ook datzelfde jaar was geopend. Ongeveer een kwart dateerde van 2010 en de overige dossiers (8%) liepen al van 2009 of vroeger.

Grafiek 35 toont de (eind)beoordeling van deze afgesloten dossiers. In bijna 40% van de gevallen was er volgens het Centrum sprake van een inbreuk op de Antidiscriminatie- of Antiracismewet, of bestond er minstens een sterk vermoeden in die zin. In ruim een kwart van de dossiers kwam het Centrum dan weer tot de conclusie dat de melding ongegrond was, dat er sprake was van een gerechtvaardigd onderscheid of dat er geen strafbare haatboodschap was.

Het kan niet genoeg worden benadrukt dat de cijfers van het Centrum geen beeld geven van de reële graad van discriminatie, maar enkel iets zeggen over de gerapporteerde gevallen. Voor heel wat slachtoffers van discriminatie ligt de meldingsdrempel helaas nog steeds te hoog. Dit blijft een belangrijk aandachtspunt.

Personen die beroep doen op het Centrum zijn ook niet altijd uit op verdere stappen: ze zoeken erkenning en een luisterend oor, of wensen zich te informeren over hun rechten. Vragen ze wel een tussenkomst, dan hangen de mogelijkheden af van het beschikbare bewijs of concrete elementen die een discriminatie doen vermoeden. Dat ongeveer een kwart van de dossiers op dit punt faalt, betekent uiteraard niet noodzakelijk dat er in deze gevallen geen discriminatie plaatsvond.

Grafiek 35: Dossiers 'Centrum bevoegd' afgesloten in 2011 – evaluatie (n=1.408)

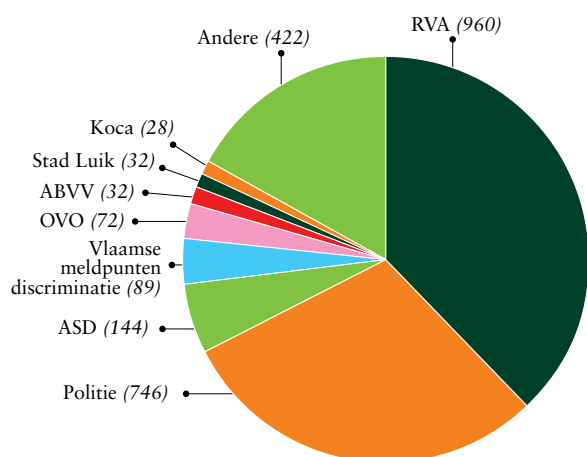

2.

VORMING

2.1. Aantal bestede werkuren per opdrachtgever

Grafiek 36: Aantal bestede werkuren per opdrachtgever
(n=2.525 uren)

In 2011 besteedde het Centrum in totaal 2.525 werkuren aan tal van vormingsprojecten. Bij die werkuren gaat het enkel om de uitvoering van de opleidingen. Daarnaast kruipt er nog heel wat tijd in de voorafgaande ontmoetingen, de voorbereiding en de evaluatie.

Er werd onder meer een grote actie opgezet voor RVA-ambtenaren die in contact komen met het publiek: het Centrum besteedde 960 uren aan de opleiding van in

totaal 313 deelnemers. De 5 grootste werkgelegenheidsagentschappen waren bij deze actie betrokken: Brussel, Luik, Charleroi, Antwerpen en Gent.

In het kader van een overeenkomst met de FOD Binnenlandse zaken besteedt het Centrum elk jaar heel wat tijd en mankracht aan de samenwerking met de federale politie (goed voor bijna een derde van de bestede werkuren in 2011 – in totaal 746 werkuren). In totaal werden 672 deelnemers opgeleid in 2011: 41 groepen operationele manschappen, administratieve en logistieke kaders en teamleiders. Het Centrum besteedt vooral aandacht aan de bijscholing van politieagenten door opleidingen te organiseren aan de Federale Politieschool en de Officierenschool.

Meer dan 140 werkuren werden besteed aan de opleiding van 188 huishoudelijke helpers/helpsters en gezinshelpers/helpsters van ASD (Aides et Soins à Domicile/Wit-Gele Kruis).

Naast deze opleidingen waaraan heel wat werkuren werden besteed, organiseerde het Centrum nog tal van meer kleinschalige opleidingen, info- en bewustmakingsacties voor verenigingen, ondernemingen en overheidsinstanties in verschillende sectoren en rond uiteenlopende thema's

2.2. Evolutie van het aantal bestede werkuren per thema

Alle vormingsacties samen waren in 2011 goed voor 2.525 bestede werkuren, tegenover 1.392 werkuren in 2010 en 2.093 werkuren in 2009.

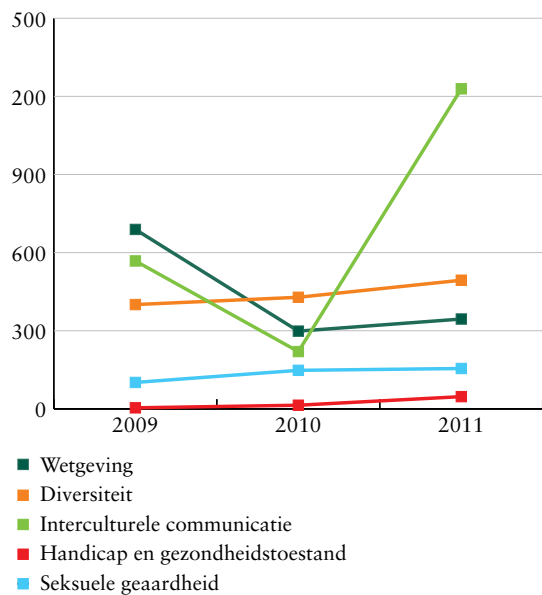
De meeste werkuren werden gewijd aan het thema 'interculturele communicatie'. Dit heeft te maken met de actie die de RVA organiseerde (zie hoger). Bij opleidingen in interculturele communicatie ligt de nadruk op de contacten die een werknemer met het publiek kan hebben. Aangekaarte probleemsituaties zijn bijvoorbeeld misverstanden die verkeerdelijk in verband met afkomst worden gebracht, of spanningen te wijten aan culturele verschillen.

Het thema 'diversiteit' wint sinds 2009 almaar aan belang. Bij diversiteit hanteert het Centrum een meer globale aanpak en heeft het oog voor andere verschillen dan de afkomst: gender, gezondheidstoestand, seksuele geaardheid, geloof, handicap enz. In deze vormingen komen eerder de verhoudingen tussen werknemers onderling aan bod dan het contact met het publiek.

Het Centrum geeft eveneens heel wat opleidingen over de wetgeving waarin deelnemers op de hoogte worden gebracht van het bestaan van antiracisme- en antidiscriminatie wetten en hoe ze die kunnen gebruiken om een mogelijk discriminerende situatie op te sporen.

Specifieke opleidingen over één bepaald criterium (handicap, seksuele geaardheid) zitten ook lichtjes in de lift. Bij de federale politie is er heel veel vraag naar opleidingen rond seksuele geaardheid. Het thema komt ook uitgebreid aan bod aan verschillende universiteiten en in Brusselse kabinetten.

.....
Grafiek 37: *Evolutie van het aantal bestede werkuren per thematiek*

Hoofdstuk III.

**THEMATISCHE
DOSSIERS**

1.

DOSSIER WERK

1.1. Tendensen

De verdeling van de arbeidsgerelateerde dossiers over de verschillende criteria vertoont een sterke mate van overeenkomst met de jaren 2010 en 2009, zij het dat de algemene daling van 'raciale' dossiers zich ook door-trekt in arbeidsdossiers (-6% ten opzichte van 2010).

De raciale dossiers (35% van de dossiers over werk) hebben vooral te maken met de afwijzing bij sollicitaties (32%) en pesterijen op de werkvloer (28%), hoewel ook ongelijke behandeling bij de uitoefening van het werk (13%) en beëindiging van de arbeidsrelatie (10%) het vermelden waard zijn.

In dossiers die geopend werden omwille van een handicap of de gezondheidstoestand (25% van alle dossiers over werk) zien we een min of meer gelijke spreiding over de aanwervingsfase (20%), werk-standigheden (19%) en beëindiging (22%). Beide laatste categorieën betreffen vooral situaties waarbij de werkgever onvoldoende aanpassingen voorzag tijdens het uitoefenen van het werk of waar deze na een langdurige ziekte automatisch overging tot ontslag in plaats van een aangepaste functie voor te stellen.

Bij leeftijdsgerelateerde dossiers (13%) springen vooral de moeilijkheden bij het vinden van een nieuwe job in het oog (50%). Het gaat in gelijke mate om vacatures met een - op het eerste gezicht - discriminatoir leeftijdsonderscheid en de afwijzing van sollicitanten.

De dossiers die geopend werden omwille van een (veruiterlijking van een) geloofsovertuiging (11% van alle dossiers over werk) situeren zich vooral in de aanwervingsfase (33%) en de beëindiging van de arbeidsrelatie (20%). Pesterijen op het werk (7,5%) springen minder in het oog, misschien omdat de gepeste werknemers eerder aangeven gepest te worden omwille van hun herkomst dan omwille van hun godsdienst (28% van de raciale dossiers gaan om pesterijen op het werk).

Dossiers over seksuele geaardheid (5%) gaan in hoofdzaak over homofobe pesterijen op de werkvloer (68%). Het Centrum stelt vast dat bij de dossiers over seksuele geaardheid het domein 'arbeid' het sterkst is gestegen.

1.2. Minifocus: veruiterlijking van geloofsovertuiging door werknemers, een uitdaging voor de Belgische arbeidsmarkt

Islamofobe vooroordelen en stereotypes bij vormingen en sensibilisatie in bedrijven en instellingen

Bij het ontstaan van vermijding- en uitsluitingsprocessen en conflicten tussen werknemers in ondernemingen spelen stereotypen en vooroordelen een belangrijke rol. Een onderneming is een microsamenleving die niet ontsnapt aan de stereotypen die in de hele Belgische samenleving spelen.

Zo blijkt vaak tijdens opleidingen die het Centrum verzorgt dat deze stereotypen en vooroordelen vanwege de deelnemers heel sterk op de islam en op moslims zijn toegespitst. De islam wordt vaak als een bedreiging beschouwd, een religie die waarden vooropstelt

die onverenigbaar zouden zijn met westerse waarden en die de banden tussen werknemers of met klanten kan verstoren. De bezorgdheden van de deelnemers vinden vaak hun oorsprong in vijandigheid of wantrouwen tussen collega's die een andere mening hebben over de gepastheid om al dan niet een godsdienstige overtuiging te vertonen op de werkplek. Restricties op het tonen van zijn geloof of levensbeschouwing mogen in geen geval tot gevolg hebben dat islamitische medewerkers gestigmatiseerd worden. Tijdens vormingen nemen de medewerkers van het Centrum probleemsituaties onder de loep om de specificiteit en complexi-

Uit de opleidingen die het Centrum verzorgt blijkt vaak dat de islam wordt beschouwd als een bedreiging, die de banden tussen werknemers of met klanten kan verstoren.

teit van elke *case* naar boven te laten komen. Zo worden veralgemeningen afgebroken en ingenomen standpunten geobjectiveerd.

Ondernemingen moeten oog hebben voor stereotypen die bij de werknemers leven voor die een eigen leven gaan leiden en ontaarden in discriminerende praktijken. Niet elk stereotype mondt uit in discriminatie, maar dit kan wel het geval zijn wanneer een standpunt of beslissing gebaseerd is op het neutraliteitsprincipe terwijl ze specifiek zijn gericht tegen personen die hun geloofsovertuiging zichtbaar maken.

Om het waar te maken als krachtige economische speler in een samenleving, die de andere in zijn anders-zijn vaak afschildert als een gevaar of als een probleem, heeft een onderneming er alle belang bij om zich vragen te stellen bij de plaats die stereotypen en vooroordelen innemen.

Dossierbehandeling (beroepsopleiding, aanwerving, reglement, ontslag,...)

De vaststellingen uit vormingen aan bedrijven vertalen zich ook in de behandeling van individuele dossiers door het Centrum. 11% van de arbeidsgerelateerde dossiers gaat over een (vermoedelijke) benadeling omwille van het geloof of de levensbeschouwing.

De discriminatiemeldingen hebben zowel betrekking op het volgen van beroepsopleidingen, aanwerving, pesteringen, arbeidsreglementen en ontslag, waarbij de meeste dossiers opnieuw het islamitische geloof – in het bijzonder de hoofddoek – betreffen.

België is een neutrale staat en geen lekenstaat. De meningen divergeren echter over de interpretatie van het neutraliteitsconcept zelf: moet deze neutraliteit inclusief of exclusief zijn?

Op het werk kunnen vormen van geloofsuiting in concrete situaties verboden of beperkt worden omwille van objectieve en zwaarwichtige redenen, zoals veiligheid op het werk, hygiënevoorschriften, herkenbaarheid ten aanzien van het cliënteel, ... Het Centrum wijst erop dat deze beperkingen pas discriminatoir zijn indien zij veel verder gaan dan voor iedere functie afzonderlijk noodzakelijk is om deze bedrijfsdoelstelling op een effectieve manier te realiseren. Zo zijn bijvoorbeeld een 'dresscode' of een uniformplicht op zich legitieme doelstellingen, die afgewogen moeten

worden tegenover het discriminatieverbod en het grondrecht op vrije geloofsbeleving. Het verbod om de geloofsuiting van werknemers meer te beperken dan noodzakelijk is om het bedrijfsimago te beschermen of de herkenbaarheid naar het cliënteel te bevorderen, impliceert de mogelijkheid om individueel of collectief afspraken te maken over de impact van meer algemene bedrijfsvoorschriften inzake kledij of om te komen tot compromisoplossingen zoals het toevoegen van een optionele hoofddoek, keppeltje, Sikhtulband,... aan het bestaande uniform.

Voor zowel de openbare als de private sector komt het weren van religieuze symbolen neer op welke interpretatie men geeft aan het neutraliteitsbeginsel. In dit kader wil het Centrum er graag aan herinneren dat België een neutrale staat is, en geen lekenstaat. De meningen divergeren echter over de interpretatie van het neutraliteitsconcept zelf: moet deze neutraliteit inclusief of exclusief zijn?

Overheden beroepen zich op het neutraliteitsprincipe van het openbaar ambt om een algemeen verbod, ongeacht de aard van de verschillende functies, te legitimeren. Ambtenaren moeten zich op grond van verschillende wetteksten en decreten neutraal gedragen in hun handelingen ten aanzien van burgers, maar hierbij wordt niet verduidelijkt of dit principe zich doortrekt naar loutere geloofsuitingen. In de praktijk bestaat rechtsonzekerheid over de vraag of er een onderscheid bestaat tussen ambtenaren die wel of geen overheidsgezag uitoefenen of ambtenaren die al dan niet in rechtstreeks contact staan met burgers. Zo verbieden sommige overheidsinstellingen aan al hun personeel, alsook aan extern bewaking- of onderhoudspersoneel om religieuze symbolen te dragen. Daarom heeft het Centrum gepleit voor een wetgevend optreden om de draagwijdte van het neutraliteitsprincipe voor het openbaar ambt te bepalen.⁶¹

Het Centrum stelt vast dat er ook in de privésector een trend bestaat om het dragen van religieuze symbolen voor alle werknemers te verbieden. Vaak wordt dit soort formele of informele regels opgelegd zonder dat de werkgever zich ervan bewust is dat een dergelijk verbod een probleem zou kunnen vormen in het licht van de antidiscriminatiewetgeving en van de gods-

61 Aanbeveling 2009/4.

dienstvrijheid. Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens beschouwt het dragen van een hoofddoek als een religieuze praktijk, hoewel er binnen de verschillende islamstrekkingen zelf geen eensgezindheid over het dwingende karakter ervan bestaat⁶². Het is dus niet de taak van de staat of van de werkgever om deze religieuze verplichtingen in de plaats van de gelovigen te interpreteren.

Uit een studie die het Centrum onlangs bestelde⁶³, blijkt dat gemiddeld 90% van de ondervraagde werkgevers bevestigt dat de religieuze overtuiging geen invloed heeft op hun selectieproces. Diezelfde studie toont wel aan dat 44,2% van de werkgevers vindt dat het dragen van religieuze symbolen zoals de islamitische hoofddoek invloed kan hebben op de selectie van kandidaat-werknemers⁶⁴. Bijna de helft van de ondervraagde werkgevers lijken er geen rekening mee te houden dat het afwijzen van een vrouw omdat ze een hoofddoek draagt een inbreuk kan betekenen op de godsdienstvrijheid van deze potentiële werknemers. Als argument voor de beperking van de vrijheid van overtuiging wordt doorgaans ‘neutraliteit’ aangehaald. In zijn werkinstrument “*Veruiterlijkingen*”⁶⁵ herinnert het Centrum eraan dat het aspect ‘neutraliteit’ van essentieel belang is in de overheidssector: als een overheidsinstelling zich niet voldoende neutraal opstelt, komen de rechten en vrijheden van burgers in gevaar. Dit geldt echter niet voor een private onderneming; die oefent immers geen macht uit over haar klanten en biedt geen openbare diensten aan. Dit soort argumenten vertoont heel wat gelijkenissen met argumenten die het Hof van Justitie van de Europese Unie eerder al als ongegrond van de hand wees. Het Hof is van oordeel dat het aanzetten tot discriminatie door klanten⁶⁶ en financiële overwegingen⁶⁷ geen vrijgeleide voor een privéonderneming zijn om een onderscheid

in behandeling te maken op basis van een beschermd criterium.

*Rechtspraak: stand van zaken*⁶⁸

Op 23 december 2011 oordeelde het Hof van Beroep te Antwerpen dat het ontslag van een receptioniste die voortaan een hoofddoek wilde dragen niet “*kennelijk onredelijk*” is. Aangezien er onduidelijkheid bestaat over de vraag of commerciële bedrijven een neutraliteitsbeleid kunnen voeren en de correcte opzeggingsvergoedingen uitbetaald werden, maakte haar werkgever geen misbruik van zijn ontslagrecht.

Het Hof van Justitie van de EU is van oordeel dat het aanzetten tot discriminatie door klanten en financiële overwegingen geen vrijgeleide zijn om een onderscheid in behandeling te maken op basis van een beschermd criterium.

Het Centrum, dat vrijwillig tussenkwam in deze procedure, meent dat het Hof het ontslag ook uitvoerig diende de toetsen aan de Antidiscriminatiewet van 10 mei 2007 (en de Europese non-discriminatie-richtlijn en het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens) en zich bij zijn beoordeling niet in hoofdzaak kon beperken tot het klassieke ontslagrecht. Om rechtszekerheid te krijgen over de vraag óf commerciële bedrijven aan hun voltallige personeel een verbod kunnen opleggen om hun geloof of levensbeschouwing te veruiterlijken, stelde het Centrum een voorziening in Cassatie in. Het Centrum vraagt hierbij opnieuw om aan het Europese Hof van Justitie prejudiciële vragen te stellen om de Europese non-discriminatie-richtlijn op dit punt te verduidelijken.

Het Centrum meent dat levensbeschouwelijke spanningen tussen het personeel, islamofobe reacties van het cliënteel, druk op collega’s om ook een hoofddoek te dragen, ... op zich onvoldoende zijn om een algemeen verbod op het veruiterlijken van geloof of levensbeschouwing in te stellen. De werkgever beschikt over tal van andere actiemogelijkheden om dit soort situaties op een meer adequate wijze op te lossen.

62 Over de vraag of de hoofddoek een uitdrukking is van het islamitische geloof heeft het Europees Hof voor de Rechten van de Mens gesteld dat “*in de mate dat een vrouw meent dat ze een religieus voorschrift volgt en hierdoor haar wil te kernen geeft om zich strikt te gedragen naar de verplichtingen van de islamitische godsdienst, kan men er van uitgaan dat deze daad gemotiveerd of geïnspireerd is door een godsdienst of overtuiging*”. Deze redenering dringt zich op “*zonder zich uit te spreken over de vraag of deze daad, in alle gevallen, het volbrengen van een religieuze verplichting behelst*”. Volgens het Hof kan men dus “*een persoonlijke of subjectieve invulling van de vrijheid van godsdienst*” aannemen.

63 L. Leeman en M. Lamberts, *De Gatekeepers op de arbeidsmarkt*, 2011, p. 51.

64 Ibidem, p. 52.

65 Zie www.diversiteit.be/veruiterlijkingen, rubriek ‘Werk’.

66 HJEU, Feryn C-54/07 van 10 juli 2008.

67 HJEU, Hill and Stapleton C-243/95 van 17 juni 1998.

68 Zie ook Hoofdstuk V. Rechtspraak alsook de website www.diversiteit.be/veruiterlijkingen.

*Werkinstrument: de onderhandelingsruimte*⁶⁹

Het Centrum wordt regelmatig gepolst door werkgevers over vragen van werknemers die op de werkplek hun geloof willen belijden (dragen van een hoofddoek, ramadan, plek om te bidden enz.). Sinds kort experimenteert het Centrum voor deze gevallen met een ‘onderhandelingsruimte’. Die moet het plaatsen en behandelen van de vragen zo objectief mogelijk laten verlopen waarna de partijen uiteindelijk eventueel tot een gemeenschappelijke regeling kunnen komen.

De onderhandelingsruimte zal groter, doeltreffender en relevanter zijn naarmate de betrokkenen meer afstand kunnen nemen van hun eigen systeem van normen en waarden.

Vooraleer de onderhandelingsruimte wordt geopend, is het heel belangrijk om na te gaan of de vraag haalbaar is.⁷⁰ Dit vergt een methodische aanpak. Het Centrum stelt voor om kwalitatief onderzoek te verrichten aan de hand van semigestructu-

reerde individuele gesprekken en groeps gesprekken (op basis van de ‘focusgroep’-methode) met werknemers, directie, vakbonden, klanten enz. Dit onderzoek laat toe om rekening te houden met de logica van de betrokkenen (stereotypen enz.) en dat religieuze kwesties worden gebruikt om allerhande strategieën te verhullen. Daarnaast laat het toe om religieuze praktijken een plaats te geven binnen de dynamiek van de organisatie.

Het beoordelen van de vraag en de mogelijke besluiten die uit deze stap kunnen worden getrokken, zijn gunstig om afstand te nemen van stereotypen en om in voortdurende interactie drie dimensies op een coherente manier onder de loep te nemen:

- » de psychosociale en sociologische dimensie: cultuurschokken (bijvoorbeeld: heel wat werknemers zien het toelaten van religieuze gebruiken op het werk als iets negatief);
- » de juridische dimensie: aanpassingen zijn niet wettelijk verplicht (bidruimte, halal of koosjere maaltijden enz.), maar het verbod op (indirecte) discriminatie moet ook gewaarborgd blijven. Bovendien gelden op de werkvloer specifieke beperkingen

voor de individuele vrijheid (veiligheid, hygiëne, kledingvoorschriften enz.);

- » de leidinggevende dimensie: wat is de meerwaarde van bijvoorbeeld het toestaan van het dragen van een hoofddoek voor het diversiteitsmanagement? Wat verandert er hierdoor concreet aan het werk-kader? Staat dit de realisatie in de weg van acties die in de strategische plannen van de onderneming zijn vastgelegd? Bestaat er geen gevaar dat vrouwen die een hoofddoek dragen, druk gaan uitoefenen op vrouwen die dit niet doen?

Als de vraag duidelijk is omschreven, kunnen mensen van verschillende hiërarchische niveaus en van verschillende diensten in de onderhandelingsruimte individueel en collectief de stereotypen en vooroordelen in kaart brengen die op de werkvloer leven. Vervolgens kunnen ze die deconstrueren door ze te toetsen aan het arbeidsreglement, de relevante wetten en de teamdynamiek.

De onderhandelingsruimte moet vervolgens de verschillende mogelijkheden onder ogen zien om de vraag te behandelen. Het scala van mogelijkheden zal groter, doeltreffender en relevanter zijn naarmate de onderhandelingsruimte binnen de onderneming duidelijker gedragen wordt en naarmate de betrokkenen meer afstand kunnen nemen van hun eigen systeem van normen en waarden. Hier komt het erop aan om de voor- en nadelen van de voorgestelde oplossingen te zien en om in te schatten of niet alle werknemers baat hebben bij het gevraagde voordeel (bijvoorbeeld: ter beschikking stellen van een lokaal dat niet alleen dienst kan doen als bidruimte, maar ook als ontspanningsruimte voor alle werknemers die wat tot rust willen komen).

Tot slot worden ongegronde vragen afgewezen of kiest de werkgever de gunstigste oplossing voor hem en voor zijn werknemers en communiceert hierover op een transparante manier met alle personeelsleden.

69 Geïnspireerd op het werk van Roger Fischer en William Ury van de Harvard universiteit.

70 Omero Marongiu-Perria, Dounia Bouzar en Jacques Ardoino hebben verschillende analyseschema's gemaakt.

1.3. Acties van het Centrum

Dag van de 'arbeidsherintegratie' na ziekte of ongeval

Sinds het Centrum ook bevoegd is om discriminatie op basis van een handicap te behandelen, ontvangt het heel wat meldingen van werknemers die wegens ongeschiktheid of langdurige ziekte worden ontslagen zonder dat de werkgever eerst een redelijke aanpassing heeft overwogen om de werknemer in zijn onderneming aan de slag te houden.⁷¹ Momenteel ontvangen in België 300.000 zieke werknemers een uitkering wegens langdurige arbeidsongeschiktheid (langer dan één jaar). Als de federale overheid een coherent jobbehoud- en arbeidsintegratiebeleid voert, kunnen vele duizenden van deze mensen opnieuw aan de slag.⁷² Naast de overduidelijke meerwaarde van een dergelijk scenario voor de hele samenleving, kan een nieuwe of aangepaste werkplek voor een werknemer met een handicap leiden tot een betere spreiding van de competenties van werknemers binnen de onderneming, tot een serenere werksfeer en een optimale productiviteit van alle werknemers. De werkgever voorkomt dat de expertise en ervaring van deze werknemer verloren gaat.

In dit verband organiseerde het Centrum op 4 oktober 2011 een discussievoormiddag met als thema de arbeidsintegratie van werknemers met een handicap en het begrip "redelijke aanpassing" in de zin van de antidiscriminatiewetgeving. Hierbij werd een balans opgemaakt rekening houdende met wat bij alle betrokkenen leeft: arbeidsgeneesheren, ziekenfondsen, RIZIV, VDAB, Association Scientifique de Médecine d'Assurance (ASMA)/Vlaamse Wetenschappelijke Vereniging voor Arbeidsgezondheidskunde (VWVA), Société scientifique de santé au travail (SSST)/Centrum voor Preventieve Gezondheidszorg (CPG), arbeidsinspectie en vakbonden.

Deze studievoormiddag bracht aan het licht dat verschillende voorwaarden vervuld moeten zijn om een succesvol en beter arbeids-(her)integratiebeleid te voeren voor mensen die arbeidsongeschikt zijn. Een eerste belangrijk element is de betere samenwer-

king tussen alle betrokkenen (werkgevers, werknemers, vakbonden, RIZIV, artsen en verplegers, diensten voor arbeidsbemiddeling, huisdokter enz.). Daarna bleek dat men er goed aan deed om de lineaire definitie van een handicap te laten varen en beter opteert voor een meer interactieve benadering van het begrip 'handicap'. Die focus niet langer op de beperking van de persoon met een handicap, maar gaat uit van zijn sociale, economische en professionele situatie. De sprekers plaatsen ook vraagtekens bij de normen die volgens het arbeidsrecht momenteel van toepassing zijn, wanneer een werknemer arbeidsongeschikt is. De discussies brachten tot slot ook aan het licht dat het in een dergelijke situatie belangrijk is om snel te reageren met het oog op een duurzame herintegratie van mensen die arbeidsongeschikt zijn.

Die vier voorwaarden moeten op verschillende niveaus vervuld worden:

- » in uitgebrachte adviezen en aanbevelingen;
- » in de dynamiek van de actoren op het terrein;
- » in het delen van kennis en competenties;
- » in een betere follow-up en beoordeling van de actieplannen en in het ontwikkelen van synergiën tussen instellingen en organisaties.

Het anonieme cv: het Centrum als partner van het Territoriaal Pact voor de Werkgelegenheid van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest voor een proef met het anonieme cv

Hoewel er een wettelijk kader bestaat dat de regels vastlegt waaraan een werkgever zich bij werving- en selectieprocedures moet houden (antidiscriminatie-wetten, de wet tot bescherming van de persoonlijke levenssfeer bij werving- en selectieprocedures, cao 38 en non-discriminatiecode,...), blijken kandidaten nog vaak te worden gediscrimineerd.

Van anoniem cv...

Op initiatief van de Brusselse Minister voor Werkgelegenheid startte het Territoriaal Pact voor de Werkgelegenheid met een test om de voor- en nadelen, de

71 De wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van bepaalde vormen van discriminatie stelt dat het weigeren van een redelijke aanpassing voor een persoon met een handicap een discriminatie uitmaakt (artikel 14).

72 R. Gutierrez, "Il faut guérir le mal du travail" in *Le Soir*, 23 oktober 2010.

Door de werkplek voor een werknemer met een handicap aan te passen voorkomt de werkgever dat de expertise en ervaring van deze werknemer verloren gaat.

Het anonieme cv vergemakkelijkt het vergelijken van verschillende cv's en zorgt ervoor dat selectiemedewerkers minder geneigd zijn om mensen te selecteren "zoals zichzelf".

technische haalbaarheid en de al dan niet verwachte effecten van het gebruik van het anonieme cv te onderzoeken.

Verskillende soorten werkgevers namen het instrument onder de loep: privé en over-

heid, groot en klein, met een diversiteitsplan of niet. Het Centrum wilde niet aan de kant blijven staan en nam zelf ook aan het testproces deel.

Het rapport⁷³ dat in 2011 werd gepubliceerd, analyseert de resultaten van deze test en lijst een aantal aanbevelingen op.

...naar competentie-cv

Na deze test is het Centrum overtuigd van het belang om te kiezen voor een selectieprocedure waarbij competenties opnieuw centraal staan. Het grote voordeel hiervan is dat de werkgever altijd als winnaar uit de bus komt als hij zijn keuze baseert op de competenties die hij zoekt. Een veelbelovend alternatief middel om de toegang tot de selectieprocedures zo neutraal mogelijk te laten verlopen en te focussen op competenties, blijkt het competentie-cv te zijn.

Het opmaken van een competentie-cv gebeurt met het

73 Territoriaal Pact voor de Werkgelegenheid in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, "Het anonieme cv – Verslag van de testperiode rond anonieme cv in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest", 2011, beschikbaar op de website www.diversiteit.irisnet.be.

oog op een functieprofiel dat de werkgever opstelt en die daarbij focust op de competenties die hij bij kandidaten zoekt. In het competentie-cv vermelden kandidaten enkel de competenties die ze tijdens hun studies en op vorige werkplekken hebben verworven. Het instrument vergemakkelijkt het vergelijken van verschillende cv's, doet het subjectieve karakter (en soms het gevaar voor discriminatie) van de selectie afnemen en verhoogt de objectiviteit. Selectiemedewerkers zijn daardoor ook minder geneigd om mensen te selecteren "zoals zichzelf". Onrechtstreeks kan het instrument ook voor meer diversiteit bij de kandidaten zorgen. Natuurlijk blijft het competentie-cv maar een middel voor een ruimer diversiteitsbeleid waaraan alle partners van de onderneming moeten meewerken en waarvoor iedereen zich moet engageren.

Naast het competentie-cv moeten nog andere methodes worden ingezet om het werving- en selectieproces globaal aan te pakken. We denken hierbij onder meer aan het opstellen van niet-discriminerende advertenties, het aanboren van meer bronnen (wervingskanalen), het gebruik van standaardformulieren voor kandidaatstelling, bredere samenstelling van de selectiejury en het gebruik van volledig anonieme afspraken (buiten het competentieprofiel weten selectiemedewerkers helemaal niets van de kandidaat die op gesprek komt).

Het Centrum vraagt werkgeversorganisaties en vakbonden om de denkoefening voort te zetten over deze instrumenten die het risico op discriminatie bij werving- en selectieprocedures moeten verminderen.

1.4. In de steigers

Vervolgstudie 'redelijke aanpassingen'

Het Centrum heeft in 2010 de studie "Culturele diversiteit op de werkvloer" laten uitvoeren door het 'Institute for European Studies' (VUB) in samenwerking met het METICES-GERME-team van de ULB met als doel de thematiek van de redelijke tegemoetkomingen uit te diepen.⁷⁴

Daar deze studie voornamelijk een beschrijvend karakter had en gericht was tot het opmaken van een stand van zaken van deze problematiek, is het Centrum overgegaan tot de aanbesteding van een vervolgstudie die eind 2012 opgeleverd moet worden. Via deze vervolgstudie wenst het Centrum op zoek te gaan naar een theoretisch referentiekader en gepaste procedures voor de redelijke tegemoetkomingen op grond van geloof of levensbeschouwing, rekening houdend met de aard van het bedrijf en de betrokken sector.

74 De conclusies van deze studies zijn terug te vinden op de website van het Centrum www.diversiteit.be, rubriek 'Publicaties'.

Tools for Equality

Tegen eind 2012 wenst het Centrum via zijn website aan werkgevers, vakbonden en diversiteitsconsulenten informatie te kunnen aanbieden over vernieuwende, beloftevolle initiatieven die toelaten om het risico op discriminatie op bedrijfsniveau te verkleinen (bijvoorbeeld objectiveren van de selectieprocedure, taalbeleid in de onderneming, omgaan met religie op het werk, retentie van werknemers met een handicap of chronische ziekte, interne controle- of klachtenprocedures, ...).

Uit de dossierbehandeling, vormingen en contacten op het terrein stelt het Centrum vast dat veel (onbedoelde) discriminaties voortvloeien uit een onvoldoende uitgewerkt gelijkebehandelingsbeleid op ondernemingsniveau. De antidiscriminatiewetgeving is enkel een ondergrens: een onderneming kan ervoor opteren om bewust initiatieven te nemen die enerzijds de risico's op wetsovertredingen beperken maar ook anderzijds een positieve impact hebben op het rekruterings- en personeelsbeleid, bedrijfsimago, ...

Via deze weg wenst het Centrum zich ook meer te profileren als een partner van werkgevers en diversiteitsprofessionelen en hen te stimuleren om een gelijkebehandelingsbeleid op maat van de onderneming uit te werken.

Sociaaleconomische monitoring

De haalbaarheidsstudie inzake socio-economische monitoring van de arbeidsmarkt (2010) toonde aan dat de ontwikkelde methodologie de vooropgestelde doelstellingen kan realiseren. Dit betekent dus dat het mogelijk is om een stratificatie van de arbeidsmarkt uit te tekenen op basis van objectieve, anonieme en geaggregeerde gegevens uit bestaande administratieve databanken.

In 2011 werd dan de basis gelegd voor de structurele integratie van gegevens uit het Rijksregister in het Datawarehouse Arbeidsmarkt en Sociale Bescherming van de Kruispuntbank Sociale Zekerheid. Het Rijksregister ontpopte zich tot partner in het monitoringproject terwijl het Sectoraal Comité van het Rijksregister de machtigingsaanvraag van de Kruispuntbank Sociale Zekerheid positief adviseerde. Concreet zal het Rijksregister jaarlijks afstammingsgegevens

leveren aan de Kruispuntbank Sociale Zekerheid.

Met het oog op 2012, ligt de weg nu open voor de kruising van afstammingsgegevens uit het Rijksregister met klassieke sociaaleconomische variabelen van de Kruispuntbank Sociale Zekerheid. De bedoeling is in eerste instantie om de situatie van personen van vreemde herkomst op de arbeidsmarkt in kaart te brengen. Vervolgens zal deze oefening jaarlijks worden herhaald om eventuele evoluties longitudinaal te monitoren.

Veel (onbedoelde) discriminaties vloeien voort uit een onvoldoende uitgewerkt gelijkebehandelingsbeleid op ondernemingsniveau.

2.

DOSSIER HUISVESTING

2.1. Tendensen

In 2011 heeft het Centrum 113 dossiers over huisvesting behandeld. Op basis van deze dossiers, moet het vaststellen dat de gesignaleerde problemen op het vlak van huisvesting nagenoeg dezelfde zijn gebleven. Bij het zoeken naar een woning komt raciale discriminatie nog steeds het vaakst voor. In deze dossiers heeft het Centrum het echter heel moeilijk om dit te bewijzen. Meestal wordt een kandidaat-huurder mondeling – met een telefoontje of tijdens een bezoek aan het pand – op de hoogte gebracht van de redenen tot weigering. Daarom is het voor die kandidaat-huurder uiterst moeilijk om het racistische karakter van een weigering aan te tonen, zelfs als die duidelijk met zijn afkomst te maken heeft. Om dit probleem op te lossen denkt het Centrum na over verschillende technieken om discriminatie aan te tonen, zoals praktijktests.

Voorts stelt het Centrum een voortdurende toename vast van meldingen van weigeringen om te verhuren op basis van het inkomen van de kandidaat. Het gaat vooral om mensen die een beroep doen op het OCMW, mensen met een werkloosheidsuitkering en bij uitbreiding mensen zonder arbeidsovereenkomst voor onbepaalde duur. Vrouwen blijken een zeer kwetsbare groep te zijn. Meer dan de helft van de meldingen die het Centrum over dit soort discriminatie ontvangt, is afkomstig van vrouwen, wat niet zo is voor andere sectoren. Het Centrum stelt vast dat makelaarskantoren dit soort voorwaarden vrijwel systematisch hanteren. Vaak worden deze inkomens in advertenties

al uitgesloten. In dat geval gaat de eigenaar of het makelaarskantoor helemaal niet na of de kandidaat de huur kan betalen, wat indruist tegen de antidiscriminatie-wetgeving. Het Centrum herinnert eraan dat een eigenaar zich mag vergewissen van de solvabiliteit van een kandidaat-huurder, maar dat dit onderzoek concreet en niet disproportioneel moet zijn.

Daarnaast opende het Centrum 19 dossiers over huisvestingsproblemen waarmee personen met een handicap te maken kregen. Het ging grosso modo om twee soorten problemen. Personen met een handicap worden geweigerd omdat op integratietegemoetkomingen geen beslag kan worden gelegd. Dit sluit rechtstreeks aan bij de hiervoor aangehaalde problematiek van discriminatie op basis van het vermogen. Daarnaast hebben personen met een handicap die in een onroerend goed in mede-eigendom wonen, vaak problemen als ze vragen om een gemeenschappelijke ruimte aan te passen (zie hieronder).

Hoewel het Centrum weinig meldingen over discriminatie op basis van leeftijd ontvangt, heeft het toch enkele meldingen gekregen over jongeren die als huurder worden geweigerd om typisch leeftijdsgebonden redenen (meer lawaai, minder respect voor de woning enz.).

Een eigenaar mag zich vergewissen van de solvabiliteit van een kandidaat-huurder, maar dit onderzoek moet concreet en niet disproportioneel zijn.

2.2. Minifocus: redelijke aanpassingen gelden ook voor mede-eigendommen

Wie een appartement of een huis verhuurt of verkoopt, moet zich houden aan de Antidiscriminatiewet. Dat betekent dat een eigenaar of een vastgoedmakelaar niet mag discrimineren op grond van beschermde criteria, zoals de gezondheidstoestand of de handicap van de kandidaat-huurder.

Daarnaast is de eigenaar ook verplicht om waar nodig redelijke aanpassingen te treffen voor een huurder met

een handicap. Het niet voorzien van redelijke aanpassingen voor personen met een handicap wordt immers beschouwd als een vorm van discriminatie. Een eigenaar mag dus bijvoorbeeld in principe niet weigeren dat er een trapleuning wordt aangebracht voor een huurder die slecht te been is.

Bij het verhuren van een woongelegenheden stellen zich geen vragen wat betreft de afdwingbaarheid van deze

Een eigenaar die aanpassingen wil uitvoeren aan de gemeenschappelijke delen van het gebouw, zoals het aanbrengen van een hellend vlak in de inkomhal, moet hiervoor de goedkeuring krijgen van de mede-eigenaars.

Anders is het wanneer een eigenaar aanpassingen wil uitvoeren aan de gemeenschappelijke delen van het gebouw, zoals het aanbrengen van een hellend vlak in de inkomhal. Hij of zij moet hiervoor de goedkeuring krijgen van de mede-eigenaars en het gebeurt soms dat die hun goedkeuring weigeren. Net omdat het niet langer een relatie tussen huurder en verhuurder betreft maar wel een relatie tussen eigenaars, is de toepassing van de Antidiscriminatiewet hier minder evident.

verplichting. Als er al discussie mogelijk is, zal het veeleer gaan over de redelijkheid van de aanpassingen. Aangezien men voor de meeste aanpassingen een beroep kan doen op regionale fondsen voor personen met een handicap, kan deze discussie meestal snel beslecht worden.

Volgens het Centrum kunnen personen met een handicap zich in dat geval baseren op het Verdrag van de Verenigde Naties van 13 december 2006 inzake de Rechten van Personen met een Handicap (verder, “het Verdrag”), dat op 1 augustus 2009 in België in werking trad. Dit Verdrag zou ook van toepassing kunnen zijn op mede-eigenaars. Men zou dit soort situatie namelijk kunnen beschouwen als een vorm van rechtsmisbruik, zoals voorzien door het Belgisch privaatrecht. Met andere woorden: door redelijke aanpassingen te weigeren, misbruiken mede-eigenaars hun eigendomsrecht door personen met een handicap te benadelen. De schade die ze op deze manier aan personen met een handicap aanbrengen, staat immers niet in verhouding tot het voordeel dat ze menen te behalen. De eigenaar met een handicap zou dus de plicht om redelijke aanpassingen te verrichten die voortvloeit uit het Verdrag, kunnen gebruiken om dit rechtsmisbruik aan te vechten.

2.3. Acties van het Centrum

Vorming rond discriminatie op de woonmarkt

Vanuit de vaststelling dat discriminatie een pijnlijke realiteit is in de huisvestingssector, organiseerden een aantal Vlaamse Meldpunten Discriminatie vormings- en informatiesessies voor de lokale huisvestings- en welzijnsactoren. Het Centrum verzorgde in Leuven, Antwerpen (voor de meldpunten van Antwerpen, Mechelen en Turnhout), Roeselare en Oostende workshops rond de antidiscriminatiewetgeving zodat gevallen van discriminatie beter geregistreerd kunnen worden. Zo kan men zich een duidelijker beeld

vormen van de omvang van de problematiek en kunnen de actoren makkelijker aangesproken worden op hun verantwoordelijkheid.

Anderzijds wilde men de verschillende actoren – vaak intermediaren die cliënten begeleiden in het zoeken naar een huurwoning – wapenen

om beter te kunnen reageren op gevallen van discriminatie zodat kwetsbare groepen meer kans maken om toch aan een huurwoning te geraken op de privémarkt. Hierbij wordt ook aandacht geschonken aan mogelijke onderliggende legitieme bezorgdheden van verhuurders of makelaars. Welke bezorgdheid ligt er aan de basis van de racistische of discriminerende eis en hoe kan die bezorgdheid worden weggenomen? Zo kan men bijvoorbeeld voorstellen om duidelijke afspraken te maken in verband met de leefregels die met vorige huurders problematisch bleken.

Gelijkebehandelingsprotocol op lokaal niveau

Vanuit dezelfde bezorgdheid over de omvang van de problematiek van discriminatie op de woonmarkt, ondernam het Meldpunt Discriminatie van Sint-Niklaas samen met andere lokale actoren en in samenwerking met het Centrum het initiatief om een gelijkebehandelingsprotocol uit te werken. Het Centrum maakte ook deel uit van het discussiepanel bij de voorstelling ervan.

Er wordt aandacht geschonken aan mogelijke onderliggende legitieme bezorgdheden van verhuurders of makelaars. Welke bezorgdheid ligt er aan de basis van de discriminerende eis en hoe kan die bezorgdheid worden weggenomen?

EXTERNE BIJDRAGE

Meldpunt Discriminatie Sint-Niklaas Het Gelijkebehandelingsprotocol

In de regio van het Waasland is door een samenwerking tussen Samenlevingsopbouw Oost-Vlaanderen, de Huurdersbond en de dienst huisvesting en het Meldpunt Discriminatie van Sint-Niklaas een gelijkebehandelingsprotocol met alle actoren van de huisvestingssector tot stand gekomen. De plechtige ondertekening vond plaats op woensdag 23 november 2011 in het stadhuis van Sint-Niklaas.

Het protocol werd ondertekend door 17 eigenaars en makelaars, het Algemeen Eigenaarssyndicaat (AES), de Oost-Vlaamse afdeling van de Confederatie van Immobiliënberoepen (CIB), 3 huisvestingsmaatschappijen, 14 welzijnspartners en 10 openbare besturen. De ondertekenaars van het protocol verbinden zich ertoe niet te discrimineren bij de uitoefening van hun activiteiten. Verder engageren ze zich om mee te werken aan een dynamisch en positief huisvestingsbeleid.

We hopen dat dit lokale initiatief op een hoger bestuursniveau wordt overgenomen. De bestendig afgevaardigde van de provincie Oost-Vlaanderen gaf aan dat dit initiatief verder zou kunnen ontwikkeld worden op provinciaal niveau. Het Belgisch Instituut voor Vastgoedmakelaars (BIV) en de CIB lieten weten dat ze stappen willen nemen om een protocol op Vlaams en/of federaal vlak te realiseren.

*Trees Heirbaut,
Meldpunt Discriminatie Sint-Niklaas*

Sensibilisering voor het probleem van discriminatie op basis van het vermogen

Zoals vermeld bij het begin van dit dossier 'huisvesting' lopen er heel wat meldingen binnen van discriminatie op basis van het vermogen. Op het vlak van huisvesting is dit de op één na vaakst aangehaalde discriminatiegrond. Om na te gaan of er bij een weigering tot verhuren sprake is van discriminatie, lijkt de evaluatie van de solvabiliteit van de kandidaat-huurder essentieel, maar ook andere parameters kunnen een rol spelen (het huurbedrag, de betalingsgaranties die de kandidaat kan bieden, eventuele 'antecedenten', zijn

sociale situatie enz.) waardoor deze inschatting heel wat genuanceerder wordt.

Om een beter zicht te krijgen op deze problematiek, ontmoette het Centrum een aantal actoren die kandidaat-huurders begeleiden die met deze problemen te maken krijgen: huisvestingsdiensten van OCMW's en verenigingen die gezinnen in bestaansonzekerheid helpen bij het zoeken naar huisvesting.

De bedoeling van de overlegronde was dubbel:

- » de mensen op het terrein vertrouwd maken met de antidiscriminatiewetgeving; verbod om te discrimineren op basis van het vermogen, mogelijke juridische stappen, wijzen op het belang om meer systematisch melding te maken van weigeringen tot verhuren om vermoedelijk discriminerende redenen enz.
- » betere kennis verwerven van wat er op het terrein leeft, een beter beeld krijgen van de problematiek en oog hebben voor meer dan het argument vermogen alleen: hoe gaat het er in de praktijk concreet aan toe, wie wordt geïsoleerd, welke oplossingen reiken professionals aan/verkiezen professionals als ze met deze vragen worden geconfronteerd enz.

Deze ontmoetingen met mensen op het terrein bevestigden de eerder vooropgestelde vragen. Hierover is nu een grondige reflectie aan de gang die moet uitmonden in mogelijke aanbevelingen. Hierna volgen enkele van de onderwerpen die hierbij aan bod komen:

- » de zogenaamde 'derdereg' die zegt dat de huur niet meer mag bedragen dan een derde van het maandelijks beschikbare inkomen van de huurder. Deze regel wordt vaak gebruikt om kandidaten te selecteren. Is het redelijk om deze regel – gelet op de evolutie van de prijzen op de huurmarkt – vandaag nog te hanteneren? Wordt het voor een deel van de bevolking op die manier niet onmogelijk om een woning te vinden?
- » de verschillende vormen van begeleiding voor huurders in moeilijkheden (zoals budgetbeheer). Kunnen die begeleiders eventueel garanties bieden?

Andere parameters kunnen de inschatting van de solvabiliteit van de kandidaat-huurder ietwat nuanceren: het huurbedrag, de betalingsgaranties die de kandidaat kan bieden, eventuele 'antecedenten', zijn sociale situatie enz.

- » welke informatie mag men wel/niet aan kandidaat-huurders vragen? Ze krijgen almaar vaker te maken met vragen om inlichtingen die het recht op privacy schenden.
- » de verschillende vormen van huurwaarborg en de

manier waarop die worden toegepast⁷⁵ en de respectievelijke voor- en nadelen voor zowel de verhuurder als de kandidaat-huurder.

75 Het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting behandelt dit thema al enige jaren. Eén van de aanbevelingen van het Steunpunt hierrond is de oprichting van een centraal huurwaarborgfonds.

2.4. In de steigers

Acties in verband met de discriminatie op grond van vermogen voortzetten

Het Centrum zal ook in 2012 verder werken rond het criterium ‘vermogen’ door de betrokken gesprekspartners samen te brengen en over dit thema een debat te houden. Einddoel is om een advies over deze problematiek uit te brengen dat kan leiden tot een betere toepassing van de antidiscriminatiewetgeving. Het wil ook goede praktijkvoorbeelden in de verf zetten die mensen op het terrein hebben ontwikkeld om aan deze problematiek het hoofd te bieden.

Hervorming van het wettelijk kader over huisvesting

Het Centrum wijst op het belang om de bepalingen voor een gelijke behandeling op de privéhuurmarkt te behouden en te versterken.

In 2011 is de aanzet gegeven voor belangrijke hervormingen op het vlak van huisvesting. Concreet gaat het om het akkoord over de regionalisering van de huurwet en over de hervorming van

de Waalse Huisvestingscode.

Er wordt al jaren gesproken over de regionalisering van de huurwet. Deze regionalisering staat nu in het institutioneel akkoord voor de zesde staatshervorming.⁷⁶ Het Centrum wijst op het belang om de bepalingen voor een gelijke behandeling op de privéhuurmarkt te behouden en te versterken. Dit moet gebeuren door de verplichting om prijzen te vermelden, door een

huurwaarborgsysteem in te voeren dat voor iedereen toegankelijk is en door objectieve criteria in te voeren die vastleggen welke inlichtingen verhuurders mogen vragen.

De Waalse Huisvestingscode wordt momenteel grondig herwerkt. Het Centrum benadrukt het belang van de hervorming die de Waalse regering doorvoert. Heel wat elementen beogen immers de gelijke behandeling en de bevordering van diversiteit:

- » de uitvoering van een globaal beleid om het aanbod aan kwaliteitsvolle sociale woningen te verhogen;
- » verhoging van het aanbod aan aangepaste woningen;
- » verhoging van het aanbod aan woningen voor grote gezinnen;
- » rekening houden met de sociale rol en de begeleidingsfunctie van de huisvestingsmaatschappijen;
- » en inperking van specifieke regels voor noodsituaties.

Naast deze belangrijke elementen heeft het Centrum een aantal aandachtspunten in de vorm van commentaren aan de bevoegde minister voor huisvesting bezorgd. Die commentaren gaan over:

- » de erkenning van mobiele woningen om woonwaggenbewoners toegang tot huisvesting te garanderen;
- » het verstrekken van een aangepaste stedenbouwkundige vergunning voor caravans;
- » het vastleggen van specifieke gezondheidsnormen voor mobiele woningen;
- » en het verder ter beschikking stellen en uitbreiden van specifieke middelen om mobiele woningen uit te breiden of te beschermen.

76 “Een efficiëntere federale staat en een grotere autonomie voor de deelstaten. Institutioneel akkoord voor de zesde staatshervorming”, 11 oktober 2011.

Andere commentaren gaan over de toegang tot sociale woningen voor personen met een handicap met de vraag om de definitie van 'handicap' uit te breiden en om bij de inschrijving de specifieke noden op het vlak van redelijke aanpassingen verplicht in kaart te brengen. Het Centrum blijft ook in 2012 adviezen en aanbevelingen formuleren en volgt deze hervorming op de voet.

Lokale verankering: een gewettigde doelstelling?

De afgelopen jaren zijn openbare instanties die belast zijn met huisvesting, geneigd om hun woningen toe te wijzen aan mensen die duurzame banden hebben met hun gemeente (domicilie, werk enz.), ook wel "lokale verankering" genoemd. Het Centrum heeft meermaals opheldering gevraagd over dergelijk beleid dat verschillende instanties in de drie gewesten toepassen. Elk gewest houdt er een eigen systeem en eigen regels op na, maar steeds rijst dezelfde vraag: is een systeem dat mensen bevoordeelt die banden hebben met een gemeente niet nadelig voor mensen met een meer dringende woningnood, hoewel ze tot een andere gemeente behoren?

Hoewel dit criterium een gewettigde doelstelling lijkt na te streven die onder meer aan relationele, sociale (behoud van de verankering in een sociaal weefsel) en financiële (kandidaat draagt door het betalen van gemeentebelastingen bij tot de financiering van de huisvestingsmaatschappijen) eisen voldoet, kunnen er ook onwettige bedoelingen (voorkomen dat minder goedgezinden of vreemdelingen zich in de gemeente vestigen enz.) achter deze maatregel schuilgaan. Dit soort maatregelen kan, afhankelijk van de bevolkingssamenstelling in de betrokken gemeenten, leiden tot een indirect onderscheid op basis van nationale of etnische afkomst, vermogen en taal.

Het Centrum bezorgt de betrokken bevoegde instanties in de gewesten opnieuw een algemeen advies over de kwestie. Deze nota moet helpen om na te gaan of de invoering van het criterium van lokale verankering strookt met de beginselen van gelijke behandeling en non-discriminatie. Het Centrum baseert zich hiervoor op zijn wettelijke opdracht om adviezen te formuleren.

Inwinnen van inlichtingen over de kandidaat-huurders

Een aanbeveling die het Centrum al vaker heeft geformuleerd, is het invoeren van een beperking op het inwinnen van inlichtingen over de kandidaat-huurder. Dit werd op verschillende manieren gecommuniceerd, onder meer in eerdere jaarverslagen van het Centrum.

In 2012 wil het Centrum met belangrijke actoren over deze kwestie gaan samenwerken. Het is de bedoeling om een standaardformulier te ontwerpen dat aan alle makelaars wordt voorgelegd. Dat formulier beantwoordt aan alle eisen op het vlak van bescherming van privacy en bestrijding van discriminatie. Het Centrum wil voor dit project samenwerken met het Beroepsinstituut voor Vastgoedmakelaars, de Privacycommissie en de Vlaamse Meldpunten Discriminatie.

Is een systeem dat mensen bevoordeelt die banden hebben met een gemeente niet nadelig voor mensen die in een andere gemeente wonen maar toch een meer dringende woningnood hebben?

Recht op wonen in het tweemaaljaarlijkse Verslag 2010-2011 van het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting⁷⁷

Eén van twee centrale thema's in het tweemaaljaarlijkse Verslag 2010-2011 van het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting is het recht op wonen. Op basis van een diepgaand overleg met diverse organisaties en diensten heeft het Steunpunt analyses en aanbevelingen opgenomen met betrekking tot drie thema's: de woonproblematiek in België; de piste van een resultaatsverbintenis betreffende het recht op een behoorlijke huisvesting en de mogelijkheden inzake alternatieve woonvormen. Dit Verslag werd begin 2012 bezorgd aan de beleidsverantwoordelijken van de verschillende overheden met het oog op een politiek debat en de voorbereiding van beleidsmaatregelen.

⁷⁷ Dit jaarverslag is beschikbaar op de website van het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting: www.armoedebestrijding.be.

3.

DOSSIER ONDERWIJS

3.1. Tendensen

Het aantal dossiers dat het Centrum opende nam in 2011 met bijna 40% toe, van 82 naar 115. De criteria die het vaakst aan bod kwamen zijn: raciale criteria (47 dossiers), handicap (31 dossiers) en geloof of levensbeschouwing (21 dossiers). Dossiers over het criterium 'handicap' gaan meestal over vragen in verband met inclusief onderwijs en het doorvoeren van redelijke aanpassingen voor kinderen met specifieke noden. Tegelijk neemt ook het aantal dossiers toe over aanvragen voor redelijke aanpassingen voor kinderen met leerproblemen (zoals dyslexie). Ook dossiers over de religieuze of filosofische overtuiging blijven talrijk. Ze zijn bijna verdubbeld ten opzichte van 2010 (van 12 tot 21 dossiers).

Het Gelijke Onderwijskansen Decreet van 28 juni 2002 van de Vlaamse Gemeenschap voorziet een draagkrachtafweging voor scholen die een vraag voor inclusief onderwijs of een vraag tot inschrijving van een leerling met bijzondere leerzorgen krijgen. Dit betekent echter niet dat de school ook de plicht heeft om in die draagkrachtafweging na te gaan welke redelijke aanpassingen de school zou kunnen doen, opdat een kind met specifieke noden alsnog les kan volgen in de school van zijn of haar keuze. De Belgische ratificatie van het VN-Verdrag voor de Rechten van Personen met een Handicap verplicht de inrichtende machten na te denken over de wijze waarop de draagkrachtafweging ook een onderzoek naar de nodige redelijke aanpassingen kan inhouden. Zo zal een school kinderen met een handicap niet langer kunnen weigeren omdat ze op het moment van de aanvraag onvoldoende draagkracht zou hebben. De Vlaamse overheid zal het criterium van draagkracht, zoals dat nu omschreven is in het Gelijke Onderwijskansen Decreet van 28 juni 2002, grondig moeten herzien wil ze conform zijn met dit verdrag. Scholen zullen dus voortaan veel verder moeten gaan dan een loutere draagkrachtafweging, wanneer ze geconfronteerd worden met een vraag tot inschrijving van een kind met een handicap of een leerstoornis. Ouders zullen namelijk kunnen verzoeken dat de school redelijke aanpassingen voorziet. Als de school weigert deze redelijke aanpassingen te doen, dan kan het zijn dat de school zich schuldig maakt aan discriminatie.

Het aantal dossiers omtrent redelijke aanpassingen en inclusief onderwijs is de laatste jaren gestaag gestegen.

Deze tendens zal zich waarschijnlijk verderzetten. Daarom betreurt het Centrum dat de Vlaamse overheid het decreet Leerzorg op de lange baan schuift. De vorige onderwijsminister werkte dit decreet uit om een nieuw globaal kader te scheppen voor het zorgaanbod in het gewoon en buitengewoon onderwijs. De betrokken partijen steunen het plan niet: enerzijds vreest het buitengewoon onderwijs overbodig te worden, anderzijds vrezen de scholen voor gewoon onderwijs dat ze overbevraagd zullen worden.

In het kader van het samenwerkingsprotocol tussen het Centrum en de Franse Gemeenschap werden in 2011 de opleidingen van onderwijsactoren voortgezet. Zo was er onder meer een opleiding voor schooldirecteuren en personeelsleden van het groene nummer 'Assistance Ecoles'. Het informele overlegplatform is een verzameling van verschillende actoren die individuele meldingen vanuit de Franse Gemeenschap ontvangen en behandelen. In 2011 hebben enkele nieuwe actoren zich bij het platform aangesloten. Momenteel wordt gewerkt aan een procedure om de werking van dit instrument te evalueren.

De toepassing van het inschrijvingsdecreet van de Franse Gemeenschap heeft geleid tot nieuwe klachten bij het toewijzen van de beschikbare plaatsen in de scholen. Deze problematiek kan echter niet individueel worden behandeld; het vraagt om een structurele aanpak.

Scholen zullen voortaan veel verder moeten gaan dan een loutere draagkrachtafweging vooraleer ze de inschrijving van een kind met een handicap weigeren. Ze zullen ook moeten nagaan welke redelijke aanpassingen mogelijk zijn.

3.2. Minifocus: redelijke aanpassingen voor kinderen met leerproblemen

Heel wat instrumenten en maatregelen kunnen kinderen met leerproblemen helpen. Deze maatregelen worden echter al te vaak als een 'gunst' of een 'bewijs van goede wil' beschouwd en niet als een wettelijke verplichting.

Heel wat van de dossiers met betrekking tot handicap die het Centrum behandelt, gaan over kinderen met leerproblemen (dyslexie, dyscalculie enz.). Deze vrij duidelijke trend in de meldingen gaat gepaard met een groeiend bewustzijn voor deze problematiek binnen het onderwijs in de Franse

Gemeenschap. Zo heeft de Minister voor het Leerplichtonderwijs van de Franse Gemeenschap beslist om in elke school een tussenpersoon op te leiden voor dyslexie. Meer algemeen kwam de kwestie van de opvang van kinderen met specifieke noden in het gewone onderwijs in heel wat dossiers aan bod en was het aanleiding voor heel wat discussies.

Ondanks een vrij ruime definitie van het begrip 'handicap' in wetteksten en in nationale en interna-

tionale rechtspraak, bestaat er nog een zekere terughoudendheid om leerproblemen als een handicap te aanzien. Een verklaring voor die terughoudendheid moet onder meer gezocht worden bij de vrees voor stigmatisering, bij een slechte kennis van de geldende wetgeving en bij de angst dat specifieke maatregelen voor een leerling met leerproblemen door andere kinderen en ouders worden gezien als het bevoordelen van een leerling. Leerproblemen beschouwen als een handicap zoals dit in de bestaande teksten het geval is, eefft nochtans het pad voor redelijke aanpassingen voor kinderen met dyslexie en dyscalculie. Zo ontstaat een schoolomgeving waarin deze kinderen starten met dezelfde kansen als hun medeleerlingen. Er bestaan heel wat instrumenten en brochures met concrete maatregelen die kinderen met leerproblemen kunnen helpen. Deze maatregelen worden echter al te vaak als een 'gunst' of een 'bewijs van goede wil' beschouwd en niet als een wettelijke verplichting.

3.3. Acties van het Centrum

Franse Gemeenschap

In 2011 formuleerde het Centrum verschillende adviezen en aanbevelingen inzake onderwijs aan de overheidsdiensten van de Franse Gemeenschap.

Het Centrum werkte samen met de Délégué général aux Droits de l'enfant een aanbeveling uit. Deze beoogt om de integratie van kinderen met een chronische ziekte en/of handicap in het gewone onderwijs mogelijk te maken, ook als zij specifieke zorgen nodig hebben of tijdens de schooluren geneesmiddelen moeten innemen. Wanneer de schoolomgeving niet aan deze noden tegemoetkomt, vormt dit al te vaak een hindernis. Het Centrum bezorgde de bevoegde minister een aanbeveling over het verbod op het dragen van religieuze symbolen in het hoger onderwijs van de Franse Gemeenschap.

Het Centrum heeft een advies geformuleerd over de participerende evaluatie van de basisopleiding van leraren. Dit advies kaart de noodzaak aan om leraren beter op te leiden voor de uitdagingen die een divers schoolpubliek met zich meebrengt, waarbij diversiteit in de ruimst mogelijke zin van het woord moet worden verstaan (nationale of etnische afkomst, sociale achtergrond, handicap enz.).

Vlaamse Gemeenschap

Twee medewerkers van het Centrum zijn effectief en plaatsvervangend lid in de Commissie Leerlingenrechten. Dit adviesorgaan heeft een afgeleide taak inzake leerlingenrechten. Ouders kunnen bij de Commissie klacht indienen om een weigering tot

inschrijving van hun kind te betwisten. De leden van de Commissie buigen zich dan over het dossier en vellen een niet-bindend advies.

In Antwerpen werd er in 2011, op initiatief van onder meer het Centrum en in samenwerking met het Meldpunt Discriminatie, een netwerk “*Onderwijs en Discriminatie*” opgestart. Dit netwerk brengt verantwoordelijken van de verschillende onderwijsnetten op regelmatige tijdstippen bijeen: de Centra voor Leerlingenbegeleiding (CLB's), de deskundigen van het Lokale Overlegplatform (LOP) en vertegenwoordigers van organisaties die opkomen voor holebi's, personen met een handicap en etnische minderheden. Via dit netwerk wensen de partners enerzijds hun expertise uit te wisselen en te bevorderen, en anderzijds structu-

rele knelpunten te bespreken en te melden aan beleidsmakers. Aan de hand van sensibilisering en preventie zal er ook gepoogd worden om deze knelpunten in de toekomst op te lossen. Alle partners tekenden ook een engagementsverklaring om toe te treden tot dit netwerk.

Het Centrum maakt ook deel uit van de Commissie Diversiteit en Gelijke Onderwijskansen van de Vlaamse Onderwijsraad (VLOR). Deze ‘commissie DivGok’ heeft adviezen voorbereid met betrekking tot diversiteit en gelijke onderwijskansen in het Vlaamse onderwijs. Het Centrum kon op deze manier de opvolging van de doelstellingen van het gelijke onderwijskansenbeleid mee verzekeren.

3.4. In de steigers

Zowel thuis als in hun buurt of op school kunnen jongeren één of andere vorm van diversiteit ervaren. In het dagelijkse leven ontmoeten ze anderen die een tikkeltje anders zijn of die net heel opvallende verschillen vertonen. Fysieke of mentale functiebeperkingen, socio-economische verschillen, een andere huidskleur of een verschil in religie of seksuele geaardheid kunnen bij jongeren vragen oproepen. Ze merken immers dat deze eigenschappen mogelijk een verschillende behandeling met zich meebrengen, dat ze een reden kunnen zijn om te discrimineren of om gediscrimineerd te worden.

Tal van organisaties bieden scholen en leerkrachten vormingen aan rond verdraagzaamheid, diversiteit en racisme: Kerkwerk Multicultureel Samenleven (KMS), School zonder Racisme, Studio Globo en Change-ments pour l'égalité zijn slechts enkele voorbeelden. Deze methodes vragen echter een intensieve voorbereiding, verwerking en opvolging van school en leerkracht.

Omwille van deze redenen en ook omwille van de meldingen en vragen die het Centrum ontvangt, gaat het Centrum na of er nood is aan een kader en instrumenten voor scholen en leerkrachten die het mogelijk maken om naar aanleiding van een concrete gebeur-

tenis - intern of extern aan de school - gepast te reageren. Deze instrumenten zullen zich toespitsen op materies rond gelijke kansen en discriminatie. School, leerkracht en leerling moeten vertrouwd geraken met de notie van gelijke kansen, wat discriminatie en racisme betekenen en hoe ze dit kunnen herkennen, erop reageren en voorkomen.

School, leerkracht en leerling moeten vertrouwd geraken met de notie van gelijke kansen, wat discriminatie en racisme betekenen en hoe ze dit kunnen herkennen, erop reageren en voorkomen.

Het Centrum wil geen veranderingsproces aanbieden, maar wel een kader waarbinnen een leerkracht in 1 of 2 lesuren een gedrag, gebeurtenis of feit kan contextualiseren en bespreken in de klas: wat is er juist gebeurd? Wat zegt de wetgeving hierover? Zijn er andere voorbeelden die men kan gebruiken om de problematiek te bespreken? Gaat het over (on)gelijke kansen, gaat het over racisme of discriminatie? Mag dit of mag dit niet? Het doel van het instrument is om leerkrachten en leerlingen handvaten aan te reiken om zo tot een uitwisseling te komen die verhelderend en duidend kan werken. Daarnaast kan het instrument informatie bevatten die studenten nodig hebben als ze een (eind)werk rond diversiteit, racisme of discriminatie moeten maken. Deze informatie zal

vanaf het najaar 2012 op de website van het Centrum beschikbaar zijn.

In het kader van het samenwerkingsprotocol tussen het Centrum en de Franse Gemeenschap⁷⁸ werd met de betrokken diensten een denkoefening gehouden om in bijscholingen van de verschillende actoren uit het onderwijs (schoolinspecteurs, directeurs, leraren,...) voortaan ook vaste aandacht te besteden aan vraagstukken omtrent discriminatie en gelijke kansen. Nog in het kader van datzelfde protocol heeft het CLEO-ULg⁷⁹ op vraag van het Centrum en het Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen een enquête gehouden onder het personeel van het lager en secundair onderwijs (onderwijzend personeel, directies, opvoeders, ambtenaren van de gemeentelijke CLB's van de Franse Gemeenschap). Er werd bij de ondervraagden gepeild naar het bestaan en de ernst van discriminerend gedrag op school tussen leerlingen onderling, van volwassenen ten opzichte van leerlingen en van leerlingen ten opzichte van volwassenen. De enquête werd gehouden in 108 scholen en 18 CLB's. In totaal werden 1.098 formulieren ingevuld. Een samenvatting van dit onderzoek vindt u op de website www.diversiteit.be.

.....
78 Meer informatie over het samenwerkingsprotocol tussen het Centrum en de Franse Gemeenschap vindt u op p.160.

79 Centre d'Étude de l'Opinion van de Universiteit van Luik.

4. **DOSSIER 'CARE'**

In 2010 heeft het Centrum beslist om zich op een meer structurele manier op het 'care'-thema te concentreren. Het wil zo beter gewapend zijn om eventuele discriminaties in de zorgsector in ruime zin te bestrijden en om diversiteit in deze sector te bevorderen. Hoewel dit thema niet nieuw is voor het Centrum, wil het een globalere aanpak voor de 'care'-sector uitwerken. Het 'care'-begrip dat vandaag centraal staat in het maatschappelijke debat, wordt beschouwd als een sociaal bindmiddel of als de wil om een "respectvolle, beschaafde en zorgzame samenleving"⁸⁰ op te bouwen. Volgens sommige sociologen kan de 'care'-sector antwoorden

aanreiken op vragen waarmee onze samenleving te maken krijgt, zoals: hoe verzorgen we op een doeltreffende en efficiënte manier kwetsbare mensen?

Het Centrum legt zich ook toe op het 'care'-thema met het oog op zijn denkoefeningen en acties om het hoofd te bieden aan maatschappelijke uitdagingen zoals de vergrijzing van de bevolking, de almaar grotere afhankelijkheid van ouderen, het zorg- en dienstenaanbod enz.

Het 'care'-begrip wordt beschouwd als een sociaal bindmiddel of als de wil om een 'respectvolle, beschaafde en zorgzame samenleving' op te bouwen.

80 Le Monde Magazine, 6 juni 2010.

4.1. Poging om 'care' te definiëren

Voor we ingaan op het 'care'-thema willen we de aandacht van de lezer vestigen op de moeilijkheden met de term 'care' als dusdanig.

Vertaalprobleem

Een eerste probleem is dat de term moeilijk in het Nederlands kan worden vertaald. Er bestaan wel een aantal uitdrukkingen die semantisch bij het begrip 'care' aanleunen: zorg dragen, toewijding, rekening houden met de andere, oog hebben voor de andere en voor zijn noden. Zorg en toewijding dekken echter de lading niet. Het betekenisveld moet worden verruimd om de draagwijdte van het begrip 'care' goed te vatten.

Nancy Folbre⁸¹ stelt een duidelijkere definitie voor: "Het begrip 'care' omvat een plejade fysieke of mentale stemmingen en complexe activiteiten die samenhangen met zwangerschap, (...) het verzorgen en opvoeden van kinderen, de zorgen die men aan iemand toedient, huishoudelijk werk en bij uitbreiding alle taken die men met het oog op de noden van anderen verricht." Algemeen houdt 'care' verband met alle activiteiten die men voor iemand anders

verricht: kinderen, zieken, ouderen, personen met een handicap enz. Bovendien komt bij al deze activiteiten een gevoelsdimensie kijken, want mensen die in de zorgsector werken of zorgen toedienen, moeten toegewijd zijn.

Begripsprobleem

De notie 'care' is ook moeilijk te vatten omdat ze tegelijkertijd volgende dimensies dekt: individueel, relationeel, collectief en institutioneel. 'Care' kan ook niet los worden gezien van bijstand en maatschappelijk werk. Eigenlijk verwijst 'care' naar het geheel van gebruiken die het welzijn van de bevolking moeten garanderen.

81 P. Molinier, "Une critique de l'éthique du dévouement", in *Nouvelles questions féministes*, 2004, vol. 23, n° 3, p. 12.

4.2. De zorgrealiteit in de persoonsverzorgingssector

Sommige beroepen kennen zowel een sterke vervrouwelijking, een ontwaarding van loon en werkomstandigheden alsook een sterke concentratie van vrouwen van vreemde herkomst. Deze beroepen verdienen dan ook specifieke aandacht.

Net als in andere sectoren, verschilt de werkelijkheid in de zorgsector naargelang het beroep. Heel wat zorg- en hulpberoepen (artsen, verplegers, zorgkundigen of gezinnen bejaardenhelpers) worden bij de uitoefening van hun taak allemaal met dezelfde problemen geconfronteerd: omgaan met een zeer divers publiek, het lastige en zware

werk, economische factoren en rentabiliteit. Sommige beroepen kennen zowel een sterke vervrouwelijking, een ontwaarding van loon en werkomstandigheden alsook een sterke concentratie van vrouwen van vreemde herkomst. Deze beroepen verdienen dan ook specifieke aandacht.

'Vrouwen'-beroepen

Tal van Amerikaanse en Europese studies⁸² over huispersoneel en dienstboden geven aan dat vooral vrouwen in deze sector actief zijn. In deze sector overheersen de verschillende precaire werkvormen (zoals deeltijds werk, onderbroken of flexibele werktijden), erbarmelijke werkomstandigheden en een laag loon. Bovendien worden deze betrekkingen maatschappelijk weinig gewaardeerd, net als andere beroepen waarin luisteren naar en contact met anderen centraal staan.

82 E. Dorlin, *Sexe, race, classe : Pour une épistémologie de la domination*, Parijs, Presses universitaires de France, 2009.

Werk voor 'buitenlandse' vrouwen

Gezien de huidige arbeidsvoorwaarden is er een steeds grotere vlucht uit deze beroepen. Deze vlucht wordt opgevangen door minder 'opgeleide' personen of personen die minder kijken naar de arbeidsvoorwaarden of nog personen die in de zorgberoepen hun laatste toevlucht vinden omdat ze in andere sectoren op discriminatie stuiten. Het tekort aan arbeidskrachten legt de basis voor een structurele instroom van buitenlandse arbeiders.⁸³

Hieruit volgt een sterke 'etnicisering' van de betrokken beroepen. Deze brengt dan weer veel vooroordelen en stereotypen met zich mee over de zogezegde "natuurlijke aanleg" van deze buitenlandse vrouwen voor beroepen die empathie en toewijding vereisen.

Hun uitgesproken sterke aanwezigheid in de hulp- en zorgsector dwingt hen in een ondergeschikte positie die ertoe bijdraagt dat hun kwaliteiten worden onderschat en die hen veroordeelt tot het uitvoeren van huishoudelijk werk zonder rekening te houden met hun persoonlijk traject en hun werkervaring.⁸⁴ Dat brengt ons bij de kwestie van het imago van vrouwen met een migratieachtergrond, dat, gestaafd op een culturalistische benadering, een 'rassenbepaalde' arbeidsmarkt in de hand werkt.

83 Zie hieromtrent bijvoorbeeld de studie van de Koning Boudewijnstichting: "Migratie: de oplossing voor het personeelstekort in de zorg- en gezondheidssector?", beschikbaar op de website van de Koning Boudewijnstichting www.kbs-frb.be onder de rubriek 'Publicaties'.

84 Dit is het geval bij nieuwkomers van wie het diploma niet wordt erkend en die aangemaand worden om voor deze sector te kiezen.

4.3. 'Care' en het Centrum: zin en nut

'Care'-theorieën tonen de urgentie en de nood om sociale en professionele relaties te doen steunen op gelijkheid en solidariteit en om diversiteit als een meerwaarde te erkennen.

Het spreekt voor zich dat het Centrum dezelfde waarden verdedigt die aan de basis liggen van deze 'care'-theorieën. Doorheen zijn opdrachten wil het Centrum een maatschappij helpen opbouwen die

verstoken is van discriminatie. Daarom moeten het luisteren naar én de empathie met slachtoffers van onverantwoorde en onwettige ongelijke behandelingen, de basiscompetenties zijn van medewerkers.

Zowel in het werk met individuele slachtoffers als in de structurele acties in samenwerking met actoren en instellingen, moet het Centrum permanent streven naar een meer rechtvaardige maatschappij. Daarom dient het Centrum deel te nemen aan de discussie omtrent ‘care’ en de principes en theorieën die aan de basis daarvan liggen. Ook daarom buigt het Centrum zich sinds enige tijd over vragen die in deze sector naar boven komen.

Zo stond het Centrum reeds in 1996 mee aan de wieg van de Interculturele Bemiddeling in verschillende Belgische ziekenhuizen. Dit project, ondertussen erkend door het RIZIV, beoogt een betere begeleiding van verzorgend personeel dat problemen heeft om goede zorgen te verlenen aan patiënten die één van de landstalen niet machtig zijn of die culturele moeilijkheden hebben om de Belgische zorgstructuren te doorgronden.

In 2006 organiseerde het Centrum het colloquium “*Waardig ouder worden in Brussel – De rimpels van de immigratie*” en het breide hieraan een vervolg met vormingen voor directeurs en personeelsverantwoordelijken van Brusselse rust- en verzorgingstehuizen om hen meer vertrouwd te maken met de omgang met diversiteit binnen hun personeelsbestand.

Het Centrum wordt ook regelmatig gevraagd om advies uit te brengen in verband met concrete vragen

over integratie en diversiteit in de ‘care’-sector. Enkele voorbeelden:

- » De sociale coördinatie van de IRIS-ziekenhuizen nam contact op met het Centrum om regels uit te werken voor het identificeren van patiënten die zich aanbieden zonder identiteitsdocumenten, die zich onrechtmatig de identiteit van anderen toe-eigenen, of die zich met een boerka aanbieden. Hierbij kwam ook de kwestie aan bod van het weigeren om religieuze redenen van verzorging door een zorgverlener van het andere geslacht.
- » Zorgnet Vlaanderen vroeg het Centrum om zijn ethisch advies kritisch onder de loep te nemen. Dat wilde een antwoord bieden op de vraag hoe men – vanuit een christelijke inspiratie en traditie – kwalitatieve, toegankelijke en betaalbare zorgen kan verstrekken aan alle patiënten met respect voor culturele, religieuze en levensbeschouwelijke verschillen.
- » De Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie (GGC) bestelde een rapport over diversiteit in de Brusselse sector van de thuishulp. Deze sector heeft in dit opzicht zowel vragen in zijn rol als ‘werkgever’ (beheren van een steeds meer gediversifieerd personeel en arbeidsvoorwaarden) als in zijn rol als ‘zorgverstrekker’ (onthaal, opvolging en begeleiding van senioren-cliënten met een migratie-achtergrond). Dit leidde concreet tot een pilotproject om werknemers van de sector vertrouwd te maken met interculturele communicatie en tot een bewustmakingscampagne voor directeurs van rust- en verzorgingstehuizen.

4.4. ‘Care’-acties van het Centrum

Het doel van deze ‘care’-acties van het Centrum is tweeledig.

De eerste doelstelling heeft met de gezondheidssector te maken en wil in deze sector zorgen voor meer diversiteit en discriminatie bestrijden. Dit geldt zowel voor zorg- en hulpverleners als voor zorg- en hulpontvangers.

De tweede doelstelling ligt in de lijn van de ‘care’-filosofie en wil de kwaliteit verbeteren van niet-juridische

antwoorden bij meldingen en bij het uitwerken van adviezen en aanbevelingen.

Voor het Centrum heeft de eerste doelstelling vooral te maken met opleidingen/inlichtingen/bewustmakingscampagnes en met adviezen/aanbevelingen en de tweede veeleer met het uitwerken van complementaire instrumenten om oplossingen te vinden voor de ontvangen meldingen.

Om dit hoofdstuk over 'care' binnen het Centrum af te sluiten vestigen we graag de aandacht op het colloquium "*Care en transculturele competenties*" (rekening houden met de noden van gezondheidswerkers op het vlak van omgaan met diversiteit: afkomst, handicap, seksuele geaardheid en armoede), op twee adviezen over interculturele gezondheidszorg die het Centrum overmaakte op vraag van de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie van Brussel-Hoofdstad (toegang tot zorgverlening voor etnische minderheden) en op het pilootproject in de thuishulpsector in Brussel.

Colloquium "Care en transculturele competenties"

Het Centrum krijgt heel wat meldingen over de zorgsector waaruit blijkt dat de eigen sociaal-culturele achtergrond, vooroordelen en stereotypen van zorgverleners gevolgen hebben voor de verzorging van patiënten.

Het structurele werk dat het Centrum al over de zorgsector heeft verricht (homes, rust- en verzorgingstehuizen, ziekenhuizen enz.) bracht aan het licht dat de zorgverleners – die hier uitdrukkelijk om vroegen – nood hebben aan instrumenten om zo goed mogelijk om te gaan met diversiteit in hun instellingen.

Het Centrum krijgt tot slot ook regelmatig complexe vragen over hinderpalen die de toegang tot kwaliteitszorg in de weg staan voor patiënten die drager zijn van andere discriminatiecriteria dan hun sociaal-culturele achtergrond (zoals religieuze overtuiging, seksuele geaardheid, handicap, sociaaleconomische situatie enz.).

Om zorgverleners te helpen om te gaan met deze verschillende referentiekaders en de specifieke problemen die ermee kunnen samenhangen, heeft het Centrum samen met de FOD Volksgezondheid een colloquium georganiseerd om het begrip 'transculturele competenties' theoretisch en praktisch te benaderen. Die competenties kunnen het beste worden omschreven als een combinatie van houding, kennis en vaardigheden die het mogelijk maakt om aangepaste en kwaliteitsvolle zorgen toe te dienen aan patiënten met specifieke noden.

Ongeveer 120 zorgverleners (artsen, verplegers, psychologen, diëtisten, zorgkundigen enz.) uit de zorg-

sector (homes, rust- en verzorgingstehuizen, ziekenhuizen, medische centra, verenigingen enz.) hebben op 28 oktober 2011 met dit werkinstrument kennisgemaakt. De dag was opgesplitst in twee delen. 's Ochtends werden de begrippen 'care' en 'transculturele vaardigheden' theoretisch benaderd door Florence Degavre (Université Catholique de Louvain), Louis Ferrant (Universiteit Antwerpen en wijkgezondheidscentrum Medikuregem) en Rachid Bennegadi (Centre Minkowska – Parijs). 's Namiddags was er tijd voor een meer praktische benadering van deze transculturele vaardigheden aan de hand van concrete ervaringen. De 4 geselecteerde thema's waren: seksuele geaardheid, afkomst, handicap en armoede. Sprekers waren Nicolas Foureur (Association française des Médecins Gays), Raf Bronselaer (Mederi), Jean-Marie Van Hove (Inclusief Consulting) en Stéphanie De Maesschalck (Universiteit Gent).

Voor het Centrum is dit colloquium een nieuwe start voor een denkoefening die het samen met zorg- en hulpverleners zal uitvoeren. Het is de ambitie van het Centrum om alle zorg- en hulpverleners die dit wensen, vertrouwd te maken met het instrument 'transculturele vaardigheden'. En waarom zouden we er niet voor ijveren om het op te nemen in de opleiding voor zorgberoepen?

De notulen van het colloquium zullen in 2012 beschikbaar zijn.

Naar een interculturele gezondheidszorg

De culturele diversiteit van de Belgische bevolking is de laatste jaren sterk toegenomen. Migranten en personen die een migratieachtergrond hebben, zijn gemiddeld minder gezond en hebben een minder goede toegang tot de gezondheidszorg dan de autochtone Belgen. Om de bestaande gezondheids(zorg)verschillen efficiënt te kunnen aanpakken, heeft België nood aan een gemeenschappelijk beleid met een duidelijk normatief kader. Daarom werd op vraag van de Minister van Volksgezondheid de ETHEALTH-werkgroep opgericht, bestaande uit experts inzake gezondheidszorg en veldwerkers en waarvan het Centrum deel uitmaakte. Deze werkgroep kreeg een dubbele opdracht:

» het opmaken van een stand van zaken van de gezondheid(zorg) van migranten en etnische minderheden;

- » het formuleren van aanbevelingen voor een betere toegankelijkheid en kwaliteit van zorg voor migranten en etnische minderheden.

Het Centrum en de werkgroep formuleerden 46 beleidsaanbevelingen. Die kunnen in vier actiedoelmeinen ondergebracht worden:

- » strategieën ontwikkelen om informatie over etnische gezondheidsverschillen te verzamelen en om over instellingen en professionals te beschikken die competent zijn in intercultureel management;
- » preventie en gezondheidsbevordering vanuit een sociaal gezondheidsperspectief versterken en de sociaaleconomische status van migranten en etnische minderheden verhogen (dat is een belangrijke gezondheidsdeterminant);
- » zich in het bijzonder richten op de meest kwetsbare groepen: personen zonder wettig verblijf, asielzoekers, personen met een preciaire verblijfsstatus, met geestelijke gezondheidsproblemen en vrouwen;
- » het aanbieden van toegankelijke en kwaliteitsvolle zorg die rekening houdt met culturele verschillen in de ziekenhuizen, maar ook en in het bijzonder in de eerstelijnszorg en de primaire gezondheidszorg.

Het volledige rapport staat op de website van het Centrum: www.diversiteit.be, rubriek 'Publicaties'.

Pilootproject thuishulpsector in Brussel

Het Centrum stelde een rapport samen over de thuishulpsector in Brussel in opdracht van het College van de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie (GGC) verantwoordelijk voor het beleid inzake Bijstand aan Personen.⁸⁵ Uit dit rapport bleek onder andere dat er nood was aan vormingen over interculturele communicatie.

Sommige van de ondervraagde verantwoordelijken van de Nederlandstalige hulpverleningsinstellingen hadden al vormingen rond interculturele communicatie en diversiteit ingericht. Aan Franstalige zijde richtten de vormingen zich in het verleden eerder op technische aspecten van het beroep.

Hierop gaf de GGC aan het Centrum de opdracht om na te gaan of er binnen de Brusselse context van de thuishulp en -zorg nood was om op structurele wijze vormingen aan te bieden over het ontwikkelen van interculturele competenties.

Gezien het belang van de sector en om te antwoorden op de vraag naar vorming, startte het Centrum een pilootproject op in samenwerking met meerdere vormingswerkers en -organisaties. Het Centrum stelde voor 2011-2012 volgend programma samen:

- » contactname met de 23 diensten erkend door de GGC om grip te krijgen op de specifieke noden met betrekking tot deze thematiek. Zowel de directies als het verplegend personeel kregen de kans om hun behoeften op het vlak van vorming te formuleren;
- » contactname met Nederlandstalige en Franstalige vormingswerkers en vormingsinstanties die aan het project mee willen werken door hun ervaring in de sector van de thuishulp te delen;
- » verwerking van de gegevens die uit de bevraging van de thuishulpstructuren naar voor kwamen;
- » samenbrengen van de vergaarde informatie om een vormingsprogramma uit te werken die rekening houdt met de noden van de sector.

85 *Diversiteit in de Brusselse Thuishulpsector*, tussentijds rapport, maart 2010.

5.

DOSSIER VERDRAG INZAKE DE RECHTEN VAN PERSONEN MET EEN HANDICAP

5.1. Achtergrond: van 'separate, but equal' naar 'full inclusion'

Het Verdrag inzake de Rechten van Personen met een Handicap is het meest recente mensenrechtenverdrag op internationaal niveau. Op 13 december 2006 ondertekenden alle 192 Lidstaten van de Verenigde Naties in de Algemene Vergadering het Verdrag bij consensus. Het is de eerste keer in de geschiedenis van de Verenigde Naties dat een Verdrag op zo'n korte tijd werd onderhandeld en zo massaal werd ondersteund, zowel door de Lidstaten als door de betrokken personen en hun organisaties.

België ondertekende het Verdrag op 30 maart 2007. De ratificatie vond plaats op 2 juli 2009 en op 1 augustus 2009 trad het Verdrag in werking. Deze tekst luidt een echte mentaliteitsverandering rond handicap in: een persoon met een handicap is niet langer iemand zonder stem of mening die afhankelijk is van hulp of liefdadigheid, maar een persoon met rechten, net als alle andere burgers. Personen met een handicap en hun organisaties zien in dit Verdrag dan ook een essentiële hefboom in hun missie: het streven naar een meer inclusieve en participatieve samenleving.

Het Verdrag vertrekt daarom niet toevallig vanuit de visie dat een persoon met een handicap niet langer mag worden gedefinieerd aan de hand van zijn beperking, maar dat hij of zij in de eerste plaats een persoon is met individuele rechten. Het Verdrag bevestigt hiermee de verschuiving in het denken rond handicap: handicap wordt niet langer aanzien als een medisch concept, eigen aan de persoon met een handicap. De nieuwe visie over handicap stelt dat er obstakels en vooroordelen in de samenleving zijn die personen met een handicap beletten om volwaardig en daadwerkelijk deel te nemen aan de samenleving en op die manier op gelijke voet te staan met anderen.

Het Verdrag somt op dat personen met een handicap, net als iedere andere burger, van dezelfde burgerlijke en politieke, economische, sociale en culturele rechten moet kunnen genieten, en dit op voet van gelijkheid met anderen. Een persoon met een handicap moet met andere woorden een gelijkwaardige toegang krijgen tot het politieke leven, de arbeidsmarkt, het onderwijs, de gezondheidszorg, de sociale bescherming enz. Om dit te verwezenlijken, gebiedt het Verdrag de lidstaten om maatregelen te treffen zodat een persoon met een handicap onder andere aan de hand van ondersteuning

op maat zijn rechten zelfstandig kan uitoefenen, zelf kan kiezen waar en met wie hij woont, zich zelfstandig kan verplaatsen. De toegankelijkheid van gebouwen, informatie en communicatie is hierbij van primordiaal belang. Ervoor zorgen dat elke persoon met een handicap op een gelijkwaardige manier kan deelnemen aan onze samenleving: daar gaat het dus om.

Naast de opsomming van de verschillende rechten, bepaalt het Verdrag dat een Comité voor de rechten van personen met een handicap wordt opgericht waarin onafhankelijke experts zetelen. Dit Comité heeft de opdracht de rapporten die elke lidstaat bij hen op vaste tijdstippen moet indienen, te onderzoeken. Elke lidstaat is namelijk verplicht om een uitgebreid rapport voor te leggen aan het Comité over de maatregelen die zij genomen hebben om de rechten van personen met een handicap te beschermen. Het eerste rapport moet worden opgeleverd binnen de twee jaar na de inwerkingtreding van het Verdrag en daarna iedere vier jaar.

Eenmaal het rapport werd ingediend, onderzoekt het Comité het rapport grondig, ondervraagt de lidstaat tijdens een werksessie en formuleert aanbevelingen. Deze aanbevelingen zullen vier jaar later opnieuw het voorwerp uitmaken van de volgende evaluatie en het Comité zal op dat moment controleren in welke mate de Lidstaat vooruitgang heeft geboekt met betrekking tot de aanbevelingen.

Naast het Verdrag ondertekende België ook het 'Protocol' dat bijgevoegd is aan het Verdrag. Het Protocol geeft aanvullende bevoegdheden aan het Comité van personen met een handicap. Het Comité kan enerzijds klachten ontvangen en onderzoeken van personen of groepen van personen die beweren het slachtoffer te zijn van een schending van de bepalingen van het Verdrag door hun overheid. Anderzijds kan het Comité een onderhoud vragen met een lidstaat wanneer het betrouwbare informatie heeft ontvangen dat deze lidstaat de rechten uit het Verdrag op ernstige of systematische wijze schendt.

De nieuwe visie over handicap stelt dat er obstakels en vooroordelen in de samenleving zijn die personen met een handicap beletten om volwaardig en daadwerkelijk deel te nemen aan de samenleving en op die manier op gelijke voet te staan met anderen.

5.2. Stand van zaken in België

Het Verdrag is een uniek document, niet alleen voor de hierboven opgesomde kenmerken, maar ook omwille van het feit dat het de lidstaten verplicht om een institutioneel kader op te richten.⁸⁶ Dit institutioneel kader wordt expliciet beschreven in artikel 33 van het Verdrag. Het neemt de vorm aan van een tweeledig intern controlemechanisme dat ervoor moet zorgen dat de overheid de rechten van personen met een handicap omzet in nationale wet- en regelgeving, en dat ze deze in de praktijk garandeert.

Ten eerste legt het Verdrag de lidstaten de verplichting op om binnen hun administratieve organisaties één of meer contactpunten aan te wijzen, die bevoegd zijn voor aangelegenheden van personen met een handicap. Daarnaast mag een coördinatiesysteem worden opgericht binnen de overheid zodat het nemen van maatregelen in de verschillende sectoren en op de verschillende niveaus gemakkelijk verloopt.

Elke lidstaat dient een onafhankelijke instantie op te richten die de uitvoering van het Verdrag moet bevorderen, beschermen en waarborgen. In België kreeg het Centrum deze opdracht.

Aangezien België een federale staat is, zijn de bevoegdheden inzake de rechten van personen met een handicap verdeeld over de verschillende beleidsniveaus. De gemeenschappen zijn bevoegd voor de persoonsgebonden aangelegenheden, zoals onder andere onder-

wijs, cultuur en gezondheidszorg en de gewesten voor de territoriale bevoegdheden, zoals onder meer transport, huisvesting en arbeidsbemiddeling. Het federale niveau heeft enkel nog restbevoegdheden zoals de integratietegemoetkoming en de inkomensvervangende tegemoetkoming.

De verantwoordelijkheid voor het omzetten van het Verdrag ligt met andere woorden zowel bij de federale overheid, als de gemeenschappen en de gewesten. Binnen deze verschillende beleidsniveaus werden bijgevolg contactpunten aangeduid die bevoegd zijn om de

rechten in het Verdrag binnen hun beleidsdomein te verwezenlijken. Een nieuw interfederaal coördinatiepunt opgericht bij de Federale Overheidsdienst Sociale zekerheid, Directie-Generaal Beleidsondersteuning kreeg de taak om het werk van deze verschillende contactpunten goed op elkaar af te stemmen.

Ten tweede dient elke lidstaat een onafhankelijke instantie op te richten die de uitvoering van het Verdrag moet bevorderen, beschermen en waarborgen. In België kreeg het Centrum deze opdracht. Wat houdt deze opdracht precies in?

- » bevorderen: personen met een handicap, hun organisaties, overheden, private actoren en het brede publiek informeren, sensibiliseren en vormen over het bestaan en de bepalingen van het Verdrag;
- » beschermen: juridisch advies en ondersteuning bieden aan (groepen van) personen met een handicap wiens rechten, voortvloeiend uit het VN-Verdrag mogelijk zijn geschonden;
- » opvolgen: ervoor zorgen dat de Belgische wet- en regelgeving worden geharmoniseerd met het Verdrag en erop toezien dat de bepalingen van het Verdrag in de praktijk worden gerespecteerd.

Tot slot bepaalt het Verdrag dat het maatschappelijk middenveld, in het bijzonder personen met een handicap en hun organisaties, wordt betrokken bij en volledig participeert in de omzetting en de opvolging van het Verdrag. “*Nothing about us, without us*”, was de slogan van deze organisaties tijdens de onderhandelingen van het Verdrag en is één van de basisprincipes, die als een rode draad door het Verdrag loopt. Zowel de contactpunten en het interfederaal coördinatiemechanisme, als het Centrum in zijn hoedanigheid van opvolgingsorgaan zullen bijgevolg personen met een handicap en hun organisaties ten volle moeten betrekken en laten participeren bij de uitvoering van hun opdrachten.

⁸⁶ Naast het Verdrag inzake de Rechten van Personen met een Handicap, verplicht enkel het Facultatieve Protocol bij het Verdrag tegen foltering de oprichting van een dergelijk institutioneel kader. De andere mensenrechtenverdragen van de Verenigde Naties bevatten deze verplichting niet.

5.3. Rol van het Centrum

Op 12 juli 2011 kreeg het Centrum de opdracht van de overheid om de uitvoering van het Verdrag te bevorderen, te beschermen en op te volgen. Het Centrum is daarvoor goed geplaatst aangezien het sinds 2003 bevoegd is om te werken rond discriminatie van personen met een handicap. De afgelopen negen jaar bouwde het Centrum immers heel wat ervaring, kennis en netwerken op om deze nieuwe opdracht goed te vervullen. De taken van een opvolgingsorgaan liggen ook volledig in de lijn van het werk van het Centrum vandaag.⁸⁷ Bovendien is het Centrum, als onafhankelijke openbare dienst, erkend door de Verenigde Naties als nationale mensenrechteninstelling.⁸⁸

In de geest van het Verdrag en meer bepaald van de slogan van personen met een handicap tijdens de onderhandelingen van het Verdrag (“*Nothing about us, without us*”) stuurt een begeleidingscommissie het Centrum strategisch aan in zijn taak als opvolgingsorgaan. Deze begeleidingscommissie weerspiegelt het maatschappelijk middenveld en in het bijzonder de personen met een handicap. Ze bestaat uit 23 leden, waarvan bijna de helft al actief was in raden, koepelorganisaties en verenigingen van personen met een handicap. De overige leden zijn vertegenwoordigers van de sociale partners en de academische wereld.⁸⁹ Daarnaast zijn de drie taalgemeenschappen vertegenwoordigd.

Het Centrum heeft een nieuwe dienst VN-Verdrag Rechten van Personen met een Handicap opgericht. Deze dienst ging met zijn werkzaamheden van start op 2 januari 2012 en het is het aanspreekpunt van de begeleidingscommissie binnen het Centrum.

De dienst VN-Verdrag Handicap werkt bij het uitvoeren van zijn opdracht samen met andere instellingen, actoren en organisaties die (on)rechtstreeks werken rond de rechten van personen met een handicap, zowel in het binnen- als buitenland. Op internationaal niveau legt de dienst vooral contacten met andere ‘National Human Rights Institutions’, die ook zijn aangeduid als onafhankelijk opvolgingsorgaan. Sommigen onder hen waren al langer gestart met hun taak als opvolgingsorgaan en het Centrum kan bijgevolg de expertise en goede praktijkvoorbeelden die zij al hebben verzameld, ten volle benutten.

De Belgische overheid diende in juli 2011, twee jaar na de ratificatie van het Verdrag, zijn eerste officiële rapport in bij het Comité van de Verenigde Naties. Het rapport geeft een overzicht van de stand van zaken vandaag in België met betrekking tot de omzetting van de rechten van personen met een handicap en bestaat bijgevolg uit bijdragen van de verschillende beleidsniveaus. De Belgische overheid zal zijn rapport waarschijnlijk in 2013 verdedigen voor het Comité.

Intussen kunnen de organisaties van personen met een handicap het Belgische rapport grondig bestuderen en hun opmerkingen overmaken aan het Comité in de vorm van een schaduwrapport. Deze schaduwrapporten zijn voor het Comité van groot belang, aangezien ze bijkomende informatie bevatten en vooral de grootste obstakels blootleggen voor een volledige participatie van personen met een handicap in onze maatschappij.

De afgelopen negen jaar bouwde het Centrum heel wat ervaring, kennis en netwerken op om deze nieuwe opdracht goed te vervullen. Een begeleidingscommissie stuurt het Centrum strategisch aan in zijn taak als opvolgingsorgaan.

87 Meldingen ontvangen en behandelen, in rechte optreden, studies en onderzoeken uitvoeren, adviezen en aanbevelingen richten tot de overheid enz.

88 Het Hoog Commissariaat voor de Mensenrechten van de Verenigde Naties accreditteerde het Centrum opnieuw met een B-statuut (Principes van Parijs) in maart 2010.

89 De begeleidingscommissie bestaat uit 23 leden: 11 Nederlandstaligen, 11 Fransstaligen en 1 Duitstalig lid. Tien leden werden aangeduid door de raden, koepelorganisaties en verenigingen van personen met een handicap. Drie leden werden aangeduid door de Vlaamse Universiteiten en Hogescholenraad, en drie leden door de Conseil interuniversitaire de la Communauté Française. Vier leden werden aangeduid door de Nationale Arbeidsraad, een lid door de Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen, een lid door de Conseil économique et social de la Région wallonne en een lid door de Economische en Sociale Raad van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

5.4. De uitdagingen van het VN-Verdrag voor de Belgische staat

De complexe institutionele structuur van België heeft directe gevolgen voor het dagelijkse leven en voor de rechten van personen met een handicap en hun omgeving. Omdat de bevoegdheden in verband met handicap verspreid zitten over de federale overheid, gewesten en gemeenschappen, is het soms een hele klus om te achterhalen tot wie men zich voor bepaalde aanvragen moet richten of op welke instanties men een beroep kan doen wanneer rechten worden geschonden.

Een van de eerste taken voor de monitoring-instantie van het Verdrag is het maken van een duidelijke inventaris van de bevoegdheden die aan de verschillende bestuursniveaus zijn toegewezen. Verder moet de nieuwe dienst erop toezien dat de verschillende instanties⁹⁰ dezelfde definities en gemeenschappelijke criteria hanteren, zodat voor het hele land betrouwbare statistieken over kwesties in verband met handicaps kunnen worden opgesteld.

Naast deze algemene taak die heel wat werk met zich meebrengt, moet de nieuwe dienst die het VN-Verdrag inzake handicap monitort, ook aan enkele andere punten aandacht besteden. De meest in het oog springende zaken vinden we terug in artikel 9 over toegankelijkheid, in artikel 19 over zelfstandig wonen en deel uitmaken van de maatschappij, in artikel 24 over onderwijs en in artikel 27 over het recht op werk.

a) Toegankelijkheid

Zowel het federale als het gewestelijke openbaar vervoer kampt met heel wat problemen: ontoegankelijkheid van de infrastructuur en de voorzieningen, slechte werking van het begeleidingssysteem, onaangepaste en/of ontoereikende informatie,...

“Teneinde personen met een handicap in staat te stellen zelfstandig te leven en volledig deel te nemen aan alle facetten van het leven, nemen de Staten die partij zijn passende maatregelen om personen met een handicap op voet van gelijkheid met anderen de toegang te garanderen tot de fysieke omgeving, tot vervoer, infor-

matie en communicatie, met inbegrip van informatie- en communicatietechnologieën en -systemen, en tot andere voorzieningen en diensten die openstaan voor, of verleend worden aan het publiek, in zowel stedelijke als landelijke gebieden.” (art. 9)

De toegankelijkheid van gebouwen voor personen met een handicap wordt in ons land door de gewesten geregeld.⁹¹ Die regels gelden voor nieuwe gebouwen en voor ingrijpende renovaties van oude gebouwen. Ze gelden met andere woorden niet voor alle gebouwen die voor het publiek toegankelijk zijn en zelfs als ze van toepassing zijn, worden ze niet altijd in acht genomen. Het Centrum heeft weet van tal van voorbeelden: zo zijn er bijvoorbeeld gerenoveerde stations en nieuw gebouwde scholen die niet aan de verplichte toegankelijkheidsnormen voor personen met een handicap voldoen.

Oude gebouwen hebben vaak een belangrijke openbare functie: het gaat om gemeentehuizen, scholen, postkantoren, culturele centra, werkplekken of opleidingscentra. Die zijn voor personen met een handicap niet op dezelfde manier toegankelijk als voor mensen zonder een handicap. We kunnen hier gewagen van discriminerende situaties.

Binnen een redelijke termijn moet er heel wat gebeuren. Gebouwen van de federale overheid, gewesten en gemeenschappen moeten worden gescreend. Er moet een planning komen om ze toegankelijk te maken en die planning moet strikt worden uitgevoerd. Het Centrum heeft sinds 2007⁹² hierover al een hele reeks aanbevelingen geformuleerd: naleven en controleren van de bestaande wetgeving; vastleggen van regels voor oude gebouwen; bewustmaking en opleiding van alle betrokken actoren.

⁹¹ Het besluit van 5 juni 2009 van de Vlaamse regering tot vaststelling van een gewestelijke stedenbouwkundige verordening inzake toegankelijkheid; het Waalse Wetboek van Ruimtelijke Ordening, Stedenbouw en Patrimonium (CWATUPE); de Gewestelijke Stedenbouwkundige Verordening (GSV) in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

⁹² Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding, “Toegankelijkheid van openbare gebouwen voor mensen met een beperkte mobiliteit”, 2007. U kunt deze studie downloaden op de website van het Centrum www.diversiteit.be (rubriek ‘Publicaties’).

⁹⁰ De definitie van het begrip ‘handicap’ is niet overal dezelfde.

Hoewel België al inspanningen heeft geleverd, scoort het niet goed voor de toegankelijkheid van het federale (NMBS, luchtverkeer) of gewestelijke (De Lijn, MIVB, TEC) openbaar vervoer. Het Centrum oefent al lang druk uit op deze sector, waarover het heel wat meldingen ontvangt. Het maakte verschillende aanbevelingen aan de betrokken overheidsdiensten en aan de directies van deze vervoersmaatschappijen over. De problemen zijn legio: ontoegankelijkheid van de infrastructuur en de voorzieningen; slechte werking van het begeleidingssysteem; onaangepaste voorwaarden om een beroep op begeleiding te kunnen doen (reserveringstermijn, betalende callcenters, begeleiding is niet in alle stations verzekerd enz.); onaangepaste en/of ontoereikende informatie.

Tot slot moeten de staten die partij zijn en die net zoals België het verdrag hebben geratificeerd, ook maatregelen nemen om personen met een handicap de toegang tot informatie en communicatie te garanderen. Ook op dit vlak is er nog heel wat werk aan de winkel, vooral – maar niet alleen – voor slechthorende en slechtziende mensen.

b) Zelfstandig wonen en deel uitmaken van de maatschappij

De Staten die partij zijn zorgen ervoor dat “*de sociale diensten en faciliteiten voor het algemene publiek op voet van gelijkheid beschikbaar zijn voor personen met een handicap en beantwoorden aan hun behoeften.*” (art. 19, c)

Dit artikel geeft de toon van het Verdrag uitstekend weer: personen met een handicap moeten een centrale plek krijgen tussen andere mensen in de maatschappij en niet naar de zijlijn worden verwezen naar speciale diensten, ‘buitengewone’ scholen, speciale bussen, aparte ingangen opzij of achteraan en enkel op specifieke tijdstippen. Dit artikel maant onze maatschappij aan om anders naar personen met een handicap te kijken. Het vermeldt ook dat het opnemen in de maatschappij niet volstaat: personen met een handicap moeten kunnen rekenen op begeleiding, diensten en aanpassingen om op een gelijke en zelfstandige manier aan die maatschappij te kunnen deelnemen.

c) Onderwijs

De staten die partij zijn zorgen ervoor dat: “*a) personen met een handicap niet op grond van hun handicap worden uitgesloten van het algemene onderwijssysteem, en dat kinderen met een handicap niet op grond van hun handicap worden uitgesloten van gratis en verplicht basisonderwijs of van het voortgezet onderwijs; b) personen met een handicap toegang hebben tot inclusief, hoogwaardig en gratis basisonderwijs en tot voortgezet onderwijs en wel op basis van gelijkheid met anderen in de gemeenschap waarin zij leven.*” (art. 24)

Hoewel het Verdrag de mogelijkheid van buitengewoon onderwijs niet helemaal uitsluit, stipuleert het duidelijk dat de onderwijssystemen inclusief moeten zijn en dat leerlingen met een handicap moeten kunnen rekenen op aanpassingen en begeleiding om hun integratie in het gewone onderwijssysteem te garanderen.

Inclusieve scholen zijn zowel in de Vlaamse als in de Franse Gemeenschap in België nog geen realiteit. Elk jaar neemt het aantal leerlingen met een handicap toe, maar elke integratie blijft gepaard gaan met onderhandelingen en een zoektocht naar middelen om de begeleiding van de leerling en het onderwijzend personeel te garanderen en om voor de nodige leermiddelen te zorgen. De inclusieve school stelt de schoolorganisatie, de lesmethodes, mentaliteit en opleiding van het personeel in vraag.

Het Centrum is duidelijk gewonnen voor een meer inclusief onderwijs en zet zich hiervoor samen met heel wat andere instanties in.⁹³ Het organiseerde drie fora over het thema ‘inclusief onderwijs’ met verschillende gehandicapten- en belangenverenigingen en onderwijsinstanties (ouderverenigingen, vakbonden, regionale fondsen, diensten voor integratiehulp enz.). Het Centrum beoogt een reeks aanbevelingen te formuleren om een meer inclusief onderwijs te bevorderen.

Inclusieve scholen zijn in België nog geen realiteit. Elk jaar neemt het aantal leerlingen met een handicap toe, maar elke integratie is een heuse onderhandeling.

93 De aanbevelingen vindt u op de website van het Centrum www.diversiteit.be. Het Centrum heeft ook enkele fora over inclusief onderwijs georganiseerd. Hiervan is binnenkort een samenvattend verslag beschikbaar.

d) Werk

“De kans op werk en carrièremogelijkheden voor personen met een handicap op de arbeidsmarkt te bevorderen, alsmede hen te ondersteunen bij het vinden, verwerven en behouden van werk, dan wel de terugkeer naar tewerkstelling” (art. 27, e);

“Te waarborgen dat op de werkplek wordt voorzien in redelijke aanpassingen voor personen met een handicap.” (art. 27, i)

De deelname van personen met een handicap aan de werkwereld blijft een stuk lager dan bij de rest van de bevolking.⁹⁴ Ondanks tal van aansprekende maatregelen en het invoeren van quota voor overheidsdiensten, blijft de tewerkstellingsgraad laag. De antidiscriminatiewetgeving verplicht nochtans redelijke aanpassingen en verbiedt elke vorm van discriminatie. België moet meer doen om de toegang voor personen met een handicap tot de arbeidsmarkt te garanderen en om werknemers aan het werk te houden die tijdens hun loopbaan een handicap hebben opgelopen. Het Centrum heeft in oktober 2011 over deze materie een seminarie georganiseerd en heeft hierover een aantal aanbevelingen uitgewerkt.

⁹⁴ De laatste enquête naar de arbeidskrachten in België (2002) leverde de volgende cijfers op: de tewerkstellingsgraad bij mensen met een handicap bedraagt 38,1% tegenover 62,7% bij mensen zonder een handicap. De werkloosheidsgraad bedraagt 23,6% tegenover 9,9% bij mensen zonder een handicap.

Hoofdstuk IV.
RECHTSPRAAK

1.

OVERZICHT VAN DE RECHTSPRAAK

Hier vindt u een kort overzicht van de gerechtelijke beslissingen in eerste aanleg of in beroep over discriminatie voor het jaar 2011. Uitgebreide informatie over deze arresten vindt u op de website van het Centrum (www.diversiteit.be) onder de rubriek 'Wetgeving & Rechtspraak'.

Daar vindt u ook een samenvatting van alle arresten van Europese hoven en rechtbanken, van het Hof van Cassatie, van het Grondwettelijk Hof enz. over onderwerpen die onder de bevoegdheid van het Centrum vallen. De volledige arresten vindt u op de respectievelijke websites van deze verschillende instanties:

- » De arresten van het Hof van Justitie van de Europese Unie kunt u raadplegen op <http://curia.europa.eu>.
- » De arresten van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens kunt u raadplegen op www.echr.coe.int.
- » De arresten van het Grondwettelijk Hof kunt u raadplegen op www.const-court.be.

- » De arresten van het Hof van Cassatie kunt u raadplegen op www.cassonline.be.
- » De rechtspraak van de Raad van State over de veruiterlijking van geloofsovertuigingen in het kader van schoolreglementen vindt u terug op <http://www.diversiteit.be/veruiterlijkingen>.
- » Aan de hand van de gegevens op deze site kunt u de volledige arresten raadplegen op de website van de Raad van State: www.raadvst-consetat.be.

Andere hoven en rechtbanken:

Zaken aangeduid met een asterisk * komen uitgebreid aan bod in de rubriek 'Enkele interessante dossiers'.

Zaken *in het cursief* aangeduid zijn zaken waarbij het Centrum betrokken was.

Datum	Hof	Criterium	Onderwerp	Uitspraak
5/01/2011	Hof van beroep Brussel	Seksuele geaardheid	Een man werd veroordeeld voor een car-jacking en het stelen van een portefeuille en GSM.	Het Hof van beroep bevestigde de uitspraak en verzwaarde de straf omdat de aanval welbewust, overwogen en homofob getint was.
5/01/2011	Corr. rb. Tongeren	'Raciale' criteria	Een man stak een Sikh-tempel in brand. De man gaf het racistische motief toe.	De man werd veroordeeld voor opzettelijke brandstichting.
20/01/2011	<i>Hof van beroep Gent</i>	<i>Handicap</i>	<i>Een dove persoon werd geweigerd om deel te nemen aan een groepsreis. De rechter beval de stakingsvordering.</i>	<i>Het Hof van beroep bevestigde de uitspraak.</i>
24/01/2011	Arbeidsrb. Mechelen	Gezondheids-toestand	Een vrouw werd aangeworven voor een leidinggevende functie. Na veelvuldige ziektes werd ze ontslagen, omdat het bedrijf ingevolge haar afwezigheden kampte met organisatorische moeilijkheden.	De rechtbank meende dat het ontslag gerechtvaardigd was en dat de antidiscriminatiewetgeving niet van toepassing was aangezien ze verwijst naar de huidige of toekomstige gezondheidstoestand terwijl het ontslag gemotiveerd was door een gezondheidstoestand uit het verleden.
25/01/2011 *	<i>Rb. van eerste aanleg Brussel</i>	<i>Geloofs-overtuiging</i>	<i>Een vrouw werd verzocht haar hoofddoek af te nemen in een bowlingzaak. De uitbater beriep zich op het huishoudelijk reglement dat, in naam van de veiligheid, alle hoofddeksels verbiedt.</i>	<i>De rechter kende de vordering tot staking toe op grond van een indirecte discriminatie op basis van geloofsovertuiging.</i>

26/01/2011	Politierb. Brussel	Geloofs-overtuiging	Het politiereglement van een Brusselse gemeente verbood het verbergen van het gelaat door schmink, het dragen van een masker of elk ander middel met uitzondering van de viering van carnaval. Er werd twee keer een proces-verbaal opgesteld tegen een vrouw wiens gelaat volledig bedekt was.	De beperking ging te ver in haar toepassing aangezien de persoon in kwestie zich niet meer op de openbare weg kon begeven. De administratieve sanctie (boete) werd vernietigd.
14/02/2011	Corr. rb. Dendermonde	Geloofs-overtuiging	Toen een kandidaat-huurster met een hoofddoek naar een afspraak kwam, kreeg ze opeens te horen dat een andere kandidaat reeds een optie had genomen. De andere kandidaat bleek een onwetende medewerker van het verhuurkantoor te zijn.	De rechter laakte de houding van het verhuurkantoor, maar de kandidaat-huurster beschikte niet over loonfiches. Bijgevolg was er niet genoeg bewijs om te zeggen dat de weigering werd ingegeven door de hoofddoek. De rechter sprak het verhuurkantoor vrij.
22/02/2011	Hof van beroep Luik	Gezondheids-toestand	<i>Een kankerpatiënte had ingevolge haar behandeling te kampen met kaalheid en droeg daarom een hoofddoek. Samen met haar gezin ging ze uit eten. Ze werd geweigerd omdat hoofddeksels niet waren toegelaten. In eerste aanleg beval de rechter een staking van de indirecte discriminatie op grond van gezondheidstoestand.</i>	<i>In beroep meende het hof dat de vordering van het Centrum onontvankelijk was, want het was gesteund op een criterium dat niet bij de wet voorzien is. Het Centrum is in cassatie gegaan.</i>
3/03/2011 *	Corr. rb. Luik	Seksuele geaardheid	Twee mannen werden beschimpt en geslagen door de passagier van een wagen die naast hen reed toen ze hand in hand wandelden.	De rechtbank meende dat er sprake was van verzwarende omstandigheden en aanzetten tot geweld op grond van de seksuele geaardheid van de slachtoffers.
9/03/2011 *	Corr. rb. Veurne	Aanzetten tot haat	<i>Blood and Honour-leden organiseerden concerten tijdens dewelke de massa kennelijk en herhaaldelijk werd opgeruid met racistische slogans en gebaren.</i>	<i>De Blood and Honour-leden werden veroordeeld.</i>
15/04/2011	Rb. van eerste aanleg Gent	'Raciale' criteria	In het kader van een geschil tussen huurder en verhuurder meende de huurder dat er racisme mee gemoeid was. De Vrederechter besliste om advies in te winnen bij het Centrum.	In hoger beroep was de rechtbank de mening toegedaan dat de Vrederechter ambtshalve advies mocht inwinnen. Er stelden zich evenwel twee problemen: enkel een fysieke persoon kan aangesteld worden als deskundige en de Vrederechter beschikte over meer informatie dan de deskundige die hij aansprak.
26/05/2011	Hof van beroep Brussel	'Raciale' criteria	<i>Een bank sloot de rekeningen van een persoon die onwettig in het land verbleef. In eerste aanleg meende de rechter dat de bank de bepalingen betreffende wituwaspraktijken mocht laten voorgaan op de maatregelen betreffende bestrijding van discriminatie. De wetgeving betreffende wituwaspraktijken, eiste het voorleggen van een document waaruit het wettige verblijf in België bleek.</i>	<i>Het Hof meende echter dat de houding van de bank, die erin bestaat om automatisch een vreemdeling uit te sluiten die onwettig in het land verblijft maar documenten kan voorleggen die zijn identificatie mogelijk maken, discriminerend was.</i>

31/05/2011	Rb. van eerste aanleg Brussel	'Raciale' criteria	In een aantal kantoren van een uitzendbureau werden in het kader van een strafonderzoek aanwijzingen teruggevonden dat bepaalde kantoren ingingen op de discriminatoire wensen van klanten. Het strafonderzoek draaide uit op een sissier wegens de taal waarin het gevoerd werd. Er werd dan een zaak aangespannen voor de burgerlijke rechtbank.	De burgerlijke rechtbank achtte de feiten, op grond van wat zich in het strafbundel bevond, bewezen in die zin dat blijkbaar de feiten gekend waren tot op het niveau van het bestuur dat zijn kantoorhouders niet bijstond en voorrang gaf aan de omzet. Maar van een algemeen discriminatoir beleid van het bedrijf kon volgens de rechtbank geen sprake zijn.
14/06/2011	Hof van beroep Luik	Handicap	Een persoon met een handicap werd zwaar gepest op het werk.	Het Hof maakte toepassing van artikel 442 ter van het Strafwetboek: belaging met verzwarende omstandigheden.
20/06/2011	Arbeidsrb. Brussel	Leeftijd	Om loonkosten te beperken ontsloeg een werkgever zijn personeelsleden die een bepaalde (6 jaar) anciënniteit bereikten. Een werknemer meende dat het ging om een indirecte discriminatie op grond van leeftijd.	De rechtbank volgde deze redenering niet. Het ging wel degelijk om een neutrale maatregel (anciënniteit) die alle werknemers trof ongeacht hun leeftijd.
22/06/2011	Arbeidshof Antwerpen	Leeftijd	Een man van 51 die reageerde op een advertentie werd geweigerd omdat hij een "senior" profiel had terwijl de werkgever een "junior" zocht. De rechtbank meende dat zijn beroepservaring, overkwalificatie, diploma en opleiding aan de grondslag lagen van de weigering, doch niet zijn leeftijd.	Het Hof van Beroep kwam tot hetzelfde besluit. Een belangrijk argument was het feit dat een man van 49 wel was opgeroepen voor een gesprek.
28/06/2011 *	Hof van beroep Gent	'Raciale' criteria	De correctionele rechtbank oordeelde op 13 oktober 2009 dat een dancing een bewuste politiek voerde om mensen op basis van hun afkomst uit te sluiten, wat een strafbare discriminatie vormt. Enkel de uitbater van de dancing ging in beroep.	Het Hof bevestigde het vonnis van de rechtbank, maar legde een mildere straf op.
7/09/2011 *	Hof van beroep Gent	Handicap	Ouders spanden een vordering tot staking in tegen de Vlaamse Gemeenschap en de scholen van hun kinderen wegens weigering tot redelijke aanpassingen voor een persoon met een handicap omdat ze niet genoeg tolkuren Vlaamse Gebarentaal voorzagen.	Het Hof meende dat de Vlaamse Gemeenschap wel degelijk maatregelen kon treffen zodat voldoende tolkuren konden beschikbaar gemaakt worden.
8/09/2011	Arbeidsrb. Brussel	'Raciale' criteria	Een leidinggevende maakte regelmatig racistische opmerkingen tegen medewerkers. Een medewerker die hiertegen klacht had ingediend werd ontslagen officieel wegens een herstructurering. Er doken echter documenten op waaruit duidelijk bleek dat het bedrijf op zoek was naar een vervanger.	De rechtbank verwierp het aspect 'racisme' in het dossier, maar meende dat de verantwoordelijkheid van het bedrijf op het spel stond in zoverre er verschillende overplaatsingen waren om de persoon ten slotte geen nieuwe werf meer aan te bieden.

21/09/2011 *	Hof van beroep Brussel	Negationisme	In eerste aanleg was de dader veroordeeld voor negationisme. Er was eveneens kwestie van verschillende andere feiten.	Het Hof van Beroep bevestigde, bij verstek, de veroordeling.
25/10/2011	Arbeidshof Luik	Handicap	Een vrouw had een contract van onbepaalde duur in een rusthuis. Na een arbeidsongeval werd ze ontslagen, omdat er geen passende functie meer voor haar gevonden kon worden.	In eerste instantie meende de rechtbank dat de werkgever niet heeft gezocht naar een nieuwe functie voor de vrouw. Het Hof voegde toe dat de overlegprocedure niet werd gerespecteerd en dat er niet werd gezocht naar redelijke aanpassingen.
09/11/2011	Corr. rb. Leuven	'Raciale' criteria	<i>Een man stond aan het loket van De Lijn te wachten achter een vrouw van Somalische afkomst. Hij gaf haar een klap op het hoofd, stampte haar in de rug en zei dat hij van het (...) was en dat hij er zou voor zorgen dat ze terug naar haar land gestuurd werd. Ze was 10 dagen werkonbekwaam.</i>	<i>De man werd veroordeeld voor slagen en verwondingen met verzwarende omstandigheden.</i>
21/11/2011 *	Arbeidshof Antwerpen	Handicap	Een vrouw die solliciteerde voor een functie aan de haven van Antwerpen werd wegens haar diabetes automatisch geweigerd. De arbeidsrechtbank aanvaardde dit.	Het Hof meende echter dat de automatische uitsluiting een overtreding was van de antidiscriminatiewetgeving.
1/12/2011	Corr. rb. Brussel	'Raciale' criteria	Een bende extremistische jongeren overvielen een gemengd koppel, ze vernielden hun voertuig en braken in hun huis in.	De jongeren werden veroordeeld voor slagen en verwondingen met verzwarende omstandigheden.
5/12/2011	Corr. rb. Brugge	Aanzetten tot haat	Een man organiseerde concerten met als doel jongeren te overtuigen van het extreemrechtse gedachtegoed.	Hij werd veroordeeld voor het aanzetten tot haat.
23/12/2011 *	Arbeidshof Antwerpen	Geloofs- overtuiging	<i>Een werknemer werd ontslagen omdat ze de hoofddoek wilde dragen. De werkgever riep de neutraliteit van het bedrijf in. In eerste aanleg oordeelde de rechter dat een werkgever aan zijn voltallige personeel een verbod mag opleggen om religieuze overtuigingen te veruitlijken om het neutrale imago van het (commerciële) bedrijf te vrijwaren. Het openbaar ministerie kwam daarentegen tot de conclusie dat er wel degelijk sprake was van discriminatie op grond van geloof.</i>	<i>Het arbeidshof van Antwerpen oordeelde dat het ontslag in de gegeven omstandigheden niet onredelijk was. Maar het arrest leek geen uitsluitel te geven over het al dan niet discriminatoire karakter van een zogenaamd neutraliteitsbeleid door commerciële bedrijven. Het Centrum zal daarom het arrest grondig bestuderen en pleit voor meer rechtszekerheid in deze maatschappelijk omstreden materie.</i>

2.

GERECHTELIJKE STAPPEN VAN HET CENTRUM

Het Centrum is wettelijk bevoegd om – in alle onafhankelijkheid – in rechte op te treden op basis van de Antiracismewet van 30 juli 1981, de Antidiscriminatiewet van 10 mei 2007 (alsook inzake ‘discriminerende’ pesteringen op het werk de Welzijnswet van 4 augustus 1996, Hoofdstuk Vbis) en de Negationismewet van 23 maart 1995. Daarnaast heeft het Centrum ook als wettelijke opdrachten om te waken over het respect voor de grondrechten van vreemdelingen; en om de strijd tegen de mensenhandel te stimuleren (het Centrum kan in zaken van mensenhandel ook in rechte optreden).

Uit de praktijk blijkt dat er hardnekkige misvattingen bestaan over de rol en de strategie van het Centrum in gerechtelijke dossiers.

Zo mag de rol van het Centrum niet verward worden met die van de gerechtelijke overheden en de politie of andere instanties met onderzoeksbevoegdheden (zoals de sociale inspectie). Wanneer men in een geval van discriminatie of een haatmisdrijf juridische stappen wil ondernemen, kan het Centrum advies en eventuele verdere bijstand bieden, maar een “klacht” bij het Centrum heeft als zodanig geen burgerrechtelijke of strafrechtelijke gevolgen.

Slachtoffers zijn procedureel ook niet afhankelijk van het Centrum om een eventuele vordering in te stellen. Omgekeerd kan het Centrum in zaken waar het slachtoffer gekend is enkel in rechte optreden mits zijn of haar toestemming.

Verder kan men, op basis van bijvoorbeeld de aandacht die bepaalde zaken in de media krijgen, misschien de indruk hebben dat het Centrum veelvuldig in rechte optreedt. Dit stemt niet overeen met de realiteit: het Centrum spant gemiddeld slechts in 1% van alle discriminatiedossiers een rechtszaak aan, en inclusief de eenvoudige klachten betreft het amper 3% van alle dossiers.

Zoals in Hoofdstuk 2 wordt toegelicht, geeft het Centrum de voorkeur aan buitengerechtelijke oplossingen.⁹⁵ Als dit niet mogelijk blijkt en als het dossier goed onderbouwd is en een duidelijke maatschappelijke relevantie heeft (bijvoorbeeld precedentswaarde, verhelderen van wetgeving, ...) of wanneer de feiten

bijzonder ernstig zijn (bijvoorbeeld haatmisdrijven), dan kan het Centrum kiezen voor de gerechtelijke weg.

Dat deze strategie haar vruchten afwerpt, blijkt niet alleen uit een reeks toonaangevende rechtsbeslissingen van de laatste jaren (inzake racisme, antisemitisme en negationisme, discriminatie op grond van geloof, handicap en gezondheid, seksuele geaardheid, leeftijd,...)⁹⁶ maar ook uit de vaststelling dat het Centrum in een meerderheid van de gevallen als procespartij in het gelijk wordt gesteld. Ter illustratie: 12 van de 15 zaken die in 2011 zijn afgesloten, kenden een ‘positieve’ eindbeslissing.

In 2011 koos het Centrum in 16 dossiers voor een optreden in rechte, precies evenveel als in 2010. Het gaat over 5 burgerrechtelijke zaken en 11 strafzaken. Bij de tweede categorie moet ook worden vermeld dat het Centrum in 2011 32 eenvoudige klachten indiende, waarbij het Parket werd verzocht om aandacht te besteden aan een mogelijke inbreuk op de Antidiscriminatie-, Antiracisme- of Negationismewet. Van een optreden in rechte zal in deze gevallen pas sprake zijn indien het Parket over gaat tot vervolging en het Centrum optreedt als burgerlijke partij.

Merk op dat enkele (burgerrechtelijke) dossiers eind 2011 nog niet effectief aanhangig waren gemaakt (bijvoorbeeld omdat er alsnog een bedenktijd werd toegekend aan de tegenpartij).

5 burgerrechtelijke zaken

Sinds de wijziging van de Antidiscriminatie- en Antiracismewet in 2007, zijn deze wetten min of meer op dezelfde leest geschoeid en is de burgerrechtelijke bescherming van de slachtoffers en eventuele getuigen versterkt. Het toepassingsgebied is ruim en beslaat onder meer de arbeidsbetrekkingen en toegang tot goederen en diensten.

Het Centrum – vandaag ook opvolgingsorgaan voor het VN Verdrag voor de Rechten van Personen met een Handicap – ijvert sinds jaren op verschillende

⁹⁶ Zie de rubrieken ‘Pers/actua’ en ‘Rechtspraak’ op www.diversiteit.be en het overzicht in het Jaarverslag Discriminatie/Diversiteit (Hoofdstuk IV. Rechtspraak). Merk op dat het Centrum hierin alle relevante rechtspraak opneemt, dus ook wanneer het geen procespartij was.

⁹⁵ Zie het kader “Dialogo als het kan, gerechtelijke stappen als het moet”, p. 75.

fronten voor gelijke kansen en het recht op redelijke aanpassingen voor personen met een handicap. Qua rechtspraak leidde dit in 2011 tot precedentes op het gebied van vrijetijdsbesteding (deelname van een dove persoon aan een groepsreis)⁹⁷ en arbeid (havenarbeid voor een vrouw met diabetes type 1)⁹⁸.

Eind 2011 werd beslist om de drie volgende principezaken over handicap en gezondheid aan een rechtbank voor te leggen:

- » Geen aanwerving wegens syndactylie: een jongeman ging een maand als uitzendkracht aan de slag in een computerwinkel. Hij heeft een vergroeiing van enkele vingers, maar dit verhindert hem niet om de vereiste taken naar behoren uit te voeren. Omdat hem een vast contract als verkoper in het vooruitzicht werd gesteld, zegde hij een andere betrekking op. De (mondelinge) afspraak ging uiteindelijk niet door, en de feiten wijzen erop dat de werkgever vreesde voor negatieve reacties op zijn handicap (of toch het visuele aspect daarvan).
- » Ontslag omwille van kind met handicap: een man, verantwoordelijk voor een fitnesszaak, werd ontslagen nadat hij had laten weten dat zijn dochtertje van enkele maanden oud een zeldzame erfelijke ziekte heeft. Hoewel zijn goed functioneren niet ter discussie stond, ging de werkgever er kennelijk bij voorbaat van uit dat zijn professionele motivatie in de toekomst in het gedrang zou komen omwille van de moeilijke privésituatie. Het Centrum ziet in dit dossier sterke gelijkenissen met een arrest van het Europese Hof van Justitie in een zaak omtrent discriminatie door associatie (zaak C-303/06 Coleman).
- » Ontslag ingevolge zwangerschap en medische complicaties: een vrouw die actief was binnen een lobbyorganisatie kon na haar moederschapsverlof (tweeling) het werk niet onmiddellijk hervatten wegens medische complicaties. Zes maanden na de bevalling werd ze ontslagen. De werkgever roept andere motieven in, maar het Centrum en het Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen menen dat de feiten op uiterst gespannen voet staan met zowel de Genderwet als de Antidiscriminatie-

wet. Beide instanties zijn betrokken in deze zaak, die mogelijk een precedent kan opleveren over 'multipale discriminatie'.

In een vierde zaak besliste het Centrum om naast het slachtoffer en haar vakbond in rechte op te treden in een zaak van ontslag wegens het dragen van de hoofddoek. De vrouw oefende gedurende 2 maanden als uitzendkracht de functie van verkoopster uit met een hoofddoek in een filiaal van een grote winkelketen. Zoals het Nederlandse bedrijf gewoonlijk doet in haar Nederlandse filialen, kreeg de vrouw een hoofddoek aangeboden die aansluit bij het gebruikelijke uniform. Nadat enkele klanten zich hierover verontwaardigd hadden uitgelaten, werd de samenwerking stopgezet. Dit dossier roept vanuit nationaal en Europeesrechtelijk oogpunt diverse vragen op, o.m. of private ondernemingen zich al dan niet kunnen beroepen op een neutraliteitsdoelstelling.

In de vijfde en laatste zaak van 2011 nam het Centrum zich voor om – na verschillende pogingen tot een compromis – een langlopend dossier over de deelname van koppels van hetzelfde geslacht aan danslessen via gerechtelijke weg uit te klaren, tenzij er in extremis nog een buitengerechtelijke oplossing mogelijk zou zijn.

Naast voormelde vijf (nieuwe) zaken, tekende het Centrum in 2011 tot slot nog beroep aan tegen een (afwijzend) vonnis over leeftijdsgrenzen in een vacature⁹⁹ en ging het in cassatie tegen een (afwijzend) arrest over de toepassing van een hoofddekselverbod in een bowlingzaak/restaurant ten aanzien van een cliënte die omwille van gezondheidsredenen (kanker) een hoofddoek droeg.¹⁰⁰

11 strafzaken en 32 eenvoudige klachten

Onder deze categorie vallen de haatmisdrijven (m.n. bepaalde misdrijven, zoals slagen en verwondingen, gepleegd vanuit een discriminerend motief); situaties waarin aangezet wordt tot discriminatie, haat of geweld (en/of het verspreiden van denkbare beelden van rassuperioriteit of rassenhaat, dan wel het behoren tot een groep die kennelijk en herhaaldelijk discrimi-

97 Rb. Kh. Gent, 29/09/2010, bevestigd in beroep door HvB Gent, 20/01/2011. Zie Jaarverslag Discriminatie/Diversiteit 2010.

98 Arbh. Antwerpen, 21/11/2011.

99 Arb. rb. Antwerpen, 28/09/2011. Zie Jaarverslag Discriminatie/Diversiteit 2010.

100 HvB Luik, 22/02/2011.

natie of segregatie verkondigt); alsook inbreuken op de Negationismewet.

Het Centrum is actief in de strijd tegen georganiseerd racisme en extremisme en droeg als burgerlijke partij o.m. bij tot de veroordeling van 3 leden van de groepering Blood and Honour voor hun bijdrage in de organisatie van neonazistische concerten.¹⁰¹

- » In 2011 stelde het Centrum zich burgerlijke partij in de zaak tegen Bloed, Bodem, Eer en Trouw (BBET), die wordt verdergezet in 2012.
- » Daarnaast is het Centrum ook betrokken in het veelbesproken proces tegen Sharia4Belgium, waarvan de woordvoerder en een andere betrokkene in eerste aanleg veroordeeld werden wegens o.m. aanzetten tot haat, discriminatie of geweld tegen niet-moslims.¹⁰²

Verder stelde het Centrum zich in 2011 burgerlijke partij in de volgende strafzaken:

- » Racisme ¹⁰³:
 - › Een jong ‘gemengd’ koppel was jarenlang het slachtoffer van verschillende misdrijven (beledigingen, bedreiging, ...). De situatie kwam tot een triest dieptepunt wanneer ze overvallen en geslagen werden door een groep jongeren die er een extremistische interpretatie van de islam op nahouden (en in casu niet aanvaardden dat een moslima een relatie heeft met een niet-moslim). Eén van hen is hier inmiddels voor veroordeeld.¹⁰⁴
 - › Een man – die in het verleden reeds veroordeeld was voor gelijkaardige feiten – hield tijdens een jeugdcongres van het N-SA (koepelorganisatie van extreemrechtse splintergroepen) een uitermate racistisch betoog. Deze zaak werd al ingeleid in 2010, maar het Centrum stelde in 2011 zijn burgerlijke partijstelling bij. Ondertussen is er een veroordeling voor aanzetten tot haat of geweld.¹⁰⁵

101 Corr. rb. Veurne, 9/03/2011.

102 Corr. rb. Antwerpen, 10/02/2012. Meer over deze zaak in Radicale groeperingen, p. 52.

103 Enkele van de vermelde zaken hebben betrekking op ‘geloofsovertuiging’ en vallen daarom strikt juridisch gezien niet onder de Antiracismewet maar wel onder de Antidiscriminatiewet.

104 Corr. rb. Brussel, 1/12/2011.

105 Corr. rb. Brugge, 5/12/2011. Meer over deze zaak in Radicale groeperingen, p. 52.

- › Een vrouw van Somalische origine werd aan een loket beledigd en kreeg een klap van een man die achter haar stond aan te schuiven. De dader werd veroordeeld voor slagen en verwondingen met racistisch motief.¹⁰⁶
- › Een artikel in een lokale partijkrant schreef de vernieling van grafstenen toe aan jongeren van allochtone origine, terwijl de politie de vier jonge daders van autochtone origine op heterdaad had betrapt. De zaak – die in essentie handelt over de getrapte aansprakelijkheid voor racistische drukpersmisdrijven – dateert van 2005 en is sindsdien hangende. In 2011 breidde het Centrum zijn burgerlijke partijstelling uit. Uitspraak wordt verwacht in 2012.
- › Een jongeman van Chileense origine werd bij een identiteitscontrole op weg naar een muziekfestival hardhandig aangepakt door de politie. Er speelden mogelijk verschillende motieven mee (in onderzoek).
- › Een directeur van een opvangcentrum zou diverse en verregaande mistoestanden begaan hebben ten aanzien van kandidaat-vluchtelingen (strafrechtelijk onderzoek loopt).
- » Homofobie:
 - › Een homoseksuele man werd in een park in elkaar geslagen door 4 jongeren die hij net had leren kennen op café. Eén van de meerderjarige betrokkenen daders werd inmiddels veroordeeld voor de feiten, al werd het homofoob motief niet erkend.¹⁰⁷ Twee minderjarige betrokkenen moeten nog voor de jeugdrechtbank komen.
 - › Twee mannen werden op de terugweg van een avondje uit beledigd omwille van hun seksuele geaardheid, en één van hen werd vervolgens ernstig toegetakeld (strafrechtelijk onderzoek loopt).
- » Antisemitisme:
 - › Een jong meisje werd op de terugweg van een sportactiviteit in schoolverband omwille van haar Joodse afkomst beledigd en geslagen door enkele andere meisjes.

Tot slot verzocht het Centrum het Parket in 2011 in 32 dossiers om inbreuken op de Antiracisme-, Anti-

106 Corr. rb. Leuven, 9/11/2011.

107 Corr. rb. Antwerpen, 18/01/2012.

discriminatie- of Negationismewet te onderzoeken (eenvoudige klacht). Het betreft 16 dossiers inzake een vorm van fysiek geweld met mogelijk verzwarend motief (15 racisme, waarvan 5 door de politie, en 1 homofobie), 12 dossiers over 'hate speech' (7 racisme, waarvan 1 door de politie, en 6 antisemitisme/negationisme, waarvan 1 samenloopt met een racismeklacht), 3 dossiers over racistische discriminatie (2 huisvesting, 1 horeca) en 1 dossier over racistische belaging.

3.

ENKELE OPMERKELIJKE DOSSIERS

Raciale gronden

Correctionele rechtbank te Veurne, 9 maart 2011

Op 21 april 2004 velde het Hof van beroep te Gent een arrest op grond van artikel 3 van de wet van 30 juli 1981 tot bestraffing van bepaalde door racisme of xenofobie ingegeven daden, door te behoren tot en zijn medewerking te hebben verleend aan een groep of vereniging die kennelijk en herhaaldelijk discriminatie of segregatie bedrijft of verkondigt in de omstandigheden genoemd in artikel 444 van het Strafwetboek.

Leden van Blood and Honour werden vervolgd voor het organiseren van concerten tijdens dewelke de massa kennelijk en herhaaldelijk werd opgeruid met racistische slogans en gebaren. *“Bij inbreuk op artikel 22 van de wet van 30 juli 1981 tot bestraffing van bepaalde door racisme of xenofobie ingegeven daden, gewijzigd door de wet van 12 april 1994, de wet van 20 januari 2003 en de wet van 10 mei 2007 behoort te hebben tot een groep of tot een vereniging die kennelijk en herhaaldelijk discriminatie of segregatie bedrijft of verkondigt in de omstandigheden genoemd in artikel 444 van het Strafwetboek, dan wel aan zodanige groep of vereniging zijn medewerking te hebben verleend.”*

Volgens beklagden kon enkel het behoren tot een groep of vereniging die zelf strafbaar is en aldus rechtspersoonlijkheid heeft, strafbaar zijn. Deze stelling wordt tegengesproken door de wettekst zelf. De termen groep of vereniging wijzen zeker niet in de richting van rechtspersoonlijkheid. Bovendien blijkt uit de parlementaire voorbereiding dat de wetgever met artikel 22 van de Antiracismewet de bedoeling had het vroegere artikel 3 van de Antiracismewet van 30 juli 1981 over te nemen (Parl. St., Kamer, 2006-2007, DOC 51-2720/001, p.61). Uit die voorbereiding blijkt eveneens dat hij aan de in artikel 22 gehanteerde termen, behoudens uitdrukkelijk anders geregeld, dezelfde draagwijdte heeft willen verlenen als de in het vroegere artikel 3 van de Antiracismewet voorkomende termen, zoals geïnterpreteerd door de rechtspraak (Parl. St., Senaat, 2006-2007, nr. 2-2362/3, p. 33).

Het Hof van Cassatie heeft in een arrest van 9 november 2004 daarbij gespecificeerd dat het niet is vereist dat de groep of de vereniging *“werd of wordt vervolgd, persoonlijk schuldig geacht of veroordeeld”* (Cass. 9 november 2004, Pas., 2004, I, 1745).

Het vonnis gaf duidelijk aan wie welke taken op zich nam binnen de organisatie. Er werd geen hoger beroep aangetekend, het vonnis was dus definitief.

Hof van beroep te Gent, 28 juni 2011

Een persoon wilde een dancing betreden maar de portier weigerde hem de toegang. Bij de tussenkomst van de politie verklaarde de portier dat hij daartoe opdracht kreeg van de uitbater. Uit het onderzoek bleek dat de portier weigerde de uitbater erbij te halen want dan konden allochtonen binnenglippen..., de uitbater sprak van *“makak”*, er waren in het verleden al verschillende gelijkaardige klachten geweest (weigeren wegens gebrek aan lidkaart, te veel volk, kledij, voorgeschiedenis,...).

De rechtbank leidde uit het geheel van gegevens af dat er een bewuste politiek was om mensen op basis van hun afkomst uit te sluiten en dit vormde een strafbare discriminatie. Het vonnis, dd. 13 oktober 2009, legde duidelijk het verschil uit tussen racisme en discriminatie.

Het Hof bevestigde het vonnis, maar milderde de strafmaat. Enkel de uitbater van de dancing ging in beroep.

Negationisme

Hof van beroep te Brussel, 21 september 2011

In eerste aanleg was de dader al veroordeeld op grond van de wet van 23 maart 1995 om in een vlugschrift het bestaan van de *“zogenaamde”* dodende gaskamers in twijfel te hebben getrokken. Er was eveneens kwestie van verschillende andere feiten, de lijst was indrukwekkend, en o.m. een zelfklever *“Gaskamers = leugen”*. Bij vonnis van 19 juni 2008 had de correctionele rechtbank de feiten bewezen geacht en gesteld dat de dader een beleid in ere herstelde dat onverzoenbaar is met de democratische waarden van onze samenleving. Het Hof van Beroep bevestigde, bij verstek, het vonnis.

Geloof of levensbeschouwing

Rechtbank van eerste aanleg te Brussel, 25 januari 2011

Een jonge vrouw die een hoofddoek draagt, werd verzocht haar hoofddoek af te nemen in een bowling-

zaak. De uitbater beriep zich op het huishoudelijk reglement waarbij, in naam van de veiligheid, alle hoofddeksele verboden zijn. Pogingen tot onderhandeling leverden niets op.

De rechter erkende het legitieme doel (veiligheid) van een verbod, maar kwam tot het besluit, na een zeer grondige analyse van de situatie getoetst aan de Antidiscriminatiewet, dat de middelen om het doel te bereiken noch passend noch noodzakelijk waren. Hij besliste dat het ging om een indirecte discriminatie op basis van geloofsovertuiging, beval de staking en de aanplakking van de uitspraak.

Het slachtoffer kreeg de forfaitaire schadevergoeding evenwel niet bij gebrek aan bewijs van haar morele schade. Dit laatste deel van de beslissing deed de wenkbrauwen fronsen. Het forfaitaire karakter van de schadevergoeding vereist namelijk geen bewijs van morele schade, de vaststelling van de discriminatie volstaat.¹⁰⁸ In een gelijkaardige zaak (weigering van bediening op een caféterras omwille van een hoofddoek) kreeg het slachtoffer evenmin schadevergoeding, doch omwille van het feit dat ze niet regelmatig tussenkam in de procedure tot staking opgestart door het openbaar ministerie.

Arbeidshof te Antwerpen, 23 december 2011

Een bediende werd bij een klant van haar werkgever tewerkgesteld als receptioniste. Er was geen sprake van kledingvoorschriften. Wanneer ze aan haar werkgever haar voornemen kenbaar maakte om voortaan een hoofddoek te dragen, werd ze gewezen op de neutraliteit van het bedrijf. Voortaan zouden receptionisten ook een uniform moeten dragen. Er volgden onderhandelingen, maar ondertussen waren er ook gesprekken op het niveau van de ondernemingsraad om het arbeidsreglement aan te passen. De onderhandelingen sprongen af op 12 juni 2006. Het slachtoffer werd diezelfde dag ontslagen en daags nadien ging het nieuwe arbeidsreglement, met inbegrip van een ruime verbodsclausule, in voege.

Eerst werd de beslissing aangevochten via de procedure van de vordering tot staking, vervolgens voor de arbeidsrechtbank. Deze laatste verwierp, bij vonnis

van 27 april 2010, de stelling van het slachtoffer en meende dat het bedrijf een neutraliteitsverplichting kan opleggen ten aanzien van zijn werknemers. Bij arrest van 23 december 2011 besliste het Arbeidshof te Antwerpen dat er, in hoofde van de werkgever, geen sprake was van misbruik van ontslagrecht, noch van directe of indirecte discriminatie.

Handicap of huidige of toekomstige gezondheidstoestand

Hof van beroep te Gent, 7 september 2011

Ouders spanden op grond van het Vlaamse Decreet (10 juli 2008) een vordering tot staking in tegen de Vlaamse Gemeenschap en de scholen van hun kinderen wegens weigering tot redelijke aanpassingen voor een persoon met een handicap.

De betwisting ging over een tekort aan tolkuren Vlaamse Gebarentaal. In een omstandig gemotiveerd vonnis (Rb. Eerste aanleg Gent, 15 juli 2009) wees de rechtbank de vordering af in de mate dat deze gericht was tegen de scholen, maar achtte ze gegrond ten aanzien van de Vlaamse Gemeenschap. Deze laatste tekende dan ook hoger beroep aan. Het Hof meende dat de Vlaamse Gemeenschap wel degelijk maatregelen kon treffen, zodat voldoende tolkuren konden beschikbaar gemaakt worden.

In een gelijkaardige zaak stelde de rechtbank van eerste aanleg te Leuven, bij vonnis van 27 juli 2009, de ouders in het ongelijk. De rechtbank meende dat de overheid nu eenmaal over onvoldoende tolken gebarentaal beschikte. Tegen dit vonnis werd door de ouders geen hoger beroep ingesteld zodat er dus geen eensluidende rechtspraak voorhanden is.

Arbeidshof te Antwerpen, 21 november 2011

Een dame was, na medisch geschikt te zijn bevonden, sinds 2004 werkzaam als erkende havenarbeidster van het logistiek contingent van de haven van Antwerpen. Ze solliciteerde voor een job als containermarkteerder bij het algemeen contingent. Voor deze job diende ze opnieuw een medisch onderzoek te ondergaan waarvan de criteria vastlagen in een zogenaamd Kwaliteitshandboek. Omwille van haar diabetes type 1 werd ze automatisch afgewezen zonder functiespecifiek onderzoek. Haar zaak werd door de Arbeidsrechtbank afgewezen bij vonnis dd. 2 maart 2010.

108 J-F. Germain en C. Eyben, "Les sanctions civiles. La nullité et les dommages et intérêts forfaitaires", in *De nieuwe federale antidiscriminatie wetten*, Brugge, Die Keure, 2008, n° 25, p.358.

Het Hof meende dat de integrale en automatische uitsluiting van insulineafhankelijke diabetici uit de havensector verder gaat dan wat noodzakelijk is om het doel te bereiken dat wordt beoogd (veiligheid) en dus onevenredig en discriminerend is. Het Hof pakte het dossier aan via het criterium ‘handicap’.

De externe dienst die oordeelde over de medische geschiktheid hield geen rekening met de specifieke aspecten van de functie en dus de concrete taken die uiteindelijk zouden uitgeoefend worden. Hij slaagde er niet in om aan te tonen dat de afwezigheid van de betrokken handicap een wezenlijke en bepalende beroepsvereiste zou uitmaken.

Het zogenaamde Kwaliteitshandboek waarop de externe dienst zich baseerde, werd nietig verklaard, voor zover het de bepalingen inzake diabetes betrof, aangezien het een onderscheid maakte tussen insulineafhankelijke kandidaten die zonder meer uitgesloten worden en diabetici die tabletten innemen en onder bepaalde voorwaarden medisch geschikt bevonden kunnen worden.

Seksuele geaardheid

Correctionele rechtbank te Luik, 3 maart 2011

Twee mannen werden beschimpt en geslagen door de passagier van een wagen die naast hen reed toen ze hand in hand wandelden. De andere passagiers van de wagen kwamen niet tussen bij het toedienen van de slagen. De rechtbank analyseerde de uiteenlopende verklaringen die op verschillende punten elkaar tegenspraken. De beklagden legden geen medische bewijsstukken voor van de slagen die ze zouden gekregen hebben. De rechter leidde hieruit af dat er wel degelijk sprake was van verzwarende omstandigheden en aanzetten tot geweld op grond van de seksuele geaardheid van de slachtoffers.

Sinds de invoering van artikel 405quater van het Strafwetboek door de vorige Antidiscriminatiewet van 25 februari 2003 kwamen al tal van zaken voor de correctionele rechtbank omwille van verzwarende omstandigheden of zogenaamde haatmisdrijven. De criteria die het meest in overweging genomen zijn, betreffen raciale kenmerken of seksuele geaardheid.

Europees Hof voor de Rechten van de Mens

Binnen de rijke rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) zijn een aantal uitspraken terug te vinden die kaderen binnen de materies waarrond het Centrum werkt.

Zaak-Kiyutin tegen Rusland dd. 10 maart 2011 – Ziekte

Een Oezbeek was met een Russische vrouw gehuwd en had in Rusland een gezin gesticht. Daarom wilde het Hof de zaak onderzoeken op grond van artikel 8. Het EHRM verleent immers geen recht om zich ergens te vestigen. Het verblijfsrecht werd aan de man geweigerd omdat hij seropositief is. Dit was duidelijk een schending van zijn recht op gezinsleven gekoppeld aan discriminatie. Het arrest was definitief.

Zaak-Lautsi e.a. tegen Italië dd. 18 maart 2011 – Godsdienst

In het eerste arrest Lautsi tegen Italië bevestigde het Hof de neutraliteit van de openbare gebouwen en erkende het expliciet “*de verplichting van de Staat om zich te onthouden van het opleggen, zelfs onrechtstreeks, van religies op plaatsen waar personen afhankelijk zijn van de Staat of waar zij bijzonder kwetsbaar zijn*” (ov. 48). In deze zaak voerde de eisende partij in eigen naam en in naam van zijn kinderen aan dat de blootstelling aan een kruis in de publieke school waar zij gingen, tegenstrijdig was met zijn recht om hen een opvoeding en een onderricht te waarborgen overeenkomstig met zijn religieuze en levensbeschouwelijke overtuigingen, in de zin van artikel 2 van het Protocol nr. 1. De blootstelling aan het kruis was ook een inbreuk op zijn vrijheid van geloof en religie, beschermd door artikel 9 van de Conventie. Het Hof stelde hem in het gelijk. Dit arrest werd evenwel op 18 maart 2011 hervormd door de Grote Kamer. Het Hof was de mening toegedaan dat het kruisbeeld een religieus symbool is waarvan niet wordt aangetoond dat er sprake kan zijn van een invloed op de leerlingen. Het is immers een passief symbool dat dient onderscheiden te worden van deelname aan religieuze activiteiten of het houden van een bepaald discours.

Zaak-Dimitras en anderen tegen Griekenland 3 november 2011- Godsdienst

Verschillende vertegenwoordigers die optreden inzake dossiers betreffende mensenrechten dienden, in diverse procedures, op te treden als getuigen en

hierbij de eed af te leggen met de rechterhand op de bijbel. Ze wensten, zijnde atheïst, niet de standaardformule te gebruiken. Hierdoor werden ze dus eigenlijk verplicht hun godsdienstige overtuiging kenbaar te maken, wat een schending vormt van artikel 9 van het EVRM.

Hof van Justitie van de Europese Unie

Het Hof van Justitie van de Europese Unie (HJEU) velde in de loop van 2011 weer een belangrijk aantal uitspraken inzake leeftijd. Eén daarvan is hierna samengevat:

Prigge, Fromm, Lambach tegen Deutsche Lufthansa AG dd. 13 september 2011

Bij drie piloten van genoemde luchtvaartmaatschappij werd, op grond van een collectieve arbeidsovereenkomst, automatisch een einde gesteld aan hun arbeidsovereenkomst. Internationale regelingen voorzien tussen 60 en 65 jaar een beperking van de vliegvergunningen. Het Hof was van oordeel dat:

- » collectieve arbeidsovereenkomsten wel degelijk vallen onder het begrip “*nationale wettelijke bepalingen*” waarvan sprake in Richtlijn 2000/78 (art.2, 5 – begrip discriminatie) en dus richtlijnconform moeten zijn;
- » een automatisch einde van de overeenkomst voorzien op 60 jaar, terwijl andere nationale en internationale regelingen dit voorzien op 65 jaar, is niet noodzakelijk voor de openbare veiligheid en de bescherming van de gezondheid waarvan sprake in artikel 2, 5;
- » het doel (artikel 4, lid 1 – wezenlijke beroepsvereiste), nl. veiligheid van het luchtverkeer verzekeren, is legitiem maar de vereiste (automatische stop op 60 jaar) is onevenredig gelet op de andere nationale en internationale regelingen;
- » veiligheid van het luchtverkeer is evenwel geen legitiem doel voor de toepassing van artikel 6, lid 1, alinea 1 (rechtvaardiging van verschillen in behandeling op grond van leeftijd); de legitieme doelen staan vermeld in de richtlijn: werkgelegenheidsbeleid, arbeidsmarkt of beroepsopleiding.

Volgende uitspraken zijn eveneens vermeldenswaardig:

- » Jürgen Römer tegen Freie und Hansenstadt Hamburg dd. 10 mei 2011: aanvullend ouderdomspensioen valt onder richtlijn 2000/78/EU;

- » Europese Commissie tegen België dd. 24 mei 2011: geen nationaliteitsvoorwaarde voor notarissen;
- » Testaankoop tegen Ministerraad dd. 1 maart 2011: Artikel 5, paragraaf 2 van richtlijn 2004/113 voorziet, zonder beperking in de tijd, de mogelijkheid om af te wijken van het gelijkheidsprincipe tussen vrouwen en mannen, in casu inzake verzekeringspremies. Deze bepaling is strijdig met de doelstelling van voornoemde richtlijn alsook met artikel 21 (non-discriminatie) en 23 (gelijkheid man – vrouw) van het Europese Handvest voor de Grondrechten. Artikel 5, paragraaf 2 is ongeldig vanaf 21 december 2012.

Hoofdstuk V.
AANBEVELINGEN

Alle aanbevelingen vindt u terug op de website van het Centrum www.diversiteit.be (rubriek 'Adviezen en Aanbevelingen').

Sleutelwoord	Onderwerp
Liften	Aanbeveling over veilige liften om de toegang voor personen met een handicap te garanderen. Het probleem stelt zich voornamelijk bij kleinere liften die initieel toegankelijk zijn voor rolstoelgebruikers, maar na de installatie van een dubbele deur of lichtgordijn ter beveiliging van de deur te klein zouden worden voor een rolstoel.
Woonwagenebewoners	Aanbeveling over een referentieadres voor woonwagenebewoners. Sinds de vernieuwingen en aanpassingen aan de algemene onderrichtingen betreffende het houden van de bevolkingsregisters wordt verondersteld dat het verblijven in een mobiele woning verband houdt met specifieke beroepen (foorreizigers, binnenschippers). Voor personen zoals woonwagenebewoners die mobiel wonen om een andere reden dan het uitvoeren van één van deze beroepen is het moeilijk zoniet onmogelijk om een referentieadres te bekomen. Het Centrum stelt voor dat de gemeente zelf de oprechtheid van de aanvraag van het referentieadres onderzoekt door na te gaan of de aanvrager effectief in een mobiele woning verblijft.
Leraren	Aanbeveling over de herintegratie van onderwijzend personeel na een lange afwezigheid wegens ziekte. Het Centrum vraagt dat de mogelijkheden van redelijke aanpassingen systematisch en degelijk worden onderzocht alvorens wordt besloten om leerkrachten vervroegd op pensioen te stellen. Hiervoor is een meer multidisciplinaire aanpak bij de besluitvorming nodig, waarin ook rekening gehouden wordt met het advies van experts.
Inclusief onderwijs	Aanbeveling over de organisatie van de verzorging en het innemen van geneesmiddelen voor zieke kinderen of kinderen met een handicap die in het gewone onderwijs worden opgevangen. Het Centrum stelt voor om in een ad hoc omzendbrief voor directies en pedagogisch en educatief personeel te herinneren aan en informatie te verschaffen over de richtlijnen en over de juridische beperkingen voor bepaalde handelingen (hulp bij het innemen van geneesmiddelen, hulp bij bepaalde zorgen, lichte medische handelingen). Tegelijkertijd dient er te worden gezorgd voor structurele en individuele procedures voor kinderen die geneeskundige verzorging en/of hulp nodig hebben bij het innemen van geneesmiddelen waarbij er een verhoogd risico bestaat voor een hoogdringende interventie.
Assistentiehonden	Aanbeveling over de toegang van assistentiehonden tot ziekenhuizen. Het Centrum vraagt dat de Hoge Gezondheidsraad een uniforme procedure uitwerkt waarin de toegang van assistentiehonden tot ziekenhuizen en verzorgingsinstellingen geregeld wordt. De algemene regel moet zijn dat assistentiehonden vrij toegang krijgen tot het bezoekerscircuit, de consultatie ruimten, de ziekenhuiskamers, de cafetaria, ... Daarnaast moet er dringend een lijst worden opgesteld van de ruimten waar assistentiehonden niet kunnen toegelaten worden.
Redelijke aanpassingen	Aanbeveling over de verplichting om redelijke aanpassingen door te voeren voor mensen die langere tijd arbeidsongeschikt zijn.
Gebarentaal	Aanbeveling over het aanbod van gebarentolken in ziekenhuizen. Het Centrum pleit voor de permanente aanwezigheid van een tolk gebarentaal. Deze persoon zou bijvoorbeeld een verpleger kunnen zijn die een opleiding gebarentaal heeft gevolgd.
Schoolvervoer	Aanbeveling over de organisatie van en de voorwaarden voor het schoolvervoer van kinderen en jongeren met een handicap in de Vlaamse Gemeenschap. Concreet pleit het Centrum er onder andere voor dat de maximale reistijd anderhalf uur bedraagt, dat het budget van De Lijn jaarlijks aangepast wordt naargelang het aantal kinderen en dat de school en de ouders worden betrokken bij de organisatie van het transport.
Horeca	Aanbeveling over de invoering van een non-discriminatieclausule in de horeca.
Schuldsaldoverzekering	Aanbeveling over de toegang tot een schuldsaldoverzekering voor mensen met een verhoogd gezondheidsrisico. Het Centrum pleit bijvoorbeeld voor een meer precieze motivatieverplichting bij weigering en voor de structurele aanwezigheid van medische en actuariële experts bij het opvolgingsbureau voor de tarifiering.

Hoofdstuk VI.

**HET NETWERK
VAN HET
CENTRUM**

1. NATIONAAL NETWERK¹⁰⁹

109 Hier komen enkel de officiële instanties waarmee het Centrum een overeenkomst heeft, aan bod. Het Centrum heeft daarnaast ook samenwerkingsovereenkomsten afgesloten met een groot aantal terreinorganisaties. Zonder deze laatsten zou het Centrum zijn taken niet naar behoren kunnen uitvoeren. Als bijlage is er een volledige lijst opgenomen van alle organisaties waar het Centrum mee werkt.

1.1. Meldpunten discriminatie in Vlaanderen

EXTERNE BIJDRAGE

Meldpunten Discriminatie en Gelijke Kansen Vlaanderen Activiteiten van de Meldpunten in 2011

Sinds 2009 openden er dertien Meldpunten Discriminatie in Vlaanderen. De Vlaamse overheid sluit jaarlijks een samenwerkingsovereenkomst met het Centrum om de Meldpunten te ondersteunen bij dossierbehandeling evenals bij preventie en sensibilisering.

Bekendmaking

De Meldpunten zetten zichzelf het afgelopen jaar in de kijker via een lokale bekendmakingcampagne voor het grote publiek, voor het middenveld of met een themacampagne. Het Centrum draagt bij tot de bekendmaking van de Meldpunten door mensen door te verwijzen indien een lokale afhandeling van hun melding wenselijk is.

Registratie en methodologie

De Meldpunten en het Centrum delen een gezamenlijk systeem voor de registratie en opvolging van meldingen en dossiers. Om de registratie van meldingen te optimaliseren en verder te uniformiseren, investeert het Centrum blijvend in supervisie en vorming. Daarnaast richtten de Meldpunten zelf een werkgroep 'methodologie' op om ook in de behandeling van de meldingen uniformiteit te garanderen.

Inhoudelijke ondersteuning

Naast de praktische omkadering kunnen de Meldpunten ook een beroep doen op het Centrum voor juridische vragen, om te informeren naar gelijkaardige dossiers of om advies te vragen over een plan van aanpak. Gelijke Kansen in Vlaanderen ondersteunt door regelmatig intervisie- en netwerkmomenten te organiseren waar feedback en ervaringen kunnen uitgewisseld worden.

Bemiddeling

Uit onderzoek is gebleken dat een conflict beslechten voor de rechtbank vaak niet het beste of gewenste resultaat oplevert. Bemiddeling wil vermijden dat relaties nog verder verzuren door de partijen te begeleiden in hun zoektocht naar een oplossing die voor alle partijen aanvaardbaar is. De Meldpunten verdiepten zich de afgelopen jaren onder professionele begeleiding in onderhandeling- en bemiddelingstechnieken. In 2011 werd een aantal intervisiemo-

menten georganiseerd om de technieken verder te verfijnen en onder de knie te krijgen.

Doorverwijzing

Soms leidt lokale bemiddeling echter niet tot een aanvaardbare oplossing. Op vraag van de melder kan het dossier worden doorgestuurd naar het Centrum. In 2011 werden 50 dossiers overgedragen van de Meldpunten aan het Centrum omdat lokale bemiddeling niet mogelijk bleek, de problematiek de lokale context oversteeg en/of er zich een meer juridische of zelfs gerechtelijke aanpak opdrong¹¹⁰.

Netwerking

De Meldpunten richtten, afhankelijk van de eigenheid van hun werkingsgebied, thematische overlegplatformen op rond horeca, arbeid, onderwijs, gender enz. In deze netwerken denken lokale actoren samen na over de aanpak van discriminatie. Een aantal Meldpunten ging ook reeds van start met een vierhoekoverleg tussen politie, Parket, Meldpunt en Centrum. Doel hiervan is om te komen tot concrete afspraken met alle relevante partners rond de aanpak van discriminatiemeldingen. De Meldpunten deden ook inspiratie op buiten de landsgrenzen via werkbezoeken bij de collega's in Nederland en in het kader van een project van het Europees Grondrechtenbureau (FRA) over de implementatie van mensenrechten op lokaal niveau.

Sensibilisering

In 2011 kozen de meeste Meldpunten voor een sensibilisatiecampagne rond discriminatie op de huisvestingsmarkt. Er werden vormingen en informatiemomenten georganiseerd voor het middenveld. Daarnaast werden rondetafels gehouden voor het grote publiek met belangrijke spelers op vlak van huisvesting, lokaal en op Vlaams niveau. In één werkingsgebied werd een gelijkebehandelingcharter ondertekend door alle grote actoren. De volgende jaren zal hierop verder worden gebouwd. Ook hier kon steeds beroep worden gedaan op het Centrum voor de nodige ondersteuning. U

In 2011 werden 50 dossiers overgedragen van de Meldpunten aan het Centrum omdat lokale bemiddeling niet mogelijk bleek, de problematiek de lokale context oversteeg en/of er zich een meer juridische of zelfs gerechtelijke aanpak opdrong.

110 Zie ook Gerechtelijke stappen van het Centrum, p. 140.

leest hierover meer in het thematisch dossier “Huisvesting” van dit jaarverslag.

De Meldpunten organiseerden elk afzonderlijk ook een actie tijdens de Internationale dag tegen Racisme en Discriminatie.

Zowel het Centrum als de Meldpunten hechten veel belang

aan hun samenwerking. Samen staan ze sterker in de strijd tegen discriminatie.

*Lies Van Cleynenbreugel, Meldpunt Discriminatie
Leuven*

1.2. Samenwerkingprotocols met het Waalse Gewest en de Franse Gemeenschap

Behandeling van individuele meldingen

In 2011 behandelde het Centrum 71 dossiers over criteria die tot de bevoegdheden van de Franse Gemeenschap behoren. De criteria die het vaakst aan bod kwamen waren ‘handicap’, ‘gezondheidstoestand’ en ‘ras’. 69% van de dossiers hadden te maken met onderwijs.

Wat de bevoegdheden van het Waalse Gewest betreft, behandelde het Centrum 43 dossiers, waarvan er 22 over het criterium ‘handicap’ gingen.

Opleiding, informatie, bewustmaking

Binnen de Franse Gemeenschap werd het opleidingsprogramma voortgezet: er waren bijvoorbeeld de bewustmakingscampagnes rond bestrijding van discriminatie voor schooldirecties en voor medewerkers van de dienst die het groene nummer ‘Assistance Ecoles’ beheert. Er is ook een denkoefening aan de gang om dit soort opleidingen permanent en structureel op te nemen in het opleidingsaanbod voor ambtenaren van de Franse Gemeenschap (onderwijzend personeel en anderen).

In het Waals Gewest werden infosessies over de antidiscriminatiewetgeving georganiseerd voor de Ombudsmannen en voor de onthaalmedewerkers van de Espaces Wallonie.

Er werd een brochure “*Pour une Commune égalité*” gemaakt. Die bevat een overzicht van de rechtsmiddelen om discriminatie te bestrijden en legt uit hoe gemeenten die kunnen toepassen, samen met enkele

concrete voorbeelden. U kunt ze downloaden via de website van het Centrum: www.diversiteit.be, rubriek ‘Publicaties’.

Er werd een peiling gehouden over de perceptie van en de omgang met gevallen van discriminatie door de gemeenten. Met deze enquête wilde het Centrum ook hun kennis van de rechts- en institutionele middelen toetsen en nagaan in welke mate er sprake is van discriminerende situaties in gemeenten.

Momenteel wordt er gewerkt aan het opzetten van een gemeentelijk netwerk om discriminatie te bestrijden. Dit netwerk moet de banden tussen de 262 gemeenten versterken en hen aanzetten om ervaringen uit te wisselen. Het opzetten van dit netwerk is een prima gelegenheid om info-, bewustmaking- en opleidingsessies te geven aan gemeentelijke instanties die dit nodig achten.

De Espaces Wallonie¹¹¹ hebben zich aangesloten bij het samenwerkingsprotocol en zetten hun deuren open voor het Centrum en het Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen. Voortaan beschikken Waalse burgers over een plek bij hen in de buurt waar ze terecht kunnen met hun vragen over gevallen van discriminatie waarvan ze het slachtoffer of getuige

111 Unieke info- en oriëntatieloketten van de Waalse overheid.

zijn. De lijst met de adressen van de Espaces Wallonie vindt u op www.stop-discrimination.be. Ze houden ook rekening met de bevoegdheden van de Franse Gemeenschap.

Op 28 november 2011 werd een **gewestelijk seminarie** georganiseerd om de resultaten van de enquête voor te stellen en om standpunten voor 2012 in te nemen.

Het CLEO-Ulg¹¹² heeft op vraag van het Centrum en het Instituut voor Gelijkheid van Vrouwen en Mannen **in de Franse Gemeenschap een enquête** gehouden bij het personeel van lagere en secundaire scholen (onderwijzend personeel, directies, opvoeders, medewerkers van de CLB's). De vragen gingen over de perceptie van discriminerend gedrag op school.

Adviezen en aanbevelingen

Het Centrum werkte samen met de Délégué général au Droits de l'Enfant twee aanbevelingen uit over:

.....
112 Centre d'Étude de l'Opinion van de Universiteit van Luik.

- » de opvang binnen het 'regulier' onderwijs van kinderen met een chronische ziekte en/of een handicap die specifieke zorgen nodig hebben en/of die tijdelijk of dagelijks tijdens de schooluren geneesmiddelen moeten innemen;
- » de voorwaarden om kinderen jonger dan drie jaar toegang te geven tot opvangvoorzieningen die erkend zijn door ONE (Office de la naissance et de l'enfance), ook in samenwerking met het Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen.

Momenteel wordt er gewerkt aan het opzetten van een gemeentelijk netwerk om discriminatie te bestrijden. Dit netwerk moet de banden tussen de 262 gemeenten versterken en hen aanzetten om ervaringen uit te wisselen.

Er kwam ook een aanbeveling over het dragen van religieuze symbolen in het hoger onderwijs.

Het Centrum heeft een advies geformuleerd over de participerende evaluatie van de basisopleiding van leraren. Dit advies kaart de noodzaak aan om leraren beter op te leiden voor de uitdagingen die een divers schoolpubliek met zich meebrengt.

1.3. Overeenkomst met het Territoriaal Pact voor de Werkgelegenheid in Brussel

Het Centrum en ACTIRIS (via het Territoriaal Pact) zetten hun samenwerking verder in het kader van de overeenkomst die ze enkele jaren geleden hebben gesloten.

In het licht van deze overeenkomst verzorgt het Centrum opleidingen en infosessies (over de antidiscriminatiewetgeving, over omgaan met diversiteit enz.) voor ondernemingen die banden hebben met het Pact. Naast het zoeken naar concrete antwoorden op vragen van werknemers, zijn deze sessies ook een waardevol werkinstrument voor het Centrum: via deze sessies houdt het Centrum de vinger aan de pols en blijft het op de hoogte van situaties die zich elke dag op de werkplek afspeelen.

Het Centrum heeft actief meegewerkt aan het piloot-

project met anonieme cv's dat het Pact had opgezet, wat uiteindelijk leidde tot tests met ad-hocprocedures die aan de noden en eisen van het Centrum voldeden. U leest hierover meer in het thematisch dossier "Werk" onder de rubriek "In de steigers".

Via het Territoriaal Pact heeft het Brussels Hoofdstedelijk Gewest ook zijn medewerking voortgezet aan de financiering van het Diversiteitsbarometer-project. In het najaar 2012 volgt hierover een publicatie.

Het Centrum en het Pact blijven tot slot de wetgevende initiatieven in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest volgen in verband met de omzetting van de antidiscriminatie-richtlijnen. Momenteel blijven enkele ordonnanties uit, waardoor deze richtlijnen nog niet volledig van toepassing zijn voor alle materies

Het Centrum roept de Brusselse overheden op om een coherente wetgeving aan te nemen die aansluit op alle andere bestaande maatregelen: beschermde criteria, toepassingsfeer, beschermingsmechanismen enz.

die onder de bevoegdheid van het gewest vallen. Het Centrum roept de Brusselse overheden op om, net als alle andere bevoegdheidsniveaus, een coherente wetgeving aan te nemen die aansluit op alle andere bestaande maatregelen (beschermde criteria, toepassingsfeer, beschermingsmechanismen enz.)

zodat er geen discriminatie ontstaat tussen slachtoffers van discriminatie.

We herinneren er tot slot nog aan dat het Centrum lid is van de plenaire vergadering van het Pact en van zijn Diversiteitscommissie, waaraan het actief meewerkt.

www.pactbru.irisnet.be

2.

INTERNATIONAAL NETWERK

2.1. FRA: Het bureau van de Europese Unie voor de Grondrechten

Het FRA (Fundamental Rights Agency – Bureau van de Europese Unie voor de Grondrechten), dat in 2007 werd opgericht en in Wenen is gevestigd, heeft drie opdrachten: het verzamelen en analyseren van vergelijkbare gegevens en informatie tussen alle EU-lidstaten; advies geven aan EU-instellingen en lidstaten; samenwerken met het middenveld en mensen bewustmaken. Het FRA is uitdrukkelijk niet bevoegd om individuele klachten te behandelen.

In 2011 heeft het Centrum zijn samenwerking met het FRA verdergezet en uitgebreid. Een lid van het Centrum zetelt in de raad van bestuur, maar niet als vertegenwoordiger van het Centrum of van de Belgische staat (de leden van de raad van bestuur zijn onafhankelijk).

Het Centrum heeft samen met andere partners in België actief aan verschillende projecten van het FRA meegewerkt:

- » Een studie over de toegang tot justitie voor slachtoffers van discriminatie die in 2012 wordt gepubliceerd.
- » Twee Belgische projecten kwamen in aanmerking voor een studie over gecoördineerde aanpak (*joined up governance*). Met als uitgangspunt het specifieke beleid dat vijf landen voeren (Zweden, Spanje, Nederland, Groot-Brittannië en België) wordt de verticale geleiding onderzocht (lokaal, regionaal, nationaal, internationaal) die het mogelijk maakt om grondrechten op lokaal niveau toe te passen. Voor België werden twee initiatieven tegen het licht gehouden: het sociale cohesiebeleid van het Waalse

Gewest in nauwe samenwerking met lokale overheden en de oprichting van Meldpunten Discriminatie in het Vlaamse Gewest (Gelijke Kansen Vlaanderen).

- » De voorbereiding van een Europese enquête over discriminatie en haatmisdrijven waarvan Joden het slachtoffer zijn. België is één van de landen waar deze enquête wordt gehouden.

Naast zijn jaarverslag (*Fundamental Rights: Challenges and Achievements in 2010*) heeft het FRA tal van rapporten gepubliceerd over onderwerpen die binnen zijn mandaat vallen. We vermelden hierna enkele voorbeelden: *Rechtsbijstand voor mensen met psychische stoornissen op grond van de antidiscriminatiewetgeving*, *Onderricht over mensenrechten op holocaustherdenkingsites*, *Illegale migranten: toegang tot gezondheidszorg in 10 EU-lidstaten*, *Homofobie, transfobie en discriminatie op grond van de seksuele geaardheid en de genderidentiteit* enz. Al deze publicaties zijn in het Engels beschikbaar op de website van het FRA.

Het FRA heeft samen met de Raad van Europa een *Handboek van Europees antidiscriminatierecht* gepubliceerd.

In november tot slot organiseerde het FRA samen met het Poolse Voorzitterschap van de EU een conferentie over *Waardigheid en rechten van illegale migranten* naar aanleiding van de publicatie van een rapport over dit onderwerp.

www.fra.europa.eu

2.2. NCPI: National Contactpoint on Integration

Voor het netwerk van National Contact Points on Integration (Europese Commissie - DG Binnenlandse Zaken) was 2011 het jaar van de bestendiging. Overeenkomstig de oproep van de Raad van de EU aan de Europese Commissie voor de uitbouw van een coö-

dinatiemechanisme inzake Integratie, werden twee instrumenten in de diepte uitgewerkt. Daarnaast publiceerde de Commissie een reeks nieuwe krachtlijnen in haar *Second European Agenda for the Integration of Third-Country Nationals*.

De Commissie bevestigt de investeringen in instrumenten als de Modules en de Indicatoren, ze identificeert een aantal uitdagingen voor de nabije toekomst en ze legt een aantal strategische accenten.

de Europese Commissie een aanbesteding gepubliceerd voor een haalbaarheidsstudie inzake integratie-indicatoren. Die studie zal bestaan uit een diepere analyse van de gedefinieerde indicatoren en de beoordeling van de relevantiegraad van deze indicatoren. Daarenboven zal er ook een voorstel voor de implementatie van een monitoringsysteem uit komen.

Onder impuls van de Europese Commissie hebben de Nationale Contactpunten in 2011 gewerkt aan een inhoudelijk ontwerpvoorstel voor drie Europese Integratiemodules. Tijdens een reeks technische seminars werd volgens een gestroomlijnd projectplan en een zorgvuldige methodologie vorm gegeven aan de componenten van de beoogde modules. Deze modules zullen op termijn deel uitmaken van een Europese Toolbox Integratie. Ze refereren naar drie domeinen:

113 Eurostat, *Indicators of Immigrant Integration*, 2011.

Na langdurig voorbereidend werk van de Lidstaten, publiceerde Eurostat in 2011 de pilootstudie *‘Indicators of Immigrant Integration’*¹¹³. Dit ontwerpvoorstel werd inmiddels grondig besproken door de Nationale Contactpunten en statistische experts uit de Lidstaten. Mede op basis van deze oefening heeft

1) maatschappelijke oriëntatie en taalcursussen; 2) verhoogde betrokkenheid van de ontvangende maatschappij en 3) actieve participatie van migranten in alle domeinen van de samenleving. Het voorliggende inhoudelijke ontwerp zal in samenspraak met de Nationale Contactpunten worden verfijnd. Het zal bovendien een aanzet geven tot verdere conceptualisering en implementatie.

De Commissie publiceerde in 2011 haar tweede *“European Agenda for the Integration of Third-Country Nationals”*¹¹⁴. Hierin bevestigt de Commissie de investeringen in instrumenten als de Modules en de Indicatoren, identificeert ze een aantal uitdagingen voor de nabije toekomst en legt ze een aantal strategische accenten. Steunend op een verwijzing naar het Lissabon-Verdrag en het Stockholmprogramma, heeft het Poolse Voorzitterschap van de Raad van de EU bovendien het initiatief genomen voor de totstandkoming van Raadsconclusies met betrekking tot deze nieuwe agenda. Op Belgisch niveau heeft deze oefening gezorgd voor een geïntensifieerde samenwerking met de FOD Buitenlandse Zaken en de Permanente Vertegenwoordiging van België bij de Europese Instellingen. In continue samenspraak met de regionale overheden heeft het Centrum als NCPI actief deelgenomen aan het volledige besluitvormingsproces op Raadsniveau.

114 Europese Commissie, *European agenda for the integration of third country nationals*, 2011.

2.3. ECRI: Europese Commissie tegen Racisme en Intolerantie (Raad van Europa)

In de loop van 2011 heeft de ECRI in het kader van de vierde monitoringcyclus en van de ‘country reports’ de definitieve rapporten goedgekeurd over Azerbeidzjan, Cyprus, Servië, Armenië, Bosnië-Herzegovina, Monaco, Spanje, Turkije, Litouwen, IJsland, Italië, Letland, Luxemburg, Montenegro en Oekraïne.

De ECRI heeft – in haar dertiende aanbeveling van algemeen beleid – richtlijnen gepubliceerd ten aanzien van de 47 lidstaten van de Raad van Europa

om de groeiende antizigeunergevoelens en de discriminatie van Roma te bestrijden. Ze stelt meer dan twaalf concrete maatregelen voor op uiteenlopende gebieden zoals huisvesting, onderwijs, gezondheid, toegang tot overheidsdiensten of de strijd tegen racistische misdrijven. Met deze aanbeveling wil de ECRI regeringen richtlijnen meegeven die nuttig kunnen zijn bij het uitstippelen van een doeltreffend en praktisch beleid om de levensomstandigheden van mensen uit de Romagemeenschap te verbeteren. De werkgroep die de tekst van deze aanbeveling heeft opge-

steld, werd voorgezeten door het Belgische lid van de ECRI, die ook medewerker van het Centrum is.

De ECRI werkt aan een nieuwe aanbeveling over racisme en rassendiscriminatie op de arbeidsmarkt.

In het kader van de relatie met middenveldorganisaties heeft de ECRI in Frankrijk, Georgië en Servië rondetafelconferenties georganiseerd.

De ECRI organiseerde op 26 en 27 mei in Straatsburg ook een seminarie voor onafhankelijke nationale instanties belast met de bestrijding van discriminatie op de arbeidsmarkt. Een specialist van het Centrum nam deel aan het seminarie.

Om de monitoringinstanties van de Raad van Europa efficiënter en gecoördineerder te laten functioneren, heeft de ECRI beslist om voortaan nauwer samen te

werken met het Adviescomité van het Kaderverdrag inzake de bescherming van nationale minderheden.

De ECRI zet ook haar samenwerking verder met instanties van de VN, de OVSE en de EU die actief zijn op vlak van de bestrijding van racisme en intolerantie.

Alle aangehaalde teksten vindt u (enkel beschikbaar in het Engels en het Frans) terug op de website van de ECRI.

De ECRI heeft richtlijnen gepubliceerd om de groeiende antizigeuner-gevoelens te bestrijden. Ze stelt concrete maatregelen voor op uiteenlopende gebieden zoals huisvesting, onderwijs, gezondheid, toegang tot overheidsdiensten of de strijd tegen racistische misdrijven.

www.coe.int/ecri

2.4. Equinet: het Europees netwerk van antidiscriminatie-instellingen

Equinet, het Europees netwerk van instellingen die gelijke kansen bevorderen (“*equality bodies*”), groepeerd in Europa de nationale instanties ter bevordering van gelijke kansen. Deze hebben elk een opdracht die vergelijkbaar is met die van het Centrum en van het Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen, de twee Belgische leden van Equinet. Het netwerk is een platform dat de samenwerking en de uitwisseling van onder meer juridische expertise bevordert tussen de verschillende leden. Sinds zijn oprichting in 2007 werkt het Equinet-netwerk – dat gevestigd is in de gebouwen van het Centrum, één van de stichtende leden – met het Centrum en zijn Europese tegehangers aan het uitwerken en uitwisselen van aanbevelingen en goede praktijkvoorbeelden op basis van concrete ervaringen van de leden. Het levert zo een bijdrage tot de dialoog met Europese instellingen en andere partners in de strijd tegen discriminatie en de bevordering van gelijke kansen.

Equinet blijft werken aan de uitbreiding van zijn Europese netwerk en kon op zijn algemene vergadering in november 2011 vier nieuwe leden verwelkomen. Dit brengt het totale aantal leden op 37. Ze zijn afkomstig

uit 30 Europese landen, waaronder de 27 EU-lidstaten, nu ook de nationale organisaties van Polen en Slovenië zich bij het netwerk hebben aangesloten.

De algemene vergadering van Equinet koos ook een uitgebreide raad van bestuur (in plaats van 7 werden 9 leden verkozen om een betere weergave van de geografische diversiteit te garanderen) voor een nieuw tweejarig mandaat (2011-2013). Het Centrum, dat met zijn directeur al in de vorige raad was vertegenwoordigd, werd herverkozen voor een tweede mandaat en zijn directeur werd benoemd tot voorzitter van de raad van bestuur van Equinet tot 2013.

In 2011 werd de eerste fase van het nieuwe strategische plan 2011-2014 van Equinet ingeluid dat in 2010 werd uitgewerkt en goedgekeurd door de leden als toekomstvisie voor het netwerk. Equinet organiseerde in dit verband opleidingen, een juridisch seminarie, een bijeenkomst van hoge vertegenwoordigers van nationale instanties en een follow-up van eerdere initiatieven rond Romagemeenschappen en transgenders. Nog een belangrijke pijler voor de werkzaamheden van Equinet in 2011 waren de uitwisselingen en de

werkzaamheden binnen de vier themawerkgroepen en de communicatieactiviteiten (Equinet-website, regelmatige nieuwsbrief en digitaal discussieforum). Al deze activiteiten moeten de slagkracht en de interne competenties van de nationale instanties voor bevordering van gelijke kansen steunen en versterken, net als de dialoog met externe Europese partners om het juridische en beleidsmatige arsenaal ter bestrijding van discriminatie uit te breiden.

Medewerkers van het Centrum hebben actief deelgenomen aan de beide opleidingen die Equinet in 2011 heeft georganiseerd: een met als thema “*Communicatiestrategieën voor instanties die gelijke kansen bevorderen*” (in Kopenhagen) en een tweede juridische opleiding over “*Mogelijke rechtsconflicten tussen het gelijkheids- en non-discriminatiebeginsel en andere grondrechten*” (in Wenen). Daarnaast vond er in Brussel nog een juridisch seminarie plaats dat een stand van zaken gaf van de recente ontwikkelingen op vlak van antidiscriminatiewetgeving en juridische kwesties in verband met onder meer verzekeringen.

Om met de ervaringen van de nationale instanties een zinvolle bijdrage te leveren aan het Europees jaar 2012 van het actief ouder worden en de intergenerationele solidariteit, heeft Equinet een “*Perspective*” gepubliceerd: “*Tackling Ageism and Discrimination*”. Een andere “*Perspective*” met als titel “*Equality Bodies and National Human Rights Institutions - Making the Link to Maximise Impact*” zorgde voor heel wat gespreksstof op de bijeenkomst van de hoge vertegenwoordigers van de lidinstanties en belangrijke Europese en internationale instellingen eind november 2011 in Brussel.

Een volledig overzicht van de publicaties en van andere activiteiten vindt u op de website van Equinet.

www.equineteurope.org

BIJLAGEN

Bijlage I: Externe cijfers¹¹⁵

Politie

Politie: aantal geregistreerde feiten inzake ‘discriminatie’ en ‘negationisme en revisionisme’, nationaal niveau, per feitcode, peiljaren (2006-2011)

Discriminatie	2006	2007	2008	2009	2010	1ste semester 2011
Racisme en xenofobie: niet nader bepaald	1.261	11	3	1		
Aanzet tot discriminatie, haat of geweld jegens een persoon	51	801	724	708	584	302
Aanzet tot discriminatie, haat of geweld tot een groep of een gemeenschap	13	237	262	224	196	113
Publiciteit geven aan zijn voornemen tot discriminatie, haat of geweld	17	86	57	52	55	21
Discriminatie tijdens het aanbieden van diensten of goederen	6	111	85	64	67	29
Discriminatie bij aanwerving, opleiding of bij uitvoering van een arbeidsovereenkomst	2	27	17	17	9	7
Discriminatie door een ambtenaar of drager van het openbaar gezag	8	37	34	18	13	13
Homofobie			34	56	58	46
Discriminatie: niet nader bepaald	16	15	16	12		
Andere discriminatie		1	56	94	94	49
Totaal	1.374	1.326	1.288	1.246	1.076	580

Negationisme en revisionisme	2006	2007	2008	2009	2010	1ste semester 2011
Ontkenning van de genocide die door de nazi's is gepleegd tijdens de Tweede Wereldoorlog		2	3	4	1	
Goedkeuring of rechtvaardiging van de genocide die door de nazi's is gepleegd tijdens de Tweede Wereldoorlog	1	2	5	7	1	1
Niet nader bepaald			1			
Totaal	1	4	9	11	2	1

115 De cijfers van de Parketten zijn het Centrum niet tijdig toegekomen om in dit Jaarverslag te worden opgenomen. U kan ze raadplegen op de website van het Centrum www.diversiteit.be.

Bijlage 2: Overzicht van de meldpunten voor racisme en discriminatie

Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding

Koningsstraat 138 - 1000 Brussel
02/212 30 00 – 0800/12 800
www.diversiteit.be
epost@cntr.be

Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen

Ernest Blerotstraat 1 – 1070 Brussel
02/233 40 27 – <http://igvm-iefh.belgium.be>
gelijkheid.manvrouw@igvm.belgie.be

Lokale meldpunten in Vlaanderen: alle discriminatiegronden

Meldpunt Discriminatie Aalst
Onderwijsstraat 1 - 9300 Aalst
053/73 23 39 - meldpunt.discriminatie@aalst.be

Meldpunt Discriminatie Antwerpen
Sint-Jacobsmarkt 7 - 2000 Antwerpen
0800/94 843
meldpunt.discriminatie@stad.antwerpen.be

Meldpunt Discriminatie Brugge
Kerkhofstraat 1 - 8200 Brugge
050/40 73 99 - meldpunddiscriminatie@brugge.be

Meldpunt Discriminatie Genk
Stadsplein 1 - 3600 Genk
089/65 42 49 - meldpunddiscriminatie@genk.be

Meldpunt Discriminatie Gent
Keizer Karelstraat 1 - 9000 Gent
09/268 21 68 - meldpunt.discriminatie@gent.be

Meldpunt Discriminatie Hasselt
Groenplein 1 - 3500 Hasselt
011/23 94 72 - meldpunt.discriminatie@hasselt.be

Meldpunt Discriminatie Kortrijk
Grote Markt 54 - 8500 Kortrijk
056/27 72 00 - meldpunt@kortrijk.be

Meldpunt Discriminatie Leuven
Prof. van Overstraetenplein 1 - 3000 Leuven
016/27 26 00 - meldpunt.discriminatie@leuven.be

Meldpunt Discriminatie Mechelen
Maurits Sabbestraat 119 - 2800 Mechelen
015/29 83 38 - meldpunt.discriminatie@mechelen.be

Meldpunt Discriminatie Oostende
Hospitaalstraat 35 - 8400 Oostende
059/40 25 83
meldpunddiscriminatie@sociaalhuisooostende.be

Meldpunt Discriminatie Roeselare
Zuidstraat 17 - 8800 Roeselare
051/26 21 80 - meldpunt.discriminatie@roeselare.be

Meldpunt Discriminatie Sint-Niklaas

Grote Markt 1 - 9100 Sint-Niklaas
03/760 91 00 - meldpunt.discriminatie@sint-niklaas.be

Meldpunt Discriminatie Turnhout

Campus Blairon 200 - 2300 Turnhout
014/40 96 34 - meldpunt.discriminatie@turnhout.be

**Espaces Wallonie in het Waals Gewest
en de Franse Gemeenschap****Espace Wallonie Arlon**

Place Didier 42 – 6700 Arlon
063/43.00.30 – cia.arlon@spw.wallonie.be

Espace Wallonie Eupen

Gospertstrasse 2 - 4700 Eupen
087/59.65.20 – 0800/11.902
cia.eupen@spw.wallonie.be

Espace Wallonie La Louvière

Rue de Bouvy 7 – 7100 La Louvière
064/23.79.20 – cia.lalouviere@spw.wallonie.be

Espace Wallonie Bergen

Rue de la Seuwe 18-19 – Ilot de la Grand'Place –
7000 Mons
065/22.06.80 – cia.mons@spw.wallonie.be

Espace Wallonie Namur

Rue de Bruxelles 20 – 5000 Namur
081/24.00.60 – cia.namur@spw.wallonie.be

Espace Wallonie Nivelles

Rue de Namur 67 – 1400 Nivelles
067/41.16.70 – cia.nivelles@spw.wallonie.be

Espace Wallonie Doornik

Rue de la Wallonie 19-21 – 7500 Tournai
069/53.26.70 – cia.tournai@spw.wallonie.be

Espace Wallonie Verviers

Rue Xhavée 86 (entrée visiteurs) – Rue de Jardon 41
(adresse postale) – 4800 Verviers
087/44.03.50 - cia.verviers@spw.wallonie.be

Espace Wallonie Charleroi

Rue de France 3 – 6000 Charleroi
071/20.60.80 – ew.charleroi@spw.wallonie.be

Espace Wallonie Luik

Place Saint-Michel 86 – 4000 Liège
04/250.93.30 – ew.liege@spw.wallonie.be

**Regionale Integratiecentra (Centres Régionaux
d'Intégration) in Wallonië****Centre d'Action Interculturelle de la Province de
Namur**

Rue Docteur Haibe 2 - 5002 Saint-Servais
081/73 71 76 - www.cainamur.be

Centre Régional d'Action Interculturelle du Centre

Rue Dieudonné François 43 - 7100 Trivières
064/23 86 56 - www.ceraic.be

Centre Régional d'Intégration de Charleroi

Rue Hanoteau 23 - 6060 Gilly
071/20 98 60 - www.cricharleroi.be

Centre Interculturel de Mons et du Borinage

Place de Jemappes 4 - 7012 Jemappes
065/88 66 66 - www.nosliens-cimb.be

Centre Régional d'Intégration du Brabant Wallon

Rue de Mons 17/1 - 1480 Tubize
02/366 05 51 - www.cribw.be

**Centre Régional pour l'Intégration des Personnes
Etrangères ou d'Origine étrangère de Liège**

Place Xavier Neujean 19b - 4000 Liège
04/220 01 20 - www.cripel.be

**Centre Régional de Verviers pour l'Intégration des
Personnes Etrangères ou d'Origine étrangère**

Rue de Rome 17 - 4800 Verviers
087/35 35 20 - www.crvl.be

Meldpunten: seksuele geaardheid**Alliège**

En Hors-Château 7 - 4000 Liège
04/223 65 89 - www.alliage.be

Arc-en-Ciel Wallonie

En Hors Château 7 - 4000 Liège
04/222 17 33 - www.arcenciel-wallonie.be

cavaria

Kammerstraat 22 - 9000 Gent
09/223 69 29 - www.cavaria.be

Regenbooghuis Brussel

Kolenmarkt 42 - 1000 Brussel
02/503 59 90 - www.rainbowhouse.be

Tels Quels

Kolenmarkt 81 - 1000 Brussel
02/512 45 87 - www.telsquels.be

Meldpunten: handicap en gezondheidstoestand**AFRAHM (Association francophone d'aide aux Handicapés mentaux)**

Albert Giraudlaan 24 - 1030 Brussel
02/247 60 10 - www.afrahm.be

Altéo

Haechtsesteenweg - PB 40 - 1031 Brussel
02/246 42 26 www.alteo-asbl.be

Association socialiste de la personne handicapée

Sint-Janstraat 32-38 - 1000 Brussel
02/515 06 65 - www.asph.be

Brailleliga

Engelandstraat 57 - 1060 Brussel
02/533 32 11 - www.brailleliga.be

Federatie van Vlaamse Dovenorganisaties

Stropkaai 38 - 9000 Gent
09/329 63 36 - www.fevlado.be

Fédération Francophone des Sourds de Belgique

Van Eyckstraat 11A/4 - 1050 Brussel
02/644 69 01 - www.ffsb.be

Handiplus

Jardins de Fontenay - Veldstraat 67 - 1040 Brussel
02/646 34 76 - www.handiplus.com

Inclusie Vlaanderen

Albert Giraudlaan 24 - 1030 Brussel
02/247 28 20 - www.inclusievlaanderen.be

Katholieke Vereniging Gehandicapten

Arthur Goemaerelei 66 - 2018 Antwerpen
03/216 29 90 - www.kvg.be

Ligue des Droits de l'Enfant

Hunderenveld 705 - 1082 Brussel
02/465 98 92 - www.ligue-enfants.be

Nationale Hoge Raad voor Personen met een Handicap

Kruidtuinlaan 50 bus 150 - 1000 Brussel
0800/987 99 - http://www.handicap.fgov.be/nl/about/organes_consultatifs/conseil_superieur.htm

Nationale Vereniging voor Hulp aan Verstandelijk Gehandicapten

Albert Giraudlaan 24 - 1030 Brussel
02/247 60 10 - www.nvhvg.be

Œuvre nationale des aveugles

Daillylaan 90-92 - 1030 Brussel
02/241 65 68 - www.ona.be

Sensoa

Kipdorpevest 48a - 2000 Antwerpen
03/238 68 68 - www.sensoa.be

Vlaamse Diabetes Vereniging vzw

Ottegemsesteenweg 456 - 9000 Gent
09/220 05 20 - www.diabetes-vdv.be

Vlaamse Federatie Gehandicapten

Sint Jansstraat 32-38 - 1000 Brussel
02/515 02 62 - www.vfg.be

Vlaamse Liga Tegen Kanker

Koningsstraat 217 - 1210 Brussel
02/227 69 69 - www.tegenkanker.be

Meldpunten: werk

ABVV

Hoogstraat 42 - 1000 Brussel
02/552 03 45 - www.abvv.be

ACLVB

Poincarélaan 72-74 - 1070 Brussel
02/558 51 50 - www.aclvb.be

Actiris

Loket discriminatie bij aanwerving
Anspachlaan 65 (1ste verdieping) - 1000 Brussel
02/505 79 00 - 02/505 78 78 - www.actiris.be

ACV

Haachtsesteenweg 579 - 1030 Brussel
02/508 87 11 - www.acv-online.be

Jaarverslag Discriminatie/Diversiteit 2011

Brussel, mei 2012

–

Uitgever en auteur:

Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding
Koningsstraat 138, 1000 Brussel
T: 02 212 30 00
F: 02 212 30 30
epost@cntr.be
www.diversiteit.be

–

Externe bijdragen: Alejandra Alarcon-Henriquez, Eva Brems, Benoit Frydman, Bert Gabriëls, Trees Heirbaut, Foulek Ringelheim en Lies Van Cleynenbreugel.

–

Vertaling: Dice

Grafisch concept en opmaak: d-Artagnan

Druk: Perka (Maldegem)

Fotografie: Anabelle Schattens

–

Verantwoordelijke uitgever: Jozef De Witte

–

Ce rapport est aussi disponible en français.

–

Het Centrum juicht de verspreiding van kennis toe, maar dringt aan op respect voor de samenstellers en auteurs van alle bijdragen in deze publicatie. Gebruik van teksten uit deze publicatie als informatiebron is enkel toegestaan met vermelding van de auteur en de bron. De gehele of gedeeltelijke reproductie, verkoop, publicatie, aanpassing van de teksten, foto's, tekeningen of andere auteursrechterlijk beschermde elementen in deze publicatie is niet toegelaten zonder de voorafgaande schriftelijke toelating van het Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding.

Voor gebruik van het beeldmateriaal dient contact te worden opgenomen met het Centrum of rechtstreeks met de copyrightgebruiker vermeld in het colofon.

–

Hoe kan u deze publicatie bestellen?

U kan deze publicatie bestellen bij de Infoshop van de Kanselarij van de Eerste Minister:

Infoshop.be
Kanselarij van de Eerste Minister
Wetstraat 18, 1000 Brussel
T: 02-514 08 00
F: 02-512 51 25
info@infoshop.belgium.be

Vermeld duidelijk de titel van deze publicatie 'Jaarverslag Discriminatie / Diversiteit 2011', de gewenste taal en het aantal exemplaren.

Deze publicatie wordt u gratis aangeboden, enkel de verzendingskosten worden aangerekend.

–

Deze publicatie kan u ook terugvinden op de website van het Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding: www.diversiteit.be.

CENTRUM VOOR
GELIJKHEID
VAN KANSEN
EN VOOR RACISME
BESTRIJDING

1.1.1. CENTRUM VOOR GELIJKHEID VAN KANSEN EN VOOR RACISMEBESTRIJDING

Koningsstraat 138, 1000 Brussel

WWW.DIVERSITEIT.BE